

Mount Isan suomalaiset

Etnografinen tutkimus australialaisen kaivoskaupungin suomalaissiirtolaisista
ja heidän suhteistaan kaupungin muuhun väestöön 2000-luvun alussa

Kulttuuriantropologian

pro gradu -tutkielma

Syksy 2005

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kalevi Häkkinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta humanistinen	Laitos historian ja etnologian laitos
Tekijä Heikki <u>Kalevi</u> Häkkinen	
Työn nimi Mount Isan suomalaiset - Etnografinen tutkimus australialaisen kaivoskaupungin suomalaissiirtolaisista ja heidän suhteistaan kaupungin muuhun väestöön 2000-luvun alussa	
Oppiaine kulttuuriantropologia	Työn laji pro gradu
Aika marraskuu 2005	Sivumäärä 194 + liite
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tämä etnografinen tutkimus kuvaa Australian Queenslandissa sijaitsevan kaivoskaupungin suomalaissiirtolaisten elämää vuodenvaihteessa 2002–2003. Kaupungissa asui tuolloin enää alle sata suomalaissiirtolaista, vajaa kymmenesosa 1970-luvun määrästä. Tiedot on koottu kolmen kuukauden kenttätöiden aikana osallistuvan havainnoinnin ja 40 tutkimushaastattelun avulla; haastatelluista 36 on varsinaisia siirtolaisia ja neljä toiseen polveen kuuluvaa. Olen tarkastellut suomalaisia etnisenä ryhmänä ja kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, miten he rajaavat ryhmäänsä, mitä suomalaisten ryhmän jäsenyys merkitsee Mount Isassa, ja millaisia ovat suomalaisten suhteet hyvin monietnisen kaupungin muuhun väestöön.</p> <p>Suurin osa siirtolaisista on asunut Mount Isassa vuosikymmeniä, heillä on siellä perhe ja sukua. Monilla on suomalaisia tuttavuuksia, mutta joidenkin kontaktit toisiin suomalaisiin ovat satunnaisia. Kaikki haastattelemani siirtolaiset puhuivat suomea, vieläpä oman lähtöalueensa murretta. Harva oli osannut englantia ennen muuttoaan. Kaupungissa toimi kenttätöiden aikana kolme suomalaisorganisaatiota: Suomi-Seura, luterilainen seurakunta ja helluntaiseurakunta. 1930-luvulla Mount Isaan muuttaneellakin oli suomalaisia tapoja. Hyvin ovat säilyneet joulutavat, ruuat ja kahvitavat. Suomalaismiehet ovat enimmäkseen työskennellyt kaivoksessa, naiset ovat hoitaneet lapsia kotona tai käyneet siivoamassa. Suomalaiset tunnetaan kovina työntekijöinä.</p> <p>Vaikka Mount Isan suomalaiset eivät ole enää yhtä näkyvä ryhmä kuin ennen, heillä on selvä kuva siitä, millainen on suomalainen ja miten hän eroaa muista. Suomalaisuutta ei kuitenkaan korosteta. Siirtolaisen perheenjäsenet ja sukulaiset ovat usein etniseltä taustaltaan kirjavaa joukkoa. Perhe on tärkeä, omaa erityisyyttä korostamalla ei haluta vetää rajoja perheen sisälle.</p> <p>”Minen häppee enkä oo ylypee. En minoo kumpookaa. Minä oon suomalaine ja se soppii mulle iha hyvästi. Jee.”</p>	
Asiasanat: etniset ryhmät, etnisyys; australiansuomalaiset, siirtolaiset	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos	

SISÄLTÖ

PROLOGI: SUOMALAISTEN PANOS	2
LUOKITTELEVA IHMINEN	3
MOUNT ISA, QUEENSLAND, AUSTRALIA	16
MONENLAISIA SUOMALAISIA	26
PERHE JA SUKU	34
KIELET: OPPIMINEN JA SÄILYMINEN	43
YSTÄVÄT, TUTTAVAT, NAAPURIT	61
ETNISET ORGANISAATIOT	76
SUOMALAISET JA TYÖ	101
KULTTUURI, ELÄMÄNTAPA	114
YHTEYDET SUOMEEN	135
SUOMALAISET: RAJANVETOJA	144
SUOMALAISET JA MUUT: SOSIAALINEN TILA	158
KOKOAVAA TARKASTELUA	178
EPILOGI: YHTÄ KÖYTTÄ	189
LÄHTEET	190
LIITE: HAASTATTELUKÄYNNIT	

PROLOGI: SUOMALAISTEN PANOS

Mount Isa on noin 21000 asukkaan kaivoskaupunki Australiassa, Queenslandin takamailla. Kaupunki on kasvanut keskelle erämaata 1923 tehtyjen malmilöytöjen jälkeen. Kaivoksen tarjoamat ansiot ovat houkuttelleet paikalle ihmisiä kymmenistä maista. Kaupungin nykyiset asukkaat ovat paljolti siirtolaisia ja heidän jälkeläisiään. Ensimmäiset suomalaiset saapuivat Mount Isaan 1920-luvulla. Enimmillään suomalaisia on ollut kaupungissa pitkälti toista tuhatta. Mount Isassa ilmestynyt *The North-West Star* -sanomalehti julkaisi 28. lokakuuta 2002 lukijan kirjeen otsikolla ”Finnish contribution”:

It is with great deal of sadness that I read of the decision by the Finnish community to sell their clubhouse.

Its sale means the passing of yet another ethnic club in this town, the others being the Scottish, Italian and German clubs. When our family first come to Mount Isa in 1956, the Finnish Hall was a hive of activity and remained so for many years.

I attended both primary school and high school with numerous Finnish kids who lived in the town; many of them have long since left the town and only a few of them remain here. Their leaving has made Mount Isa a poorer place.

In later years, I lived at 149 Camooweal Street, then known as Finnish Boarding House. It was a place of residence for large number of Finnish people, some I grew up with and others recently arrived in Australia from Finland. These people worked hard, partied long, drank a lot and I loved every minute of it.

One of the community members, Timo Pesonen, became an Australian citizen when he turned 18, so he could join the Australian Army. He paid the supreme price for his choice of careers becoming the only person from Mount Isa to be killed in Vietnam. Today, he lies buried and largely forgotten in the local cemetery, survived only by a sister now living in Townsville.

I never heard any of those Finn people “bad mouth” Australia or claim that the country they had left was better than the one they were living in. Every Finn guy I know married an Australian girl and their sisters and sometimes their mothers all married Australian men. In other words, they did what we Australians demand of all migrants – get a job, adopt our culture and customs and join in.

This they did, successfully, but it now seems they have paid a price for their integration at least in this town; the loss of their ethnic identity customs and language. Hopefully, it has been preserved in the coastal towns and cities where so many of them now live.

Their dwindling numbers have made me aware that my own departure forever is rapidly approaching. Hopefully, I will once again meet up with some of these warm, wonderful people at the many Mount Isa reunions held on the coast every year.

John Daly
Mount Isa

Kuukausi tuon kirjeen julkaisun jälkeen saavuin Mount Isaan tekemään kenttätutkimustani.

LUOKITTELEVA IHMINEN

Kuka on suomalainen Mount Isassa?

Tämä kulttuuriantropologinen tutkimus kertoo australialaisen Mount Isan kaivoskaupungin suomalaissiirtolaisten elämästä vuodenvaihteessa 2002–2003. Kokosin aineistoni kolmen kuukauden kenttätyön aikana haastattelemalla ja havainnoimalla. Etnografinen tutkimusraportti kuvaa arkea ja juhlaa, perhettä, ystävyys-suhteita, työtä ja vapaa-aikaa, kieltä ja tapoja, ajatuksia ja asenteita. Teen myös selkoa suomalaisten suhteista kaupungin muuhun väestöön. Australian helteen uuvuttamanakin valpastuin kuullessani vertailuja: tällaisia ovat suomalaiset, tällaisia toiset.

Havaintoja tulkitessani olen tarvinnut avuksi toisista tutkimuksista – lähinnä etnisyyden tutkimuksesta – lainattuja ajatuksia. Nämä teoreettiset työkalut ovat olleet tarpeen etenkin silloin, kun olen etsinyt aineistosta vastauksia kysymyksiin, joita en huomannut kenttätyön aikana esittää. Eräs tällainen, vasta tekstiksi purettujen haastattelujen ja kenttäpäiväkirjan pitkän lukemisen jälkeen herännyt kysymys on: Miksi Mount Isassa tapaamani suomalaiset eivät itse olleet huolissaan etnisen identiteetin, omien tapojen ja oman kielen katoamisesta? Eivät ainakaan olleet yhtä huolissaan kuin asiasta kirjoittanut australialainen. (Ks. prologi.)

Päädyin Queenslandin perukoille sattumalta. Puoli vuotta ennen kenttätyötä en ollut kuullutkaan Mount Isasta – tai Isasta, kuten asukkaat itse sitä kutsuvat. Ensimmäiset tiedot kaivoskaupungista löysin internetistä, lisätietoa sain suomalaisen siirtolaisuuden historiaa kuvaavista teoksista (esim. Koivukangas 1975, 1986, 1998; Korkiasaari 1989). Uteliaisuus kasvoi. Pian aloin valmistella matkaa Australiaan.

Perille päästyäni kyselin: Kuka on suomalainen? Ketä pidetään Isassa suomalaisena? Nuo kysymykset tuntuivat monista kummallisilta. Minulle ne olivat keskeisiä tutkimuskysymyksiä – ja Australian-matkan alkusysäys. Kyselin myös käytännön syistä: yritin löytää suomalaiset yli 20 000 asukkaan joukosta, mutta käytössäni ei ollut nimi- ja osoitelistoja eikä edes tietoa suomalaisten määrästä. Selvisi, että Isassa asui alle sata Suomessa syntynyttä siirtolaista, vajaa kymmenesosa 1970-luvun alkuvuosien huippulukemista. Kaupungissa toimi yhä 1935 perustettu Suomi-Seura ja kaksi suomenkielistä seurakuntaa. Suomalaiset ikääntyvät, mutta Isassa heitä kuolee vain harvoin. Kolmessa kuukaudessa ennätin nähdä, miten suomalaiset useimmiten lähtevät: yksi pariskunta muutti Australian itärannikolle ja yksi nelihenkinen perhe alkoi pakata lähteäkseen samaan suuntaan.

Suomalaisuutta katoaa Isasta muutenkin kuin itään johtavaa valtatieta pitkin. Moni on nähnyt lastensa kasvavan australialaisiksi. Näin on käynyt sekä suomalaispariskunnille että ei-suomalaisen kanssa perheen perustaneille siirtolaisille. Moni Suomessa syntynyt pitää itseään edelleen suomalaisena, vaikka tietää olevansa erilainen kuin Suomessa asuvat. Joku siirtolaisista sanoo olevansa australialainen, jotkut ovat mielestään sekä suomalaisia että australialaisia, ja joistakin tuntuu, etteivät he ole suomalaisia eivätkä australialaisia. Eräs haastateltava pitää itseään suomalaisena ja kosmopoliittina, mutta ensisijaisesti isalaisena. Etnisyystutkimuksen termeillä ilmaistuna havaitsin osmoosia (rajan ylityksiä), anomalioita (vaikeasti luokiteltavia poikkeamia, esimerkiksi seka-avioliitossa syntyneet lapset) sekä identiteettineuvotteluja (yksilön oman aseman pohdintaa ja uudelleenmäärittelyä).

Eräs isalainen isä kertoi pojastaan, joka 5–6-vuotiaana tarkkaili kotinsa parvekkeelta kaupungin elämää:

”He’s a black fella”, poika totesi kadulla viinipullo kädessä kulkeneesta miehestä. Sitten poika intoutui miettimään muitakin ihmisiä. ”She’s an aboriginal”, hän tuumi opettajastaan. Isä kysyi, mikä pojan äiti sitten on. ”She’s an aboriginal, too”, vastasi poika. Seuraavaksi isä kysyi, mikä poika itse sitten oli. ”I’m a white fella”, kuului vastaus. ”What about dad?” kysyi isä vielä. ”Dad is a white fella, too.” Isää huvitti pikkupojan pohdiskelu: ”Siin oli black fella, aboriginals ja white fella. Jee. Mut ei se mitään negatiivista ollu.”

Poika luokitteli. Antropologiassa luokittelulla tarkoitetaan esineiden, ihmisten, eläinten ja muiden ilmiöiden jakamista sosiaalisesti rakennettuihin kategorioihin tai tyyppeihin; näin suunnaton monimuotoisuus tiivistetään rajalliseen, tiedollisesti helpommin hallittavaan määrään kategorioita (Eriksen 2004: 305–307; 2002: 60–62). Joku toinen voisi luokitella sekä kadulla kulkeneen miehen että opettajan aboriginaaliksi, äidin filippiiniläiseksi, isän suomalaiseksi ja pojan australialaiseksi. Samaakaan todellisuutta ei jaeta kategorioihin aina samalla tavalla. Isassa suomalainen on joskus valkoinen heppu, isalainen tai siirtolainen – tai hänet voidaan luokitella iän, sukupuolen, kielen, uskonnon, ammatin tai jonkun muun seikan perusteella. Yhdessä tilanteessa yksi luokittelu on merkityksellinen, toisessa toinen.

Yritän ymmärtää, miten Isan suomalaiset hahmottavat sosiaalisen ympäristönsä, miten he luokittelevat ja miten heitä luokitellaan. Haluan myös tietää, mikä merkitys luokittelulla on: missä tilanteissa suomalaisten kategoriaan kuulumisesta on Isassa hyötyä tai haittaa?

Émile Durkheimin ja Marcel Maussin 1903 julkaisemasta *Primitive Classification* -esseestä lähtien luokittelujen tutkimisella on ollut keskeinen sija antropologiassa (Eriksen 2002: 60). Kehitellessään teorioita sosiaalisesti tuotetusta ajattelusta Durkheim ja Mauss nojasivat muiden kokoamaan etnografiseen aineistoon ja viittasivat muun muassa Mount

Isan alueen alkuperäisistä asukkaista, kalkadoon-heimosta, saamiinsa tietoihin (Durkheim & Mauss 1967: 17). Tätä tutkimusta tehdessäni liikun siis tieteenalalleni monellakin tapaa tutuilla alueilla.

Alkuperä ja merkityksellisiksi tehdyt kulttuurierot

Kulttuuriantropologian kulmakivinä pidetään etnografista kenttätyötä, ilmiöiden kokonaisvaltaista tarkastelua eli holistisuutta sekä vertailevaa näkökulmaa (esim. Vesterinen 1999: 83–84). Kun pyrin näkemään kenttätyössä havaitsemiani yksittäisiä piirteitä laajemman systeemin osina, toimin holistisesti. Isa tarjoaa vertailevaa aineistoa yllin kyllin, mutta sen kokoaminen ei ollut tämän tutkimuksen yhteydessä mahdollista. Haenkin vertailukohtat muualta: ymmärtääkseni paremmin Isassa asuvien suomalaisten tapaa luokitella itseään ja muita vertaan havaintojani kahden tutkijan, Fredrik Barthin ja Eugen Roosensin, etnisyyssäilyksiin.

Etnisyydestä tuli kulttuuri- ja sosiaaliantropologian sekä sosiologian suosima tutkimuskohde 1960-luvulla. *Etninen ryhmä* on sittemmin korvannut osin *heimon* ja *rodun* käsitteet, etnisysteoriat ovat vallanneet alaa assimilaatio- ja akkulturaatioteorioilta. (Esim. Anttonen 1999: 214–217; Sintonen 1999: 95–103.) Etnisyyssäilykset voi jakaa kahteen päälinjaan: primordialistien mielestä etnisyyttä on ihmisen myötäsyntyinen ja muuttumaton ominaisuus, instrumentalistit taas pitävät etnisyyttä välineenä, jota ihminen käyttää tarpeidensa mukaan (ks. Eriksen 2002: 53–55; Anttonen 1999: 217–219). Kulttuuriantropologian oppisanasto muistuttaa etnisyyden moninaisista merkityksistä:

Tutkijat määrittelevät termin eri tavoin. Kriteereiksi on otettu esim. kulttuuriset, kielelliset, uskonnolliset, rodulliset piirteet, perinteet ja tunnusmerkit, joita jokin ryhmä käyttää vakiinnuttaakseen asemansa ja identiteettinsä tai ylläpitääkseen niitä. Samoin kuin etninen ryhmä (ethnic group) myös etnisyyttä on jatkuvasti uudelleenmäärittelyn kohteena. (Jargon 2002: 63.)

Jonkinlainen yksimielisyys antropologiassa sentään vallitsee:

All the approaches of anthropology never the less agree that ethnicity has something to do with the *classification of people and group relationships*. (Eriksen 2002: 4.)

Barthin 1969 toimittama *Ethnic Groups and Boundaries* ja varsinkin sen esipuhe lienevät etnisyyttäilytutkimuksen lainatuimpia tekstejä. Teoksen alaotsikko – *The Social Organization of Culture Difference* – tiivistää sen, mitä etnisyyttä Barthin mielestä on: kulttuuristen erojen

sosiaalista järjestämistä. Isa-tutkimusta tehdessäni olen yrittänyt muistaa erityisesti nämä Barthin esittämät näkökohdat:

- Etnisyys syntyy vuorovaikutuksessa, ei eristyksessä (Barth 1969: 9–10).
- Keskeistä on etninen raja, joka avulla ryhmä tekee eron muihin (Barth 1969: 15).
- Etninen raja on sosiaalinen raja, jonka luovat merkityksellisiksi tehdyt kulttuuriset erot, eivät kaikki kulttuurierot eikä eroavuuksien lukumäärä (Barth 1969: 14–15).
- Etnisen rajan synnyttäviä eroja on yleensä vain muutama. Niitä voivat olla näkyvät piirteet – esimerkiksi pukeutumistapa, kieli, talon malli ja yleinen elämänmuoto – tai vaikeammin havaittavat piirteet, kuten eroavuudet ihmisen moraalista ja muuta hyvyttä mittaavissa arvostuksissa. (Barth 1969: 14, 38.)
- Etnisen ryhmän jäsenyyden kannalta ratkaisevia ovat vain rajaa synnyttävät piirteet, muuten etnisen ryhmän jäsenet voivat olla hyvin erilaisia (Barth 1969: 15).
- Etninen raja ja etniset identiteetit voivat säilyä, vaikka kulttuurierot supistuvat, jos jokin merkityksellinen ero on kuitenkin yhä olemassa (Barth 1969: 15–16, 32–33).
- Etninen luokittelu, etnisen ryhmän jäsenyys ja etninen identiteetti syntyvät mukana olevien ihmisten tekemien määritysten ja samaistumisten pohjalta (Barth 1969: 10).
- Etniset rajat eivät ole ennalta määrättyjä. Luokittelun syntyyn ja muotoutumiseen vaikuttavat aina historialliset, taloudelliset, poliittiset ja vuorovaikutukselliset olot. (Barth 1994: 12.)

Roosens (1994) pitää Barthin korostamaa etnisen rajan käsitettä hyvänä teoreettisena työvälineenä. Sen käyttökelpoisuuden hän on itsekin todennut erilaisissa ympäristöissä, muun muassa Brysselin monietnistä siirtolaisväestöä tutkiessaan. Roosens huomauttaa kuitenkin, että erityisesti siirtolaisuusolojen etnisyyttä tutkivan on syytä käyttää muitakin teoreettisia työkaluja. Barthin ajattelua kommentoidessaan Roosens tekee tällaisia huomautuksia:

- Barthin korostama raja voi luoda sosiaalisen ryhmän, mutta ei välttämättä etnistä ryhmää (Roosens 1994: 83).
- Viittaus yhteiseen alkuperään ja metaforiseen sukulaisuuteen ovat etnisyyden päälähteet. Ne tekevät sosiaalisesta rajasta etnisen rajan. (Roosens 1994: 83.)
- Etnisyys syntyy paljolti ryhmän sisäpuolella. Ryhmä on jo valmiiksi ”me” ennen toisista erottavaa rajaa. (Roosens 1994: 85.)

- Etnisen ryhmän synty ei vaadi tarkkaa tietoa ulkopuolisista, myös määrittelemätön ”he” tai ”toinen” riittää (Roosens 1994: 85).
- Yhteistä alkuperää ja metaforista sukulaisuutta korostava etnisyyskin on sosiaalinen tuote: historiallisia aineksia ja myyttejä voi käyttää valikoiden (Roosens 1994: 85).

Etnisillä ryhmillä on usein molemminpuolinen käsitys siitä, millä tavoin ollaan erilaisia. Oman ja toisten ryhmien jäsenistä syntyy yksinkertaistavia määritelmiä, etnisiä stereotyyppioita. Niitä käyttävä yleensä tietää, etteivät kaikki yksilöt vastaa yleistyksiä. Silti stereotyyppia antaa käyttäjälleen tunteen, että hän ymmärtää ympäröivää yhteiskuntaa. Sosiaalista järjestystä luodaan myös ottamalla huomioon erilaisuuden aste-erot: joku ryhmä on lähes kuin me, jotkut hyvin erilaisia. Hahmotetaan sosiaalisia etäisyyksiä, samanlaiset tuntuvat läheisiltä. Etnisten luokitusten, stereotyyppien ja sosiaalisten etäisyyksien avulla tuotetaan kognitiivisia karttoja itselle merkityksellisistä toisista. (Eriksen 2002: 23–27; 60–62.)

Hyvin monietnisessä ympäristössä – kuten Isassa – yksilöillä tai ryhmillä ei ole tietoa edes kaikkien muiden ryhmien olemassaolosta, saati ominaislaadusta; jokaista ei voida luokitella erilliseksi kategoriaksi, eikä niistä pystytä muodostamaan erillistä stereotyyppiä. Tavallisesti kognitiivinen kartta erottelee tarkemmin ne ryhmät, joiden sosiaalinen etäisyys luokittelijaan on pieni. Kauempana olevia, keskenään hyvinkin erilaisia ryhmiä niputetaan kokoomaryhmiksi. Luokitteleva poika sovitti isalaiset kolmeen ryhmän. (Ks. Eriksen 2002: 25–27; 61.)

Etnisyudessa on kyse tarkkojen kuvauksien sijasta pikemminkin järjestystä ylläpitävistä myyteistä (Barth 1994: 30). Mutta tällaisenakin se toimii. Oman etnisen ryhmän jäsenten voi olettaa ”pelaavan samaa peliä”; jos joku tunnistetaan eri ryhmään kuuluvaksi – vaikka stereotyyppian mukaisen käyttäytymisen tai ilmiön vuoksi – samalla otetaan huomioon vuorovaikutukseen mahdollisesti liittyvät rajoitukset (Barth 1969: 15).

Etnisyys, kulttuuri ja identiteetti

Etnisyys-sana ei ollut yleisessä käytössä silloin, kun suurin osa Isan suomalaisista vielä asui Suomessa. Tapasin kymmeniä itseään suomalaisina pitäviä, mutta vain yksi täsmeni olevansa nimenomaan *etnisesti* suomalainen. Kyseessä on siis tutkijan kentälle mukanaan viemä käsite. Eriksen (2002: 177) toteaa, että joka etsii etnisyyttä, ”löytää” etnisyyttä, ja tulee samalla osallistuneeksi sen rakentamiseen. Tämä varoitus kannattaa lukijan muistaa. Mielestäni etnisyys on toisiaan muistuttavien sosiaalisten luokittelujen ryppäälle annettu

nimi, siis luokittelutapoja luokittelevan kategorian. Sosiaalista luokittelua – sellaistaakin, jota joku ehkä kutsuu etniseksi luokitteluksi – voi käyttää, vaikka ei nimeä toimintaansa. Isassa tehdään niin, jopa pikkupojat tekevät niin. Vermeulenin ja Goversin (1994: 4) tavoin pidän etnisyyttä kulttuurin osana ja samalla myös metakulttuurina – sisältäähän etnisyyttä tietoa sekä omasta että toisten kulttuurista. Olisi virhe käsitellä etnografisessa esityksessä kahvinjuontitapoja, mutta sivuuttaa etnisyyttä, ryhmän tapa hahmottaa sosiaalista maailmaa.

Kulttuurin käsitän tässä tutkimuksessa varsin laajassa merkityksessä, lähinnä elämäntapana. Eli kuten Barth (1969: 9) toteaa jo *Ethnic Groups and Boundaries* -teoksen ensilehdillä: ”[C]ulture is nothing but a way to describe human behaviour.”

Identiteettiä kulttuuriantropologian oppisanasto määrittelee näin:

Kokonaiskäsite, joka yksilölle syntyy itsestään toimivana yksilönä, omien ja toisten yksilöiden havaintojen kohteena. Käytetään sm. usein myös termejä 'minäkuva', 'minäkäsite' ja 'itsetunto'. Kulttuuriantropologiassa identiteetillä ymmärretään usein ryhmäidentiteettiä, joka muodostuu yksilölle tietyn ryhmän jäsenenä tai joka luonnehtii ryhmää kokonaisuutena. Puhutaan esim. kulttuuri-, paikallis-, alue- sekä kansallisesta ja etnisestä identiteetistä. (Jargon 2002: 89.)

Etninen identiteetti on käsite, joka yksilölle muodostuu itsestään jonkun tietyn, etnisen luokittelun tuloksena syntyneen ryhmän jäsenenä. Koska luokittelun syntyyn ja muotoon vaikuttavat aina – Barthin mukaan – muun muassa historialliset ja vuorovaikutukselliset olosuhteet, ilmeisesti myös etninen identiteetti saa erilaisia muotoja eri aikoina erilaisissa maantieteellisissä ja sosiaalisissa ympäristöissä. Suomalaisten ryhmä voidaan rajata Australian takamailla eri tavalla kuin Suomessa, ja suomalainen identiteetti voi olla erilainen.

Olen etsinyt Isasta suomalaisia, kerännyt tietoja heidän elämästään ja tarkkaillut, miten he tuottavat suomalaista etnisyyttä, barthilaisittain eli merkityksellisiksi tehtyihin kulttuuri-eroihin nojaten vai Roosensin tapaan yhteiseen alkuperään ja metaforiseen sukulaisuuteen vedoten – vai molemmilla tavoilla vai eivätkö enää ollenkaan. Olen ollut instrumentalisti ja olettanut, että Isassa tuotetaan suomalaista etnisyyttä niin kauan kuin sitä pidetään käyttökelpoisena välineenä.

Aiempi tutkimus ja kirjallisuus

1969 ilmestyneessä kirjassa Barth kumosi käsityksen, että etniset ryhmät säilyvät erillisenä vain maantieteellisen tai sosiaalisen eristyneisyytensä vuoksi. Empiiriset havainnot saivat hänet vakuuttumaan siitä, että etnisyyttä on pikemminkin vuorovaikutuksen tulos. Saman-

suuntaisia havaintoja olivat aiemmin tehneet muun muassa Pohjois-Rhodesian, nykyisen Sambian, kaivosalueella 1930–1960-luvuilla toimineet antropologit. Kuparivyöhykkeeksi kutsutun alueen kaivokset vetivät työvoimaa kaukaakin, yhteen kaivoskaupunkiin saattoi kertyä ihmisiä kymmenistä eri heimoista. Tulokkaat, jotka kotikylissään olivat tottuneet elämään oman ryhmän jäsenten parissa, joutuivat kaupungissa jakamaan asunnot, työpaikat ja vapaa-ajanviettopaikat toisiin ryhmiin kuuluvien kanssa. Vaikka ryhmät elivät sekaisin ja olivat vilkkaassa vuorovaikutuksessa, ihmiset tulivat hyvin tietoisiksi omaan ryhmään kuulumisesta. Joissakin tilanteissa tuli jopa tavaksi korostaa omaa alkuperää ja sen luomaa erityisyyttä. Kulttuurilliset erot eivät kadonneet kokonaan. Vaikka Manchesterin kouluna tunnetut tutkijat olisivat menneet Kuparivyöhykkeen sijasta Isaan, he olisivat ilmeisesti silti tehneet samanlaisia havaintoja. (Esim. Mitchell 1956; ks. Eriksen 2002: 21–23; 2004: 320–323.)

Mount Isan seutua käsittelevistä antropologisista tutkimuksista vanhin lienee Walter E. Rothin *Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines* (1897). Sen etnografista aineistoa käyttivät Durkheim ja Mauss. Robert E.M. Armstrongin *The Kalkadoons* (1980) on tuoreempi alueen alkuperäisasukkaita käsittelevä tutkimus. Isa siirtolaisten asuttamana kaivoskaupunkina ei ole ihmeemmin kiinnostanut antropologeja. Gillian Bottomley (1998) selittää, että Australian antropologeilla on ollut runsaasti muita kohteita – muun muassa aboriginaaliväestö, Tyynenmeren saaret sekä Kaakkois-Aasia – ja lisäksi Australiassa siirtolaisuutta on pidetty paremminkin sosiologien tutkimuskenttänä. Silloin kun siirtolaisia tutkitaan, kohteet haetaan usein suurkaupungeista (esim. Lonkainen 2000), missä väestö on yleensä etnisesti kirjavampaa kuin pienissä kaupungeissa ja maa-seudulla (Khoo & Price 1996: 26; Burnley 2001).

Toivoisin, että joku tekisi Isasta samanlaisen tutkimuksen kuin Gerd Baumann (1996) teki Southallista, monietnisestä ja monikulttuurisesta Lontoon lähiöstä. *Contesting culture* kuvaa 60 000 asukkaan esikaupunkia yhtenä sosiaalisena kenttänä. Tarkastelun kohteena ovat lukuisten etnisten ja uskonnollisten ryhmien suhteet, ryhmien jäsenten suhteet sekä uudelleenryhmittymiset. Baumann havainnoi Southallia kuusi vuotta, apunaan hänellä oli useita tutkimusapulaisia.

Kulttuuriantropologian ja sen lähitieteiden piirissä on tehty hyvin erilaisia tutkimuksia suomalaisista siirtolaisina. Teppo Sintonen (1999) on perehtynyt Kanadaan muuttaneiden suomalaismiesten elämään. Sosiologian ja kulttuuriantropologian rajoille sijoittuva *Etninen identiteetti ja narratiivisuus* -väitöskirja osoittaa haastattelujen ja teoriankehittelyn avulla, miten kanadansuomalaiset miehet tuottavat etnisyyttä narratiivisuudella, kertomalla muun

muassa karskiudesta ja ahkeruudesta. Siirtolaismiehet ilmeisesti myös olivat karskeja ja ahkeria, mutta tutkija muistuttaa, että identiteettiä määrittävä symbolinen ja kerronnallinen kokonaisuus voi poiketa eletyn elämän todellisuudesta ja kulttuuripiirteistä. Identiteetin rakentumisen kannalta on siis merkityksellistä, jos suomalaisten sanotaan syövän määmiä – siitä riippumatta, syövätkö he todella määmiä vai eivät (Sintonen 1999: 145).

Folkloristi Ulrika Wolf-Knuts (2000) on tutkinut ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta Kwa-Zulu-Natalin alueelle Etelä-Afrikkaan muuttaneita siirtolaisia. Pienestä joukosta kirjoittava Wolf-Knuts on joutunut pohtimaan tarkkaan haastateltujen intimitteettisuojaaja: *Ett bättre liv* -teoksessa on niukasti henkilötietoja, sitaatitkin on muunnettu yleiskielisiksi. Wolf-Knuts kiinnittää erityistä huomiota haastateltavien spontaanisti esille tuomiin teemoihin. Tämän huomasin antoisaksi menetelmäksi myös Isassa.

Hanna Snellmanin *Sallan suurin kylä – Göteborg* (2003) kuvaa Ruotsiin muuttaneita lappilaisia elämäkertahaastattelujen, päiväkirjojen ja kirjeiden pohjalta. Kansatieteellinen elämänmakuisten yksityiskohtien vyöry antaa käsityksen sekä uuden että vanhan kotimaan oloista. Magdalena Jaakkolan sosiologinen *Siirtolaiselämää* (1984) tarkastelee ruotsin-suomalaisia yhteisönä. 1970-luvun alun Västeråsissa Jaakkola selvitti haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin avulla, kuka on suomalaisen siirtolaisen ystävä. Etnologi Outi Tuomi-Nikula tutki Suomessa syntyneiden sopeutumista Saksassa. Akkulturaatioteorioita soveltava *Saksansuomalaiset* (1989) syntyi laajan postikyselyn ja liki sadan haastattelun tuottamasta aineistosta. Tuomi-Nikula myös vertailee omaa kohderyhmäänsä muihin ulko-suomalaisiin käyttämällä hyväksi eri tutkimuksissa saatuja tietoja.

Marjut Anttosen *Etnopolitiikkaa Ruijassa* (1999) kertoo 1700- ja 1800-luvulla Pohjois-Norjaan siirtyneiden suomenkielisten jälkeläisistä. Anttosen antropologian ja kansatieteen alaan kuuluvan tutkimuksen kohde on maantieteellisesti kaukana Isasta. Kenttätyön aikana jouduin kuitenkin seuraamaan, kuinka Isassakin kiisteltiin Anttosen käsittelemästä ”aidosta ja autenttisesta” etnisyydestä; tämän etnopolitiittisen kiistan kohde osui olemaan suomalais-siirtolaisen lapsi. Martti Grönforsin *Suomen mustalaiskansaa* (1981) on tutkittavien elämään osallistumalla laadittu kuvaus etnisen yhteisön elämänmuodosta, rakenteesta ja asemasta Suomessa. Yhteisön jäsenet kertovat, ketä pidetään ”täytenä” mustalaisena. Heillä on myös käsitys siitä, minkä maan mustalaiset ovat lähinnä ihanteellisena pidettyä mustalaistyyppiä. Kenties joskus pohditaan samalla tavoin, missä maassa asuvat parhaat suomalaiset. Jotkut Isan suomalaiset jo moittivat, että Suomessa asuvat ovat pilanneet suomen kielen.

Jaana Lonkainen (2000) perehtyi kulttuuriantropologian pro gradu -tutkimuksessaan suomalaisuuden säilymiseen australiansuomalaisten keskuudessa. Sydneyn alueella asuvia

naisia haastatteleamalla Lonkainen selvitti, mitä suomalaisiksi kokemiaan kulttuuripiirteitä siirtolaisnaiset ovat halunneet siirtää tyttärelleen ja mitä toiseen polveen kuuluvat naiset ovat siirtäneet lapsuuskodeista aikuiskoteihinsa. Lonkaisen ”*Et mitä me tosissaan ollaan?*” -tutkimuksella ja omalla tutkimuksellani on paljon yhteistä, mutta myös eroja. Lonkainen tutki suurkaupunkialueella hajallaan asuvia, Suomi-Seurassa toisiaan tapaavia ihmisiä. Oma kenttäni oli pikkukaupunki, jossa näin suomalaisia päivittäin erilaisissa toimissaan. Lonkainen selvittää, miten toisen polven identiteetti rakentuu siirtolaispolven välittämien kulttuuripiirteiden avulla. Minä kohdistan päähuomioni siirtolaisiin ja siihen, miten he muodostavat identiteettiään nähdessään toisen polven kasvavan australialaisiksi. Kiinnitän myös enemmän huomioita suomalaisten ja muiden ryhmien välisiin suhteisiin. Mielestäni työmme täydentävät toisiaan.

Australiansuomalaisia on tutkittu enimmäkseen historiantutkimuksen keinoin. Näissä tutkimuksissa Isa, aikanaan varsin merkittävä suomalaiskeskus, on saanut ansaitsemansa huomion. (Esim. Koivukangas 1975, 1986, 1998; Korkiasaari 1989). Isaa yleisemmin käsittelevistä historioista luetuin lienee Geoffrey Blaineyn *Mines in the Spinifex – The Story of Mount Isa Mines* (1970), jonka moni pitkään palvelut suomalainen kaivosmiehenkin on saanut lahjaksi yhtiöltään. Noreen Kirkmanin *Mount Isa: Oasis of the Outback* (1998), kaupungin sosiaalishistoria, kuvaa kehityksen telttakylästä nykyaikaiseksi elinympäristöksi. Blaineyn ja Kirkmanin teoksissa suomalaiset ovat näkyvästi esillä. Armas Koskisen (1985) *Mount Isan Suomi-Seuran vaiheita 1935–1985* tarkastelee suomalaisia ja kaupunkia yhden etnisen järjestön näkökulmasta. Greg Watson haastatteli 13:ta Mount Isan Suomi-Seurassa toimivaa siirtolaista 1998. Sosiolingvisti Watsonin *Siirtolaisuus-Migration*-lehdessä 1999 esittelemät pienenevän ryhmän ongelmat ovat samoja, joista kuulin itsekin. Suomalaisten vaiheita ovat kirjanneet muistiin myös monet muistelmien ja matkakirjojen tekijät (esim. Castren 1960; Oja 1970; Lompolo 1975; Kilpinen 1985) sekä australiansuomalaisten *Suomi-* ja *Finlandia News* -lehtiin juttujaan lähettäneet Isan-kirjeenvaihtajat.

Tiedonhankinta ja tutkimusaineisto

Kokosin tutkimusaineistoni kenttätöinä, asumalla ja elämällä tutkittavien keskellä Mount Isassa 30.11.2002–21.2.2003. Tämän ajanjakson valitsin osaksi siitä syystä, että siihen osui kolme tutkimuksen kannalta merkityksellistä juhlaa: Suomen itsenäisyyspäivä, joulukuun 25. päivä sekä Australian kansallispäivä.

Oma aineisto koostuu haastatteluista sekä osallistuvan havainnoinnin pohjalta pidetystä kenttäpäiväkirjasta. Haastatteluihin osallistui 40 henkilöä: 36 varsinaista siirtolaista ja neljä Australiassa syntynyttä niin sanottuun toiseen polveen kuuluvaa. Tallennettuja tutkimushaastatteluja on noin 46 tuntia, yksi haastattelu on tehty sähköpostitse haastateltavan työkiireiden vuoksi. Suomessa syntyneet haastateltavat, 20 naista ja 16 miestä, olivat 29–83-vuotiaita. (Nuorin tapaamani Suomessa syntynyt siirtolainen oli 16-vuotias poika.) Kaikki neljä Australiassa syntynyttä haastateltavaa olivat miehiä, 27–58-vuotiaita. Haastateltavista yksi ei osannut lainkaan suomea. Yhdessä suomeksi alkaneessa haastattelussa kieli vaihtui myöhemmin englanniksi. Muutamit haastateltavat käyttivät englantia silloin tällöin, sitä enemmän mitä abstraktimmasta aihepiiristä oli kysymys.

Osa haastatteluista oli teemahaastatteluja; teemaluettelo (ks. liite) vastasi melko tarkasti tämän tutkimusraportin empiirisen osan jäsentelyä. Monet haastattelut olivat pikemminkin vapaita keskusteluja. Suurin osa on tehty haastateltavan kotona. Usein tämä laittoi kahvin kiehumaan ja alkoi jo samalla puhua itselleen läheisestä asiasta. Haluamani aihepiirit tuli käytyä läpi, mutta haastateltavan valitsemassa järjestyksessä. Joskus haastateltavia oli yhtä aikaa useampia: kahdeksan avioparia, kerran äiti ja poika sekä kerran kaksi ystävätärtä. Jotkut tutkijat pitävät tällaisia tilanteita epätoivottavina. Jotakin ehkä jäi sanomatta toisen ihmisen läsnäolon vuoksi, mutta yhteishaastatteluissa oli hyvätkin puolensa. Toinen pystyi täydentämään toisen kertomaa. Syntyi myös tilanteita, joissa haastateltavat huomasivat olevansa eri mieltä ja alkoivat perustella kantojaan sekä toisilleen että minulle.

Noin puolet haastateltavista oli henkilöitä, joita tapasin useasti, viikoittain tai lähes päivittäin. Ensimmäiset haastateltavat olivat Suomi-Seuran ja suomalaisten seurakuntien jäseniä. Heiltä sain tietoja toisista mahdollisista haastateltavista. Näin joukko kasvoi niin sanottua lumipallomenetelmää käyttäen. Etsin suomalaisia myös puhelinluettelon ja lehti-uutisten avulla sekä australialaisilta kyselemällä. Näin tavoitin sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät kuulu suomalaisorganisaatioihin ja joiden yhteydet toisiin suomalaisiin ovat vähäisiä. Kaikki eivät suostuneet haastateltaviksi. Oli työkiireitä ja sairautta, joku katsoi olevansa ”a very private person”. Suomi-Seurassa käynnissä ollut kiista oli ilmeisesti syy muutamaan kieltäytymiseen. Monet heistäkin, jotka eivät halunneet varsinaiseen tutkimushaastatteluun, olivat avuksi muilla tavoin. Heiltä saamiani tietoja kirjasin kenttäpäiväkirjaani ja ne tulevat sitä kautta esille.

Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan kylläntymisestä, kun haastattelujen lisääminen ei enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. En törmännyt tähän ilmiöön Isassa. Viimeisissä haastatteluissakin tuli esille uusia näkökulmia. Merkittävin syy lienee ollut

Isan suomalaisten suuri keskinäinen erilaisuus. Ehtymätön uuden löytäminen kertoo myös lumipallomenetelmän heikkoudesta: suositellut tuttavat ovat monella tavoin ensimmäisten kaltaisia, ja erilaisuutta tulee esille sitä enemmän, mitä pitemmälle ketjussa ennättää ja jaksaa edetä. Tapaamatta jääneet olisivat voineet tuoda vielä yllättävän lisän aineistoon.

Käytän tavan takaa ilmaisuja *usein*, *moni* ja *suurin osa*. Haluan näin antaa jonkinlaisen kuvan esiteltävän piirteen yleisyydestä. Tilastotietoja minulla ei juurikaan ole. Kenttätyön aikana aloin laatia luetteloa Isassa yhä asuvista Suomessa syntyneistä siirtolaisista, koska virallista tietoa heidän lukumäärästään ei ollut saatavissa. Listaa käytiin läpi Suomi-talolla ja monessa isalaisekeittiössä. Nimi nimeltä edettäessä sain tietoa niistäkin suomalaisista, joita en henkilökohtaisesti tavannut. Usein kehoitettiin poistamaan joku puhelinluettelosta tai lehtijutusta poimimani suomalaisnimi luettelosta, koska kyseessä oli ”kielinen”, ei enää suomalainen. Listasta tuli siis myös keino tutkia suomalaisten ryhmän rajoja. Jäljelle jäi lopulta 94 nimeä, 44 naista ja 50 miestä. Tämä on melko luotettava arvio vuoden 2003 alkaessa Isassa asuneiden Suomessa syntyneiden määräst. Tarkempaa tietoa on vaikea saada. Monilla on asunto rannikolla, ja muut suomalaiset eivät aina tiedä, onko joku lähtenyt Isasta pysyvästi vai onko hän vain käymässä muualla.

Haastattelut tarjosivat mahdollisuuden havainnointiinkin. Kun vieras istutetaan Isassa perisuomalaiseen kahvipöytään, moni asia selviää kysymättä. Osallistuva havainnointi oli moninaista: Vietin jouluaattoilta suomalaiskodissa, olin syntymäpäivillä ja grillijuhlissa. Yksi siirtolainen vei työpaikalleen kaivoksen syvyyksiin, toiset erämaahan kivienkeruuretkelle ja jotkut opettivat krikettiäkin. Lomamatkalle lähtijät kelpuuttivat talonvahdiksi. Osallistuin kaikkien suomalaisorganisaatioiden tilaisuuksiin, tutuiksi tulivat muun muassa kokoukset ja juhlat, Suomi-Seuran perheillat, luterilaiset jumalanpalvelukset ja helluntaiseurakunnan puhetilaisuudet. Tapasin suomalaisia kassajonoissa, kadulla ja uima-altaalla. Minulle soitettiin, kun tarvittiin joku joutilas Buffalo-klubille varaamaan ikkunapöytää.

Frederick M. Robertsin (1978) neuvoa noudattaen etsin neutraaleja majapaikkoja. Näin on helpompi pysytellä tutkittavan yhteisön mahdollisten riitojen ulkopuolella. Asuin kaksi ensimmäistä Isan-viikkoa Boyd-hotellissa pubin yläkerrassa. Viikon olin lomalle lähteneen perheen talonvahti ja kotiin jääneen suomalaisen isoäidin turvamies. Enemmän osan ajasta pidin majaa niin sanotussa yksinäisten miesten asuntolassa. Kaksi naapuria, irlantilainen ja aboriginaali, lukivat nimiluettelojani varmistaakseen, että kaikki heidän tietämänsä Isan suomalaiset tulevat mukaan. John The Finn -nimellä tuntemansa miehen asuinpaikkaa he selvittivät viikkokausia. Britanniasta muuttaneen emännän mielestä etnisyytutkijan ei olisi tarvinnut lähteä asuntolan pihaa pitemmälle.

Havainnointi ja haastattelut täydensivät hyvin toisiaan: haastatteluissa sain lisää tietoa havainnoiduista asioista ja havainnointi varmisti haastattelutietoja. Kokosin tietoja myös mediasta – varsinkin Mount Isassa ilmestyvästä *The North-West Star* -päivälehdestä – sekä kirjallisuudesta ja asiakirjoista. Barth (1994: 20–30) kehottaa tarkastelemaan etnisyyttä mikrotasolla ihmisten parissa, välitasolla, jota edustavat esimerkiksi etniset organisaatiot, sekä makrotasolla, johon kuuluvat muun muassa hallinto ja lainsäädäntö. Havainnointi ja haastattelut antoivat tietoa mikrotasosta ja välitasosta, media välitasosta ja makrotasosta.

Ohjeita lukijalle

Suomalaissiirtolaisella tarkoitan tässä tutkimuksessa Suomessa syntynyttä ja Australiaan muuttanutta henkilöä, joka on asettunut Australiassa pysyvästi tai ainakin pitkäksi, ennalta määräämättömäksi ajaksi. Siirtolaisiksi lasken myös Suomessa syntyneet, siirtolaisiksi lähteneiden vanhempien mukana Australiaan muuttaneet lapset muuttoikästä riippumatta. Isassa on usein suomalaisia viikkojen tai vuosienkin pituisilla työkomennuksilla. Näitä tietyn määräajan päästä Suomeen palaavia henkilöitä en ole laskenut siirtolaisiksi. *Toiseen polveen* kuuluvina pidän niitä Australiassa syntyneitä, joiden vanhemmista ainakin toinen on siirtolainen, *kolmannella polvella* ainakin osa isovanhemmista on siirtolaisia. (Toisesta polvesta on olemassa monenlaisia määritelmiä: osa tutkijoista laskee toiseen polveen myös hyvin pieninä muuttaneet lapset; osa ne muuttajat, jotka ovat saaneet koko koulutuksensa tai merkittävän osan siitä uudessa kotimaassa. Ks. Khoo & Price 1996: 4; Song 2003: 104.)

Mount Isa muuttuu koko ajan. Kuvaan tilannetta sellaisena kuin se oli kesällä 2002–2003. Haastateltavat kertoivat mielellään vanhoista ajoista. Paljon olen ottanut mukaan selventäväksi taustaksi. Moni kehotti haastattelemaan rannikolle muuttaneita, ja Suomeen palanneillakin arveltiin olevan arvokasta tietoa. Koska en ollut laatimassa Isan suomalais-siirtolaisuuden historiaa, rajasin haastateltavat kaupungissa asuviin. Kenttätyön aikana Isasta muuttaneiden haastattelut olen kuitenkin pitänyt mukana aineistossa.

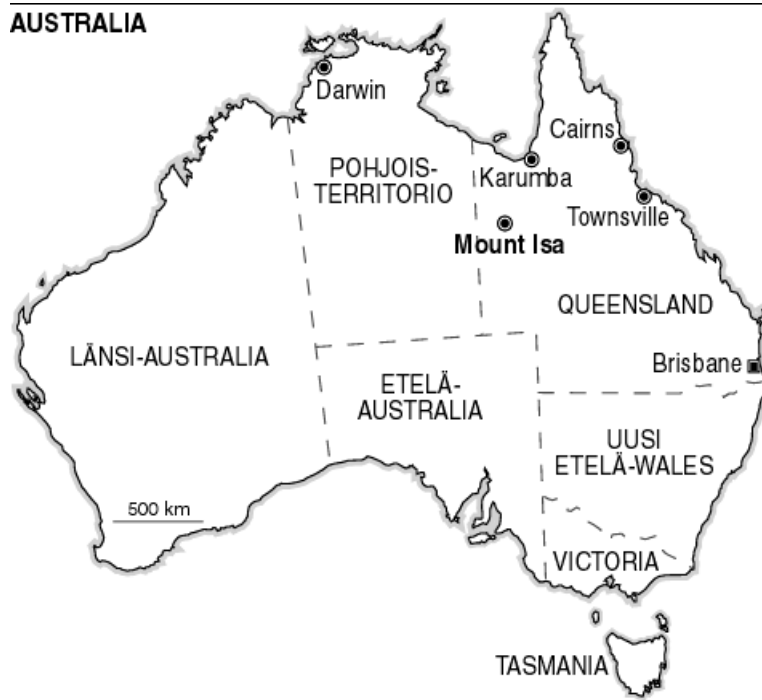
Käytän lähdeviitteitä muiden julkaisemaan aineistoon viitatessani. Sen sijaan oman havainnointi- ja haastatteluaineistoni tuon esille vain satunnaisesti tietolähdettä tai tiedon-saantitapaa luonnehtien. Lähdeluettelossa on suppeat henkilötiedot tutkimushaastatteluihin osallistuneista. Pienessä joukossa jo syntymäaika ja -paikka paljastavat, kuka on kyseessä. Siksi en ole liittänyt haastattelusitaatteihin henkilötietoihin viittaavia koodeja. Moni puhuja on kuitenkin tunnistettavissa murteen tai yksilöllisen kielenkäytön vuoksi. En muuttanut lainauksia yleiskielisiksi, koska pidän tärkeänä esitellä ajatusten lisäksi myös tapaa, joilla

ne on esitetty. Hyvin arkaluontoiseksi tulkitsemani asiat esitän vain referoituina. Sitaateissa esiintyvät henkilönimet olen osaksi korvannut [NN]-merkinnöillä. Kerron nimeltä mainiten vain kahdesta haastattelemastani henkilöstä. Kumpikin toimi julkisessa tehtävässä, ja nimi tulee ilmi näitä tehtäviä käsiteltäessä. Heidän haastatteluistaan poimitut muut sitaatit ovat mukana nimettöminä.

Tutkimushaastatteluista poimituissa sitaateissa haastateltavien lausunnot ovat lainausmerkkien sisällä, omat sanomiseni ilman lainausmerkkejä. Avioparihaastatteluissa miehen ja vaimon osuudet on tarvittaessa erotettu toisistaan M- ja N-kirjaimilla, kahden naisen yhteishaastattelussa N1- ja N2-merkinnöin. Silloin kun on perättäin katkelmia useammasta haastattelusta, ne on erotettu tyhjällä rivillä.

Tämän johdantoluvun jälkeen esittelen Mount Isan kaupunkia, sen sijaintia, ilmastoa, historiaa, asukkaita ja elinkeinoelämää. Monenlaisia suomalaisia -luku käsittelee muun muassa uskonnollisuudesta johtuvia ryhmän sisäisiä jakoja. Sitä seuraavat seitsemän lukua ovat suomalaisten elämää eri näkökulmista tarkastelevia kuvauksia. Loppua kohden teorian osuus lisääntyy. Suomalaiset: rajanvetoja -luvussa käyn läpi Isan suomalaisten esittämiä, etupäässä yhteisestä alkuperästä johdettuja suomalaisuuden rajoja. Sen jälkeen tarkastelen kulttuurieroja sekä suomalaisten käsityksiä omasta ryhmästä ja toisista; hahmottelen myös käsitysten muovaaman sosiaalisen tilan. Kokoavassa tarkastelussa pyrin ymmärtämään, miksi suomalainen etnisyys oli tutkimusaikana Isassa sellaista kuin se havaintojeni mukaan oli.

MOUNT ISA, QUEENSLAND, AUSTRALIA

KUVIO 1. Mount Isa, Queensland, Australia

Kaupunki kaukana kaikesta

”Äiti oli kahtonu sitte kauhuissaan, kun oli lähteny Townsvilleesta. Ja nuo maisemat muuttu siitä vihreästä ruskiahan. Ja sitte harmaahan. Siel ei ollu mitää. – – Tuola välilä hän ei nähäny junasta mitään muuta ku raatoja ja luita. Ei ollenkaan minkäänlaista vihreää kasvia rautatien vieressä. Ja äiti aatteli, että minä varmaan meen sinne helevettiin. Että ei siellä mikään muu voi olla tuol radan päässä.”

Tällaista oli joulukuussa 1951, kun suomalaisäiti matkasi junalla kolmen poikansa kanssa miehensä luo Mount Isaan. Samanlaista maisemaa saa katsella yhä, jos on liikkeellä kuivan kauden aikana. Matkalla huomaa, miten syrjäinen kaupunki Isa on. Queenslandin osavaltion pääkaupunki Brisbane on maanteitse 1 700 kilometrin päässä. Lähimpään isoon kaupunkiin Townsvilleen on matkaa yli 900 kilometriä. Lukemattomat Isaan saapujat ovat heti perille päästyään alkaneet miettiä poislähtöä:

“Jee. Minä kun näin tämän paikan asemalta – minä tulin junassa – minä sanoin, että kuus kuukautta minä kestän. Jos minä saan töitä, minä sijotan kaikki rahat ja lähen heti pois. Minä oon vieläkin tiälä.”

Yli 40 vuoden asuminen on opettanut tämän siirtolaisen katsomaan Isaa toisella tavalla:

”Well, tänne kun minä ensin tulin Isaan, niin minä en nähny mittää muuta kun kuumuuden ja pölyn ja kärpäset ja itikat. Se oli ainoa, mitä minä otin huomioon. Mut nyt kun sitä kahtoo, tämä on kaunis. Nuo mäet on hirveen kauniita oikeestaan. Se luonto on... Se on kauniin näköstä. Jee.”

Isan seutu on kuivaa ja karua. Noin 300 metriä merenpinnan yläpuolella sijaitseva alue sopii parhaiten juuri siihen mihin sitä käytetäänkin: kaivostoimintaan ja lihakarjan laiduntamiseen. Ilman mineraalilöytöjä Leichhardt-joen varrelle, punaruskeiden kukkuloiden keskelle tuskin olisi syntynyt kaupunkia. Isalaiset kehuvat noin 43 000 neliökilometrin laajuista, jokseenkin Sveitsin kokoista, kaupunkiaan maailman suurimmaksi. 190 kilometrin päässä keskustasta sijaitsevaa Camoowealia kutsutaan lähiöksi ja sinne vievää Barklyn valtatieä maailman pisimmäksi pääkaduksi. Varsinainen kaupunki – tihein asutus ja pääkaivosalue – mahtuu kuitenkin kolmen kilometrin säteellä piirrettyyn ympyrään. Suuri osa isalaisista asuu omakotitalossa, myös rivitaloja on paljon, kerrostaloja aivan muutama. 1950-luvulla kaupunkiin tulleet muistavat päällystämättömät pölisevät kadut ja ankeat asumisolot:

”Tämä oli erittäin primitiivinen paikka. Kun täällä oli asunnot niin alkeellisia. Peltiasunnoissa asutti. Se oli telta... peltiseinä ja telta se yläpuoli. Ja maalattiat. Mutta minä en asunu sellasessa, kun minä asuin mainin täyshoijosa. Mä sain sieltä ruuan ja asunnon. Mutta niissäkään ei ollu asunnoissa muuta ku peti ja patja ja tyyny. Ihte sai sitte panna tyynynpäälisen tai lakanan, jos halus.”

Isan kesä on kuuma: joulukuussa 2002 ylimpien päivälämpötilojen keskiarvo oli 39,7 astetta. Talvellakin lämpötila kohoaa päivällä yli 20 asteeseen, vaikka kylmimpinä öinä on pakkasta. Kolme kuukautta kestävä sateisempi kausi alkaa joulukuussa. Kovimpien sateiden aikaan kaupunki voi jäädä tulvan saartamaksi. Kuivan kauden aikana joki kuivuu lähes kokonaan, patoamalla kootut vesivarat hupenevat ja Isassa joudutaan rajoittamaan vedenkäyttöä.

Alueen luontaisia kasveja ovat pistävä spinifexruoho ja eukalyptuspuut. Pihossa kasvaa ruohoa, pensaita, puita ja palmujakin, mutta vain jos niitä kastelee. Omien mangopuiden hedelmiä syödään monessa perheessä. Kaupungin laitamalla asuvien vieraiksi pomppii ilta-hämärissä kenguruita. Sisätiloihin tunkee alituisen torakoita ja liskoja, joskus parin nyrkin kokoinen rupikonna. Erämaan myrkkykäärmeet eksyvät kaupunkipihoihin melko harvoin.

Kalkadoonit, karjatilalliset, kaivokset ja suomalaiset

Mount Isa sijaitsee vanhalla kalkadoon-aboriginaalien asuttamalla maalla. 1800-luvun puolivälistä lähtien kalkadoonien rinnalle – ja heidän tilalleen – on tullut eurooppalaistaustaista ja jonkin verran myös aasialaislähtöistä väestöä. Viime aikoina Isa on saanut myös runsaasti

uutta, muualta muuttanutta aboriginaaliväestöä; he ovat siis Australian alkuperäisasukkaita, mutta Isan seudulla uutta väestöä.

Kalkadoonheimon jäseniä arvioidaan olleen ennen eurooppalaisten tuloa 1 500–2 000. Kalkadoonit tunnettiin aggressiivisista sotureistaan, mutta silti varhaiset tutkimusmatkailijat saivat kulkea rauhassa alueen halki. Ensimmäiset karjankasvattajat saapuivat 1864, eikä heidänkään kanssaan aluksi ollut kahnauksia. 1878 alkoi kuitenkin sota, joka päättyi 1884 kalkadoonien tappioon. Heimo menetti keräily- ja metsästysmaansa. Sodasta selvinneistäkin moni kuoli myöhemmin poliisin luoteihin, eurooppalaisten mukanaan tuomiin tauteihin tai aliravitsemukseen. Kalkadooneja oli 1800-luvun päättyessä noin 150, ja 1970-luvun alkupuolen etsinnöissä tutkijat löysivät 13 heimon jäsentä. (Armstrong 1980.) Helmikuussa 2003 minulle kerrottiin heimon kulttuurikeskuksessa Isassa, että aitoja kalkadooneja oli jäljellä vielä kuudessa kaupungissa asuvassa perheessä. *The Kalkadoons* -kirja (Armstrong 1980: 5) kuvaa tämän Isan alkuperäisimmän väestön nykypäivää näin:

The Kalkadoon himself is fully detribalised, and is married to Europeans, Chinese, descendants of other Aboriginal tribes such as Mitakoondi of the Cloncurry River basin, or Torres Straits Islanders. He works for the Mount Isa or Cloncurry councils in unskilled or semi-skilled jobs; his sons and daughters are given scholarships for higher school education; he plays league football with the best; strums his guitar and is the backbone of the pastoral industry in the Gulf and in the Channel Country as a stockman.

Ensimmäiset karjankasvattajat lienevät olleet anglo-kelttiläisiä (Burnley 2001: 27). Nykyisin Isaan kuuluva Camooweal perustettiin 1884 karjatiloja palvelevaksi kauppapaikaksi. 1800-luvun loppupuolen kupari-innostuksen keskukseksi kohosi nyky-Isasta 120 kilometriä itään sijaitseva Cloncurry. Se oli 1916 britti-imperiumin merkittävin kuparintuottaja. (Bindloss, Daly, Lane & Mathers 2002: 466, 471.) Kiinalaisten ja afgaanien hautausmaat Cloncurryssa ovat muistoja ensimmäisestä kaivostoiminnan aiheuttamasta siirtolaisaallost. Kiinalaisia tuli paljon Australian kultakentille ja kaivoksille 1800-luvulla. Malmisuonien ehdyttyä he siirtyivät rautatietyömaille, karjatiloilta ja maaseutukeskuksiin. Afgaanien kamelikaravaanit hoitivat sisämaakuljetuksia silloin kun ei vielä ollut rautateitä. (Burnley 2001: 80.)

Mount Isan lyijy- ja hopeaesiintymät löysi malminetsijä John Campbell Miles 1923. Heti ensimmäisessä tutkittavaksi lähetetyssä näytteessä todettiin olevan 61,57 prosenttia lyijyä. Miles antoi esiintymälle ja syntyvälle kaupungille nimen Mount Isa. Kaivostoiminta alkoi 1924 ja samana vuonna perustettiin kaivosyhtiö Mount Isa Mines, MIM. (Kirkman 1998: 4–5.) Myöhemmin löydetyt kuparivarat ovat taanneet toiminnan jatkumisen ja laajenemisen.

Kun tieto Milesin löydöstä levisi, väkeä alkoi rynnätä Isaan. Vuosi löydön jälkeen, 1924, kaupungissa oli noin 300 henkeä (Blainey 1970: 149). Aluksi Isa oli pelkkä telttaleiri, jossa malminetsijät virittelivät asumuksia valtauksilleen. Pian telttöjen rinnalle tulivat pellistä ja kankaasta tehdyt telttatalot ja kaivosyhtiön asuinparakit. Perheitäkin saapui, ja ensimmäinen koulu aloitti 1924. Tuolloin kaupungissa oli kolme kauppaa, kaksi ulkoilmaelokuvateatteria, kolme täyshoitola ja sekä biljardisali. (Kirkman 1998: 7–14.) Ensimmäisinä perille ennättivät kiertelevät malminetsijät, mutta nopeasti alkoi tulla myös muita, kauempaa ja kauempaa:

Several Finnish shift-foremen were brought out to Mount Isa from mines in the U.S.A. in 1929 to assist with development work, later returning to America. During the same year other Finns arrived from various parts of Queensland, mainly from the sugar-cane fields. (Olympic Finland 1952.)

[H]undreds of people came from Mount Morgan in central Queensland, where the rich gold mine had closed, and they built their houses or camped by the river in a settlement of hundreds of tents and gunyahs. Finns came from the canefields and sent for their compatriot in Europe, making Mount Isa the largest Finnish community in Australia, with its steam baths of hot stone that seemed exotic in this hills of sweat. (Blainey 1970: 157.)

Suomalaisten nopea ilmestyminen hämmästyttää. Heitä oli kuitenkin ollut Queenslandin itärannikon sokeriruokoviljelmillä sadonkorjaajina, ”keininhakkaajina”, jo 1800-luvulla (ks. Koivukangas 1986). Isan ensimmäinen suomalainen saattoi olla Taavetti Luoto, joka rakensi kaupunkiin rautatietä 1926–29 (Koivukangas 1986: 264). Ensimmäiseksi suomalaisiksi nimetään usein myös 1928 Isaan asettunut Jack Pitkänen, joka oli liikkunut seudulla aiemminkin matkoillaan Pohjoisterritoriosta Queenslandin rannikolle. Suomalaisista naisista Isaan ennätti ensiksi Saimi Toivola, joka saapui miehensä ja lastensa kanssa 1929. (Sulkava 1936.) Kun rautatie otettiin käyttöön alkuvuodesta 1929, kaupungissa oli 600 asukasta, mutta puolessa vuodessa väkiluku kasvoi viisinkertaiseksi (Kirkman 1998: 18–19). Vuonna 1929 Isassa oli 57 suomalaista ja viisi vuotta myöhemmin 300 (Koivukangas 1986: 264). Kun australiansuomalaiset kokoontuivat Suomi-päivilleen Isaan 1971, kaivosyhtiö muisteli tervehdyksessään yhtiön, kaupungin ja suomalaisten ensimmäisiä yhteisiä vuosia:

Vuonna 1931 Mount Isan kaivoksen palveluksessa oli tuhat henkeä. Kaupungissa oli laaja suomalaisyhdyskunta. Miehet työskentelivät kaivoksessa, vaimot kotien hyväksi ja lapset auttoivat täyttämään koulujen luokkahuoneita. Yksilöinä, perheinä ja yhdyskuntana he suuressa määrin edesauttoivat kaupungin taloudellista ja sosiaalista kasvua. (Foots 1971.)

Jo monisatapäiseksi kasvanut suomalaisten joukko perusti 1935 Mount Isan Heimoseuran – nykyisen Mount Isan Suomi-Seuran. Maailmansodan lähetessä suomalaisten määrä pieneni: 1939 heitä oli 130 (Koivukangas 1986: 267). Englannin – ja samalla Australian – julistettua sodan Suomelle 1941, suomalaisista tuli viholliskansaa. Isassa suomalaisia ei internoitu, he saivat jatkaa töitään kaivosyhtiön toivomuksesta. Liikkumisrajoituksia ja ilmoittautumisvelvollisuus kuitenkin määrättiin, viranomaiset lakkauttivat Heimoseuran ja sen arkisto takavarikoitiin. Seuran toiminta alkoi uudestaan 1949. (Koskinen 1985: 41–53.)

Sodan tauottua kaupunki kasvoi ripeästi. 1963 isalaisia oli 15 000, heistä suomalaisia 600 (Uotila 1963). *Mines in the Spinifex* -teoksessa Blainey (1970: 232) kuvaa 1960-luvun Isaa eloisaksi ja kansainväliseksi kaupungiksi, jossa suomalaisilla oli oma näkyvä osansa:

The town had foreign soccer teams, stands of foreign newspapers in the shops, nationalist congregations, Chinese and Finnish and central European cafes, and Irish and Finnish halls. The commercial radio station, 4LM, played weekly sessions of German, Yugoslav, Irish, Greek and Italian music. Of the national groups the oldest, quietest, most clannish and most respected is the Finnish community, which has its own pastor, its own hall and social life, its own fierce preference for underground work, and at least a dozen sauna baths clouded with steam rising from heated rocks.

1930-luvulla kaupunkiin muuttanut haastateltava muisteli Isan olleen hyvin elämää sykkivä:

”Entisaikoina se oli mukavampi kaupunki. Oli paljon suomalaisia täällä ja oli niin kuin melkein puoli väki olis ollu ulkomaalaisia. Saksalaisia, italialaisia, englantilaisia. Oli vaikka mitä. Suomalaisia oli paljon täällä. Se oli hyvä kaupunki. Mutta ne on kaikki eläköityny ja loppunu työ ja menny Brisbaneen tai noin. Ja nyt, nyt ei ole... nyt on vain paljon aboriginals. Niitä on, jee. Joo. Se on paljon erilainen kaupunki, kun ennen oli. Eurooppalaisia kun oli, kova työläiset ja kova juhlimaan ja kova ryypymään. Ja se oli very vibrant kaupunki silloin. – – Sixties oli kaikki vielä hyvä. Ja viiskymmentä ja nelikymmentä. Tääl oli paljon suomalaisia thirties. Kun minä tulin kolmekymmentseitsemän, täällä oli jo paljon suomalaisia.”

Suomalaiset tiedettiin työtä pelkäämättömiksi, ja siksi heitä houkuteltiin Queenslandin takamaille:

”Parhaimpaan aikaa jopa Mount Isa Mines laittoi työllisyystoimitsijan Helsinkiin värväämään tänne mainareita. Ja mainoksia oli Helsingin Sanomissa tosiaan 60-luvulla. Ne oli niin kysytyä tavaraa siihen aikaan suomalaiset.”

Kaivosyhtiö aloitti vain suomalaisille tarkoitettun kielikoulun 1961. Tavoitteena oli oppia puhumaan ja ymmärtämään englantia välttävästi, käytiin läpi kaivossanastoa ja turvallisuus sääntöjä. Opiskeltiin täydellä palkalla. Muista maista tulleita kielitaidottomia ei tuolloin enää palkattu lainkaan. Yhtiön kielikoulu jatkui vuoteen 1969. (Uotila 1962; 1995.)

1966 Australia otti pohjoismaalaiset mukaan siirtolaistenavustusohjelmaansa. Kalliiden matkojen muututtua lähes ilmaisiksi 5 000 suomalaista lähti 1960-luvun lopulla siirtolaiseksi Australiaan. (Koivukangas 1998: 104.) Into näkyi myös Isassa. Konsuli W. H. Weigh arvioi huhtikuussa 1971, että kaupungissa oli 1 200 suomalaista (Muitakin kuin mainareita 1971). Isassa oli tuolloin 22 000 asukasta ja kaivosyhtiön palveluksessa oli 50 eri kansallisuuden edustajia (Foots 1971). 263 hengen suomalaisjoukko oli kaivoksen kolmanneksi suurin työntekijäryhmä australialaisten ja englantilaisten jälkeen (Kuparin ja kansojen sulatusuuni 1971). Suomalaisten määrä Isassa kasvoi vielä tämän jälkeenkin. Moni arvelee luvun olleen suurimmillaan noin 1 500 (ks. Watson 1999; Korhonen 1994). Tarkkoja tilastoja ei ole. Isaan 1969 tullut suomalaispariskunta arvioi näin:

N: ”Oliha täällä lähemmäks kakstuhatta suomalaasta siihe aikaan, ku moon tultu. Eiks se ollu lähemmäks kakstuhatta? Kakstuhatta on ollu suomalaasia.”

M: ”Oisko ollu?”

N: ”Oli täällä.”

M: ”Kaikki sanoo vähän mitäkin.”

Isa ylitti 30 000 asukkaan rajan 1973, mutta sitten metallin hintojen lasku käänsi suunnan (Kirkman 1998: 2). Koskinen toteaa Suomi-Seuran toimintakautta 1975–76 käsitellessään, että Isaa oli edellisvuosina kohdannut ”melkoinen suomalaisväestön kato”. Seuran jäsenmäärä putosi neljässä vuodessa 263:sta 119:ään. (Koskinen 1985: 193–4.)

Suomalaisten vähenemiseen vaikutti osaltaan 1973 jälleen muuttunut siirtolaispolitiikka. Australia hylkäsi vuodesta 1903 lähtien käytössä olleen, brittejä ja pohjoiseurooppalaisia suosineen White Australia -politiikan. Tulijoita ei enää valikoitu rodun, etnisen taustan, kulttuuriryhmän tai lähtöalueen perusteella. Käyttöön tuli pisteytysjärjestelmä, joka arvostaa ammatillisia taitoja ja koulutusta sekä englannin kielen taitoa. Australian asukaslukua oli kasvatettu 70 vuoden ajan houkuttelemalla ensisijassa eurooppalaisia. Nyt alkoi maahan virrata siirtolaisia Libanonista, Vietnamista, Hongkongista, Kiinasta, Intiasta. (Burnley 2001: 34–45.) Kielitaidottomien suomalaisten oli vaikea läpäistä uutta valintaseulaa.

Monikulttuurisuudesta ylpeä kaupunki

Vuoden 2001 väestönlaskenta osoittaa, että Isa ei ole enää sellainen siirtolaiskeskus kuin aiempina vuosikymmeninä. Nykyään kaupungin asukkaista on siirtolaisia jopa pienempi osa kuin Australiassa keskimäärin: 12 prosenttia Isan 21 636 asukkaasta ilmoitti syntyneensä ulkomailla, koko maan väestöstä ulkomailla syntyneitä on 22 prosenttia. 642 isalaista kertoi

syntyneensä Britanniassa, 622 Uudessa-Seelannissa, 243 Filippiineillä, 140 Saksassa, 71 Italiassa, 53 Hollantissa ja 45 Irlannissa. Pohjoismaissa syntyneitä oli yhteensä 138. (Australian Census 2001.) Käytössäni olevissa tilastoissa Suomessa syntyneitä ei ole eritelty omaksi ryhmäksi. Kokoamieni tietojen mukaan kaupungissa asui 94 Suomessa syntynyttä 1.1.2003. Virallisena väestönlaskentapäivänä, 7.8.2001, Isassa oli ilmeisesti vähän yli sata Suomessa syntynyttä, ja he olivat viidenneksi suurin ulkomailla syntyneiden ryhmä.

Siirtolaiset vähenevät Isasta nopeasti sitä mukaa, kun 1960- ja 1970-luvulla tulleet saavuttavat eläkeiän ja muuttavat rannikolle. Siirtolaisten jälkeläisiä jää kaupunkiin, mutta tilastoissa he näkyvät useimmiten Australiassa syntyneinä. Uusia siirtolaisia Isa ei liiemmin vedä. Uudemmissa siirtolaisryhmistä vain filippiiniläiset ovat runsaslukuisemmin löytäneet tiensä erämaakaupunkiin. Esimerkiksi Vietnamin syntyneitä ei Isassa ollut yhtään, vaikka he ovat maan kuudenneksi suurin ulkomailla syntyneiden ryhmä (Australian Census 2001).

Isa menetti kymmenessä vuodessa, 1991–2001, yli 3 000 asukasta, mutta alkuperäisväestöön kuuluvien määrä kasvoi samaan aikaan 2 714 hengestä 3 265:een. Koko Australian väestöstä kaksi prosenttia kuuluu alkuperäisväestöön, isalaisista 15 prosenttia. Alkuperäisväestöksi lasketaan tilastoissa aboriginaalit ja Torresin salmen saarten asukkaat. (Australian Census 2001.)

Englannin kieli on Isassa selvästi suosituin, myös kotikielenä. 89 prosenttia isalaisista ilmoittaa käyttävänsä kotona englantia, koko Australiassa luku on vain 80 prosenttia. Muita Isassa yleisesti käytettäviä kotikieliä ovat filippiiniläisten tagalog (154 henkeä), italia (98), saksa (81), espanja (53), kiinan kielen eri versiot (47) ja kreikka (39). (Australian Census 2001.) Suomen kielen käytöstä ei ole virallista tilastoa. Kenttätöön aikana arvioin kotioloissa suomea puhuvien määräksi reilut 80 henkilöä. Joukossa on siirtolaisia ja myös toista polvea.

Uskonnollisesti Isa on hyvin sirpaleinen. *The North-West Star* julkaisee säännöllisesti 17 isalaisen uskonnollisen yhteisön tapahtuma- ja yhteystiedot. Katoliset ovat ryhmistä suurin, 6 512 henkeä. Seuraavina tulevat anglikaanit 3 917, Uniting Church 1 754, presbyteerit ja reformoidut 713, luterilaiset 528, baltistit 484, helluntailaiset 224 ja ortodoksit 109. (Australian Census 2001.) Suomalaiset olivat kenttätöön aikaan ainoa siirtolaisryhmä, jolla oli omia omakielisiä seurakuntia. Suomalainen luterilainen Immanuel seurakunta on toinen kaupungin kahdesta luterilaisesta seurakunnasta. Suomalaisen helluntaiseurakunnan lisäksi Isassa toimi puolenkymmentä englanninkielistä helluntailiikkeeseen luettavaa yhteisöä.

Mount Isa on ylpeä omasta monikulttuurisuudestaan ja monietnisyydestään. Esimerkki pormestari Ron McCulloughin (2003) palstalta kaupungin tiedotuslehdessä:

An aspect of Mount Isa's development which has attracted comment over the years was the amazing multicultural alliance of workers and their families, which overcame a multitude of ethnic sensitivities to mould one of the most talented communities in Australia.

The multiculturalism has long brought a sense of pride to our City and the boast of being home to more than 50 nationalities is one repeated often over the years.

Erilaisten kulttuuritaustojen ja etnisten ryhmien synnyttämää mosaiikkia ihailaan, mutta yksittäisten palasten ominaislaatu sivuutetaan. Näin tapahtui muun muassa Australia-päivän juhlallisuuksissa 26.1.2003: Monikulttuurisuus tuotiin esiin myönteisesti monissa puheissa, mutta tunnustuspalkintoja jaettaessa yhdenkään saajan etnistä taustaa ei mainittu. Vuoden nuoreksi kansalaiseksi valitun 17-vuotiaan neitosen ansiot esiteltiin, mutta sitä ei kerrottu, että hänellä on suomalainen isä ja filippiiniläinen äiti. Myöskään *The North-West Starin* etusivulla julkaistussa, valinnasta kertoneessa uutisessa ei taustaa mainittu (ks. Jensen 2003). Paikallinen media tuo harvoin esille erillisiä etnisiä ryhmiä. Alkuperäisväestön asioita – muun muassa heidän koulutus-, työ- ja asunotilannettaan – käsitellään muita tiiviimmin. Suomalaiset saivat 2002 melko paljon julkisuutta Suomi-talon myyntiä ja Suomi-Seuran tulevaisuutta käsitelleissä lehtijutuissa (Berry 2002; Daly 2002; Jensen 2002).

Isan katukuvaa tarkkailevan on vaikea arvata yksittäisten kaupunkilaisten etnisiä taustoja. Vain aboriginaali- tai filippiiniläistaustan voi päätellä ihon ja hiuksien väristä sekä kasvopiirteistä. Kaupungilla tapaavat ihmiset käyttävät enimmäkseen englantia, joten kieli ei juuri helpota tunnistamista. Pukeutuminenkaan ei paljasta etnistä taustaa: isalainen perusasua on shortsit, kevyt paita ja sandaalit; yhdenmukaisia ovat myös miesten oranssit työhaalarit ja lasten koulupuvut. Asumisessa ainoat selvästi havaittavat etniset keskittymät ovat Isaan muuttaneelle alkuperäisväestölle tarkoitettut asuntola-alueet.

Siihen nähden, että Isaan on tullut ihmisiä yli 50 maasta, kaupungissa on varsin vähän siirtolaisten järjestötoimintaa. Queenslandin etnisten järjestöjen luettelossa (QMRD 2002) oli 2002 vain kuusi Isassa toimivaa järjestöä: Mount Isa Irish Association, Mount Isa Finnish Association, Immanuel (Finnish) Lutheran Church, Hungarian Association – Mt Isa, Mount Isa South Sea Islander Community ja Mt Isa Filipino Association Inc. Kaikki eivät olleet ilmoittaneet tietojaan, muun muassa suomalainen helluntaiseurakunta puuttui luettelosta.

Etnisistä ryhmistä aktiivisimpia ovat irlantilaiset, suomalaiset ja filippiiniläiset – kukin tavallaan. Irlantilaisilla on vahva asema politiikassa: pormestari ja kaupungin parlamentti-edustaja ovat irlantilaisjuurisia. Suositun Irish Clubin pitää ryhmän nimen esillä, vaikka klubi onkin nykyään liikeyritys, jonka ravintoloissa, pelisaleissa ja alkoholikaupassa irlantilaiset ovat yksi asiakasryhmä muiden joukossa. Suomalaiset ovat organisaatioiden lukumäärällä

mitaten aktiivisia. Suomalaisten toiminta on nykyään kuitenkin valtaosin ryhmän sisäistä, ulkopuolelle näkymätöntä. Kuulin monen ei-suomalaisen toteavan: ”There used to be a lot of Finns in Isa.” Samat ihmiset yllättyivät kuullessaan, että kaupungissa asui edelleen satakunta Suomessa syntynyttä. Filippiiniläisten yhdistys järjestää runsaasti tapahtumia sekä julkaisee neljästi vuodessa ilmestyvää englanninkielistä *Balita*-lehteä. Unkarilaisten järjestötoiminnan kerrotaan olevan hiljaista. South Sea Islanders -nimeä käyttää pieni ryhmä, johon kuuluu 1800-luvulla Uusilta-Hebrideiltä ja Salomonsaarilta sokeriviljelmien työvoimaksi tuotujen jälkeläisiä. Saksalaisilla on ollut aktiivinen Concordia-klubi, johon kuului myös itävaltalaisia ja hollantilaisia. Samanlaista toimintaa on ollut myös italialaisilla ja skoteilla. Mikään näistä kolmesta klubista ei enää toimi.

Etnisten järjestöjen vähyys ei merkitse sitä, etteikö Isassa olisi etnisyyteen pohjautuvia verkostoja. Esimerkiksi Isan kreikkalaisten kerrotaan pitävän yhteyttä ja auttavan toisiaan, vaikka heillä ei järjestöä olekaan. Suomalaistenkin keskinäisistä tapaamisista ja yhteisestä toiminnasta vain osa tapahtuu Suomi-Seuran tai suomalaisten seurakuntien puitteissa.

Kaivos määrää tahdin Mount Isassa

Mount Isan näkyvin maamerkki on kaivosalueelta 270 metrin korkeuteen kurkottava lyijy-sulaton piippu. Isa on syntynyt ja kasvanut yhdessä kaivosyhtiön kanssa. Nykyäänkin elämä sykkiä MIM:n määräämään tahtiin. Joka ilta vähän ennen kahdeksaa kaupunkia vavisuttavat päivävuoron päätteeksi tehtävät maanalaiset räjäytykset. Kaupungin muutoin verkkainen liikenne vilkastuu aina kaivoksen vuorojen vaihtuessa. Maan alla tehdään työtä 12,5 tunnin vuoroissa. Työt keskeytyvät kolmena päivänä vuodessa: jouluna, pääsiäisenä ja vappuna.

Isassa on yksi maailman suurimmista maanalaisista kaivoksista: viisi kilometriä pitkä ja 1,2 kilometriä leveä ja töitä tehdään alimmillaan noin 1 800 metrin syvyydessä. Maan alla on tunneleita lähes tuhat kilometriä. Käytössä on kaksi erillistä tuotantoprosessia: toinen louhii ja jalostaa kuparia, toinen lyijyä, sinkkiä ja hopeaa. MIM:n palveluksessa oli vuonna 2002 Isassa noin 2 000 henkilöä. Lisäksi kaivos työllisti suuren joukon alihankkijoiden väkeä. (About Mount Isa Mines 2002.) Teollisuus, rakentaminen ja liike-elämä ovat riippuvaisia kaivoksen menestyksestä. Kun metallien maailmanmarkkinat ovat hyvät, Isaan virtaa rahaa.

”Ehän mä meinannut uskoa, että noin paljon rahaa yhdellä kerralla annetaankaan. Kun en mä ollut tottunut sellasiin rahamääriin. Kun ensinnäkin sai urakkapalkan. Sitte sai sen lead bonuksen, joka oli seitsemäntoista puntaa kymmenen shillinkiä viikko. Yks viikko!”

Näin ihmettelee vaatimattomista oloista maailmalle lähtenyt suomalaismainari 1950-luvulla maksettuja, normaalipalkan suuruiseksi nousseita lyijybonuksia. Isassa ansaitaan yhä varsin hyvin: mediaaniviikkopalkka on 500–599 Australian dollaria, muualla maassa vain 300–399 dollaria (Australian Census 2001). Kaivostyö on kuitenkin nykyään pitkälle koneellistettua, ansaitsijoita tarvitaan vähemmän. Kaivoksen ratkaisuja seuraavat tarkkaan kaikki isalaiset, eläkeläisetkin:

”Ku täällä tuo mainiki menee jo nii suppuu, että siitä ei paljoo oo. Kyllä se vielä toimii, mutta vissii offisit ja ne on jo Brisbanessa.”

Kesällä 2002–2003 Isassa oli paljon taloja myynnissä. Optimistit toivoivat, että rautatien jatkaminen Isasta länteen ja suunniteltu avolouhos nostavat kaupungin talouselämän uuteen kukoistukseen. Myös matkailun toivotaan tuovan piristystä. Jokavuotisen rodeon rinnalle vetonaulaksi rakennettiin kaivostoimintaa ja kaupungin vaiheita esittelevä turistikeskus

Isa on nykyaikainen kaupunki. On mukavia asuntoja, sairaala, kirjasto, kouluja, kirkkoja, urheilukenttiä, uima-altaita, ostoskeskuksia, klubeja. Suomalainen ruokalakahvila on tehnyt tilaa McDonald’sille ja Kentucky Fried Chickenille. Työ- ja kauppamatkat isalainen kulkee mieluiten omalla autolla leveiden katujen vasenta reunaa ajaen. Maailmalle pääsee maanteitse, lentäen tai junalla. Moni on lähtenyt, mutta moni on jäänytkin.

”Oomme tullu vain kaheks vuotta. Tekeen äkkiä rahaa.”

Tällaisen toteamuksen kuulee Isassa usein. Jatkoksi tulee sitten selvitys siitä, miten monta vuosikymmentä kaupungissa onkaan vierähtänyt.

”Täällä on mun mielestä aika hyvät olot silteen. Joka töitä tekee, niin se varmasti pärjää.”

”Ei Isassa muuta vikaa oikeestaan oo, ku että se on tuhat kilometriä liian kaukana rannikolta.”

On Isalla synkempikin puolensa: varkaudet, väkivalta ja huumeiden käyttö ovat lisääntyneet.

Onko Isa sinun mielestäsi turvallinen asua?

”Vielä ennen vanhaa se oli. Ei kukkaa koskaa lukinnu ovia. Mutta ei se ennee oo. Ehkä se on vähä turvallisempi ku isot paikat, mutta ei se silti oo. Pittää muistoo, että pannoo oven lukkoo yöks.”

MONENLAISIA SUOMALAISIA

Onko tyypillistä Mount Isan suomalaista?

”En ole ehkä tyypillinen Mount Isan suomalainen”, varoitti yksi suomalaissiirtolainen, kun pyysin häntä haastateltavaksi. Hän oli oikeassa, sillä esimerkiksi hänen työhistoriansa – optikko, kaivosvirkailija, ammattikalastaja, huonekalukauppias – on varsin epätyypillinen. Millainen sitten on tyypillinen 2000-luvun Mount Isan suomalainen? Häntä voisi kuvailla näin: (1) eläkkeellä oleva tai eläkeikää lähestyvä kaivosmies tai tällaisen vaimo tai leski, (2) lähtöisin Pohjanmaalta ja (3) tullut Australiaan viimeistään 1970-luvun alkuvuosina, (4) oppinut englantia vasta Australiassa ja (5) ollut ainakin joskus mukana Suomi-Seuran, luterilaisen seurakunnan tai helluntaiseurakunnan toiminnassa. Kukin näistä piirteistä sopii yli puoleen tapaamistani suomalaissiirtolaisista. Kaikki viisi piirrettä yhdistyvät kuitenkin vain noin joka neljännessä. Monista yhtäläisyyksistään huolimatta Isan suomalaiset ovat sekalainen joukko.

”Se on ihme, että silloin aikonaan suomalaiset tuota niin ne oli tavallaan kolome ryhmää. Että osa oli helluntaiseurakuntaa, luterilainen seurakunta, Suomi-Seura. Ja oikeestaan neljä: jotka ei menny mihinkää. Tai oikeestaa viisi: helluntaiseurakunta, luterilainen seurakunta, Suomi-Seura, sitte se mikä oli hotellissa ja sitte viides, mikä ei ollu mihinään. Ne pyöri kaikki semmosia omia ympyröitä.”

Mitä pitempään miettii, sitä enemmän löytää suomalaisia jakavia rajalinjoja myös nykypäivän Isasta. Erottavia tekijöitä ovat muun muassa Australiaan muuton ajankohta, ikä sekä suhde uskuntoon.

Yksi tapaamani siirtolainen oli saapunut Isaan 1937, viimeksi tullut vasta 2002. Ikäeroa näillä kahdella on vain yhdeksän vuotta, mutta heidän siirtolaiskokemuksensa ovat tyystin erilaiset, he kuuluvat eri siirtolaisvuosikertoihin. 1930-luvulla muuttanut lähti erilaisesta Suomesta kuin 2000-luvun muuttaja, heillä oli erilaiset valmiudet, he saapuivat erilaiseen Australiaan. Lisäksi aiemmin saapuneella on ollut 65 vuotta enemmän aikaa sopeutua.

Isan suomalaissiirtolaiset voi jakaa neljään suurvuosikertaan: (1) ensimmäiset saapuivat 1920- ja 1930-luvulla; (2) toinen aalto muutti sotavuosien jälkeen, lähinnä 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuolella; (3) suuri muuttoaalto tuli 1967–1972 ja (4) uusimmat tulokkaat Australian 1973 tekemän siirtolaisuuspolitiikkauudistuksen jälkeen. Haastatelluista yksi on ensimmäisten vuosikertaa, 10 toista aaltoa, 17 suurta aaltoa ja 8 uusimpia tulokkaita.

Isaan 1937 kolmivuotiaana muuttanut siirtolainen eli lapsuutensa yhdessä kaupungin suomalaiskortteleista suomea puhuen. Hän oppi englannin kouluaihana, opiskeli rannikolla ja palasi töihin kaivoskaupunkiin. Vielä 1960-luvulla hän kävi Suomi-talon tansseissa ja valitsi puolisoskeen toisen suomalaissiirtolaisen. Ajan mittaan perheen tuttavapiiri muuttui australialaiseksi. Ainoastaan pieni osa myöhempiin vuosikertoihin kuuluvista tietää, että kaupungissa asuu yhä näitä ensimmäisiä suomalaissiirtolaisia.

Sodan jälkeen Isaan tulleilla oli usein joku tuttava odottamassa. Eräällä tapaamallani siirtolaisella tämä oli 1920-luvulla kaupunkiin muuttanut veli, toisella 1930-luvulla tullut appi. Etenkin 1950-luvun alussa Australiaan pääsy oli vaikeaa ilman tällaista tukihenkilöä:

”Me tultiin turistina tänne ja sitte anottiin, että me saadaan olla. Ja se autto paljon, kun mun miehen isä oli täällä. Niin silloin ei otettu siirtolaisia. Otettiin kyllä, mutta vaan Englannista, ei mistään muualta. – – Tavallisesti meni ensiks alkuhun, alku-aikoina niin ystäville vähäks aikaa ja sitte yrittivät päästä johonkin. Ja toiset yritti hommata toisilleen työtä.”

Kahden ensimmäisen vuosikerran tukiverkkona toimivat toiset suomalaiset. Australian valtion siirtolaisille antamasta tuesta pääsivät nauttimaan vasta myöhemmin tulleet. Suurta aaltoa edeltävät vuosikerrat maksoivat matkansakin itse. Tätä he pitävät tärkeänä ja ottavat usein asian itse esille:

”Mulla oli vähän varaa, mutta se ei riittäny etes minun matkalippuu. Että minul oli velkaa jo tänne tullesa. Minun oli paljo hankalampi lähtiä alkaa täällä ku jonku myöhemmi tulleen, joita tuotii ilman eestä tänne, perheitä. Nelisen vuotta meiän jälkeen. Sehän oli heiän onnensa, jotka tuli silloin.”

”Ne jotka alkuun tulivat, niin ehkä ne oli etupääsä maanviljelijöitten lapsia. Olivat lapsesta asti tottuneet tekemään työtä. Että ehkä ne oli kovempia työmiehiä. Se oli yks erotin. Ja sitten jos valtion kyytillä pääsi, niin tuli vähän semmosia vähemmän innostuneita työntekoon. Vaikka niillä oli hostellit, missä ne sai alkuun asua ja saivat valmiin ruoan ja asunnon, niin sekään ei ollu aina hyvä. Että niillä oli mun mielestä semmonen pehmiämpi tulo.”

Moni suuressa aallossa 1967–72 muuttanut jätti Suomen, koska siellä ei ollut työtä. Jotkut lähtivät kuitenkin katselemaan enemmän maailmaa kuin töitä. Lähdettiin, koska Australian valtio maksoi. ”Nää lähti leikillä, nää jätkät”, totesi eräs siirtolainen. Osa näistä seikkailun etsijöistäkin asettui Isaan, teki kovasti töitä ja vaurastui. Osa kävi kääntymässä ja katosi sitten ties minne. Vanhempien vuosikertojen mielestä tämä joukko vaaransi suomalaisten hyvän maineen:

M: ”Mutta nyt joita tuli niillä halvoilla kyyteillä, ni maini otti ja koulutti niitä, maanalusmiehiks. Mutta ei niistä tullu maanalusmiehiä, ku ne ei ollu Suomessakaa tehny mitää työtä. Ne oli kaupungi miehiä, jotka ei ollu halunnu sielläkkää olla töissä. Ko he joutu maan alle työhö... Ku kolme kertaa sai väistää sen, ettei tehny sitä foomua, nii joutu takasin kouluun. Sen sai tehdä kolme kertaa. Mutta sit se kolmannen kerran jälkeen, jos ei ottanu työtä, nii silloin sai lopputilin. Ja ne oli suuri osa semmosia, että ne harhautu sitte ympäri Australiaa. Ko heitä täyty olla kaks vuotta, nii ei tarvinnu maksaa sitte takasi sitä kyytiäkää. Mutta monet on jääny tänne iäksi ja tuota heitä on sitte kysely, Suomi-lehessäki niitä tuttuja nimiä on, että ne on joutunu hukkaan tykältäen.”

N: ”Iso prosentti, jonka alkoholi vei. Ne on menny niin rappiolle.”

M: ”Se oli pahaa aikaa justin se, kun sieltä lähetettiin. Pääsi tuleen semmosta...”

N: ”Se oli muille...”

M: ”Jee. Suomalaisten maine putos täälä mainisa aika runsaasti.”

Muissakin vuosikerroissa on ollut omat sopeutumattomansa, muistuttaa Australiaan 1950-luvulla muuttanut:

”Oli meiänki ryhmässä juoppoja, mutta ne sitten on häipyneet. Sydneyyn menneet ja Sydneyssä monet kuolleet, vaikka ne on ollu nuoria miehiä, ku ne on tullu. Meki ku tultii, ni siinä ryhmässä oli paljo.”

1950-luvulla ja vielä 1960-luvullakin siirtolaisiksi lähteneet olivat tavallisesti käyneet vain kansakoulun. Suomen koulutustaso on sittemmin kohonnut ja Australia on myös alkanut edellyttää osaamista. Suuressa muuttoaallossa oli jo mukana paljon ammattimiehiä. Kaikki eivät kuitenkaan päässeet omaan ammattiinsa, koska eivät puutteellisen kielitaidon vuoksi läpäisseet ammattikokeita. Vuoden 1973 jälkeen Isaan on asettunut muun muassa kättilö, insinööri, merkonomi sekä Suomessa yliopisto-opintonsa aloittanut siirtolainen. Kaikilla uusilla tulokkailla ei ole pitkää muodollista koulutusta, mutta lähes kaikki ovat oppineet englantia jo koulussa. Kielitaidottomina ovat Isaan viime vuosina muuttaneet lähinnä vain sukulaisten luo siirtyneet eläkeläiset. Vanhempiin vuosikertoihin kuuluvat saattoivat lähteä Australiaan lapsuudenkodista. Uusimmat tulokkaat ovat enemmän maailmaa kiertäneitä: on pitkään Ruotsissa siirtolaisina olleita, Amerikassa, Afrikassa ja Lähi-idässä asuneita sekä Britanniassa au pair -kuukausia viettäneitä.

1970-luvun alun jälkeen suomalaiset eivät ole tulleet Isaan muuttoaaltona. Yksittäinen siirtolainen tai perhe saapuu silloin tällöin, ei edes joka vuosi. Jotkut näistä tulokkaista aikovat pysyä Isassa pitkään, heillä on suomalaisia tuttuja ja he saattavat olla mukana myös suomalaisten järjestötoiminnassa. Joillekin Isa on yksi pysähdyspaikka ennen seuraavaa:

”Me ollaan vähän levottomia. Meille tulee aina muutaman vuoden välein semmonen, että pitää päästä pois. – – No me tultiin sitte. Myytiin kaikki Etelä-Afrikassa.”

Nämä ”levottomat” oppivat Isassa olonsa aikana tuntemaan joitakin suomalaisia, mutta he eivät tunne tarvetta tulla suomalaisryhmän osaksi. Monet suomalaissiirtolaiset eivät tiedä heistä, tai heidät voidaan sekoittaa Isassa työkomennuksilla käyviin suomalaisiin.

Saman vuosikerran jäsenillä on yhteisiä, toisilta puuttuvia kokemuksia. Mikään vuosikerta ei kuitenkaan ole täysin yhtenäinen, epäyhtenäisin on uusimpien tulokkaiden joukko.

Eri-ikäiset eivät juuri kohtaa

Nuorin tapaamani siirtolainen oli 16-vuotias ja vanhin 83-vuotias. Haastatteleman 36 siirtolaista ovat syntyneet seitsemällä eri vuosikymmenellä (ks. lähteet).

N1: ”No, hyvin vähän on enää nuoria. Ei taida neljäkytävuoitaita enää ollakaan, jotka on Suomessa syntyneitä.”

N2: ”Ei joo. Kaikki on viiskymmentä tai kuuskymmentä ja siitä ylöspäin.”

N1: ”Ei oo tosiaan enää.”

N2: ”Kun ei ole tullu suomalaisia tänne enää.”

N1: ”Ei oo. Tosiaan ei täällä olla ku vanhoja akkoja kohta.”

Tämä kahden jo 60 vuotta täyttäneen naisen keskustelu ei kuvaa tarkasti suomalaisten ikäjakaumaa. Pikemminkin se kertoo eri ikäryhmien suhteista. 70–80 prosenttia siirtolaisista on kyllä yli 50-vuotiaita, mutta naiset unohtivat, että alle 50-vuotiaita Suomessa syntyneitä asui keskustelun aikaan Isassa parikymmentä ja alle 40-vuotiaitakin puolisen tusinaa. Unohdus on ymmärrettävä, sillä eri ikäpolviin kuuluvat suomalaiset eivät ole paljontaan tekemisissä toistensa kanssa.

Suomi-Seurassa ja luterilaisessa seurakunnassa toimi paljon 1940-luvulla syntyneitä. Vanhempiakin oli mukana, mutta ei nuorempia. Helluntaiseurakuntaa pitivät yllä 1940- ja 1950-luvulla syntyneet. Myös organisaatioiden ulkopuolella tapaavat suomalaiset tuttavapiirit ovat iältään tasalaatuisia: ”Suurin piirtein samoja, muutama vuos heittelee”, kuvasi vastikään 50 vuotta täyttänyt pariskunta suomalaistuttujensa ikiä. 50 vuotta täyttäneillä on – niin halutessaan – yhä jonkinlaiset mahdollisuudet löytää samanikäistä ja samanhenkistä suomalaisseuraa. Nelikymppisiä ja sitä nuorempia suomalaisia on vähän. Heidän ystävänsä ovatkin useammin samaan ikäluokkaan kuuluvia ei-suomalaisia kuin selvästi vanhempia suomalaisia. Tuttavuuden esteenä kielikynnys on nuorille helpommin ylitettävä kuin ikäkynnys.

Vaikka eri ikäpolvien yhteydet muuten ovat vähäisiä, Isassa asuvat lähisukulaiset – erityisesti isovanhemmat, lapset ja lapsenlapset – ovat paljon tekemisissä keskenään.

”Joku käy kirkoissa ja joku kapakoissa”

Kun Isan suomalaissiirtolaisilta kysyy, millaisiin ryhmiin he omasta mielestään jakautuvat, kaikki vastaajat aloittavat kuvaamalla uskonnon ja alkoholin käyttöön perustuvasta jakoa:

”Joku käy kirkoissa ja joku käy kapakoissa.”

”Uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin. Se on pääjako. Sitten on uskonnolliset, jotka ryyppää ja on ne ei-uskonnolliset, jotka ryyppää ja sitte ne ei-uskonnolliset, jotka ei ryyppää ja uskonnolliset, jotka ei ryyppää.

”No helluntailaisia, lutherilaisia ja tavallista sekalaista. Kun ei täällä oo paljon juoppojakaa enää.”

”Oli ryyppymiehiä, tavallisia miehiä ja helluntalaisia. Siltä se mulle näytti. Luterilaiset oli hyviä miehiä: älä oo aina kännis. – – Sit oli kovat miehet, jotka rötäs. Kovimmat työmiehet, mut ne ei kestäny. Ne oli vähän liian kovii. Juopot ja uskonto, se oli se suurin jako.”

Uskontoon ja alkoholiin eri tavoin suhtautuvat voivat olla tuttavilla. He tervehtivät toisiaan kaupungilla ja saattavat pysähtyä keskustelemaan. He viettävät kuitenkin vapaa-aikaansa eri tavoin, heidän lähin tuttavapiirinsä on erilainen, ja heitä on jokseenkin mahdotonta houkutella samoihin tilaisuuksiin:

M: ”On siellä seurakunnissa tuttuja. Mut se on tietysti, miten... Ei sitä niitte kans voi oikee bailaa ja sillai. Se on sitte semmosta, niinku kahvilaulun laulamista sitte. Mutta niin tuota, ei siinä mitää sen kummempaa. – – Se on vähän niin kun ihan sama, että onks minkä maalainen. Se on sama asia.”

N: ”Ne vaa harrastaa sitä. Ei mulla mitää niitä vastaa oo ollu sillälai mitää.”

”[NN] on uskovainen, mutta kuitenkin se on työkavereita. Aina morjestetaan. Mutta niinkun juhlahommassa ja tuollaisessa noin, niin hänellä on oma elämä kirkon kanssa ja minulla on oma elämäni, näitten muiden kavereiden kanssa.”

Oletteko olleet Suomi-talon käyttäjiä?

M: ”No ei hyvin paljoo. Ei.”

N: ”Isä on ollu joskus, menny pikkujouluihin. Mä oon menny silloin, jos...”

M: ”No, oon siellä äitienpäivillä käyty.”

N: ”No joo, silloin alus oli äitienpäivät. Mutta ei nyt tällä kymmenellä.”

M: ”Ei. Ei missään...”

N: ”Että joskus oon ollut äitienpäivillä. Jos jollakin on ollu häät siellä ja silla lailla. Mut ei, minä en oo ollenkaa Suomi-haali-ihmine. Minä oon kaheksantoistavanhana tullu Suomessa uskoon jo. Ja useinnoin oikein, kun muutettiin tänne Australiaan.”

Suurin osa uskonnollisista suomalaisista kuuluu jompaankumpaan suomalaisseurakuntaan. Joitakin siirtolaisia ja toisen polven jäseniä käy englanninkielisissä helluntaiseurakunnissa.

Toisen polven luterilaisia on mukana englanninkielisessä St Paul'sin seurakunnassa. Jotkut siirtolaismiehet ovat liittyneet katoliseen kirkkoon avioituttuaan katolisen kanssa. Kuulin, että eri seurakuntiin kuuluvien suomalaisten välit ovat joskus olleet vihamielisiä. Tästä en enää nähnyt merkkejä.

Politiikka kiinnostaa ainoastaan pientä osaa Isan suomalaisista. Vanhasta kotimaasta seurannutta tai Australiassa syntynyttä poliittista ryhmäjakoja ei ole. Kaikki suomalaiset eivät ole yhtä hyvässä taloudellisessa asemassa. Joillakin on runsaat tulot ja varallisuutta, jotkut elävät pienellä eläkkeellä. Vain kerran kuulin vihjattavan, että varallisuus vaikuttaisi Isan suomalaisten keskinäisiin suhteisiin: ”No, kyllä mulla tuttavii on. Mutta nii eihä ne rikkaat köyhiä tunne.” Tätäkin huomautusta säesti ilkkurinen virnistys.

Pohjalaisia Suomi-Seurassa ja seurakunnissa

Vähän yli puolet tapaamistani suomalaissiirtolaisista on syntyisin Pohjanmaalta. Järjestötoiminnassa heidän osuutensa korostuu: erilaisissa Suomi-Seuran ja suomalaisseurakuntien tilaisuuksissa näkemistäni siirtolaisista kolme neljäsosaa oli pohjalaisia; luterilaisen seurakunnan vuosikokouksen kymmenestä osanottajasta yhdeksän oli lähtöisin Pohjanmaalta.

Suomalaisorganisaatioiden toimintaan osallistumattomista siirtolaisista kaksi kolmasosaa on ei-pohjalaisia. Moni on ollut aiemmin mukana, useimmiten Suomi-Seurassa, mutta jäänyt sitten pois. Yksi haastateltava kertoi vältelleensä suomalaisjärjestöjä – ja myös toisia suomalaisia – eri lähtöalueesta johtuvan ulkopuolisuuden tunteen vuoksi:

”Jos et oo tullu Pohjanmaalta, nii sitä et oo mittää. Anteeks vaan. Nii se on. Ne ovat vaan ja muut eivät oo mittää. – – Et sen puoleen se kylässä käyminenki nii jäi, ku se niinku tulee esille siinä, että ku sinet oo Pohjanmaalta, ni sinet oo mittää. Nii. Nyt mie puhun liikaa taas.”

Muidenkin mielestä Isassa annettiin ennen hyvin suuri merkitys suomalaiselle kotiseudulle. Suomi-Seuran urheilujoukkueisiinkin mahtui paremmin, jos oli tullut Pohjanmaalta.

”Niin se oli kuitenkin, että se mistä oli kotosin, se oli vähän niin kun eri kansaa kokonaan. Ja varsinkin jos oli sitten eri heimo vielä, sehän oli niin kuin ois toiselta planeetalta ollu kotosin. Se ei ollu enää voimakkaasti mun aikana täällä, mutta oli huomattavissa vielä, että mainittiin mistä on kotosin. Se oli hyvin tärkeä. Se ei ollu Suomesta, se oli paikkakunnasta.”

Vieraalta kysytään 2000-luvullakin, mistä päin Suomea tämä on kotoisin:

”Mutta nykyään se ei oo enää sellasta, että sitä katotaan pitkään, vaan että se on enemmän vaan uteliaisuutta. Että mistä päin. Että tapakysymys enää, että mistä päin Suomea. Se on pelkkä tapa oikeestaan.”

Pitkään Isassa asuneiden tuttavapiireissä näkyy vahvasti lähtöalueen vaikutus: on olemassa pääosin pohjalaisia ja pääosin ei-pohjalaisia tuttavapiirejä. Uusien tulokkaiden sosiaalisiin suhteisiin suomalaisella kotiseudulla ei ole samanlaista vaikutusta.

Tietooni tulleiden 94 siirtolaisen joukossa on kaksi suomenruotsalaista: 1950-luvulla Pohjanmaalta lähtenyt ja 1970-luvulla Uudeltamaalta muuttanut. Toisella on Isassa suomea puhuvia ystäviä, toinen käyttää englantia Australiassa tapaamansa suomalaisen puolisonkin kanssa. Pohjanmaalta muuttanut kävi ennen – suomea Isassa opittuaan – Suomi-Seuran tilaisuuksissa, nykyään kumpikaan ei osallistu suomalaisorganisaatioiden toimintaan. Vain muutama haastateltavani tiesi, että Isassa asuu ruotsia äidinkielenään puhuvia suomalaisia.

Seikkailijoita, turvallisuutta hakevia ja mukana tulleita

”Australia? Siis koska se oli jännittävä paikka, koska siit ei mitään tienny. Ni se on se syy oikeestaan. Koska siit ei tarpeeks tienny, niin on jotakin niinku hohtoo. Joka miehän voi Ruotsii mennä ja ei siin oo mitää jännitystä.”

”Oikeestaan kun minä myöskin ajattelin sitä, että mä oon syntyny vääräsä maasa. Että niin tuo talavi oli sellanen painajainen mulle. Että minä en kylmästä tykänny.”

”Niin joku sano mulle, että mäne Isaan siel on hyvät palakat. Jee.”

Isan suomalaisten joukko on muotoutunut monen sattuman summana. Osa matkasi suoraan Isaan, osa kuuli kaivoskaupungista vasta Australiassa. Joillakin oli ensin vain halu lähteä Suomesta jonnekin. Vaihtoehtoja saattoivat olla Ruotsi, YK-tehtävät tai Amerikka. Moni pani paperit vetämään Kanadaan, mutta kun sinne ei päässyt, suunnaksi tuli Australia. Isa on ollut kyllin eksoottinen viehättääkseen seikkailijoita. Kaivoksen hyvät palkat taas ovat tarjonneet taloudellista turvallisuutta sitä ensisijaisesti kaipaaville. Lämpöä etsineidenkään ei ole tarvinnut pettyä.

”No, sieltä meren rannalta on aina lähetty. Ja mulla oli setä täälä, niinkö kaksikyt-luvulla tullu jo. Ja se oli... Sillon ei ollu niinku tavallisella työmiehellä mitenkään hyvä siellä. Että se oli elintason parantamine. Ja ehkä se on nuorena vähän sellanen seikkailumielikin.”

Tämän Lohtajalta lähteneen naisen – kuten monen muunkin – saatteli matkaan kotiseudun ja suvun siirtolaisperinne, paremman elintason tavoittelu sekä seikkailunhalu. Ratkaisevan

sysäyksen antoi aviomies, joka oli poikamiespäivinä ollut ”keininhakkaajana” Australian sokeriruokopelloilla. ”Vähän pani vastahan”, muisteli aviomies 35 vuoden takaisia lähtötunnelmia. Usein Australiaan lähtöä puuhasivat innokkaammin juuri miehet, naiset tulivat mukana – joskus varoituksista huolimatta:

”Niin sanovat, että lähe sen hullun kans sinne ni, sinne erämuaha eksyttää ja sinne jät. No, niinä mulle käviki kyllä.”

”Mies oli ollu rauhanturvausporukoissa. Ja niin kun tuli sieltä Suezilta, niin se ei saanu oikeen niinku rauhaa. Että johonkin täytyy lähtee, se oli semmonen. Minä en olis lähteny millää. Mutta sitten hän sano, että ollaa vähä aikaa ja tullaa pois, jos ei ole hyvä olla. Ja niin minä sitten läksin. Ja niin sitten [esikoinen] synty jo kahen kuukauen kuluttua, kun tultiin maahan. Ja sen lapsen kanssa aika meni niin mukavasti, että ei sitä muusta välittäny. Ku oli missä tahasa, se oli yks sama. No sitte kahen ja puolen vuojen kuluttua synty [toinen lapsi]. Ja siinä sitä riitti. Ja sitte ne alko jo mennä kouluun ja siitä on sitten hankala lähtee mihinkään, muuttamaan taas takasi. Niin ne vuojet meni ja niin sitä tänne jäätiin. Et ei siinä niinku katumistakaan oo, mutta kyllä minä oisin Suomessakin viihtyny.”

”Minä olin kihloissa, kun tuli tieto, että nyt pääsis Australiaan. Niin mukana se oli tultava sitte. Mentiin marraskuussa naimisiin ja helmikuussa lähetettiin sitte tänne. Ja oli tarkoitus olla vaan kaks vuotta. Ja siitä on nyt menny jo yli kolmekymmentä.”

”No, miehethä innostu. Minä en olis oikein halunnu lähtiä.”

Kaikki nämä neljä alun perin vastentahtoisesti siirtolaiseksi lähtenyttä naista ovat jääneet Isaan asumaan senkin jälkeen, kun matkaan houkutellettu puoliso on kuollut tai muuttanut avioeron jälkeen muualle Australiaan tai Suomeen.

Eräs mies kertoi lähteneensä Suomesta avioeron vuoksi. ”Halusin päästä niin kauaks kun pääsee.” Paljon useammin on Isaan päädytty päinvastaisesta syystä. ”Tuli rakastuttua pahemman kerran”, perusteli yksi nuori nainen. Kymmenen tapaamani uuden tulokkaan joukossa oli neljä suomalaissiirtolaisen tai toisen polven jäsenen kanssa avioitunutta naista – ja vain kaksi kaivokselle töihin tullutta miestä. Yksi haastatelluista oli täyttänyt matkalla 70 vuotta, yksi oli Australiaan muuttaessaan vasta 2,5-vuotias. Lapsina muuttaneiden ei tarvinnut syitä pohtia: ”Se oli pikkupakko tulla, kun äiti ja isä tänne tuli.”

PERHE JA SUKU

Lähes jokaisella sukulaisia Mount Isassa

Isassa kohtaamistani kymmenistä suomalaissiirtolaisista vain kahdella ei ollut kaupungissa yhtään sukulaista: toinen oli leskinainen, toinen naimaton eläkeläismies. Haastatteluista 36 siirtolaisesta 24 asui puolisonsa kanssa. Kotona asuvia lapsia oli 12:lla ja muualla Isassa asuvia lapsia 30:llä. 18 haastatellun lapsenlapsista ainakin osa asui kaupungissa.

Joillakin on joskus ollut Isassa jopa laaja Suomessa syntyneiden sukulaisten ryhmä – esimerkiksi vanhemmat, appivanhemmat, sisaruksia, tätejä, setiä, enoja tai serkkuja. Näitä ryhmiä syntyi, kun ensin muuttaneet saivat houkuteltua Suomeen jääneitäkin muuttamaan tai kun samasta suvusta lähti kerralla liikkeelle suurempi joukko. Yksi haastateltavani oli muuttanut Suomesta yhdessä kolmen sisarensa kanssa. Kahdella siskolla oli mukana mies ja lapsia. Ryhmä kasvoi vielä Isassa, kun syntyi lisää lapsia. Kenttätyön aikaan tähän sukuun kuuluvista asui Isassa vielä haastateltava puolisoineen, kaksi poikaa perheineen ja yhden sisaren poika perheineen. Osa suvun jäsenistä oli muuttanut muualle Australiaan ja jotkut palanneet Suomeen. Samalla tavalla ovat muutkin suuret sukuryhmät vähin erin pienentyneet. Isassa asui kuitenkin yhä ainakin kaksi aikuisina Australiaan muuttanutta sisarusparia ja yksi lapsina muuttanut sisaruspari.

Vaikka ensimmäinen suomalainen perhe saapui Isaan jo 1920-luvulla (Sulkava 1936), tyypillinen tulokas oli pitkään naimaton mies. Usein he myös pysyivät poikamiehinä, sillä kaupungissa oli vain vähän naisia. Jotkut muistelivat, että vielä 1950-luvulla jokaista naista kohti saattoi olla seitsemän miestä. Nykyään tilanne on paremmin tasapainossa: Isassa asuu 11 545 miestä ja 10 091 naista (Australian Census 2001), omassa siirtolaisluettelossani on 50 suomalaista miestä ja 44 naista. Naimaton suomalaismies onkin jo poikkeus: ”Melkeen sormissa laskee, mitä täällä on Isassaki.” Moni on muuttanut pois, osa on kuollut, osa on löytänyt puolison. Kenttätyön aikana tutustuin vain yhteen suomalaiseen poikamieheen. Hänkään ei ollut mukana tutkimushaastattelussa. Poikamiesten elämästä saamani tiedot perustuvat siis paljolti toisten – tosin usein pitkään poikamiehinä eläneiden – kertomuksiin.

Kaikilla 36 haastattelemani siirtolaisella on tai on ollut aviopuoliso: 16 haastatellun nykyinen puoliso on suomalainen, seitsemän on jäänyt leskeksi suomalaispuolison kuoltua ja kolme on eronnut suomalaisesta; kaksi on avioitunut toiseen polveen kuuluvan kanssa; ei-suomalaisen kanssa aviossa eläviä haastateltavia oli kuusi ja ei-suomalaisista puolisoista

eronneita kaksi. Suomalaisten suosiota kumppanina selittää se, että monella nykyään Isassa asuvalla oli puoliso jo Australiaan tullessaan, 13 haastateltavalla on yhä sama puoliso kuin Suomesta lähtiessä. Silloin, kun Isassa oli vähän naisia, muuttoaikeissa olevia poikamiehiä oikein neuvottiin hankkimaan vaimo kotimaasta ennen siirtolaiseksi lähtöä:

”Mun veli oli täällä silloin jo, tullut aikasemmin. Niin veljen vaimo lähetti tietoa sitte, että ei pidä tulla yksin, vaan tuo kaveri mukana. – – Ja sitten tultiin yhdessä kuukausen jälkeen, kun oli vihitty. Että se oli siis, häämatkalle tultiin tänne.”

Joillakin naimattomilla miehillä oli tapana lähteä välillä Isasta rannikon suurkaupunkeihin töihin ja vaimoa etsimään. Yksi haastateltavista oli tällainen etsijä. Hän löysi mieleisensä, juuri maahan saapuneen suomalaisnaisen, Sydneyn siirtolaistanssiaisista. Harvinaista ei ole sekään, että Australiassa asuva on etsinyt puolisoa Suomesta saakka:

Miten tapasit suomalaisen vaimon?

”Miten sen sanosin. Ensin kirjeenvaihdon kautta toisistamme saimme tietää. Lähdin Suomessa käymään, tavattiin sitten siellä.”

Viidessä tapaamassani suomalaisperheessä on tällainen Suomesta haettu puoliso. Kaikki puolisonhakijat ovat miehiä: kaksi varsinaista siirtolaista, kolme toiseen polveen kuuluvaa. Jokainen miehistä osasi avioituessaan englantia. He eivät siis valinneet suomalaispuolisoa kielitaidottomuuttaan. Suomesta löydettyä kumppania pidetään hyvänä valintana erityisesti silloin, jos harkitsee joskus muuttavansa Suomeen:

N: ”Mää tiän sellaisiaki tapauksia täällä, että on niin ku Suomesta tullu nainen ja menny tämän maalaisen kanssa naimisiin, nii sitte tää aussii on hyvin kiinnostunu Suomesta. Ja oikeen innokas, ja monestikin matkustanu Suomeen.”

M: ”Mut ei halua jäädä sinne.”

N: ”Ei halua jäädä, mutta vierailee ja ...”

M: ”Taas se etu, että jos oot naimisissa suomalaisen kanssa, niin sä voit jäädä sinne.”

Ei ole pakko valita suomalaista puolisoa

Suomalaisten keskinäisiin sisäryhmävioliittoihin ei painosta suku eikä muukaan yhteisö.

Onko sellaista henkeä, että suomalaisten pitäisi ottaa suomalaisia puolisoita?

”Ei missään nimesä. Moni on täällä ottanu, kuule, kielisiä akkoja.”

”Suomalaisilla ei ole etnisesti niin tärkeätä, että vain suomalainen.”

Australiassa puolison ottaneista siirtolaisista yli puolet onkin valinnut ei-suomalaisen. Viisi haastateltavaani oli avioitunut filippiiniläisen, kaksi australialaisen ja yksi itävaltalaisen kanssa. Vaikka heiltä on joskus kysytty, miksi he ottivat ei-suomalaisen puolison, kyselyitä ei ole koettu painostukseksi:

”Kukaan oikeestaan välittäny mitään siitä, kenen kanssa meet naimisiin. Joskus suomalaisia esiteltii ja oon suomalaiste kans seurustellu kans, mutta nii... Mutta ei kukaan oo millää lailla painostanu.”

Se, avioituuko siirtolainen Australiassa suomalaisen vai ei-suomalaisen kanssa, on kiinni sattumista ja henkilökohtaisista mieltymyksistä:

”No, olihan noita sulhasia kato paljon. Mutta mikä rupes... Mistä sen koskaan tietää, koska sen oikian löytää. Ja se tulee kohdalle, niin se tulee sillon.”

Ai että muitakin sulhasia oli?

”Joo.”

Minkä maalaisia?

”Tämän maalainen oli het ensimmäinen. Se oli semmonen Gerry. Se oli niin kauhian mustasukkanen.”

Australialaisen Gerryn kanssa seurustellut siirtolainen avioitui lopulta suomalaisen miehen kanssa. Toinen suomalaisnainen on puolestaan ollut itävaltalaismiehen puoliso jo yli 40 vuotta. Näin kävi, vaikka nainen tapasi Australiaan tultuaan mieleisensä suomalaisenkin:

”Jee. Well, minä tunsin muutaman suomalaisen. Yhestä mina tykkäsin, mut se vaan tykkäs tummista tytöistä. En minä tarkota mustista tytöistä, mutta tummatukkasista. Se ei tykänny vaaleista. Ja muista minä en tykänny.”

Suomalaisten siirtolaismiesten ei-suomalaista puolisoista moni on lähtöisin Filippiineiltä. Samanlaisen valinnan ovat Isassa tehneet lukuisat muut eurooppalaislähtöiset miehet sekä australialaiset miehet.

”Tämä Mount Isa on jotenkin semmonen kummallinen paikka, niikö täällä tuli paljon enemmän suomalaisia ko muuhale Australiahan jos kahtotaan numeroita ja prosenttimäärää. Ja tänne on tullu sitte enemmän filippiiniläisiä. Tänne on tullu niin monta, että minä uskon yhtee aikaa täällä oli 600, niinku vaimofilippiiniläistä. Että ei lasketa ollenkaan niitten veljiä, niitten äitejä, isiä, jotka on tänne tullu kans. Vain yksistään vaimot: 600. Jos lasketaan Mount Isan numeroihin, niin se on hirveän korkea prosentti. Mutta toisekseen, täällä on ollu paljon poikamiehiä ja sitte semmoset miehet, jotka on eronnu entisistä vaimoista.”

Ennen oman suomalais-filippiiniläisen perheen perustamista monella olikin mahdollisuus tarkkailla muita vastaavia perheitä, esimerkiksi naapureita:

”Minä katoin, että kyllä on mukava likka, että osaa tehdä ruoan hyvin, hyvän näkönen, kohtelias ja niin pois päin. Että kivoja likkoja nuo filippiiniläiset. Minä olin usein niitten paikalla, jos niillä oli juhlat tai jonkunlaiset. Ja filippiiniläiset yritti innostua mua, että kirjojapapas mun siskolle, että saat sieltä hyvän kirjeenvaihtokaverin. Minä sanoin, että älä nyt, että minä en oo ollenkaa niin innostunu.”

Tämäkin mies innostui lopulta. Nykyinen perheenisä aikoo joskus kirjoittaa vaiheikkaasta puolison etsimisestä kirjan, ”paksumman kuin Sota ja rauha”. Kaikki vaimonlöytymistarinat eivät ole yhtä pitkiä. Näin päättyivät 17 vuotta Australiassa naimattomana asuneen siirtolaisen poikamiespäivät hänen ollessaan 40-vuotias:

Miten tapasit vaimosi?

”Minä menin Filippiineille lomalle. Ja mulla oli yks tuttu, joka oli filippiiniläisten kanssa naimisissa. Ne sitten esitteli. Sitte mulla ei ollu kovin paljo aikaa siellä enää jäljellä, kun me tavattiin. Kun oli kuukausi ollu. Mä kysyin sitte, että menet sä naimisiin vai et. Se sano: ’I don’t know.’ Sitten me mentiin naimisiin. Se oli vissiin kuukauden tuttavuuden perusteella. Tulee nyt kuudestoista vuosi, kun naimisissa ollaan. Että siinä mielessä menny hyvin. Ei ne kaikki mee hyvin filippiiniläistenkään kanssa, mutta yleisesti ottaen menee kyllä hyvin.”

Useimmat tapaamani filippiiniläisen kanssa avioituneet suomalaiset ovat pitkään poikamiehinä eläneitä. Kahdella oli takanaan kariutunut avioliitto tai pitkä suhde australialaisen kanssa. En kuullut, että toisen polven miehillä olisi filippiiniläisvaimoja.

Parisuhteet joutuvat Isassa koville kaivoksen tahdittaessa perheiden elämää. Avioerot ovat yleisiä. Kun Suomesta muuttaneen pariskunnan avioliitto on purkautunut, eronneiden mahdolliset uudet kumppanit ovat usein jostakin muusta etnisestä ryhmästä.

”Kaikkien näiden suomalaisten rouvien poikaystävät on italialaisia tai kreikkalaisia tai jotakin muuta.”

Ei ole porukan petturi, vaikkei ota uutta suomalaista kumppania?

”Ei. Se on etupäässä, kun se tapahtuu, niin se on kielivaikeuksista johtuvaa. Mutta aina, kun ne suomalaiset vaimot lähti miestään pakoon, niin ne otti jonkun muun maalaisen poikaystävän yleensä. Hyvin harvoin se oli suomalainen.”

Lähtikö niitä pakoon?

”Äh, se on sanonta. Ei ne pakoon lähteny, ne eros.”

Eronneiden suomalaismiesten kerrotaan joskus soittaneen kaikille Isan vapaille suomalaisnaisille. Suppeasta joukosta ei löydy uutta kumppania kaikille, mutta aina välillä sentään eronnut tai leskeksi jäänyt suomalainen löytää uuden kumppanin toisesta samanlaisesta.

”Toinen polvihan on melkein oikiistaan jo, kaikki ne on mitä on Isasakin, niin ne on jonku muun maalaisen kanssa naimisissa.”

Vaikka jotkut toiseen polveen kuuluvat hakevat puolison Suomesta, he ovat poikkeustapauksia. Ei-suomalainen puoliso on tavallisin sekä toiseen polveen kuuluvilla että lapsina Australiaan muuttaneilla siirtolaisilla. Nämä kummatkin ryhmät ovat oppineet tuntemaan toisiin etnisiin ryhmiin kuuluvia jo koulussa. Kun kielitaidon puutakaan ei rajoita suhteiden solmimista, ratkaisu tehdään muilla perusteilla. Suomesta 1960-luvulla kymmenvuotiaana muuttanut mies kuvaa siirtolais- ja australialaisnuorten ajattelutapaa:

Miten valitsit australialaisen vaimon?

”Oli mulla... Suomalaisia tyttöjä tunnen ja... Mutta se oli kumma asia, että yleensä suomalaiset tytöt ne halus kielisiä boyfriendjä. Ja kieliset tytöt, niillä oli kiinnostus suomalaisiin koska – tai kielisillä yleensä suomalaisiin, eurooppalaisiin – koska me oltiin erilaisia.”

Isän suomalaiset vanhemmat eivät halua puuttua lastensa puolisovalintoihin. Vävyiksi ja miniöiksi kelpaavat ne, jotka lapset ovat itse valinneet – etnisestä taustasta riippumatta:

Onko ollut toivomuksia, mistä ryhmästä lapset ottavat puolison?

”Ei, ei, ei. Sehän ei kuulu meille.”

”Mieluummin jätän sen niitten omaan harkintaan. Mä tiedän minkälainen sota siitä voi tulla, jos alkaa siihen asiaan sekaantumaan.”

”Jos ne tykkää toisistaan, niin täytyy antaa heidän olla yhres eikä niitä rikkoo. En mä voi mennä lastani määräämään.”

Lasten ei-suomalaisten puolisoitten katsotaan olevan osa australialaistumista, maan tapa. Suomalaiset ovat oppineet elämään erilaisista taustoista tulevien uusien sukulaisten kanssa. Perhekuviaan esitellyt suomalaisanoppi piti suhdetta aboriginaaliminiään mutkattomana:

”Joo, kyllä me jo osataan. Nekin on ollu jo niin kauan naimisissa, kaksikytä vuotta naimisissa, niin kyllä sitä jo toimeen tullaan.”

Mitä kieltä te puhutte?

”No englantia.”

Yhteinen kieli helpottaa tutustumista, mutta ei ole välttämätön kanssakäymisen edellytys. Eräs lähes kielitaidoton anoppi jaksaa iloita pelkkää englantia puhuvan miniän vierailuista:

”Miniä ei osaa paljo mittää, mutta myö juuaa kahvit ja se käyp joka keskiviikko mua kahtomassa aina lasten kanssa. Se on tällasta [elehtii ja viittilöi] meidän puhelu miniän kansakkii. Ei sekkään ossaa suomee, jos en minäkää ossaa englantia.”

Haastattelut antoivat yllättävän sopuisan kuvan suomalaisten appivanhempien ja heidän lastensa ei-suomalaisten puolisoitten suhteista. Toisenlaisiakin kokemuksia on ollut. Niistä

on toisaalla kertonut muun muassa lapsena Isassa asunut ja 1960-luvulla australialaisnaisen kanssa avioitunut australiansuomalainen:

Marrying a non Finn partner was not without its problems. Mum, not speaking English, was on this point alone rather reluctant of my choice. – – There was also the perception among many Finns that the Australians were relatively speaking not particularly suitable to marry and this did not help in early years. – – I am quite sure that, at least in Mum's case, her observations of the Australians in general were from a narrow viewpoint, and hindered by her inability to understand the language. (Pietilä 1999: 305–306.)

lökkäämpien siirtolaisten lapset ovat olleet aviossa jo vuosikymmeniä. Suvun tulokkaisiin on opittu suhtautumaan. Mikäli pulmia on ollut, niitä ei enää haluta muistella. Nuoremmat suomalaisvanhemmat taas pystyvät puhumaan englantia miniöidensä ja vävyjensä kanssa. Mahdollisia kulttuuritörmäyksiä kyetään sovittelemaan paremmin.

Vaikka suomalaiset eivät halua puuttua lasten puolisovalintoihin, moni pitää hyvänä, jos lapsilla ja heidän kumppaneillaan on samantyyppinen kotitausta. Esimerkiksi erilaisten uskontojen pelätään aiheuttavan kitkaa lasten perheissä.

Oletteko toivoneet, että lapset ottaisivat suomalaisen puolison?

”Ei oikiastaan. Mutta ehkä niinkun sillä lailla, että vähän samanlainen tausta olis.”
Etnisellä ryhmällä tai maalla ei ole väliä?

”Ei. Eikö vaan pikkusen samat arvot.”

Sukulaisuus etnistä taustaa tärkeämpää

Aina ei ole helppoa sanoa, mihin etniseen ryhmään Isan suomalaissiirtolaisen sukulaiset kuuluvat. Monia heistä voi kutsua etnisiksi poikkeamiksi eli etnisiksi anomalioiksi. Isassa heitä sanotaan usein yksinkertaisesti vain australialaisiksi:

”Pojan vaimo on vähän Venäjää ja Irlantia... Ja mitä se on. Mut Australiassa se on syntynyt. Australialainen.”

Etnisistä anomalioista voi ajatella, että he kuuluvat yhtä aikaa useampaan ryhmään tai että he eivät kuulu mihinkään yksittäiseen ryhmään. He ovat poikkeamia kuitenkin vain etnisen luokittelun näkökulmasta: sekoittuneen etnisen taustan omaavien ennustetaan nousevan pian Australian suurimmaksi väestöryhmäksi (Khoo & Price 1996: 14).

Ei-suomalaisen kanssa avioituneen suomalaisen lapset ovat etnisiä anomalioita, joskus jo siirtolaisen puoliso voi olla poikkeama. Tavallisesti siirtolaisten lapsenlapset – osa heistä tai jopa kaikki – ovat etnisiä poikkeamia.

Luokittelijalle hankalia rajatapauksia ovat myös sisarussarjat, joista osa on syntynyt Suomessa ja osa Australiassa. Käyttämäni määritelmän mukaan Suomessa syntynyt on siirtolainen, mutta Australiassa syntynyt toista polvea (ks. Khoo & Price 1996: 4). Joskus toiseen polveen lasketaan myös pieninä lapsina muuttaneet (esim. Lonkainen 2000: 6). Jos olisin käyttänyt tätä tapaa, kaksi tai kolme haastateltavaani – ikärajan valinnasta riippuen – siirtyisi siirtolaisten ryhmästä toiseen polveen. Syntymämaahan perustuva luokittelu on selkeä, mutta ei ongelmaton: se liioittelee eri maissa syntyneiden sisarusten välisiä eroja. Australiassa syntyneen ja häntä hiukan vanhemman Suomessa syntyneen isosiskon tai isoveljen elämän alkutaipaleet eivät juuri poikkea toisistaan. Usein molemmat ovat varttuneet suomalaisessa kodissa, enimmäkseen suomea puhuvan suomalaisäidin hoidossa.

Etniset anomaliat sekä sisarusten jakaminen siirtolaisiin ja toiseen polveen ovat tutkijan pulmia. Isassa tapaamilleni ihmisille nämä luokituksen hienosäädöt eivät olleet tärkeitä. ”Saako siitä lisäpisteitä, jos on syntynyt Suomessa?” kummasteli toiseen polveen kuuluva haastateltava, kun selvittelin hänen ja hänen siirtolaisvaimonsa syntymämaata. Tämä haastateltava käytti itsekin etnisiä luokituksia, kun puhuttiin australialaisista, suomalaisista, uusiseelantilaisista ja muista yleisemmällä tasolla. Hän kuitenkin piti jaottelun tuomista yksilötasolle ja perhepiiriin tarpeettomana. Hänen närkästyksensä ilmaisi selvästi sen, mitä olin ollut aistivinani myös joissakin muissa haastatteluissa: Olin tunkemassa luokitteluajattelua alueelle, jossa sitä ei ole tapana käyttää. Luokittelu auttaa laajemman sosiaalisen ympäristön hahmottamisessa, mutta sitä ei tarvita perheen ja lähisuvun piirissä. Puoliso on aina ensi sijassa puoliso, ei jonkin etnisen ryhmän jäsen. Lapset ja lapsenlapset ovat yhtä tärkeitä syntymämaastaan ja vanhempiensa etnisestä taustasta riippumatta.

Lapsia kotona, Isassa ja maailmalla

Suomalaisten lapset ovat jo enimmäkseen jo aikuisia. Kouluikäisiä, kotona asuvia lapsia on lähinnä uusimmilla nuorilla tulokkailta ja aiemmin tulleilla, vasta pitkän poikamieskauden jälkeen avioituneilla miehillä. Valtaosa lapsista muuttaa opiskelun ja työn takia pois Isasta. Haastateltavien aikuisia lapsia asui eniten Australian rannikkokaupungeissa, mutta heitä oli myös muun muassa Suomessa, Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Osa lapsista on kuitenkin jäänyt – tai palannut – Isaan. ”Jääkaapin käyvät tyhjentämässä äitillä edelleenkin,” naurahti kahden Isassa asuvan aikuisen pojan äiti. Yhteydenpito vanhempien ja kotoa muuttaneiden lasten välillä on yleensäkin tiivistä:

”No tyttö käy täällä harva se päivä. Ja minä käyn siellä. Just pistäyty aamullaki. Että melkeen joka päivä nähdään. Ja toisille [rannikolla asuville] lapsille ainakin kaks kertaa viikossa mä soitan, jos ne ei soita tänne päin.”

Ikääntyville siirtolaisille lähellä asuvat lapset tarjoavat seuraa, apua ja turvaa:

”Tyttö pitää huolta minu reseptilöistä ja tohtorissa käynnistä. Tyttö on oikeen tomera. Se käy siivoomassa mulla, pesee pyykit ja illallakkii se tul hakemaa kyllää, ku se ol ostanu uuvan auton.”

Isassa asuvat saman suvun eri sukupolvet ovat hyvissä väleissä. Ilmeisesti jäljelle on jäänyt juuri niitä siirtolaisia, joille perhe on tärkeä.

Olet pysynyt Isassa?

”Nii oon joo. Ja pysyn. Jos tyttö lähtee, nit sit ehkä lähen. Mut jos tyttö on täällä, en mie mihinkää.”

Aiotko pysyä Isassa niin pitkään kuin pojat ovat täällä?

”Aion pysyä. Joo. Minä en pysty perhettä jättämään. Moon aina ollu perhekeskeinen. Minä olisin jo varmasti menny täältä, jos olis perhe jossakin muualla. Minä oon tässä ja ne tietää, että tänne voi tulla oli asia mikä tahansa.”

Kun viimeinenkin lapsista muuttaa Isasta, kasvaa vanhemmankin polven houkutus lähteä. Joskus muuttopäätöksen syntyä vaikeuttaa se, että jälkipolvi asuu hajallaan. Vaikka kaikki lapset olisivat itärannikolla, he saattavat silti asua tuhansien kilometrien päässä toisistaan. Suomeen paluu ei Australiassa lapsensa kasvattaneille siirtolaisille yleensä ole vaihtoehto:

”Kyllähän me olis pystytty siirtyyn Suomeen jälkeenpäin. Mutta ei me oo halunnu jättää perhettä tänne, ketään. Vaikka he on kotua lähteny, mutta me oomme silti samassa maassa ollu kaikki.”

”Mullon siskoja ja yks veli sielä vielä. Mä kävin sielä aika usiasti kyl, mutta... No, en mä nyt enää, kun lapset on täällä. Mut kyl mä olisin aikasemmin tykänny lähtiä.”

Siirtolaisten lapsilta puuttuivat isovanhemmat

Useimpien siirtolaisten vanhemmat jäivät Suomeen. Toinen polvi on kasvanut kaukana isovanhemmista.

Mikä ulkomailla elämisessä on vaikeinta?

”Ehkä se, ettei ole sukulaisia. Ei oo koskaan ollu mummia ja setiä ja tätejä muksuilla. Eikä ne niinku oikeen ymmärrä sitä, että minkä takia toisilla kakaroilla on noi tädit ja sedät ja mummit ja muut. Ja meil ei oo. Et niillä ei oo sellasta käsitystä suvusta.”

Mikä siirtolaiselämässä on vaikeinta?

”No, jos nyt ajattelee tätä, että lapsilla, meillä lapsilla ei oo ollu isovanhempia. Nyt ymmärtää, että paljon on puuttunu niiltä. Jos niitä ei o, se yks polvi on puuttunu. Sitä ei sillo tajunnu, mutta nyt sen tajuua, et se ois saanu olla...”

Suomalaisnaiset muistavat, miten hankalaa lasten kasvattamista saattoi olla, kun ei voinut koskaan turvautua isovanhempien apuun:

”Ensin ku tultiin Suomesta, nii ei ollu mummoja eikä pappoja, jotka oisvat hoitaneet lapsia. Niinku Suomessa oli. Ja se oli huono juttu. Töihin meni ja et tienny mihin ne lapset laittaa ja ei ollu mummova.”

Nyt moni isoäidiksi ennättänyt siirtolaisnainen hoitaa lapsenlapsiaan lähes täyspäiväisesti. Eläkkeellä olevat isoisät kuljettavat jälkikasvua kouluun ja harrastuksiin. Halutaan, että lapsenlapsilla on ympärillä sukua, jota omilta lapsilta puuttui.

”Mie katson niitä kahta, mitkä tääl on niin joka päivä koulun jälkeen. Ja nyt ku hyö joululomalla, niin koko päivät, ko tyttö on töissä. Ko minu poika oli täälä, nii mie katoin häne lapsia samalla taval. Mut he sitte muuttivat pois. Nii nyt on tyttären lapset.”

N1: ”Mun nuo lapsenlapset tykkää kyl suomalaisesta ruuasta, kun mä ole laittanu.”

N2: ”Joo, net tottuu.”

N1: ”Mä joka pyhä vien [pojanpojallekin].”

N2: ”Mikä! Sinä oot passannu ne niin, lapsenlapset.”

Suomeen jäänyttä sukua on yritetty tehdä Australiassa syntyneillekin läheiseksi kertomalla:

”No kovasti koetan puhua aina niistä, mitä on lapsena tapahtunu ja niinkö Suomessa. Niitä niin kun suvusta asioita.”

Omien vanhempien jättäminen oli jo alun alkaen monelle vaikeaa. Myöhemmin siirtolaiset tulivat huomaamaan, miten kipeää tekee tietää isän ja äidin ikääntyvän kaukana maapallon toisella puolella. Suomen-vierailuihin tuli jossakin vaiheessa hyvin surumielinen sävy:

”Sitä ei silloin alussa ajatellu... Mutta sitte kö isä eli vielä, ja lähettiin takas [Suomen-vierailulta], ni se tuntu vaikialta, se toine kerta. Piti Helsinkiin asti itkiä. Mutta nuorena sitä ei ajattele tuommosia asioita.”

Viestit vanhempien kuolemasta ovat olleet monelle siirtolaisuuden käännekohta: yhteydet Suomeen alkavat vähetä, kun kaikki läheisimmät ihmiset ovat Australiassa.

KIELET: OPPIMINEN JA SÄILYMINEN

Suomalaisten maine: eivät opi englantia

”Se oli se maine suomalaisilla, jee, kovia työntekijöitä, hyviä immeisiä, rehellisiä... Mutta ei opi englantia.”

”Siinä mielessä oon onnellisessa asemassa, että koulussa opin englannin perusteita. Katos, jos tänne tulee ja ei kieltä osaa yhtään, niin varmasti on hankala olla. Ennenkö lapset sitten kasvaa – jos lapsia on – ja ne hoitaa asioita. Mut minulla ei oo siinä mielessä ollu vaikeuksia. Mut jotkut ihmiset ei sopeutunu ja se on ihan ymmärrettävä juttu. Kyllä sen ymmärtää, kun kattelee. Elämäntapa – ja nimenomaan kieli – kun on erilainen.”

Vaikka suomalaisia on arvostettu Isassa, kieli-ihmisinä heitä ei ole pidetty. Siirtolaisista vain harva osasi englantia ennen Suomesta lähtöä. Useimmat ovat hankkineet kielitaitonsa Australiassa itseopiskellen tai erilaisten kurssien avulla. Moni on koettanut tulla toimeen suomen kielellä. Vieraskielinen elinympäristö on ollut koettelemus, mutta myös yhdistävä kokemus. Siirtolaiset kertovat mielellään kaskuja kielitaidottomista maanmiehistä. Muun muassa näistä kahdesta kaskusta kuulin useita, hivenen toisistaan poikkeavia versioita:

”Suomalaisnainen meni Isassa lihakauppaan, läimäytti pakaraansa ja sanoi: ’Röh-röh.’ ’Kinkkuako saisi olla?’ kysyi myyjä tiskin takaa. Suomen kielellä.”

”Kolme miestä laitettiin kaivoksella lapiotöihin. Miehet ahersivat tuntikausia mitään puhumatta. Kukaan ei sanonut mitään, koska ei osannut englantia. Iltapäivällä heille selvisi, että kaikki olivat suomalaisia.”

Kaskunkertoajat eivät halua pilkata vanhempaa polvea, he nauravat samalla myös omalle aiemmalle osaamattomuudelleen. Kaskun päähenkilö on englannin kieltä taitamaton, mutta silti usein neuvokas selviytyjä. Kielitaidottomuutta ei pidetä tyhmyytenä:

”Kuule, well, joillekki ryhmille niin kun se käypi enempi luonnollisesti. Niin kun saksalaiset ja hollantilaiset. Se on melekeen puolienglantia, ku se on saman ryhmän kieliä. Mutta meille kaikille muille, jotka kuuluttaa eri ryhmii... Sitte toiset on enempi semmosia ulospäin meneviä. Suomalaiset ne pelekäsivät jotenki... Bashful. Pelekee, että ne nauraa mulle, jos minä en sitä kunnolla sano.”

Silloinkin, kun suomalaiset ovat ymmärtäneet englantia, he eivät ole aina uskaltaneet itse puhua. Ympäristö on tulkinnut ujon vaikeneminen kielitaidottomuudeksi:

”Niinku sairaalassa esimerkiks, ni sanottiin, ettei sille kannata puhua, kun se ei ymmärrä. – – Moon heti menny kielikouluun, kun oon tullu tänne. Ja mä aika paljon ymmärsin. Mutta kun on sellanen ujo luonne, nii ei puhunu, kuunteli vaan. Ja näytti tietysti semmoselta, ettei ymmärrä. Ja kaikki ymmärsi. Tai hyvin paljon ymmärsi.”

Suomalaisten maine huonoina englannin oppijoina ei kuitenkaan johdu pelkästä ujoudesta. Kaikki eivät todellakaan oppineet. Tärkeimpiä syitä ovat olleet: (1) niukka pohjakoulutus, (2) Australiassa oleskelun oletettu tilapäisyys ja (3) suomea puhuvien suuri määrä Isassa.

”Jos ois kunnolla osannu kirjakielen, ku rupee kieltä opiskelee, se o armottoman hyvä asia.”

Usein kielen opiskelu alkoi aikuisiällä kansakoulupohjalta. Vielä 1960- ja 1970-luvulla suuren muuttoaallon mukana tulleetkin olivat enimmäkseen pelkästään suomea koulussa lukeneita. Englannin opiskelu tuntui monista turhalta, koska ulkomailla oloa pidettiin väliaikaisena elämänvaiheena. Katsottiin, että suunniteltu kahden vuoden jakso on parempi käyttää työntekoon kuin koulun penkillä istumiseen. Opeteltiin sen verran kuin kaivoksen määräykset edellyttivät. Ajatus pysyvästä siirtolaiseksi jäämisestä alkoi kypsyä monien mielessä vasta vuosia kestäneen oleskelun jälkeen. Australiaan jäämisestä päätettyäänkään kaikki eivät pitäneet kielen opettelemista välttämättömänä. Isassa oli pitkään niin paljon suomalaisia, että pelkällä suomella tuli toimeen. Suomi-Seura ja seurakunnat tarjosivat suomenkielistä toimintaa. Joka puolella oli tuttuja tai tuntemattomia suomalaisia:

”Ei täällä tarvinnu muuta kuin suomea puhua. Oli kaupat ja kaikki vaan suomalaisia. Joo. Ravintola oli ja kaikki. Tämä oli ihan pikku-Suomi. Ihan mukavaa se oli. Ja sen takia me ei olla ikinä tunnettukaan osiksi. Tuntu aina vaan, että ollaan Suomessa, kun suomalaisiakin oli niin paljon. Tosiaan ei tarvinnut muuta, englantia, möngertää. Kun suomee vaan. Kemistit ja pankit ja kaikki oli suomalaisia. Sen tähän me pöllöpäät ei opittukaan englantia.”

On suomalaisten joukossa niitäkin, joilla oli alusta pitäen kova halu oppia kieltä. Jotkut muuttivat Australiaan nimenomaan englantia oppiakseen. Omaa lähtötasoaan moni kuvaa luettelemalla sanat, jotka osasi Suomesta lähtiessään:

”Minä en osannu kun viikonpäivät, silloin tullessa.”

”Parikymmentä sanaa ehkä osasin. Se oli mun englannin kieli.”

”Kyllä minäkin osasin kaks sanaa, yes and no, kun mä tänne tulin. Mutta ne tahto mennä väärään paikkaan aina. Ja yhdestä kymmeneen osasin laskea ja. Mutten ollu kyllä ainoa. Se oli melekeen jokaine sama tilanne, joka tänne tuli. Eikä kukaan välittäny. Oltiin kaikki nuoria silloin. Kukapa siitä.”

Muutama siirtolainen on jäänyt alkuaikojen yes ja no -tasolle. Useimmiten näin on käynyt iäkkäämmille naisille. Kaikkia ei kielitaidon niukkuus jaksa surettaa:

Oletteko oppinut englantia yhtään täällä?

”Ei yhtään. Kyllä mä kävin koulua vähän, mutta ei ne jääny päähän yhtään.”

Miten täällä suomella pärjää?

”Erittäin hyvin.”

Haastateltavan englantia osaava poika: ”Pärjää, kun pysyy kotona.”

”Aina sen verran pärjää. Ja täällä on aina sen verran suomalaisia, että oon hyvin tullu toimeen suomella.”

Enää ei kaupoissa ole suomea puhuvia myyjiä, mutta tavarat löytyvät valintamyymälöiden hyllyiltä muutenkin. Tarvittaessa kielitaitoiset ystävät auttavat.

”Kauppaankin kun männöö, niin siellä on nimet ja hyllyssä tavarat, saat ottoo siellä. Ei siellä tartte paljon. Kyllä se on iisiä tiälä olla, ku siihe o tottuna.”

”Ystäviä on, hyviä ystäviä, että pärjää ilman kieltaitoaki. Ite hoian tavalliset asiat, mutta ehän mä sitten lääkäriissä pärjää enkä pankkiasioissa ilman tulkkia.”

Nekin, jotka eivät varsinaisesti osaa englantia, tunnistavat sanan sieltä toisen täältä. Näillä taidoilla seurataan jo innokkaasti television *Kauniit ja rohkeat* -sarjaa ja elokuvia.

”Minäkii, jos minä alusta lähtie vaikka jotaki myyviä katon, nii minä vähäse oon perillä siitä. Mutta sitte sivusta sitä ei oikee...”

Saatteko selvää siitä puheesta?

”No hyvin vähä. Mutta ku tarkkaa kahtoo, nii jees ja nou ja sellasia kaikkia vähä ymmärtää. Ja ku tarkkaa kahtoo. Ja sit loput pannoo arvaamalla.”

Herkimmin kielitaito jäi hankkimatta naisilta, joilla oli siirtolaisuuden alkuaikoina pieniä lapsia hoidettavanaan. Jotkut saattoivat kiinnostua kielestä, mutta eivät kuitenkaan voineet osallistua kursseille. Kielikurssin aloittaneistakin osa joutui jättämään kesken.

”Jos mä oisin silloin päässy kouluihin, niin kyllä mä oisin englannin oppinu. Joo. Mutta meillä isän piti lähteä mainikouluhu. Ja meillä tyttö ja poika kävi koulua ja se kymmenvuotias poika. – – Meiltä lähti kaikki kouluun ja minä jäin sen pienimmän kanssa kotia. Ja minä en ollu sen halullinen, että minä olisin kotona opiskellu.”

Naimattomille ja Australiassa eronneille naisille kielitaito on ollut välttämättömämpi: piti oppia, että sai töitä. Näillä naisilla onkin ollut kova halu osallistua kielikursseille tai oppia englantia muulla tavoin. Pitkään Isassa tarjoilijana työskennellyt siirtolaisnainen muistelee, että onneksi alussa riitti, kun osasi edes vähän:

”Täyty pakosta oppia. Jee. Muuten ei ois tullu toimeen. Minä muistan sen, kun minä silloin ensiks mänin kapakkaan, niin minä olin ollu, mitä yheksän kuukautta, mutta [kielitaito] ei ollu vielä oikee hyvä. Mutta se oli hirveen heleppoo, kun meillä oli vaan yks kalja ja kaks eri kokosta lasia. Jee. Ja ne näyttivät kuinka monta ja pieniä vai isoja. Jee. Ja loput oli parempi ku ei ymmärtänykkää.”

Itseopiskelijoista osa ryhtyi opiskelemaan määrätietoisesti heti maahan tultuaan. Osa pääsi kielestä jyvälle puolivahingossa. Näin kävi joillekin kotona lapsia hoitavillekin.

”Mulla oli kaks pikkusta, semmosta taskukirjaa, yks oli suomesta englanniks toinen oli englannista suomeks. Mulla oli ne aina taskussa. Ja minä niihen kanssa sitte. Jos minä en osannu sanoa, ni minä näytin: tuossa.”

”Mä katoin lastenohjelmia hirviän paljo. Televisio oli yks hyvä opetusväline mulla. Ja oppi niinku siinä lasten kans.”

”Mä oon oppinu lukeen lasten comicia, vaikka mä en osannu niitä ääntää. Mut mä opin ymmärtämää lasten comiceista. Ja sit yhtäkkiä mä huomasin: kas mokomaa, mähän ymmärrän mitä nuo naapurit puhuu.”

Miehet oppivat kaivoksen kurssilla ja työssä

Miesten yleisin opinahjo oli MIM-kaivosyhtiön maksama ja Suomesta muuttaneen Heimo Uotilan pitämä kielikoulu. Yli 400 kielikoulun suorittanutta suomalaismiestä solmi työsuhteen yhtiön kanssa 1961–69 (Uotila 1995).

”Kaivos piti sitä kielikoulua. Siinä alussa pari kuukautta. Sitten piti tietää, että osas sanoa yes ja no oikeassa paikassa, että pääsi kaivokseen töihin. – – Et mentiin siis se, mikä se jokaisen pitää käyä se alakurssi turvasäännöistä, niin läpi.”

”Se oli, että töissä justiin pärjäs sillä kielikoululla. Mut jos meni jotain työn ulkopuolelle, niin eipä siinä sitten tahtonut käsittää.”

Kielikoulun ansiosta miehet eivät jääneet ummikoiksi. Varsinainen kielen opiskelu loppui kuitenkin usein siihen. Työpaikan löydyttyä ei enää haikailtu takaisin koulunpenkille. Yksi suomalaismies muisteli, että kielikurssit jäivät pakosti vähälle, kun hänkin oli kaivoksessa töissä ja rakensi taloja siinä ohessa – kolme taloa kaiken kaikkiaan. Miehet käyttivät kuitenkin työssä niin paljon englantia, että puhetaito ja kuullun ymmärtäminen kehittyivät:

”Kun on toiste mieste kanssa töissä, se vaan tarttuu. Se on pakko ruveta oppiin ja kuunteleen, että mitä... Kyllä siellä monesti on sellasia vaikeita paikkoja ollu, on pitäny pyytää apua.”

”Jos virallisia asioita hoidetaan, niin kyllä se vähän heikkoa on se englanti.”

”Minä voin lukee ja puhua ja käsitän – ainaki tätä paikallista kieltä. Mutta kirjottaminen on pikkusen heikomppaa.”

Rannikolla siirtolaisten vastaanottokeskuksissa kielikursseja käyneillä miehillä on yleensä parempi kielitaito kuin suoraan Isaan menneillä. Mutta on hyvän kielitaidon voinut hankkia Isassakin. Näin on tehnyt muun muassa kaivosmiehestä pastoriksi siirtynyt siirtolaismies: 1960-luvulla Suomesta lähtiessä hänellä oli kansakoulupohja ja muutaman sanan englannin kielen taito; kaivostyön ohessa alkaneen opiskelun ansiosta sama mies toimitti 2000-luvun alussa jumalanpalveluksia sekä Isan suomalaisessa että englanninkielisessä luterilaisessa seurakunnassa.

Naiset, jotka ovat oppineet englantia, osaavat sitä paremmin kuin miehet keskimäärin. 1950-luvun lopulla Australiaan tullut nainen oppi ajan kanssa:

Mikä oli kielitaitosi tullessa?

”Ei minkäänlaista. No ja yes väärissä paikoissa.”

Miten se rupesi karttumaan?

”No ei mitenkään. Mutta toimeen tulen. En minä menny kouluuun, kun minä aattelin en... Minä inhosin sitä kieltä ja minä inhosin kaikkee sitä kuumuutta ja en minä tykänny. Minä aattelin, että ku lähetää kohta takasi sitte kuitenkin, mutta... Minä en oo mikään koulun penkin kuluttaja ikinä ollu. Että se on ollu sellanen pakko, että mitä minä oon koulua käynynnä.”

Millaisissa tilanteissa rupesi sanoja tarttumaan?

”Noo, ne vaan tarttu, tarttui vain. Jotenkuten pärjäilen nyt näin pitkän ajan kuluttua.”

Pystytkö seuraamaan Australian tv-ohjelmia?

”Joo, pystyn ja luen lehtiä ja ostan lehtiä ja... Kyllä minä pystyn. En minä ihan kaikkia sanoja ymmärrä, mutta asiat ymmärrän ja pystyn lukemaan. Ellei se o jotakin ihan semmosta, mitä minä en oo koskaan tarvinnu. Niin kun jotakin lakiasioita ja jotakin tommosta. En minä niitä. Mutta niin kun tavallisia, jokapäivästä.”

Mites kaupoissa ja asioita hoitaessa?

”Hyvin. En oo tarvinnu tulkkia. Oon ostanu talot, oon myynny talot. Ja hyvin oon pärjäny. Hommannu velat ja maksanu velat.”

Toinen itseoppinut, nyt jo yli 40 vuotta englantia kotikielenään puhunut siirtolaisnainen on tyytyväinen osaamiseensa. Englantia sävyttävä kotiseudun korostukseen ei harmita:

”Minä ossoon hyvästi, mutta mulla on se vieraskielinen korostus. Ja minu englantia on iha yhtä hyvee ku minu suomi. Jee. Minä puhun englantia hassusti ja suomea hassusti. Mutta minä ossoon sanat kyllä.”

Vain kaksi siirtolaista sanoi selvinneensä ilman kielivaikeuksia: he ovat hyvän koulutuksen saaneita ja aiemminkin englanninkielisissä maissa pitkään asuneita. Isassa kielen oppineet ovat huomanneet, että englantia puhutaan kotikaupungissa eri tavalla kuin muualla:

”Minä ymmärrän tätä paikallista kieltä hyvin. Mutta kun menee vaikka Townsvilleen asti, ei tahdo ymmärtää niitä ihmisiä taas.”

”Täällä me mongerretaan vaan tätä Mount Isan längvitsiä.”

Suomalaisten on yleensä helpompi ymmärtää toisia siirtolaistaustaisia kuin australialaisia. Eläkkeellä oleva kaivosmies kertoo naapureistaan:

”He [viittaa yhteen suuntaan] on espanjalaisia, ja he puhuu niinku mekin emigrantin englantia. Mutta he [viittaa toiseen suuntaan] on tämän maalaisia tavallaan aivan ja heiän kanssa on vaikeampi keskustella meiän kuin näitten kanssa. Emigrantit pärjää välissään paremmin englantia.”

Nuorempien suomalaisten mielestä tiivis omakielisessä piirissä pitäytyminen koitui monien vanhemman polven siirtolaisten vahingoksi. Vain optimistisimmat uskovat, että englantia taitamattomat voisivat vieläkin oppia:

”Se suuri virhe on ollu juuri näillä suomalaisilla, ko niillä on se oma toiminta ollu nii, että siinä ei oo tultu niiku sitä kielistä. Että ne on niin ummikkoja tänä päivänä, että ei ne osaa englantia sitte. Ja nyt ne on vanhuksia.”

”Kyllä ne ossois, jos ne vaa ruppeis sitä käyttämää. Mutta ne aina vaa toistesä kanssa ovat.”

N: ”Mä tosissaan luulen, että ne suomalaiset – täällä on paljon vanhempia naisia, suomalaisia – ne vanhat suomalaiset naiset, niin ne tulee toimeen keskenään ja ilman sitä englantia.”

M: ”Ne on suomalaisia, jotka asuu Australiassa. Ja ne kuolee Australiassa. Mutta ne kuolee Australiassa suomalaisina.”

Nykyään nuoret pyrkivät välttämään vanhoja virheitä. Suomesta vaimon hakeneet toisen polven miehet rohkaisevat puolisoitaan tutustumaan muihinkin kuin suomalaisiin. Nuoret naiset haluavat itsekin mennä mukaan työelämään ja harrastustoimintaan.

Lapset toivat englannin suomalaiskoteihin

Siirtolaisten lapset ovat oppineet englannin nopeasti. Lapsena Australiaan muuttanut mies muistaa hyvin, miten englannin kieli tunkeutui hänen lapsuudenkodissaan ensin pihaan ja sieltä viimein ruokapöytään saakka:

”Russel Cunningham, asu täsä yli tien, oli mun ensimmäinen tämän maalainen ystävä oikeastaan. Ja hän on vieläkin oikeen hyvä ystävä. Niin Russel asu siinä, ja hän tuli sitte kylähän meille ja me leikittiin pihala. Niin isä kuuli, kun me puhuttiin englantia.

Meiän piti oppia englantia jotenkin, nii opittiin toisilta lapsilta. Ei isä osannu nii paljoo, että hän ois opettanu. Ja äiti ei osannu ollenkaa. Ni ne ystävät opetti sitte meille. Ja toiset suomalaiset pojat, ko oli pikkusen pitemmän ajan ollu täälä Isasa. Niin me mentiin niitten mukaan ja liikuttiin misä vain. Ja ne puhu paljon välisään englantia, niin mekkii opittii siinä englannin kielen. Isä sano aina, että ei saa puhua tuota kieltä pihasa, että pitää puhua suomea vaan. Me, että ei me pysty meiän ystäville. Ne on englantilaisia, miten me puhutaan niille suomia. Isä sano, että no niin, no sitte talosa. Pihasa on lupa puhua englantia. No talosa se meni pitkän ajan, että me puhuttiin vain suomia talosa. Mutta sitte myöhemmin, ku meiän koulutyöt tuli niin monimutkasiks, että siinä oli semmosia kysymyksiä, ja [isoveljeltä] me tavallisesti kysyttiin apua, jos meiän läksyt oli pikkusen vaikiat. Ja myös englannin kieltä. Niin meiän piti puhua englanniks ja kysyä niitä kysymyksiä. Ko meillä ei ollu sitä sopivaa suomalaista sanavarastoa. Niin isä oli sitte taas karjassu, että taas te puhutte englantia tuola sisällä. Me selevitetii isälle minkälaine on tilanne, että ei me pystytä suomen kielellä tätä asiaa ratkaseen. Että meiän täytyy käyttää englantia. Isä sano, että no niin, ruokapöyäsä. Ja siihen se jäi. Ei ollu enää minkäänlaista, niin niin ku ekskyyssiä päästä siitä irti. Sun täytyy puhua suomia ruokapöyäsä. Ja niin se pysy meillä sitte kotona siihen asti kun [isoveli] meni naimisiin englantilaisen tytön kans, ja me aina puhuttiin englantia, äiti ja isäki, hälle pöyäsä. Mut jos me oltiin yksin yhesä, aina suomia.”

Jos molemmat vanhemmat ovat suomalaisia, lapsen oppiminen on usein noudattanut samaa kaavaa: ensimmäisinä vuosina on kotona puhuttu paljon suomea, englannin kielen alkeet on opittu naapureiden lapsilta tai vanhemmilta sisaruksilta, lisää englantia on opittu nelivuotiaana esikoulussa ja viisivuotiaasta lähtien varsinaisessa koulussa.

Selvästi alle kouluikäisinä Suomesta muuttaneet ja Australiassa syntyneet eivät yleensä tarvitse englannin erityisopetusta. Suuren muuttoaallon mukana muuttaneille lapsille, jotka olivat aloittaneet koulunkäynnin Suomessa, oli australialaiseen kouluun siirtymisen helpottamiseksi tarjolla erityisopetusta siirtolaiskeskuksissa ja Isassa. Heille uuteen kieliympäristöön sopeutuminen olikin hankalampaa kuin nuoremmille:

”Tuli vähän sellainen tilanne, ku misunderstanding. Sä et oikeen ymmärrä, mitä ne haluaa sulle sanoa. Ja ne ei ymmärrä, mitä sä oikeen meinaat. Pari vuotta tapahtu toi. Ja tuli pari tappeluakin koulussa just sen takia. Sit kun ihmiset rupes tuntemaan sut ja sä puhut parempaa englantia, ne aiheet meni, niissä ei ollu enää mitään haittaa.”

Kymmenvuotiaana Isaan muuttanut siirtolainen sanoo oppineensa kielen, mutta arvelee neljävuotiaana tulleen sisarensa olleen oppimisen kannalta paremmassa asemassa:

”Ei se puhu sen parempaa englantia kuin minä puhun. Mutta mulla on murre vielä kielessä, sanoissa mitä mä sanon, suomalainen murre vähäsen. Ihmiset yleensä silleen kyselee, että mistä päin sä olet kotoisin. Sitte pitää sanoa, että Suomesta, tietenkin. – – Mä olin [sisaruksista] ainoa, joka kävi koulua Suomessa. Mulle se murre, accent, jäi mun kieleen. Ja se on ehkä mun kanssa ikuiseks.”

Tavallisesti lapsista vanhin aloitti koulun niukimmilla englannintaidoilla. Nuorempien taito kehittyi samalla kuin esikoistenkin, sillä nämä puhuivat paljon englantia sisaruksilleen:

Mitä kieltä teillä puhuttiin lapsuudenkodissa?

”Suomea puhuttiin täysin kotona. Paitsi minä ja minun veljeni puhuttiin englantia.”

Silloin kun olitte kahdestaan?

”Niin, silloin kun olimme kahdestaan. Aivan niin joo. Muuten on ehkä aika yleistä, että vanhempien kanssa puhutaan suomea ja nuorempi polvi puhuu englantia, jos on täällä kasvanu.”

Samassakin perheessä suomen käytön määrä on saattanut vaihdella, on liu’uttu tarpeen mukaan yhdestä käytännöstä toiseen. Kahden suomalaissiirtolaisen muodostamat perheet ovat enimmäkseen (1) yksikielisesti suomenkielisiä tai (2) kaksikielisiä, vuoroin suomea ja englantia käyttäviä; harvinaisempia ovat pelkkään englantiin siirtyneet (3) kielenvaihtajaperheet. Kun suomalaissiirtolainen perustaa perheen ei-suomalaisen kanssa, syntyy lähes poikkeuksetta alusta alkaen (4) yksikielisesti englanninkielinen perhe. Löysin tästä yhden poikkeuksen, (5) aidosti monikielisen perheen.

Tyypillisiä yksikielisesti suomenkielisiä perheitä ovat pariskunnat, joiden lapset ovat jo muuttaneet pois kotoa. Jotkut näistä perheistä ovat olleet osittain kaksikielisiä silloin, kun lapset olivat vielä kotona. Puolisot ovat puhuneet aina keskenään suomea, kenties vaimo ei englantia osaakaan. Suomea pidetään luontevimpana kotikielenä myös siirtolaisperheissä, joissa on kaksi suomea puhuvaa aikuista ja yksi kotona asuva lapsi. Tapasin kaksi tällaista perhettä, kummassakin kaikki perheenjäsenet osaavat myös englantia:

Ei ole ajateltu vaihtaa kotikieltä?

”Ei. Se tuntuisi ihan teennäiseltä. Joitain sanoja – niin kun varmaan oot huomannu, kuinka nää puhuu suomea, että tulee englantilainen sana sinne tänne – et semmosta meilläkin kyllä on. Mut kyl me yritetään niin paljon kuin vaa suomalaisia sanoja käyttää kuin mahdollista.”

Jos lapsia on useita ja kummatkin vanhemmista osaavat hyvin englantia, alkaa englannin käyttö kuin huomaamatta lisääntyä. Joissakin perheissä on liukumisen hillitsemiseksi tehty sopimuksia suomen käyttämisestä perhepiirissä.

”Meillä oli heti semmonen päätös, että tytöille sitten pidetään suomen kieli. – – Ja aina mää huuan jostaki sitte, että puhukaa suomia.”

”Me ollaan pidetty huoli siitä, että jos penskat yrittää puhua mulle englantii, niin mä puhun suomee. Ne puhuu molemmat kans suomee. Että alusta lähtien otettu sillai, että täällä puhutaan suomee täs talossa. Ja vanhempi on nyt kauheen tyytyväinen. Kun sehän kävi Suomessa nyt jouluna justiin, ja puhu suomee kans sitten.”

Näissä perheissä suositaan suomea siksi, että lapsetkin oppisivat sitä. Vaikka perheen kieli-
poliisi huomauttelee englannin käytöstä, tämä kieli ei ole täysin pannassa. Lasten annetaan
puhua keskenään englantia, ja joissakin asioissa myös vanhemmat käyttävät englantia:

”Kouluasiat tytöt tietysti ymmärtää paremmin englanninkielisesti, kun selvittää.”

Suomessa pysyttäytyminen ei ole aina helppoa. Kahden pienen lapsen äiti kertoo, miksi
perhe käyttää enimmäkseen englantia, vaikka kaikki osaavat suomeakin – perheen äiti on
varsinainen siirtolainen, isä toista polvea ja lapset syntyneet Australiassa:

”Yritän puhua suomea, mutta englanti on helpompaa. – – Mä en ymmärrä, miksi mä
en saa itteäni niskasta kiinni, että mä aina... Se on vähän vaikeeta. Mies on töissä:
englantii. Lapset on koulussa: englantii. Minä töissä: englantii. Kaikki on samaa. Ja
sit on vaikee vaihtaa. Kun tulee kotiin, on vaikee vaihtaa suomen kielelle.”

Suomalaispariskuntien perheissä kotikielen vaihdokset ovat hiljalleen eteneviä prosesseja.
Jälkikäteen on vaikea sanoa, milloin muutos tarkkaan ottaen tapahtui:

Kun pojat kasvoivat, oliko kotikielenne suomi?

N: ”Me puhuttiin suomia ja pojilta melkeen meni siihen, että ne vastas englanniks.”

M: ”Jee.”

N: ”Ne pystyy ihan tuommoset perusasiat ymmärtämään ja puhumaan suomen
kielellä. Vanhempi osaa paremmin, koska hän oli Suomessa puoli vuotta työ-
harjoittelussa. Mutta nuoremmalla on aika lyhyt.”

M: ”Mutta nyt taas sitten kun hän on naimisissa tän maalaisen kanssa, kun me
tavataan toisiamme niin kyllä meillä englantia...”

N: ”Kyllä meidän täytyy puhua englantia, koska ei se ole kohteliasta puhua, kun on
kieltä taitamaton.”

M: ”Nii.”

Eli kahdestaan puhutte suomea?

N: ”Joo.”

Entä jos nuorempi poika tulee käymään?

N: ”Riippuu siitä, mitä me puhutaan. Jos mä nyt ihan kysyn, että haluuks sä
juotavaa, voin kysyä suomeks. Mutta jos jostain yhtään mutkikkaammasta asiasta
kysymys, niin on paras yrittää englantia.”

Mikä on useampaa kieltä puhuneen perheen lasten äidinkieli, vanhempien enimmäkseen
käyttämä vai lapsen itsensä enimmäkseen käyttämä? Yksi toiseen polveen kuuluva tulkitse
asiaa omalta osaltaan näin:

”Mulla on äidinkieli englanti, kummiski. Kato, kun täällä kasvanu. Mä puhuin äitille
ja isälle paljon englantia lapsena.”

Kaksi tapaamaani siirtolaisnaista oli vaihtanut kotikielen kokonaan suomesta englanniksi jäätyään yksinhuoltajiksi avioeron jälkeen. Niin kauan kun perheessä oli ollut kaksi syntyperäistä suomen puhujaa, suomi oli ollut luonteva valinta, mutta uudessa tilanteessa kielen vaihto todettiin käytännölliseksi ratkaisuksi:

”Tytön kans ku ruvettii asumaa, mie ku puhuin suomee, ni se vastas englanniks. Ja se meni vaistomaisesti englanniks sitte. Tyttö oli hyvä kielissä. Sen paremmin oppi sitte, niinku omalt lapselta paremmin vielä.”

Englannin otti kotikielekseen myös Australiassa toisensa tavannut suomalaispariskunta. Valinta oli helppo kompromissi: toisen äidinkieli on ruotsi ja toisen suomi, mutta kumpikin osasi jo avioliittoon mennessään sujuvasti englantia.

Seka-avioliitoissa perheiden yhteiseksi kieleksi tulee lähes poikkeuksetta englantia. Valinta on tässä kieliympäristössä helppo – etenkin, jos suomalaisen valitseman puolison äidinkieli on valmiiksi englantia. Seka-avioliitoissa elävät suomalaissiirtolaiset ovat usein perheensä ainoita suomen osaajia ja pääsevät puhumaan äidinkieltä vain suomalaistuttuja tavatessaan. Jos kummatkin puoliset ovat kotoisin ei-englanninkielisistä maista, lapsille opetetaan usein ainoastaan englantia, perheen yhteistä kieltä. Näin tehtiin esimerkiksi suomenkielisen ja saksankielisen siirtolaisen perheessä:

”Siinä vähäsen virhe tehtiin. Kun me, isäki ja kumpikin, niin meiän piti oppia ihtemmekkii. Ja me ei toistemme kieltä osattu. Oisha se mukava. Pojat sano, mikskä sinä et meille opettanu silloin [suomea]. Minä sanon, että sorry, mutta meiän piti ihtekki oppia. Jee. Ne ei puhu.”

Isan suomalaisten filippiiniläiset vaimot ovat kielitaitoisia. Monet ovat oppineet kotimaassaan paikalliskielensä lisäksi tagalogia ja englantia. Osa on oppinut Suomen-matkoilla vähän suomeakin. Yleensä pariskunnat puhuvat kuitenkin englantia, ja lapset tuntevat vain joitakin sanoja vanhempiensa äidinkielistä:

”Kyllä se niin on, että kun tyttö Australiassa on syntynyt, niin se kieli on sitä. Olis ollu vaikee opettaa sen enemmän, ellei sitte Suomee menis asumaa. Mut ei se kuitenkaa tuota tagalogiakaan – minun tietääkseni – osaa kuin muutaman sanan. Se olis eri juttu, jos molemmat vanhemmat olis Suomesta, ni silloin ne puhus suomee.”

Erään suomalais-filippiiniläisen perheen ratkaisu herättää hämmästyttä ja ihailua muiden Isan suomalaisten keskuudessa. Perheen isä, äiti ja teini-ikäiset lapset puhuvat keskenään neljää kieltä: englantia, suomea, tagalogia ja bisayaa. Suomalaisissa on järjestelyyn hyvin tyytyväinen:

Kenen kanssa puhut suomea?

”Kenenkä kans? Oo, pojan ja tyttären kanssa etupäässä. Molemmat lukee ja kirjottaa kans suomee. On oikeen vanha kunnan aapinen tuolla.”

Lukee ja kirjoittaa?

”Joo. Ne lukee ja kirjottaa. Ja minä puhun aina niille suomee, 99-prosenttisesti. Tai tätä paikallista suomee. Sanotaanko tätä suomen kieleks enää.”

Mitä kieltä puhut vaimon kanssa?

”Sekasin. Suomee. Ja suomee ja englantia. Joo, oikeestaan vaimo puhuu kolomee kieltä ja vähän suomee. Käsittää suomee kyllä. Oltiin kuus kuukautta Suomessa lomalla, oppi siellä. Että kolme ja puoli kieltä. Niin kun englantia, biasya, tagalog.”

Mitä lapset puhuvat keskenään?

”Yleensä ne puhuu englantia. Mut jos erikoisesti tyttäreltä loppuu sanat, niin se ottaa suomen kielen sanan siihen väliin. Taikka sitten bisayan tai tagalogia.”

Miten äiti ja lapset, mitä he puhuvat keskenään?

”No, se on kans aikalailla sekasin, bisaya, tagalog, englantia. Ja sitte joskus suomen kieltä siihen sekaan. Se on aika mielenkiintoinen kyllä. Hyvin pärjätään sillä. Ja hyvin riidellään sillä.”

Oletko sinä oppinut tagalogia ja...?

”Oon, muutamia sanoja. Käsitän pikkusen. Mulla on kielipää niin heikko.”

Suomen lukeminen ei ole jäänyt aapistasolle: lapset lukevat isänsä kanssa samoja suomenkielisiä matemaattis-luonnontieteellisiä aikakauslehtiä. Isä pitää kielikylpyä hyödyllisenä:

”Kaikki yhtä aikaa. Oon huomannu, että se on kaikkein paras. Että ei niin kun moni sanoo, että yhtä kieltä ensin. Ja koulussa ei oo mitään vaikeuksia. Niin kun koulun reportti niil on molemmilla hyvä. On nyt se hyvä pohja. Että jos pitää oppia jotain muuta kieltä, niin se pitäs olla helppo oppia kuitenkin.”

Suomen kieli ja murteet yhä voimissaan

Joidenkin Isan suomalaisten perheissä puhutaan yhä paljon suomea, joissakin ei lainkaan. Arvioisin, että vuoden 2003 alkaessa Isassa oli noin 80 henkilöä, jotka puhuivat kotioiloissa enimmäkseen suomea. Suomen puhujista useimmat olivat varsinaisia siirtolaisia, mutta osa oli toiseen polveen kuuluvia vanhempiansa kanssa asuvia lapsia tai suomalaissiirtolaisen kanssa avioituneita toiseen polveen kuuluvia.

”Puhuin jonkun kanssa baarissa Jyväskylässä ja se sano, että hän puhuu vähän hoono soomi, kun hän on neljä vuotta asunut Ruotsissa. Minä, että joo minä kans, minä olen asunut 30 vuotta Australiassa.”

Useimmat suomalaissiirtolaiset puhuvat suomea yhä sujuvasti. Yli 40 vuotta Australiassa asuneidenkin haastatteleminen onnistui vaikeuksitta suomeksi. Takkuisinta vanhan äidin kielen käyttö on niillä, jotka eivät puhu suomea kotioiloissa ja jotka muutenkin ovat harvoin

tekemisissä suomenkielisten kanssa. Isaan jo 1930-luvulla muuttaneen haastattelu tapahtui osaksi suomeksi ja osaksi englanniksi, abstrakteja asioita – esimerkiksi kulttuuria ja identiteettiä – pohdiskellessaan haastateltava vaihtoi kielen englanniksi. Toiseen polveen kuuluvista neljästä haastateltavasta yksi ei puhu lainkaan suomea ja kaksi halusi silloin tällöin täsmentää lausumiaan englanniksi.

Erilaiset suomen kielen murteet ovat voimissaan Isan suomalaisten keskuudessa.

”Mä oon tavalline eteläpohojalaane ja Etelä-Pohjanmaan murretta puhunu elämäni täällä toiste eteläpohojalaaste joukos.”

Eniten on pohjalaismurteiden puhujia, erityisesti Keski-Pohjanmaalta lähtöisin olevia. Oli hämmentävää, kun vahvaa Toholammin murretta puhuva mies kertoi lähteneensä syntymäpitäjästään yli puoli vuosisataa sitten, kaksivuotiaana. Hän ja hänen sisaruksensa oppivat yhä viljelemänsä murteen vanhemmiltaan ja muilta Isassa asuneilta sukulaisiltaan:

”Se ei oo kehittyny paljon yhtään. Se on pysyny niin ku museosa tuo kieli. Sen takia, että tuo meidän sanavarasto ei oo yhtään erikoisempi kuin äitin ja isän. Mitä me on opittu niiltä. Ja niitten suomi oli tuota Toholammin murre ennen sotaa tai sojan aikaan Toholammin murre.”

Pohjalaismurteita kuulee erityisesti Suomi-Seuran ja suomalaisseurakuntien tilaisuuksissa. Isassa käytetään myös savolaista ja karjalaista puhetapaa. Jollakin on säilynyt lounais-suomalainen sävy, ja jotkut puhuvat helsinkiläisittäin. Murteet ovat joskus aiheuttaneet suomalaisten keskinäisiä kielivaikeuksiaikin. Kuopiosta lähtenyt siirtolainen muistaa, miten hänen kaksi nykyistä ystäväänsä eivät aluksi tahtoneet ymmärtää häntä. Toinen – silloin vielä englantia taitamaton – erehtyi ensikuulemalta luulemaan savoa englanniksi.

1940-luvulla Isassa syntynyt toisen polven jäsen on pannut merkille, että kaupungissa asuvien suomalaissiirtolaisten käyttämä kieli on muuttunut viime vuosikymmeninä:

”Suomalaisten niinsanotut fingliskat – mitä Mount Isassakin – niin se on ehkä jäänyt vähemmäksi. Suomalaiset ehkä puhuu puhtaampaa suomea nyt kuin mitä silloin. Silloin, minä muistan varsinkin kun olin tuos kaivoksessa työssä, ne puhu hyvin paljon mainauksesta, niin se oli melkein puolet semmoista, englanninkielisiä sanoja sovellettu suomeks. Luultavasti se johtui siitä, koska ei ole olleet samanlaisissa töissä Suomessa, niin nimet ja termit, kaivostyön termit, ei olleet suomen kielessä heille tunnettuja. Ne käänsi sen siitä mokkaamiseksi ja ynnä muuksi semmoseksi – shafteja ja ynnä muuta, mitä niitä on – suoraan englannin kielestä.”

Fingliskaa käytetään yhä kaivosasioista puhuttaessa, ja tässä yhteydessä sitä käyttävät nuoretkin. Muutoin siirtolaismurretta viljelevät pääasiassa yli 50-vuotiaat. Aina ei ole kyse

siitä, ettei tiedettäisi suomenkielisiä vastineita. Moni käyttää fengliskaa leikitellen, ikään kuin perinteistä suomalaissiirtolaista esittääkseen. Siirtolaismurretta käytetään erityisesti yhteisissä tapaamisissa. Suomi-talon perheillojen ja kirkkokahvien puheensorinaan moni sirotteli fengliskaa, mutta jututtaessani samoja ihmisiä heidän kodeissaan kuulin fengliskaa selvästi vähemmän. Joissakin haastattelutallenteissa ei siirtolaismurretta esiinny oikeastaan lainkaan. Fengliskaa käytetään – tietoisesti tai tiedostamatta – tunnelman luojana ja yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistajana.

”En mä oikeestaan kenenkään kanssa puhu suomea”

Ahkerimpia suomen käyttäjiä lienevät Suomi-Seuran ja seurakuntien aktiivijäsenet. Heistä lähes kaikki puhuvat kotikielensä suomea, toiminta Suomi-Seurassa tai seurakunnassa on suomenkielistä, ja useimpien muukin tuttavapiiri koostuu pääosin suomea puhuvista.

Isassa asuu myös kymmeniä suomalaisjärjestöihin kuulumattomia suomen osajia ja käyttäjiä. Eräs siirtolainen käyttää englantia töissä sekä kotona vaimon ja tyttären kanssa, mutta puhuu suomea samassa pihapiirissä asuvan äitinsä ja tämän vieraiden kanssa:

”Jos äiti ei ois tässä, niin suomi menis huonommaks ja englantia paremmaks. Äitil käy kyläläisiä, noit härmäläisiä joka päivä, nii niitten kanssa pitää jutella. Pysyy kielitaito yllä.”

Osa siirtolaisista käyttää suomea enää satunnaisesti:

Kenen kanssa puhut suomea?

”Niiton muutamia tuttuja. Minä nään joskus tuolla Irish Clubilla ja tavataan siellä. Ja aina kun mulla mahdollisuus, minä juttelen niiden kans.”

Puhutte suomeksi?

”Joo, aina. Joo, aivan varmasti. Hulluaha se on englantia. Sitä pystyy puhua vaikka minkälaine hullu. Mut suomea ei pysty aina puhumaan. Ja se on kivaa muuten.”

”No mitä nyt suomalaisia näkee, niin aina jotakin keljuilee. Sillai että juttelee kaikenlaista. Mutta en mää suomalaisten kanssa oo missään tekemisissä, yleensä.”

”En mä oikeestaan kenenkään kanssa puhu suomea.”

”Minä harvoin tapaan näitä muita niinku suomalaisia. Ei niillä ole Suomi-haalilla... ei ne enää pidä tanssit tai mitään. Joo.”

Kukaan näistä neljästä miehestä ei välttele suomen käyttöä. Päinvastoin, he puhuvat sitä hyvin mielellään. He eivät vain tapaa toisia suomalaisia kovin usein. Kotonaan he puhuvat englantia. Suomi-Seurassa he ovat olleet mukana, mutta eivät ole enää. Ennen kaikki olivat

kaivoksella töissä, nyt enää yksi. Kaivoksella työskentelevät suomalaiset ovat nykyään niin hajallaan eri osastoilla ja työvuoroissa, että tilaisuuksia suomen puhumiseen on harvoin.

”Täällä oli paljon tuttavuuksia. Ja käytiin kylässä ja sillä lailla, niin aina suomii puhuttiin.”

Monen siirtolaisen lähin tuttavapiiri ovat jo muuttanut Isasta. Suomen kielen tärkeimmäksi käyttöyhteydeksi ovat saattaneet jäädä soitot rannikolla tai Suomessa asuville tutuille ja sukulaisille. Vaikka suomen kielen käyttö vähenee, joillekin se on aina ykkösvaihtoehto:

Te puhutte englantia sitten aina kun tarve on?

”Sillon vaan, jos ne ei ymmärrä muuten.”

Suomalaispariskuntien lapset ymmärtävät suomea

Suomalaispariskuntien lapset ovat oppineet pienenä suomea. Jotkut ovat säilyttäneet taidon aikuisikänsä saakka, joidenkin taito on käytön vähäisyyden takia päässyt ruostumaan.

M: ”Kyllä ne puhuu hyvin suomen kieltä.”

N: ”No se johtuu siitä, että äite ei oo osannu englantia kunnolla. Minä oon puhunu pojille suomen kieltä ja ne hallitsee, sanotaan hyvin.”

”No kyllä tytär puhuu suomeaki aika paljon, niinku meiän kans. Mutta kyllä se, ku o kiiru, sitte sanoo englanniks. Mutta niinku minä puhun suomee takasi.”

”Kyllä tytär ymmärtää paljon, mutta pelkää että sanoo väärin.”

”Nykyisin mun lapset niin ne kyllä ymmärtää ja muutaman sanan osaa sanoa, mut se on hyvin huonoa niiden suomen kieli.”

Suomenkielisen tekstin lukeminen ja etenkin kirjoittaminen voivat tuottaa hankaluuksia. Kun nyt aikuisiässä olevat siirtolaisten lapset olivat koulussa, opettajat kehottivat kotona välttämään muun kielen kuin englannin opettamista. Tätä ohjetta noudattaneet vanhemmat katsovat tullessaan harhaanjohtetuiksi:

”Se on minusta kaikista hulluinta, et siihen aikaan opettajat sano, että ei saa opettaa kotona suomia. Ja mulle sanottiin, ettei saa opettaa sitä suomia lukemaan. Mikä minun mielestä on aivan väärin. Ne, joitten äitit opetti lapsensa lukemaan suomia, nii ne sitte loppujen lopuksi pärjäs koulussa paremmin. Ku ei välittänyt mitä opettaja sano. – – No, ei meiän lapset vieläkään osaa paremmasti kirjoittaa suomia, mutta osaavat vähän lukea. Kaikki osaa aika hyvin puhua.”

Joidenkin mielestä australialainen koulu on englannin tärkeyttä korostaessaan väheksynyt muita kieliä. Tämän katsotaan vähentäneen lasten halua harrastaa vanhempien äidinkieltä.

”Mä uskon et täällä Australian koulussa opetetaan sillä lailla, että sellanen henkilö, joka ei puhu englantia, on pikkasen tärähtäny tuol yläältä. Et se on ettei se oo ihan normaali. Et se lasketaan niinku vajavaisuudeks.”

Aiemmin suomalaislapsilla oli usein suomea puhuvia kavereita. Nyt kouluikäiset pääsevät harvoin käyttämään suomea ikäistensä kanssa. Suomea puhutaan lähinnä vanhempien ja näiden vieraiden kanssa. Suomen-matkat ovat oppimismotivaation kannalta tärkeitä:

”Poika, yhdessä vaiheessa, se ei enää tahtonu puhua sitä suomee. Että hänelle puhutti suomee, mutta hän vastas englanniks. Mut sit kun me mentii kolmeks kuukaueks kesällä Suomee – kun se oli sen 7–8-vuotias – nii sen jälkeen suomen kieli tasottu sillee tai kehitty. Sit se puhu oikeen hyvää suomee, kun tultiin takasi. Ja sit oltiin taas, mitä siin meni, meniks siin viis vuotta välissä, ku mentii uudestaan sitte. Niin alko taas unohtaa sitä vähän, mut sitte kun oltiin se pari kuukautta, niin sitten se tuli niinku taas takasin. Et kyl se nyt puhuu suomee ihan...”

Monen lapsen kiinnostusta ovat lisänneet sukulaisten Suomesta lähettämät lehdet:

”Vanhin poika puhuu suomee hyvin vieläki. Ja nii, ku se oli pieni, nii minu äiti aina lähetti Aku Ankkoja, suomalaisia Aku Ankkoja. Nii se kulki minu perässä ja sano: ’Äiti, lue tätä kirjaa.’ No, miulla ei olt aikaa. Miulla oli työt ja kotityöt sen päälle. Mie sit, että opettele lukemaan. Nii se opetteli iteksee lukemaa suomee. Ja se osaa lukee suomee.”

Lehtien rinnalle ovat tulleet äänilevyt, videot sekä internet. Nämä välineet auttavat nuoria pitämään yllä kielitaitoa ja antavat samalla käsityksen nyky-Suomesta. Toiseen polveen kuuluvista miehistä moni on löytänyt katoamassa olleen kielitaitonsa uudelleen ollessaan Suomessa työharjoittelussa tai armeijassa:

”Ja mulla, kato, kun kaikki mun kielitaito suomen kielellä on nyt aika hyvä. Mut silloin kun mä muutin sinne [Suomeen], se oli huono. Ku mä ymmärsin paljon, mutta mun oli vaikee pitää keskustelua. – – Paljon tapahtu asepalveluksen aikana, kun se harjaantu se kielenkäyttö.”

Tämä varusmiespalveluksen suorittanut mies osaa nyt lukea suomea ja kirjoittaa suomeksi. Kiinnostusta kieltä kohtaan on lisännyt armeija-aikana löytynyt suomalainen vaimo. Isassa suomenkielisiä on enää vähän, mutta jotkut pitävät suomea edelleen tarpeellisena. Vielä lapseton nuoriparikin – siirtolainen ja toiseen polveen kuuluva – piti kieltä tärkeänä:

Mitä suomalaista opettaisitte lapsille?

”Suomen kieli ainakin. Lapsille puhuttais varmaan vaan suomea.”

”Kun ne sukulaiset on kaikki suomalaisii, eikä ne puhu englantii. Nii se on hyvin vaikee niiden kommunikoida, jos menee lomille [Suomeen] tai jos ne tulee käymään, eikä nää nyt sitte puhu suomea. Et se oli yks semmonen syy, että haluttiin...”

Siirtolaiset ovat yleensä tyytyväisiä, että omat aikuiset lapset osaavat suomea senkin verran kuin osaavat. Nyt lapsilleen suomea opettavat isät ja äidit kummastelevat kuitenkin, miksi suomea ei aiemmin arvostettu enemmän. Arvostuseroa selittävät ainakin osittain eri vuosikertojen erilaiset lähtökohdat. Kahden isän toteamukset kuvaavat muutosta:

”Tein ratkaisun: jos ei muuta, täällä oppii englannin ainakin.”

Tämä isä siirsi perheensä Australiaan 1960-luvun Suomen niukoista oloista. Kansakoulun käyneet vanhemmat halusivat lapsille hyvän koulutuksen ja kielitaitoa. Niitä ei olisi ollut mahdollista hankkia Suomessa. Myöhemmin vanhemmat olivat – syystäkin – ylpeitä, kun lapset omaksuivat uuden kotimaan kielen.

”Mun mielestä ei täs paljon oo niille antaa, mut ainaki kielen voi antaa sitte.”

Kun tämä, edellistä 25 vuotta nuorempi isä muutti puolisonsa kanssa Australiaan, he osasivat jo englantia, ja he tiesivät tulevien lastenkin oppivan. Kun ei tarvitse kantaa huolta englannista, voi panostaa suomeen. Tässä perheessä suomi onkin samanlainen kulttuurisen lisän lapsille tarjoava kieli kuin englantia oli aikanaan vanhemmalle pariskunnalle.

Seka-avioliitossa syntyneille toisen polven jäsenille ja kolmannelle polvelle, suomalais-siirtolaisten lapsenlapsille, suomi on yleensä jo perin outo kieli:

”Ja tää mun lapsenlapsi, niin hän ehkä osaa pari sanaa. Hän osaa sanoa ’joulupukki’ ja ’makkara’. En muista, ehkä jotakin muutakin. Mutta se on hyvin huonoa se. Äitinsä on kyllä yrittäny opettaa muutaman sanan.”

”Ne osaa joitakin sanoja suomia, mutta hyvin vähän. Että jos mä jotain haluan keskustella, niin ei pysty.”

”Ne on jo sellasia, ettei ne osaakaan suomea. Niinku nuoremman pojan pojat, niin ei ne ei ne osaa ollenkaa.”

Joillakin isoäideillä on ollut tapana lastenlapsia hoitaessaan puhua ainakin osaksi suomea:

”Lastenlapset puhu pienempänä, kun minä hoijin niitä, niin jonkun verran suomia. Mutta sitten se jäi, kun ne meni kouluhun. Että ymmärtää jonkun verran suomia, mutta ei puhu suomia.”

Osalla isovanhemmista ei ole yhteistä kieltä omien lastenlasten kanssa. Tällöin keskustelu rajoittuu muutamiin sanoihin ja eleisiin:

”Mummo. Sen verran osaa tuon pojan tyttökin, nii se mummoksi.”

Kieltä vaihdetaan tilanteen mukaan

”Silloin kun täällä enemmän oli suomalaisia – sanotaan niin kun 60–70-luvulla – niin ehkä toisinaan, jos suuriäänisesti suomea puhuttiin jossain, niin ehkä jotkut siitä voi jopa huomauttaakin, että eikö te voi puhua englantia. Jos ne katto, että on tavallaan syrjäytettyjä siitä porukasta.”

Isän suomalaiset joutuvat usein tilanteisiin, jossa osa läsnäolijoista osaa suomea ja osa ei. Kaikki australialaiset eivät vielääkään pidä vieraskielisestä keskustelusta. Esimerkiksi eräs äiti kertoi lastensa australialaisen kaverin hermostuneen, kun tytöt kuiskivat kesken leikin keskenään suomeksi. Suomalaiset ovat itse tottuneet siihen, että aina ei kaikkia ymmärrä:

”Mua ei haittaa ollenkaan, vaikka mullos kaverit siinä vieressä, ne puhus minkälaista kieltä tahansa ja mä en ymmärtäis sitä. Niin mä ajattelisin vaan, että puhukaa te. Kun australialainen taas on vihanen siitä, jos puhuu toista kieltä. Ei siis puhuta englantia, että sekin ymmärtäis. Mä viis veisaan siitä, jos ne puhuu... Monet puhuukin omaa kieltänsä. Ei se mua haittaa.”

Tavallista on, että pienehkössä joukossa kaikki vaihtavat englantiin, jos mukana on yksikin vain englantia ymmärtävä. Mikäli kaikkien taidot eivät riitä, pyritään ainakin osa puheista tulkkamaan. Tapa on yleinen esimerkiksi suvun ei-suomalaisten jäsenten ollessa paikalla:

”Mutta sitten kun vävyt on kielisiä, niin pitää heitä kanssa puhua. Niin silloin kun ne on kylässä, niin pitää puhua englantia. – – Ei tämäkään vävy välitä, mutta kuitenkin että on puhuttu aina sitten, että ei jää ulkopuolelle.”

Jotkut pyrkivät ratkaisemaan kielipulman niin, etteivät koskaan kutsu suomea puhuvia ja vain englantia puhuvia vieraita yhtä aikaa.

Jos koolla on paljon erikielisiä, tilaisuudesta voi tulla monikielinen tai yksikielinen – isännistä ja vieraista riippuen. Erään suomalais-filippiiniläisen perheen järjestämä grilli-ilta on esimerkki monikielisestä. Parinkymmenen vieraan joukko jakautui moniin vähän väliä uudelleen muovautuviin pikkuryhmiin. Lapset puhuivat keskenään englantia. Filippiiniläislähtöiset naiset kokoontuivat usein keittiöön puhumaan tagalogia. Ulkona grillin äärellä pääkieli oli englanti, välillä tosin jotkut innostuivat puhumaan muulla kielellä, suomalaiset suomeksi. Väen vähetessä myös käytettävien kielten määrä väheni. Kun jäljellä oli viisi

ihmistä – australialainen, tanskalainen, Filippiinien kiinalainen ja kaksi suomalaista – oli luontevaa keskustella koko ajan englanniksi. Isäntä ja emäntä eivät mitenkään rajoittaneet kielivalintoja. Eräs mukana ollut viittasi myöhemmin tähän iltaan:

”Mutta nää on justiin niitä tuttavapiirejä, jotka ei välitä siitä, että mitä kieltä puhuu.”
 Onko sitten ihmisiä, jotka välittävät?
 ”On. Toiset on sitä mieltä, että täällä ei sitten suomen sanaa puhuta. Että englantia vaan.”
 Ovatko nämä australialaisia vai...?
 ”Syntyperäsiä suomalaisiakin on mukana. Ja australialaisia. Ja mitä hyvänsä. Syntyperäinen suomalainenkin sano – oli jonkinnäkönen barbecue – sano heti portilla: ’Täällä ei sitten suomen sanaa puhuta.’ Siinä käännyttiin sitten ympäri.”
 Mikä siinä on ollut ajatuksena?
 ”En mää... Se oli vähän omituinen kyllä.”

Isän suomalaiset arvostavat englannin kielen osaamista. Auliisti kiitellään niitä, jotka kieli-taitoisina auttavat heikommin taitavia. Ymmärretään ja hyväksytäänkin, että suomen kielen taito vähenee sukupolvi sukupolvelta. Silti moni pitää yhä moitittavana, jos suomea osaava välttelee sen käyttöä suomalaisia tavatessaan. Ankarimman moraalisen tuomion saa, jos yrittää estää toisia suomalaisia puhumasta suomea.

YSTÄVÄT, TUTTAVAT, NAAPURIT

Läheisimmät ystävät yleensä suomalaisia

Joidenkin Isan suomalaisten tuttavapiiri on lähes täysin suomalainen, toiset tapaavat muita suomalaisia vain satunnaisesti. Tavallisimmin pääosa tuttavista on suomalaisia, erityisesti kaikkien läheisimmät ystävät:

”Voi sanoa, että puolen tusinaa on sellasia hyviä ystäviä – ehkä vähempikin – minkä kanssa mä oon tekemisissä usein. Suomalaisia on suurin osa. Mutta mulla on sitte yks ruotsalainen pariskunta, jota mä nään silloin tällöin. Ja sitte on muutama australialainen ystävä, joita mä nään.”

Eriytyisen tärkeitä suomalaiset tuttavat ovat niille siirtolaisille, joilla ei ole Isassa sukulaisia:

”Niin kuin oltas sukulaisia, vaikei ollakaan. Hyviä ystäviä.”

Suomi-Seurassa ja suomalaisissa seurakunnissa toimivista monet ovat vanhoja perhetuttuja tai muuten ystäviä. He voivat tavata eri tilaisuuksissa useamman kerran viikossa. Lisäksi osa kyläilee toistensa luona ja soittelee lähes päivittäin. Eri seurakuntiin kuuluvatkin voivat olla ystäviä, kuten helluntaiseurakunnassa aktiivisesti toimiva nainen totesi:

”No vapaa-aikana, mä sanoisin, että mä oon enempi luterilaiste kanssa tekemisissä ku helluntailaisten kans tänä päivänä. Siellä on mun parhaat ystävät.”

Vaikka suomalaisorganisaatioissa toimivien tutut ovat enimmäkseen suomalaisia, joukossa on myös ei-suomalaisia. Toisaalta organisaatioihin kuulumattomien tuttavapiirit eivät aina ole erityisen ei-suomalaisia. Isassa on suomalaisia ystäväpiirejä, joihin kuuluvista vain osa on mukana Suomi-Seurassa tai seurakunnissa, ja on sellaisiakin tuttavajoukkoja, joihin kuuluvista suomalaisista yksikään ei osallistu minkään suomalaisjärjestön toimintaan.

”Mul on ollu samat ystävät 50 vuotta. Melekeen. Mä aina piän niihin jonkilaista yhteyttä.”

Pisimpään jatkuneet ystävyysuhteet ovat yleensä suomalaisten välisiä. Vaikka tuttavapiiriin olisi ajan mittaan liittynyt muitakin, suomalaiset säilyttävät erityisasemansa:

”On mulla muutamia tämän maalaisiaki ystäviä... Mutta ne on erilaisia. Suomalainen on syvempi luonteeltaan. Semmonen... Tämän maalaiset on hälläkö väliä. Minun

mielestä. Mä en oikeen helposti... Kyllä mä juttelen, kyllä mulla on ystäviä ja käy ja sillä tavalla. Mutta kaikkein läheisimmät ystävät on varmasti suomalaisia.”

Onko tuttavapiirinne suomalaisia vai kielisiä?

M: ”Sekä että.”

Tapaatteko suomalaisia ja kielisiä erikseen?

M: ”Joo, yleensä.”

N: ”Ne on erilaisia tyyppejä.”

M: ”Joo. Ne jutut on ihan erilaisia...”

N: ”Suomalaisten kanssa ja näitten kanssa ihan eri tavalla.”

Erilaisia muutenkin kuin kielen puolesta?

M: ”Jes.”

Millä tavoin?

N: ”En mä tiedä. No, suomalaisten kanssa puhutaan meidän omia asioita, niinku henkilökohtasempia asioita. Sit taas niinku noitten aussien kanssa se on sellasta yleistä enemmän. Nää suomalaiset on tutumpii meille.”

Joskus suomalaisuus on uuden tuttavuuden syntymiseen tarvittava ratkaiseva kimmoke:

N: ”Sä heti sanoit mulle samana päivänä, et meille tuli yks suomalainen töihin. Ja mä sanoin, että okei, käske se kahville. ”

M: ”Se on erilaista...”

N: ”Ei sitä sanota, että meille tuli yks uus mies. Että okei, käske se kahville. Mutta että uusi suomalainen mies, nii...”

M: ”...se kynnyks tulee tavallaan...”

N: ”Se tulee alas.”

M: ”En mä tiedä. Kai se on human nature.”

Tämän nuoren avioparin tutut ovat enimmäkseen ei-suomalaisia ikätovereita, mutta silti suomalaiset kiinnostavat ja suomalaisuus lähentää jollakin tavalla.

”Suomalaisten kanssa en oo ollu paljon viimeaikoina”

Joillakin siirtolaisilla suurin osa tutuista on nykyään muita kuin suomalaisia. Muutos on tapahtunut ajan mittaan ilman tietoista päätöstä tai toimia.

Ovatko tuttavasi suomalaisia vai kielisiä?

”Pääasiassa kielisiä. Suomalaisten kanssa en oo ollu paljon viimeaikoina. 70-luvulla, silloin alussa, kaikki oli Suomi-haalilla. Ja tällasia juttuja. Mutta se pikkuhiljaa jäi, kun tottu maan tapoihin ja tällasiin...”

”Kyllä mä tunnen suomalaisia, mutta ei ne oikeestaan oo mun tuttavvia. En mä voi sanoa, että ne on tuttavvia. Ne on ihmisiä, jotka mä tunnen. Sanon että ’hello’.”

Millaisia muita tuttavvia sinulla on?

”Ne on suurimmaksi osaksi australialaisia.”

Jotkut ovat tarkoituksellisesti pyrkineet laajentamaan sosiaalisia suhteitaan suomalaispiirin ulkopuolelle. He haluavat olla osa laajempaa isalaista ja australialaistakin yhteisöä. Etenkin nuoret siirtolaiset katsovat, että siirtolaisjoukon supistuessa Isassa ei voi pitemmän päälle laskea pelkän suomalaisen ystävä- ja tuttavapiirin varaan.

Monen tuttavapiiri on muuttanut seurustelukumppanin tai puolison myötä. Suomalaispariskunnat ja ei-suomalaisten kanssa avioituneet eivät tavallisesti ole perhetuttuja. Seka-avioliitossa elävillä voi kuitenkin olla omia suomalaisia tuttavuuksia. Eräs suomalaisjärjestöihin kuulumaton nainen tapaa ystäviään pari kertaa viikossa kotona tai kaupungilla:

”Well, meillä ei oo oikeestaan niin kun semmosia perhetuttuja. Minulla on ystäviä, [miehellä] on muutama tuttu. Isällä ei oo niinkää paljo ystäviä. Se käypi pellaamassa korttia niie saksalaisten kanssa aina sillon tällön. Mutta mulla on niitä rouvia. Tuossa on puolalainen ja ne pari suomalaista ja englantilainen ja... Jee.”

Tapasin kaksi nuorta pariskuntaa, joissa toiseen polveen kuuluva mies on mennyt naimisiin Suomesta muuttaneen naisen kanssa. Kummassakin perheessä puolisoitten parhaat yhteiset ystävät ovat ei-suomalaisia.

Jotkut ovat etsineet ei-suomalaista seuraa kielitaitoa kohentaakseen. Mutta on ystävyys voinut syntyä ja kestää myös vähäisen yhteisen kielitaidon varassa:

”Miul ol sellane ystäväpari täällä – tai mies nyt kuoli – ne on espanjalaisia. Ja eivät puhu muuta ku espanjaa. Minäkii jos meen kylää sinne, nii espanjaa vaan. No, mie muutaman sanan aina pikkaan sieltä. Ja sillee myö ollaa pärjätty jo vuostolkulla. Mut ei ne puhu, ei millään, sanaakaan englantia. – – Joo jonkun verra espanjaa mie ossaan. Mut jos mie puhun niille englanniks, nii ne kyllä ymmärtää, mut ne vastaa mulle espanjaks.”

Kielitaitoisilla uusilla tulokkailla on kuitenkin aiempaa suurempi vapaus valita ystävänsä:

”Mä luulen, että ehkä se on se, että mulle on opetettu kieli mun kotimaassa jo. Ja mä osasin sen jo kun mä tulin tänne. Niin mulla ei oo ikänä ollu sitä kynnystä ottaa aussiystäviä. Ja ehkä mä oon sopeutunu tänne senki takia niin hyvin, että mulla ei oo koskaan ollu sitä. Koska täällä kaupungissa ei oo ollut paljon suomalaisia, eikä varsinkaa sitä ikäpolvea, mitä mä oon. Niin mä oon ottanu kaikki ystävät ausseista. Eikä mulla oo ollu sitä suomalaista piiriä, missä mä olisin ollu enemmän.”

Tämä nuori nainen ystävyystyi australialaisiin ikätovereihinsa. 1950-luvulla miehensä luo muuttanut nuori nainen taas liitettiin kuin automaattisesti osaksi Isan suomalaisjoukkoa ja jo olemassa olevaa tuttavapiiriä:

”Mä pääsin aika hyvin alkuun siks kun mun anoppi oli täällä jo. Niin mä ilman muuta sain hänen ystävät. Että siinä ei ollu mitään probleemia.”

Siirtolaisten aikuisilla lapsilla saattaa olla hyvin suppea suomalainen tuttavapiiri, etenkin seka-avioliitoissa syntyneillä ja englantia kotikielensä puhuneilla:

Have you had friends of about your own age with a Finnish background?

“Only a couple; from university and one here in Mt Isa.”

Do you often get together with Finnish people?

“Only on special occasions such as on my grandmothers birthday; but they’re all my grandmothers and fathers friends.”

Nyt lapsuutta tai nuoruutta elävillä suomalaissiirtolaisten lapsilla on etniseltä taustaltaan kirjava tuttavajoukko:

Millaisia ovat lasten kaverit?

”Ne on suurin osa kuitenkin, mä luulen, australialaisia. Siis ainakin kansalaisia. Niin kun pojan paras kaveri, se on... Ei se on tosiaan... vanhemmat saksalaisia. En tiedä, osaako ne edes saksaa, mutta hyvää englantia ne puhuu kuitenkin. Tyttären paras kaveri oli kiinalais-australialainen tyttö. Nyt taitaa olla australialainen. Mä luulen.”

Lapset löytävät kaverit koulusta ja harrastuksista. Samaan luokkaan tai harrastusjoukkoon ei usein osu toisia suomalaisia tai toiseen tai kolmanteen polveen kuuluvia. Suomi-Seura ja suomalaisseurakunnat eivät ole lasten ja nuorten kohtaamispaikkoja. Helluntaiseurakunnan kokouksissa kävi kenttätöiden aikana kaksi siskosta, Suomi-Seuran perheilloissa yksi toiseen polveen kuuluva nuori, luterilaisissa jumalanpalveluksissa kävi ainoastaan aikuisia. Eniten suomalaisjuurisia nuoria, kolme–neljä kerrallaan, kokoaa St Paul’sin luterilaisen seurakunnan englanninkielinen rippikoulu.

Miehillä ja naisilla erilaiset tuttavapiirit

Millainen on lähin ystäväpiirinne täällä?

N: ”Ne on vain suomalaisia.”

M: ”Niin, no minun ystävät...”

N: ”Isällä on vähän eri asia.”

M: ”Minun ystävät on eurooppalaisia. Mutta en mä heillä käy. Mutta kun me tapaamme kaupungilla, niin silloin me keskustellessa ja... He on ollu kaivoksessa niin kuin minäki ja jääneet tänne. Ei meillä oikeestaan oo suomalaisiakaan ystäviä. Niinku sanotaa. On tietysti tavallaa. [Vaimo] ku käy kirkossa, nii nehän on ystäviä. Mutta jos nyt puhutaan ystävästä oikeen, että käyään kylässä toisten kanssa oikeen usei, nii ei meillä oo semmosta.

N: ”Nii, ei nyt enää oo.”

M: ”Ennen oli, ku oli enempi suomalaisia. Mutta ei nyt enää oo.”

N: ”Ihmiset on muuttanu pois.”

M: ”En minä oikeestaan tiää. Tuttava. Niillä on ero, ystävällä ja tuttavalla. Nii tuttava, joku tuttava voi olla. Mutta en mä tiää, ei mulla oikee ystävää oo semmosta...”

Tässä lähes 40 vuotta Isassa asuneen pariskunnan keskustelussa tulee esille kaksi monille siirtolaisille tuttua asiaa: (1) miehillä ja naisilla on erilaiset tuttavapiirit, ja (2) ystävien sekä tuttavien määrä on vähentynyt vuosien mittaan.

Miesten tutut ovat enimmäkseen nykyisiä tai entisiä työkavereita. Osa on suomalaisia, mutta yleensä enin osa on ei-suomalaisia. Miehillä on työn lisäksi muitakin kanavia, joiden avulla he tutustuvat ihmisiin, näin on esimerkiksi alle 50-vuotialla siirtolaismiehellä:

Minkälaisia ihmisiä kuuluu tuttavapiiriisi? Suomalaisia hyvin vähän?

”Jee. Hyvin vähän, jee. No mitä nyt näitä aina, näitä rakennusmiehiä ja sit on vähän näitä kaivosmiehiä ja sit on vähän tuolta koulusta, niin kun pojan koulusta, on vähän tuttavita. Ja tolleen. Sitten on aina noita kaljamiehiä. Ja tälle. Mut se on värikästä, hyvin värikästä porukkaa. Että sinänsä nii kaikki ihmiset, mitkä mun ystäväpiirissä on, niil on vähä enemmän maailman menosta tietoa ja tollee. Hyvää porukkaa, niin silloin tulee paljon hyviä juttuja.”

Osa miesten työmailla syntyneistä – ja ehkä baareissa tiivistyneistä – tuttavuuksista jatkuu jonkinlaisina eläkepäivinäkin:

”Niiton paljo vieläki tuolla kaupungilla. K-Martilla tulee vastaan. On paljon, jotka sanoo: ’Hello!’”

”Ja sitten se tuttavapiiri, mikä työelämästä tuli, niin niitä on vielä kaupungisa. Mutta sellasia, että ei ne koskaan oo perhetutuiks tullu.”

Suomi-Seuran ja suomalaisten seurakuntien toimintaan osallistuvista selvä enemmistö on naisia, vaikka yli puolet siirtolaisista on miehiä. Omien järjestöjen tilaisuudet ovat naisille tärkeitä sosiaalisia tapahtumia. Erityisen tärkeitä ne ovat silloin, jos muu tuttavapiiri on jäänyt suppeaksi niukan kielitaidon ja työtovereiden puuttumisen vuoksi. Isan suomalaisjärjestöissä kaikki puhuvat suomea ja kaikki tuntevat toisensa.

Naisia ei välttämättä kiusaa, vaikka kontaktit ei-suomalaisiin ovat jääneet vähäisiksi. Yksi suomalaisten seuraan mielellään tyytyvä on 1980-luvulla Australiaan muuttanut, vain suomea puhuva, suomalaisseurakuntien tilaisuuksissa viihtyvä eläkeläisnainen:

Parhaat ystävänne ovat varmaan suomalaisia?

”Joo, ei mulla oo kielisii ketään.”

Millaisia nämä australialaiset ovat?

”En mie teidä, kun minä en niiden kanssa ole missään tekemisissä. En missään tekemisissä.”

Toinen, vasta 2000-luvulla Australiaan asettunut leskinainen on löytänyt monipuolisen, vaikkakin täysin suomalaisen tuttavapiirin, jonka ytimen muodostavat kolme naisystävää. Tämä siirtolainen käy kaikissa luterilaisen seurakunnan ja Suomi-Seuran tilaisuuksissa sekä joskus helluntaiseurakunnan tapahtumissakin. Tuttavajoukossa on myös seurakuntiin ja Suomi-Seuraan kuulumattomia. Aktiivinen siirtolainen tuntee perheiden ja naisleskien lisäksi myös yksinäisiä suomalaismiehiä:

”Minä yleensä vien näille, täällä on näitä yksinäisiä miehiäki... Semmonen [NN]:kin, miesvainajan ystäviä oikeestaan, sitä kautta tunnenkin hänet. Niin minä sitten leivon pullat. Ja ruokaaki. Ja hän sitten käypi mulla, mitä minä en ymmärrä, ilmastointilaitteista enkä noista... Ruohonleikkuriki kun menee epäkuntoon, niin hän käy korjaamassa.”

Suomalaisnaisten ei-suomalaiset tuttavat ovat usein nykyisiä tai entisiä työkavereita.

”Mulla oli paljon frendsiä, kun mä olin tuolla [ravintolassa]. Kun siellä oli työkavereita kaiken maalaisia. – – Mä tutustuin niitten kanssa, kaikkien kanssa. Oikein kivoja ihmisiä kaikki ne likat siellä. Vieläki kylään käsketään.”

Osa niistäkin naisista, jotka eivät ole olleet säännöllisessä palkkatyössä, ovat onnistuneet laajentamaan tuttavapiiriään suomalaispiirien ulkopuolelle. Näin myös tämä naisleski:

Kuuluko tuttavapiiriisi muita kuin suomalaisia?

”Joo, kuuluu hyvinki, kaikenlaisia. Minä teen pullaa ja käyn marketilla myymässä, ja me ollaan kaikki niin hyviä kavereita siellä marketilla, kun me on vuosikausia käyty. Samassa paikassa on myyntipöytä, ja niitte kanssa on tutustunu. On oikeen mukavaa aina mennä sinne myymähän niitä kerran viikossa. Ja sitten niin... Joo. Naapureitten kanssa jonkun verran. Hyvinkin hyviä naapureita tonne päin, nuo on uusia tuossa, mutta niittenki kanssa pärjää. Ja sitte mulla on sellane mieskaveri, joka käy tekemässä mun töitä, leikkaamassa ruohoa ja kaikessa auttamassa. Hän on unkarilainen. Minä en oikeen paljon niin kun kylä kule, että minä oon melko koti-ihminen. Enkä hirveen paljo kaipaa sitä porukkaa ympärille. Enkä ikinä haalinu kovin paljon. Mutta kyllä toimeen tulen ihan kenen kanssa vaa, minkä maalaisen kanssa.”

Kotona lapsia hoitaville naisille naapurit ovat joskus olleet harvoja – tai jopa ainoita – ei-suomalaisia tuttavuuksia. Myöhemmin moni on saanut uusia tuttuja lasten koulun kautta.

”No miehellä niinkö jotain työkavereita kävi kylässä ja puhuttelemassa. Mutta en mä muuta ku naapureitten kanssa vaa.”

”Aluks saa sanoa että ystäväpiiri oli aika paljon meikäläiselläki suomalaista, mutta sitte kun tytöt lähti kouluun, niin sit mulle on tullu sieltä tän maalaiset, lasten kautta.”

Lapsena Australiaan muuttanut siirtolaismies kertoo huomanneensa, miten tärkeää naisten on mennä töihin tai ainakin harrastaa jotakin kodin ulkopuolella:

”Mun äitillä on kavereita vaikka maa täynnä. Mut se on tullu sitten tietenki, että hän on töissä ollu koko aika. Ja oli täällä Isassa. – – On niitä kielisiäkin naisia, australialaisia naisia, mitkä on kotirouvia täällä ja mitkä on hyvin... Ei oo paljon kavereita ja on synkkä elämä. Kun ne ei käy missään, tee mitään. Täällä pitää pelata, urheilla jollakin tapaa. Tai sitten käy töissä. Nii sitte, mun mielestä, elämä on parempi. On enemmän kavereita sun muita.”

Eli ei vain siirtolaisnaisen ongelma? Voi tapahtua muillekin?

”Ihan kielisellekin ja australialaiselle.”

Suomalaiset ja muut eri aikaan kahville

Suomalaissiirtolaisten perhetutut, miesten ja naisten yhteiset tuttavat, ovat yleensä olleet toisia suomalaisia perheitä. Juuri näiden tuttujen määrä on vähentynyt.

”Ennen oli, ku meitäki paljo oli täällä, nii jos tuolla ei ollu perhe kotona, nii mentii toisehe. Eikä koskaa kysyty, saako tulla vai eikö saa. Alkuaikoina. Vaa me mentihin kylähän.”

Moni kaipaa 1970-lukua, jolloin kaupungissa oli enemmän samoilta seuduilta tulleita ja samanhenkisiä perheitä. Silloin esimerkiksi uskonnollisissa perheissä oli tapana pitää kotiseuroja. Kyläpaikkojen vähenemisestä huolimatta kyläily on yhä monelle tärkeä tapa tavata tuttuja, etenkin läheisiä perhetuttuja:

”No missä mie nyt tappaan? Et meillä tässä käyvät. Ei myö missää muualla. Ku kirkossa käyää ja sillee.”

Monet pitävät käytännöllisempänä, että suomalaiset ja muut tulevat kylään eri aikaan:

”Jos meillä on suomalaisia, on suomalaisia. Me ei haluta sitä, että kutsutaan sekasesti. Me halutaan aina erillisesti. Että sitte pysyy se yks kieli. – – Sinä et saa puhua niitten läsnäollessa muuta ku sitä [heidän] omaa kieltä. Ja sitte monta kertaa... On meillä niitä tapauksia ollu ja mää oon niinku kattonu sen, sanonu, että koskaan, en koskaan halua samanaikaisesti suomalaisia ja australialaisia – tai me sanotaan aina että kielisiä. Koska ennemmin sitte vaa kieliset tulee eri aikaa ja suomalaiset eri aikaan.”

Grillijuhlat ovat osin korvanneet kahvipöydän ympärille keskittyvän kyläilyn:

”Harvemmin käyään mitenkää kyläilemässä sillä lailla ku Suomessa käytiin kylässä tai kahvilla. Tai sitä semmosta. Mennään syömään, tai barbecue tai tuommosta. Et paremminki niin.”

Grilli-iltaan kutsutaan usein enemmän vieraita kuin kahville. Mukana saattaa olla kaikkien perheenjäsenten tuttuja, sekä suomalaisia että kielisiä. Grillijuhliin kutsutaan myös miesten työkavereita, vaikka he eivät muuten kotona kyläilekään. Näissä tilaisuuksissa suomalais-siirtolaiset saavat mahdollisuuden tutustua toisten suomalaisten ei-suomalaisiin tuttaviin. Tämä ei ole mahdollista perinteisessä kyläilyssä, jossa ei ole tapana kutsua suomalaisia ja ei-suomalaisia yhtä aikaa, eikä suomalaisjärjestöjen tilaisuuksissa, joissa on mukana vain suomalaisia. Etenkin silloin, kun isäntä ja emäntä kuuluvat eri siirtolaisryhmiin, grillijuhlat voivat olla hyvinkin moniin etnisiin ryhmiin kuuluvien ihmisten tapaamisia. Joittenkin mielestä juuri tällaiset kohtaamiset ovat Isassa elämisen huippuhetkiä:

”Usein barbecueta pidetään meillä. Ollaan yhdessä. Kaikki yhdessä istutaan. Vaimon kavereita tulee. Tyttären kavereita tulee – niidenkin vanhemmat on muualta. Siin suhteet Mount Isa on hyvä paikka.”

Parhaat tuttavat voivat asua rannikolla

Australian itärannikolle suuntautuva muutto muokkaa suomalaisten tuttavapiiriä. Aiemmin väkeä palasi paljon Suomeenkin, mutta ei juuri enää 2000-luvulla.

N: ”Ei meillä oikeestaan enää oo tuttavajoukkoo. Siinä mielessä, että...”

M: ”Ne on kaikki menny pois. Ne on siellä jo.”

N: ”...ku ei oo ketään. No oishan noita tietysti täällä on vaikka kuinka paljon työn kautta ihmisiä, mitä tapaa. Mutta aika loppuu kans kesken. Et kun sä oot työssä päivät pitkät, niin sulla ei enää oo aikaa sillai ettiä uusia.”

M: ”12 tunnin shiftejä teet, niin mitä siinä teet enää.”

”Ei se hyvältä tunnu, kun nekin vähät ystävät jotka on ollu läheisiä ystäviä, niin on kaukana. Kyllähän niitä tuolla lomareissulla tapaa aina sillon tällön. Mutta niinku... vuosia välillä, se vieraantuu jotenki niistä ystäväistä. Se ei oo sitä samaa enää, hirveen läheistä, niinku ennen on ollu. Oikeestaa täällä ei oo... Täällä on niin vähän ketään, joitten kanssa me oltaas oltu tekemisissä. Ja täälläkin, mitä ne suomalaiset on olleet, on leskiä, suuremman osan. Jotka mekin niinku tunnetaan. Monesti ne jää kauppareisulle ne keskustelut.”

Kaikki eivät enää kaipaa samanlaista seuraelämää kuin nuorena, suppeakin suomalainen tuttavapiiri riittää:

”Onha se, kun hyviä tuttavie menee, niin se niinkö... Joka viikonloppu oltii kylässä tai mentii johonki. Nyt ku on vanhempi, se ei enää sillä lailla häirihte. Kuitenki vielä joitaki tuttavie on täällä.”

Kaikilla tuttavien määrä ei ole muuttunut. Isasta lähteneiden suomalaisten tilalle on tullut ei-suomalaisia. Usein tuttujen määrä on ensin pienentynyt, ja vasta sitten on suomalaisten rinnalle ja tilalle alkanut löytyä enemmän ei-suomalaisia.

Miten poismuutto on vaikuttanut?

M: ”Aina jokainen joka lähtee, se vaikuttaa jollain tavalla.”

N: ”Mutta ehkä nyt sitte, nyt tän viimeisen vuojen aikana varsinkin, että on tullu enemmän kielisiä tuttuja.”

M: ”Niin. Se on niinkun muuttanut sitä painopistettä. Ei niin jää semmonen ontto olo. Että elämä silti jatkuu täällä. Ettei se oookkaan suomalaisista kiini.”

Syrjäisen kaivoskaupungin luonteeseen kuuluu, että ihmisiä tulee ja menee jonkin verran koko ajan. Tähän realiteettiin ovat suomalaisetkin sopeutuneet:

”Menny niin menny. – – Alussa oli ikävää, ku oli hyviä ystäviä, joie kanssa oltii yksissä ja sitte ne lähti pois, niin oli tietysti semmonen haikee olo ja niitä ikävöi. Mutta niin kyllä niistä aina on selvinny. Ja nyt ei tunnu enää miltää. Eikä mulla oo enää sellasia ystäviä täällä, joitten kanssa o hirmu paljon kanssakäymisissä. Ne on hyviä ystäviä, mutta minä en takerru niihin millään tavalla.”

”Jotku lähtee pois, jotku kuolee pois. Mikä on iisein tapa?”

Joskus tuttavan muutto merkitsee tuttavuuden loppua. Usein kuitenkin Isassa asuvat ja sieltä muualle Australiaan lähteneet suomalaiset pitävät yhteyttä, jotkut hyvinkin tiiviisti:

”Sitä sanotaan, että kun rannikolle mennään, siellä on tuttuja. Niitten luo menee melkeen ku sukulaisiin, vaikkei ne mitää sukua tietenkää oo. Onhan tässä kierretty ja kyllä joka paikassa on tuttuja. Sama on, onko Brisbanessa vai Nambourissa vai missä, aina johonkin törmää. ”

Isalaisten rannikolla asuvat tutut eivät ole keskittyneet yhteen tai kahteen kaupunkiin, vaan heitä asuu pitkin tuhansien kilometrien mittaista itäistä rannikkovyöhykettä. Enimmäkseen Isan suomalaiset käyvät rannikolla asuvien luona, harvemmin vierailuja tehdään toiseen suuntaan. Jotkut kuitenkin palaavat Isaan tapaamaan siellä vielä asuvia lapsiaan, muita sukulaisiaan ja tuttaviaan. Paikkakunnalta muuton jälkeen jatkuva tuttavuus on tavallisesti suomalaisten keskinäistä.

”Että ku täällä tutustuu, nii vaikka ne o täältä lähteny, me ollaan edelleen ystäviä, vaikka ne on jo toisessa paikassa. Suomalaisten kanssa. Mutta kun aussien kanssa ollaan tutustuttu ja ne on täältä lähteny, se on silloin ku saksilla leikattu. Et ne ei halua...”

Poismuuttaneiden kuulumisia tulee Isaan kirjeitse, puhelimitse sekä rannikolla käyneiden vierailleiden mukana. Isan suomalaisten tapaamisiin kuuluu tärkeänä osana yhteisten etätuttujen kuulumisten ja terveisten välittäminen.

Juhlavieraista pääosa suomalaisia

Joidenkin siirtolaisten kirjahyllyissä näkyi kuvia omista 70- tai 80-vuotisjuhlista. Monilla suuren muuttoaallon mukana tulleista oli oma 50-vuotissyntymäpäivä tuoreessa muistissa. Kukin juhlii mieltymystensä mukaisesti, mutta merkkipäivän aikaan vallitsevat sosiaaliset suhteet antavat myös sävynsä juhlintaan:

Millaisella porukalla vietätte isoja juhlia, esimerkiksi 50-vuotisjuhlia?

N: ”Ei meil ole.”

M: ”Ei meil ollu.”

N: ”Ei meillä ollu vieraita ees.”

Eikö täällä juhlita?

M: ”Kyllä ne juhlii, nehän juhlii kaikki.”

N: ”Samanlailla kuin Suomessakin. Mut ei meillä ole ketään, ketä kääsee meidän juhliin. Ei oo sukulaisia, joidenka kanssa juhliis. Ja sitten ne suomalaiset, joita enää käsketään, on hyvin vähissä.”

Nämä hiljattain 50 vuotta täyttäneet puoliset juhlivat hiljaisesti: Kun ei ole sukua Isassa, ei voi viettää sukujuhlaa. Nuoruuden ystävät ovat Suomessa, aikuisiän Australian-tuttavista valtaosa on jo muuttanut muualle. Työtutut ovat vain työtuttuja. Pariskunta ei ole mukana suomalaisorganisaatioissa.

Yksi haastateltava täytti kenttätöön aikana 70 vuotta. Yli kaksi kolmasosaa elämästään Australiassa asunut naisleski vietti syntymäpäivää kotonaan sukulais-, ystävä- ja tuttavajoukon keskellä. Tieto merkkipäivästä ja juhlista oli levinnyt monien siirtolaisten tietoon ja lahjakeräys oli kiertänyt tuttavajoukossa. Luterilaisella kirkolla päivänsankarille laulettiin jumalanpalveluksen jälkeen onnittelulaulu. Tämän jälkeen hän esitti yleisen kutsun saapua juhliin. Vieraita kertyi 28. Heistä 15 käy päivänsankarin tavoin aktiivisesti Suomi-Seuran tai luterilaisen seurakunnan tilaisuuksissa. Lopuista vieraista kuusi oli järjestötuttujen puolisoita ja perheenjäseniä, neljä naapureita ja kaksi muita tuttavuuksia. Sukua edusti Isassa asuva päivänsankarin tytär. Paikallaolijoista 20 oli suomalaissiirtolaisia, toiseen polveen kuuluvia oli mukana kuusi, kolmanteen polveen kuuluvia yksi, filippiiniläissiirtolaisia yksi ja suomalaisia vieraita yksi. Suomea taitavia oli 25 ja vain englantia puhuvia neljä. Osa vieraista ei ollut tavannut toisiaan aikoihin ja muutamat eivät olleet ennestään lainkaan

tuttuja. Päivänsankarin ystävät, kolme suomalaista naista, hoitivat tarjoilun. Ruokailu, kahvittelu ja keskustelu kestivät tuntikausia. Juhlat mahdollistivat monia melko harvinaisia kohtaamisia: (1) koolla oli yhtä aikaa Suomi-Seuran väkeä, helluntailaisia, luterilaisia sekä järjestöihin kuulumattomia suomalaissiirtolaisia; (2) toiseen polveen kuuluva mies ja hänet pikkupojasta tunteneet siirtolaiset tapasivat pitkästä aikaa; (3) kolmanteen polveen kuuluva poika tutustui toiseen polveen kuuluviin siskoksiin; (4) suomalaissiirtolaisen filippiiniläispuoliso ja pariskunnan lapset tulivat tutuksi niillekin, jotka eivät heitä ennestään tunteneet. Näkemieni kuvien ja kuulemieni kuvausten perusteella nämä syntymäpäivät eivät olleet poikkeus. Tällaiset tilaisuudet kokoavat yhteen monipuolisimman joukon Isan suomalaisia.

Merkkipäivävieraiksi kutsutaan enimmäkseen suomalaisia, vaikka siirtolaisen tuttavapiiriin kuuluisi ei-suomalaisiakin. Lapsena Australiaan muuttaneilla tilanne on toinen:

Jos vietät isompia juhlia, ketä kutsutaan?

”Mulla on ollu suomalaisia mun paikalla. Ja paljon kielisiä kavereita tulee, työkavereista sun muita. Sellasiakin kavereita kutsutaan, kun on koulua käyny, koulusta asti tunnettu.”

Päivänsankarin puolison tausta vaikuttaa myös vieraslistan muotoutumiseen. Filippiiniläisnaisen kanssa avioitunut mies – jolla ei ole Australiassa muita sukulaisia kuin oma perhe – arvelee, että hän kutsuisi omia ja vaimon työtuttuja sekä suomalaisia. Ja suomalaisista kutsuttaisiin erityisesti tuttuja filippiiniläisvaimojen puolisoita.

Osa tunnetaan, osa vain tiedetään suomalaisiksi

Jos Isan suomalaiselta kysyy, tunteeke tämä kaikki kaupungin suomalaiset, saa yleensä nopean myöntävän vastauksen. Hetken mietittyään vastaajat esittävät joitakin varauksia. Lopulta moni arvioi tuntevansa 30–40 suomalaista.

Olet täällä ollut pitkään. Tunnetko kaikki?

”Kyllä minä tunnen, joo. Toisen polven suomalaisia, niinku lapsia, ku ne o kasvanu aikuisiks, ni o semmosia joita ei tunne.”

”Kaikki mitä täällä on. Melkein. Jotka haluaa. No, semmosia me tunnetaan, jotka kulukee suomalaisten piireissä. Mutta mä en tunne paljon niinku semmosia, joita [aviomies] taas tuntee, semmosia jotka on jo niin hirveesti tämän maalaisia, niinku toisen polven suomalaisia. Jotka on niinku jo täällä käyny koulun.”

Tavallista on, että osa suomalaisista tunnetaan ja joitakin vain tiedetään suomalaisiksi:

M: ”Kyllä nyt sillee, että tietää että ne on suomalaisia. Ei me mitää sillee hyvin...”

N: ”Ja just noi niinku kirkon porukka, tiedänhän mä, että siellä on niitä ja näitä, mut en mä niitä tunne.”

M: ”Jee, ei sillai tuttuja olla. Mutta kyllähän kaikki tietää me ja tiedetään ne.”

”Tunnen mä niistä, niin kun sanotaan suomalaisista, mitä täällä suomalaisia on, niin 60 prosenttia niistä. Siellon suomalaisia, mitä mä huomaan, että ne on suomalaisia, mutta en tunne niitä.”

Yksi uudempi tulokas muisti suoralta kädeltä vain kolmen suomalaissiirtolaisen nimen. Lisäksi hän tietää muutaman muun suomalaisiksi ja juttelee heidän kanssaan, esimerkiksi kaupassa, vaikkei tiedä heidän nimeään.

Siirtolaisluettelo kootessani huomasin, että eniten suomalaisia tunsivat tai tiesivät 1950–60-luvulla Isaan muuttaneet ja vuosikymmeniä Suomi-Seurassa tai luterilaisessa seurakunnassa toimineet. Yksikään tapaamani siirtolainen ei tuntenut tai tiennyt kaikkia luettelooni kertynyttä 94:ää siirtolaista. Monille olivat tuntemattomia uudemmat tulokkaat. Toisaalta kaikkein pisimpään Isassa asuneita siirtolaisiakaan ei usein tiedetty tai muistettu. Jotkut ovat jääneet muille suomalaisille tuntemattomiksi syrjään vetäytyvän, joskus jopa erakkomaisen, elämäntapansa vuoksi.

”On niitä. Että niistä ei kukaan oikeastaan tiedä mitään. Eikä ne käy Suomi-Seurassa eikä kapakassa ja helluntai... Eikä missään. Ja tääl on vieläkin yks tuola. Se kävelee pitkin katua täällä ja kerää rubbishta päivät. Se on yli 70-vuotias. Se ei käy missään. Ja niitä oli paljon muitakin. Parikymmentä vuotta meni, ennen kuin tulin etes tietämään, et sellanen ihminen oli olemassa. – – Mä en oo koskaan kuullu sen sanovan sanaakaan näiden 30 vuoden aikana. Ja se elää hyvin yksistään täällä.”

Joillakin siirtolaisilla on asunto tai asuntoja muuallakin kuin Isassa. He eivät välttämättä kerro tulemisistaan ja menemisistään kenellekään. On vaikeaa tietää, ketkä kaikki asuvat edelleen kaupungissa ja ketkä eivät.

”Tuolla Railway Avenuella asu vanhempi mies. Se salaa lähti Mission Beachille. Ja sen vuokralainen katto, että sitä ei näy missään. Onko se murhattu vai mitä tapahtunu? Ilmotti poliisille. Niin kuin asia pitääkin tehdä. Sitten parin viikon päästä se selvis, että se oli Mission Beachilla.”

Jotkut siirtolaiset ovat aina halunneet pysytellä erossa muista, jotkut ovat aiemmin mukana oltuaan jääneet sivuun.

”Minä ku töissä olin, en ollu minkälaisissa tekemisissä oikeestaa kenenkää kanssa. Töissä kävin ja kotona olin.”

Pääasiassa tavoitin siirtolaisia, jotka käyvät yhteisissä tapaamisissa tai joista olin saanut tietää toisilta siirtolaisilta. Haastateltaviksi valikoitui siis helpoimmin niitä, joilla on paljon kontakteja. Kenties tämän vuoksi yksinäisyys otettiin harvoin puheeksi. Pari iäkstä naista kertoi kuitenkin avoimesti tilanteestaan:

”Ehkä yksinäisyys on vaikeinta minulle nyt. Minoon hyvin paljon yksin.”

Myös nuorempien siirtolaisten sosiaaliset kontaktit ovat voineet kutistua vähäisiksi:

Missä tapaat tuttuja?

”Töissä. Pääasiassa töissä.”

Mikäli tuttavია on vielä jäljellä, Isassa heitä on helppo tavata. Välillä itärannikolla asunut siirtolaisnainen palasi, koska pikkukaupungissa tutut ovat lähellä:

”Siellä isossa kaupungissa voi olla, jos on yksin, siellä tuntee itsensä äkkiä yksinäiseksi. Että yksinhän mä täälläkin tietystenkin oon, mutta siltiki. Täällä on ystäviä aina vieressä. Ja tuntee jotenkin naapurit. Isossa kaupungissa niitä ei ikänää opi oikeesti tuntee kunnolla. Ja siellä vaihtuu yhtenä.”

Valtaosa Isan suomalaisista kuuluu yhä tuttavuuksista, ystävydestä, yhdessä toimimisesta ja sukulaisuuksista muodostuvaan verkostoon, tiiviimmin tai löyhemmin.

Naapurit lähes aina ei-suomalaisia

Kaksi tapaamani leskinaista asui seinänaapureina, ja kahdessa eri paikassa näin sukulaisperheiden asuvan lähekkäin. Yleensä suomalaiset asuvat hajallaan, kuten muutkin ryhmät:

”Niin kuin isoissa kaupungeissa, missä italialaisilla on omat paikkansa, kreikkalaisilla ja tällä lailla – ei täällä sellasta oo. Ainoat on paikalliset alkuasukkaat, joilla on muutama oma alue siellä missä ne on. Mutta muuten ei oo mitään eroa.”

Ennen oli toisin. 1930-luvulla Isaan tullut siirtolainen muistelee lapsuutensa kotikorttelia:

”Siinä oli koko blokki, missä oli melkein kaikki suomalaisia.”

Olivatko lapsuudenkaverisi suomalaisia?

”Joo. Melkein kaikki suomalaisia. Joo. Ja serkut ja... Ne oli kaikki suomalaisia.”

Vielä 1950-luvullakin suomalaisia kasaantui samoihin paikkoihin. Poikamiehet viihtyivät parakeilla ja yksityisissä täysihoitoloissa, mutta monet perheelliset rakensivat oman talon.

Suomalaiskeskittymä syntyi muun muassa nykyisen K-Martin lähellä sijaitseville rinteille. Noilla tienoilla pitkään asunut mies muistelee naapureitaan:

”Joo, täsä olin ennen maailmasa, Järvet asu tuosa yli tien, tuo Kalle ja Katri, asu tuosa yli tietä. Ne on mun siskon kummeja. Ja sitte asu tässä tuo Koski, mikäs sen nimi, Esko. Kosken Esko osti tuon tontin täsä vieresä. Ja sitte Rajaniemet oli tuosa. Sitte oli täsä, muutamia oli pikkusen eenpänä, suomalaisia, tuolla Simpson Streetissä, mutta ne on siirtyny. Ne siirty aikasin. Sitte täsä oli Hekkalat tuosa. Hopponen asu tuosa noin, misä tuo huoltoasema on. Sit oli täsä Palokaaret, asu nurkan takana eli Hillary Streetillä. Ja Kankaat asu niitten vieresä. Kankaan Ossi, en muista hänen vaimon nimiä. Ja pitkin sitä tietä sitten niitä meni suomalaisia, en tiejä kuin monta. Sitten tuolla Webb Street, se katu, joka kulkee tuosa vuoren rinteessä. Suomalaiset on rakentanu melekeen kaikki ne. Ja täsä tämän nurkan takana, täsä Blight Street, niin siinon kolome taloa, mitkä on suomalaisten rakentamia.”

Lähekkäin asumista edistivät maanomistusmääräykset. Uudet siirtolaiset eivät saaneet heti hankkia maata omiin nimiinsä. Pitempään Isassa olleet hankkivat isompia alueita, joille he antoivat tulokkaiden rakentaa. Nämä saivat tontit nimiinsä, kun vaadittu maassaoloaika tuli täyteen. Isa kasvoi, ja syntyi uusia kaupunginosia. Suomalaiset alkoivat hankkia tonttinsa kuka mistäkin, mistä vain mieleinen löytyi. Niinpä 1960-luvulla ja sitä myöhemmin tulleet eivät ennättäneet nähdä tiivistä suomalaisasutusta:

”Ei meillä ole ollut kuin yhen kerran suomalainen naapuri.”

”Meillä on nyt tuolla toisella puolella katuva, että ei oo pitkä matka. Mut ei oo next door, ei oo. Ei oo ollu koskaan.”

Myöhemmin tulleilla ei ole ollut erityisempää tarvetta tai haluakaan asua lähekkäin:

Oletteko pyrkineet asumaan suomalaisten lähellä?

”Ei. Ei ikäpäivänä.”

”En oo koskaan halunnu suomalaisia naapureita. Joskus on ollu. Tuossa on vuokratalo, seuraava, siinä on asunu suomalaisia joskus. Ei meillä mitään probleemia siitä tullu. Mutta kuitenkin minusta on mukava, ku ne ei ole iha vieressä. Että mieluummin ei.”

Pääsääntöisesti suomalaiset ovat tulleet hyvin toimeen naapureittensa kanssa. Usein onkin viihdytty vuosikymmeniä samassa osoitteessa.

Miten olette tulleet toimeen naapureiden kanssa?

”No hyvin. Ja se on pääasia, jos meinaa olla. Jos ei naapurin kanssa pärjää, nii sillon on liika paljo vinossa. Se on pahin vitsaus ihan, se on elämä menny, jos ei naapurin kanssa...”

Hyvän naapurisovun merkitystä tähdentänyt siirtolaismies luetteli omat lähinaapurinsa: espanjalainen, australialais-jugoslavalainen pariskunta, leski Papua-Uudesta-Guineasta ja hollantilainen, jolla on australialainen vaimo.

Monen isalaisen suomalaisäidin jaloissa on pyörinyt omia ja naapureiden lapsia. Näistä leikkikavereista on joskus tullut elinikäisiä ystäviä. Naapureina asuvien aikuisten välit eivät yleensä ole – sovusta huolimatta – kovin läheisiä. Yksikään haastateltava ei nimennyt nykyisiä naapureita lähimmiksi ystävikseen. Ollaan enemmänkin ystävällisiä kuin ystäviä.

ETNISET ORGANISAATIOT

Suomalaiset poikkeus Mount Isassa

Suomalaisilla oli kenttätöiden aikana Isassa kolme omaa toimivaa organisaatiota: Mount Isan Suomi-Seura on perustettu 1935, Mount Isan suomalainen luterilainen Immanuel seurakunta 1964 ja Mount Isan helluntaiseurakunta 1967. Kaikilla oli oma kiinteistökin: Suomi-Seuralla Suomi-talo ja seurakunnilla kirkot. Näin pitkään kestänyt ja laaja etninen järjestötoiminta on Isassa poikkeuksellista:

”Irlantilaisilla nyt on tuo Irish Club, mutta siitä täytyy sanoa, että se on muuttunut isoks bisnekseks paremminkin. Sitä ei voi enää sanoa etniseksi jutuksi. – – Ja on ollut saksalaisilla täällä myöskin Concordia-klubi, johon kylläkin itävaltalaiset ja hollantilaiset niin kun liittyneet kans. Katsoneet olevansa siihen ryhmään liittyviä. Mutta sekin on ollut ja mennyt.”

”Niinkun italialaisten on loppunu kokonaan. Unkarilaisten klubi on loppunut, siellä on ehkä puolentusinaa tai puolenkymmentä, jotka käy rannalla. En tiiä käykö ne nyt enää, mutta pari vuotta sitten ne vielä kävivät kerran vuoressa rannalla pitämässä jonkunlaisen barbecuen. Ja kaikki niin... Ihan sama tapahtunu ku suomalaisilleki, että vanhenevat ja kuolevat ja muuttaavat pois.”

Suomalaistoimintaa pitävät hengissä Suomessa syntyneet, muita on mukana hyvin vähän. Kun vierailin 14:ssä Suomi-Seuran ja seurakuntien järjestämässä tilaisuudessa, näin niissä 29 eri siirtolaista – vajaan kolmasosan Isassa asuvista suomalaissiirtolaisista. Osallistumisaktiivisuus kasaantuu, yhdessä suomalaisorganisaatiossa toimiva osallistuu usein myös jonkun toisen tapahtumiin. Säännöllisissä tapaamisissa on omat vakiokävijänsä. Jos joku heistä ei ole paikalla, joku toinen tietää, onko poissaolija sairaana tai matkoilla.

Suomi-Seura kolmikön vanhin

Isan Suomi-Seuran katsotaan syntyneen Merimieslähetyksen pastorin vierailun yhteydessä pidetyssä kansalaiskokouksessa. Aluksi toimittiin Suomen Heimoseura -nimellä, mutta kun virolaiset jäivät pois toiminnasta nimi vaihtui Suomi-Seuraksi, virallisesti 1962 (Koskinen 1985: 17–18, 138). Seuran tarkoitus on koko ajan pysynyt samana. 2002 hyväksytyissä säännöissä se on muotoiltu näin:

Seuran tarkoituksena on edistää tasapuolisesti suomalaisten henkistä ja ruumiillista hyvinvointia, kuten urheilua, musiikkia, kirjallisia harrastuksia, jne. Järjestämällä illanviettoja, urheilukilpailuja, sekä perustamalla jäsentensä avulla eri harrastuspiirejä. Seuran toiminta pysyy politiikan ja puolueiden ulkopuolella.

Ennen Suomi-Seuran jäsenkortteja kaupattiin. Nykyisin aktiivista jäsenhankintaa ei enää ole. Ei ole myöskään ollut tarvetta tulkita voimassa olevia jäsenyyskriteereitä:

Seuran jäseneksi on oikeutettu:

a) Jokainen 18 täyttänyt hyvämaineinen suomalainen, huolimatta siitä, että hän mahdollisesti myöhemmin on omaksunut jonkun vieraan maan kansalaisuuden.

b) Suomalaisten lapset toisessa polvessa, vaikka toinen heidän vanhemmistaan olisikin vierasta kansallisuutta.

Eläkeläiset, ja alle 18 vuotiaat, vapaajäseniä. Henkilöt, jotka eivät ole sukulaisuussuhteiden kautta oikeutettuja jäseniksi, ovat oikeutettuja liittymään kannatusjäseniksi. (Mount Isan Suomi-Seuran säännöt 2002.)

Vain osa jäsenkriteerit täyttävistä on liittynyt Suomi-Seuraan. Jäsenmääräennätys 265 on vuodelta 1963, jolloin kaupungissa asui noin 600 suomalaista. Toimintakaudella 1971–72, jolloin Isassa oli noin 1 500 suomalaista, jäseniä oli vain 263. (Koskinen 1985.) Nykyään seuraan kuuluu joka kolmas suomalaissiirtolainen: 2002 jäseniä oli kaikkiaan 36, aktiivisia kymmenkunta. Suuri osa on eläkeläisinä ilmaisjäseniä.

Haastatteluissa sain vaikutelman, että Isassa oli enemmän Suomi-Seuran entisiä jäseniä kuin nykyisiä. Moni on ollut jollakin tavoin mukana, mutta osallistuminen on sitten jäänyt. Jotkut olivat jättäneet Suomi-Seuran vasta hiljattain kyllästyttyään riitoihin.

”Miulla ei oo aikaa. Kun on kokouksia, olen töissä. Periaattees olen siin mukana.”

M: ”Sillon alussa oltiin Suomi-Seurassa paljonki. Mä soitin Suomi-Seuralla ja...”

N: ”Pyöritit bingoa.”

M: ”Bingoa. Ja sitte laatikkoleikkiä iltasin piettiin ja semmosta.”

Se on jäänyt?

M: ”Työt. Ja sitte minä rupesin soittaa muualla kans.”

”Ne puoliväkisin valitsi mut siihen johtokuntaan. Toivottavasti mä en oo enää siinä. Mutta nyt on tää kolmen panelin rosteri [=työvuorojärjestelmä], niin ei tee mieli mennä enää minnekään sitte. Viikonloppuna ehkä barbecuelle jonnekin tutun paikalle. Ja olinhan mä näytelmässä. Joskus 70-luvulla olin näytelmässä. Suomi-päivillä Melbournessa saatiin kultamitali. Muutamissa näytelmissä mä oon tosiaan ollu täällä, joo. Ei sen kummempaa aktiivisuutta.”

”Oon mä jäsenenä ollu ja käyny joulujuhlissa syömässä hyvää jouluruokaa. Se oli suurin piirtein mun toimintani. En mä enää oo ees jäsen.”

”Minä heti kun tultiin, niin kirjaston takia otin niinku jäseneksi. Ja hänkin [aviomies] sitte. Sitte me oltihin jäseniä vuosikausia, mutta me ei paljo osallistuttu mihinkään. Sitte kö lapset kasvo, me ruvettihi käymää siellä. Ettei tarvinnu lastenhoitajaa enää, niin illanvietoissa siellä sitte me käytii aika aktiivisesti mutta me ei o oltu johtokunnassa tai semmosessa toiminnassa ikään. Hän on laulanu kuorosa sitte, ku Suomi-Seuralla oli kuoro, niin jonku aikaa. Ja me oltiin sitte aivan tähän loppuhun asti. Sitte ku siinä tuli vähä semmosta riitasta, niin sitte ei enään. Ja se väheni se homma. Että kirjaston takia minä olin, kun minä en vielä englanninkielisiä kirjoja saanu lukiä.”

Lapsena Australiaan muuttaneet ja Australiassa syntyneet nuoret eivät ole oikein viihtyneet seuratoiminnassa. Lapsena muuttanut siirtolainen selitti, miksi hänen ikäluokkansa hylkäsi Suomi-Seuran ja Suomi-talon jo 1970-luvulla:

”Se nuoriso, se sama nuoriso, mitä minä ite olin, meillä oli erilaiset ajatukset musiikkiin. Se oli suomalaista musiikkia, vanhanaikaista, mitä siellä soitettiin. Ja ne tietenkkin ihmiset siellä oli vanhempia. Vaikka niitä oli monta hyvää ihmistä, mitä niinku kaverina pidän vieläkin, ei ne ollu samaa ikäluokkaa enää. Siinä oli liian iso age difference.”

Suomalaisäiti, jonka omat Australiassa syntyneet pojat ovat jo aikuisia, ei kummastele toisen polven puuttumista Suomi-Seurasta:

”Se on se, kun ne on täällä syntyyny ja kasvanu tämän maalaisiks. Se siinä on. Minä ymmärrän sen oikein hyvin. Monet ei ymmärrä, mikä siinä nyt on. Mutta minusta se on iha järkeenkäypä asia.”

Onko yritetty houkutellla mukaan?

”On kai ne. Ja kyllä siellä nuoriso kovasti pelas. Ja silllon, kun minunki mies oli siellä, niin joka pyhä piti mennä yheksäksi antamaan urheiluvälineitä. Ja siellä oli suuret ryhmät pelaamassa lentopalloa ja pesäpalloa ja kaikenlaista urheilutoimintaa. Mutta sitten ku ne käy muissakin paikoissa mitä täällä on. Ja sitte ne kasvaa ja menneevät naimisii ja monta kertaa kielinen toinen on, nii silllon ne jää pois. Ne kasvaa tähän maahan kiini.”

Perheiltoja ja kokouksia

Suomi-Seuran säännölliseen toimintaan kuuluvat vuosikokous, kuukausittain pidettävä johtokunnan kokous ja joka toinen viikko järjestettävä perheilto. Erilaiset juhlat ja vierailut tuovat aika ajoin vaihtelua. Virallisissa kokouksissa on oltava paikalla kymmenen jäsentä, jotta kokous olisi päätösvaltainen. Kokouksissa käyminen on monelle vanha tapa ja vähän velvollisuuskin:

”Pakko siellä on olla. Muuten ei voi pitää meetinkiä, jos meitä ei ole tarpeeksi. Ei voi pitää sitä kokousta.”

Johtokunta koostuu varttuneesta väestä: joulukuussa 2002 pidetyssä kokouksessa vanhin oli yli 80-vuotias ja nuorimmatkin lähentelivät 60 vuoden ikää. Mukana olleet kolme miestä ja seitsemän naista ovat kaikki varsinaisia siirtolaisia. Yksi on 2000-luvun tulokas, muut ovat asuneet kaupungissa pitkään. Mount Isan Suomi-Seuran historiaa ja valokuva-kokoelmia selatessa näkee monen 2000-luvun johtokuntalaisen olleen talkoissa, tanhuissa, urheilussa ja monessa muussa yhteisessä touhussa mukana vuosikymmeniä. Jotkut ovat olleet johtokunnassa ensi kertaa 1960-luvulla. Kaikki eivät ole aina olleet yhtä aktiivisesti mukana. Naisista moni oli sivummassa silloin, kun lapset olivat pieniä.

Suomi-talolle itsenäisyyspäivän aattona 5. joulukuuta 2002 kokoontunut johtokunta puhui pitkään kokouspaikan myynnistä. Edelliskerralla oli päätetty hankkia hinta-arvio talosta ja tontista. Arviointia vaikeutti avolouhoshanke, jonka toteutuessa paljon taloja – Suomi-talo muiden mukana – jouduttaisiin purkamaan. Sitä ennen yhtiö lunastaisi tontin ja rakennuksen. Kaivosyhtiö oli ilmoittanut, ettei se ollut vielä budjetoinut varoja kiinteistö-hankintoihin. Yhtiö piti kuitenkin mahdollisena antaa Suomi-Seuralle tukea sen juokseviin kuluihin. Harkinnan jälkeen johtokunta totesi, että seuran rahat riittävät odotteluun, vaikka menoja on koko ajan.

”Ei kukaan osta, ennen kuin tiedetään, mitä maini tekee.”

”Jos maini on luvannut auttaa, ei meillä hätää ole.”

”Ei tehdä mitään, ennen kuin tiedetään mitä mainilta tulee.”

Keskusteltiin myös Suomen eduskuntavaalien äänestyspaikoista ja Queenslandin museon pyynnöstä saada kokoelmiinsa suomalaisista kertovaa aineistoa. Rikkoutuneen ilmastointi-laitteen tilalle päätettiin ostaa uusi. Kaksi johtokunnan miesjäsentä lupasi asentaa laitteen jo seuraavana päivänä. Kokouksen päätteeksi nautittiin kahvit, pipareita ja pullaa. Samalla testattiin talon musiikkilaitteet, saliin tulvi Tapani Kansaa ja muuta suomalaista musiikkia. Ennen lähtöä naisväki tiskasi kahvikupit.

Perheillaksi kutsutaan joka toinen perjantai-ilta Suomi-talolla järjestettävää tapaamista. Ensimmäiset ovat paikalla ennen seitsemää, lisää väkeä kertyy tiputellen ja kymmeneltä lopetellaan. Kävin perheilloissa kolmesti. Paikalla oli kerrallaan kuusi–yhdeksän ihmistä, yhteensä kymmenen eri henkilöä, enimmäkseen johtokunnan jäseniä. Ahkerimpia kävijöitä olivat eräs siirtolaisäiti ja hänen Australiassa syntynyt poikansa. Tämä nuorimies oli ainoa Suomi-Seuran tilaisuuksissa tapaamani toisen polven jäsen. Nimestään huolimatta perhe-

ilta ei ole erityinen perheiden kohtaamispaikka: säännöllisistä kävijöistä samaa perhettä oli äidin ja pojan lisäksi vain yksi pariskunta.

Perheillan ohjelma oli vapaa, mutta vakiintunut: jutellaan, pelaillaan korttia, juodaan kahvia. Yksi korttiporukka pelasi mielellään maijaa, toinen piti Skip-bo-pelistä. Hiljaisena iltana kaikki pelasivat samaa. Biljardia, takavuosien suursuosikkia, ei pelattu vaikka pöytä oli edelleen salin nurkassa. Baarikaapista sai väkeviäkin, mutta suosituimpia olivat muut suuhunpantavat: murukahvi 70 senttiä, voileipä 1,20 dollaria. Vain kerran näin joukossa reippaammin alkoholia nauttivan siirtolaisen. Joskus perheilloissa kuulemma riidellään, mutta vierailujeni aikana tunnelma oli varsin leppoisa.

Kenttätöaikaan osui kolme vuotuista juhlapäivää, joita Suomi-Seurassa on ollut tapana juhlaa yhdessä: Suomen itsenäisyyspäivä, joulukuun ja uusivuosi. Enää ei järjestetty yksikään juhlaa. Joulujuhlaa lykättiin ensin Nuutin päivään, mutta lopulta se jäi kokonaan pitämättä. Päätettiin kokoontua yhteen vasta laskiaisenä. Ratkaisu ei miellyttänyt kaikkia siirtolaisia:

”Et ei pystynyt eres joulujuhla järjestämään. Ja tääl varmasti olis tullu semmonen 30–40 henkilöä.”

Suomi-Seuran aktiivien näkökulmasta ratkaisu oli ymmärrettävä. Jouluaikaan riitti kiirettä ja juhlaa muutenkin. Johtokunnan jäsenistä suuri osa oli järjestämässä seurakuntien yhteistä juhlaa. Lisäksi monille tuli kauempana asuvia lapsia perheineen vierailulle pyhien aikaan.

Suomi-talo toiminnan keskipiste

Lokakuussa 2002 Isassa oli käynyt vierailijoita Pohjanmaalta. Suomi-talolla järjestetyssä tapaamisessa Isassa asuvat olivat kohdanneet Suomeen palanneita tuttujaan. Moni piti tätä tapaamista merkittävimpänä Suomi-Seuran järjestämänä tilaisuutena pitkään aikaan.

”Lestijoki-lehden lukijamatkalaisia, niitä tuli kaksikymmentä henkeä. Sillo siellä oli kuuskymmentä henkeä varmaan ja sillo siellä oli sellanen puheen sorina. Ja kaikki sano, että nyt täällä on ihan niinku ennen oli.”

”Ei me olla ees vuosiin käyty misään Suomi-Seuran, tiiätkö, minkälaisissa juhlissa. Viime mä olin kyllä, se oli lokakuun alussa, oli tääl vieraita Suomesta käymäsä, Keski-Pohjanmaalta. Siin oli yks semmonen nainen, joka oli ennen asunu täällä ja jonka mä tunsin. Kävin kattomassa.”

Suomi-talo oli kesällä 2002–2003 yhä Suomi-Seuran toiminnan keskipiste. Siellä pidettiin kokoukset ja perheillat, sinne oli kutsuttu yhteiset vieraat ja siellä olisi juhlistu joulukuun,

jos juhlat olisi järjestetty. Näin oli tehty liki 50 vuoden ajan. Ennen oman talon saamista yhteisiä tilaisuuksia pidettiin muiden järjestöjen tiloissa ja kodeissa. Talkoilla rakennettu Suomi-talo valmistui 1955 kaivosyhtiön lahjoittamalle tontille Railroad Streetin ja 15. Avenuen kulmaan. (Ks. Koskinen 1985: 77–81.) Talo sijaitsee kaivosalueen kupeessa etäällä liikekeskustasta. Valkoinen puutalo, siniset räystäslaudat sekä ovien ja ikkunoiden puitteet, seinässä oleva Finnish Hall -kyltti varmistaa vieraan löytäneen oikeaan paikkaan. Omalla isolla tontilla sijaitsevassa rakennuksessa on juhlasali ja näyttämö, keittiö ja joukko pienempiä huoneita.

”Mun mielestä se on ollu siinä mielessä hyvä, että on kokoontumispaikka mihin jokainen on saanu mennä ihan vapaasti. Kyllä niitä juhlia ennenkin pidettiin, mutta ne oli aina vuokrahalleilla. Mutta jotenkin, sitte kun saatiin oma talo, niin se oli erilaista.”

Osa Isan suomalaisista on käyttänyt Suomi-taloa ahkerasti, jotkut vain harvoin. Tarjontaa on ollut moneen makuun: äitienpäiviä, joulujuhlia, papinjuhlia, olutjuhlia, ohjelmallisia iltamia, tansseja, häitä, rippikouluja, kirjasto, näytelmiä, bingoa, kielikoulua, perheiltoja (Koskinen 1985). Tilaisuuksista osa on ollut suomalaisten suomalaisille järjestämiä, mutta Suomi-talo on ollut myös muiden tuntema ja suosima kohtaamispaikka.

”Australialaiset tuli sinne ja oli meiän kemuis, koska niillä oli hauskaa siellä. Koska ruoka oli hyvää. Ja meiän joukko, vaikka ne on juoppoja, ne ei tappele. Ne on hyvää gängiä.”

Suomi-Seura sai rahaa järjestämiensä tilaisuuksien pääsylipputuloista ja tarjoiluista. Taloa myös vuokrattiin suomalaisille ja ulkopuolisillekin. Vuokria ovat seuralle maksaneet muun muassa vapaamuurarit ja painonvartijat (Koskinen 1985: 93–94, 225). Vähitellen Suomi-talo kuitenkin menetti suosionsa. Suomi-Seuran omat tilaisuudet vähenivät. Seurakunnat saivat omat tilat. Kaikkien suomalaisten yhteisten äitienpäivä- ja joulujuhlien viettokin loppui, kun väki ei enää viihtynyt samoissa juhlissa:

”Kun me perheenä tuuan pienet lapset sinne, me oletetaan ilman muuta, että siellä on alkoholit pois. Ni sitte siellä onki niitä. Ja niitä on miehiä semmosia, että ne imee ku sienet. Että juhlan loputtua ne o jo aika mukavasa heprakassa. Ei se oo mun mielestä kivaa. Että siellä pitäs sitte tuo baari sulkea siksi aikaa. Että ne illat sitte, ku ne ryypiskelee, on eri. Mutta äitienpäiväjuhlakin, ni sehän on päivällä tapahtuva. Ei se ollu mikää iltajuhla.”

N: ”Ne joulujuhlat loppu... Loppujen lopuks ehkä kuoli niihin kirkkolauluihin sitte.”

M: ”Kahvilauluihin!”

N: ”Kahvilauluihin.”

M: ”Ei kukaa enää viittiny mennä sitte.”

N: ”Jos joulujuhlaa mentii, se oli sitä vaa, että ne laulo niitä laulujaan. Että mekin lopetettiin sit menemästä. Ei se ollu enää kiva mennä. Sitä oli vaa sitä heidän kirkkohommaansa. Että se ei ollu niinkun yhteinen. Sen piti olla kaikkien yhteinen joulujuhla, mutta siihe tuotiin vaan sitä kirkkojuttua.”

M: ”Mut en mä tiedä. En määkää sillai niinku ryyppää, mutta oli kiva ottaa sillon tällön kalja. Mutta sitte sä meet tollaseen joulujuhlaan, niin jos sä otat kaljaa, niin ne kattoo niin kun sä tekisit murhaa siinä sitte. Et ei se oikee sillai toimi. Että mitä sinne sitte menee.”

Alkoholin anniskelusta pahastunut äiti menee nyt mieluummin seurakuntien tilaisuuksiin, uskonnolliseen tarjontaan kyllästynyt aviopari tapaa muita suomalaisia kotona ja klubeilla. Suomi-talon juhlista katosivat tahoillensa sekä kaljanjuojat että kahvilaulujen laulajat.

Kenttätöyön aikana Suomi-talon salia vuokrasivat käyttöönsä ainoastaan ei-suomalaiset tanssinharrastajat. Suomi-Seuran veteraanitkin viettivät omia merkkipäiviään mieluummin klubeilla ja kotona:

”Kaikkia saleja on, paljon hienompia, mitä ihmiset vuokraa nykyään. Ennen oli paljon vuokrausta ja siitäkin tuli rahaa seuralle. Mutta nyt on hienompia tiloja. Ei ne mee sinne vanhalle haalille enää.”

Suomi-talo on ollut myös tärkeä säilytyspaikka. Suomi-Seuran kirjasto perustettiin jo 1935 (Koskinen 1985: 17). Kirjastohuoneen hyllyille on ajan mittaan koottu pari tuhatta teosta: muun muassa Waltaria, Tolstoita ja Agatha Christietä suomeksi; kevyttä ja vakavaa, tietokirjojakin. Ihan tuoreita hankintoja en huomannut. Kirjasto oli käytössä perheillan aikana, mutta lainaajat olivat harvassa. Moni asiakas on jo vaihtanut englanninkielisiin kirjoihin. Suomi-talon komeroissa säilytettiin myös Suomi-Seuran arkistoa ja valokuvakokoelmaa. Suomalaista musiikkia oli tarjolla levyinä ja kasetteina, elokuvia videoina. Seuran saamat palkinnot olivat näkyvällä paikalla salissa.

Suomi-talon myymisestä päätettiin 2002 Suomi-Seuran vuosikokouksessa. Päätöksentekoa helpotti, että Isaan oli tulossa kaivostoimintaa esittelevä turistikeskus, ja sen museo oli kiinnostunut Suomi-talolle kootusta siirtolaisaineistosta.

”Ei siinä nyt viimeisesä kokouksesä oikeestaan kovin paljon keskusteltu. Siitä on jo vuosien mittaan niin paljon keskusteltu.”

Suomi-talon myyminen ei käytännössä vaikuta monenkaan Isan suomalaisen elämään:

”Well, ei tie mittää erroo oikeestaa minulle.”

”Ei sillä oo mitään vaikutusta. Koska sun pitää myydä taloskin, jos sä lähet täältä. Mikään ei oo ikupäivästä. Jos ei kerta se tuota mitään, niin mitä sillä tekee sitte.”

Realismiin sekoittuu haikeutta. Suomi-talo tuo monelle mieleen ajan, jolloin he itse olivat nuoria, suomalaisia oli paljon ja yhteistoiminta oli vilkasta. Suomi-taltoa pidetään Isassa vaikuttaneiden suomalaissukupolvien ainoana näkyvänä muistomerkkinä. Talon myynnin katsottiin olevan merkki siitä, että yksi aikakausi on loppuillaan:

”Se on ehkä realistinen asenne, että se täytyy myydä. Vaikka se onkin... Ikävä on myydä sellainen vanha ikoni, joka on suomalaisilla täällä kauan ollut.”

”Jee. Kyllä se vähän niinku vetää sydämestä, et se on mennyt loppuun se homma siinä. Sit toisella tavalla kun ajattelee – jos niinku itse ajattelee, että mä en oo kauaa täällä – kun mä lähen pois täältä, niin ei täällä oo paljon suomalaisia jäljellä. Se on niinkun se aika, suomalaisten aika, se on menny ohi.”

”Kaikki tulee vanhaksi. Eikä kukaan siellä enää viitsis tehdä työtä. Ja lapset ei välitä. Niin ei siinä oikeesti oo minkäälaista muuta mahdollisuutta.”

”Ja nyt nuo niin kun lastenlapset – suomalaisia vai australialaisia vai mitä hyö ovat – nii ei ne sitä Suomi-taltoa halua. Se on kyllä ihan selvä.”

Talon myynnin pelättiin merkitsevän samalla Suomi-Seuran kuolemaa. Joku muistutti, että useimmat Australian Suomi-Seuroista toimivat ilman omia kiinteistöjä, miksei Isassakin.

”Minusta ainakin on tärkeätä, että siitä kiinteistöstä päästään erilleen, koska se on jo niin iso rasite koko seuratoiminnalle.”

Suomi-Seura koonnut yhteen ja edustanut

Suomi-Seura on ollut suomalaisille tärkeä, mutta sen merkitys on vähentynyt. Vain pieni osa entisistä rooleista ja toiminnoista on säilynyt nykypäivään.

”Enää nykyään sillä mittään merkitystä. Ku siellä ei käydä. Siellä on ennen ollut kaikkea näitä, näytelmäpiiriä ja kaikkia näitä urheilukisoja. Kun on ollut väkeä ja nuoria ja hyväkuntosia.”

”Ennen se on ollut tietysti hyvin tärkeä ihmisille, joilla ei muita. Sillon oli paljon yksinäisiä ja poikamiehiä. Että ne nyt tätä suomalaista perinnettä tietysti sitte sai.”

”Se oli hyvin tärkeä, alkuaikoina. Oli naisia, jotka ei osannu englantia. Siel oltii yhes. Se oli hyvä paikka aikanaa, siinä ei oo mitää vikaa.”

Seuran pyörittämä harrastustoiminta oli monipuolista. Urheilevien suomalaisten suosikkilajeja olivat lentopallo ja pesäpallo. Vedettiin myös köyttä ja pelattiin biljardia. Kirjaston ylläpitäminen on merkittävä kulttuuriteko. On myös näytelty ja tanhuttu. Ajanvietettä ovat tarjonneet tanssit, ohjelmalliset iltamat, naamiaiset, erilaiset muut juhlat ja perheillat. Yhdessä on pidetty talkoita ja kokouksia. (Ks. Koskinen 1985.) Monta kertaa Suomi-Seura on edustanut suomalaisia ja joskus Suomeakin, esimerkki vuodelta 1962:

Suhdetoiminta ja avunanto erilaisiin hyväntekeväisyystarkoituksiin oli aina ollut merkittävästi esillä Suomi-Seuran toiminnassa. Niinpä Rotary klubin 21.3.1962 Country Women's Hallilla pitämien Maailman keskinäisen ymmärtämisen viikon illanvietossa olivat Suomi-Seuran edustajina olleet Yrjö Korpela ja Leo Kujanpää. Viime mainittu sai lyhyesti esitellä yleisölle – ja samalla paikallisradion kuuntelijoille – Suomea. Ensimmäisen kerran esiintyy nyt maininta suomalaisten esiintymisestä Mount Isan radiossa.

Suomi-Seura osallistui omalla myyntipöydällä ja käsitöiden esittelyllä Mount Isan syöpäyhdistyksen juhlanäyttelyyn 13.4.1962. (Koskinen 1985: 139.)

Nykyisistä Isan suomalaisista moni muistaa olleensa köydenvetojoukkueessa tai tanhuryhmässä Suomea edustamassa. Hyväntekeväisyysmyyjäisistäkin on hyviä muistoja:

“Erimaalaiset teki omia ruokiaan ja sitte mentiin myymään jonnekin. Ja me myytiin pullaa ja hernekeittoa. Ja suomalaiset söi hernekeittoa niin ku ei olis ikinä nähny. Ja kerran me saatiin vähä yli kakstuhatta dollaria yhtenä iltapäivänä suomalaisten pöydä. Ainoastaan suomalaisten pullalla ja hernekeitolla. Ja sitte siellä välillä tanhuttiin ja eri kansallisuuet, niin niillä oli omia tansseja. Se oli kauheen kiva.”

Milloin oli vielä tällaista?

”Oo, jotain kymmenen vuotta sitten, reippaasti ainaki se. Niitä myyjäisiä ei enää oo. Oli sellanen iso tapahtuma.”

Monipuolinen seuratoiminta ja oman talon ylläpito ovat vaatineet paljon työtä:

”Kyllä meiän isäntä siellä [Suomi-talolla] melkein asu. Että välillä kävi vaihtamassa vaatteensa ja syömässä. Ja sitte ku töissä piti käyvä, nii ei sitä paljo aikaa muuhu jäänykkää. Siel oli aina jotaki. Vuokrauksia oli paljo.”

”Monia on tietysti semmosia, jotka siinä on vuosia ollu toimihenkilönä, niin on polttanu ihtensä loppuun ja ne ei halua enää tietää mitää koko Suomi-Seurasta.”

Isan Suomi-Seurassa jatkui kesällä 2002–2003 riita, joka oli kestänyt jo reilut kaksi vuotta. Monet siirtolaiset ottivat asian itse puheeksi. Jotkut varoivat sanojaan puhuessaan Suomi-Seurasta, vaikka muuten kertoivat avoimesti asioista. Jotkut esittivät arvelujaan siitä, mistä kiistassa oli kyse. Yleisesti tilannetta harmiteltiin:

”En halua siihen muuta kommentoida, kun sanoa että ehkä olisi voinut enemmän yhteen köyteen vetää toisinaan.”

”No, mitä nämä pari ihmistä, mä en nyt nimiä mainihte, mutta he niin penkovat kaikkia vanhoja asioita. Joilla ei niinku nykyaikana ole mitään tekemistä. Että niistä vanhoista asioista yrittävät saaha riitaa aikaan.”

N: ”Oliko se 2001 vuonna, kun se oli, Finlandia News -lehti oli... Jatkuvasti siinä ei muuta ku haukuttii jotain.”

M: ”Vuorohaukut. Se oli ku koirien hommaa.”

N: ”Ni se oli semmosta ilkiää sitte lukia sieltä. Ja että Isassa vielä!”

Haastateltavieni joukossa on kaksi miestä, joita Isassa pidettiin riidan pääosapuolina. Tässä heidän näkemyksensä siitä, miksi Suomi-Seurassa oltiin riidoissa:

”Ja ku mä tutkin kaikki historiankirjat, niin siel on 1935 vuorest lähtien kauhea korruptio. Mount Isan luterilainen seurakunta on sen jälkee ko se on perustettu, niin se on käyttäny sitä hyväkseen, niinku sen jäsenet on käyttäny hyväkseen. Ja merimieskirkko. Sitä on käytetty merimieskirkkojen pappien kuljetuksiin. Tuloja. Vaik sen pitäis olla kulttuuria, suomalaista kulttuuria harrastava. – – Ja mä tein kirjoituksia lehtiin ja selvensin vähä asioita. Nii mua syytettii sexual harrasmentistä kahren naisen nimissä lokakuun kokouksessa vuonna 2000. Vaikkei nämä naiset ollu eres Mount Isan Suomi-Seuran jäseniä. Ja mul on kaikki tositteet.”

”Se kiista, mikä siellä on ollu, niin se alko oikeestaan siitä, et nämä muutama ihminen alko syyttämään näitä entisiä toimihenkilöitä väärinkäytöksistä. Ja se meni ihan älyttömyyksiin se syytteleminen. Minä sitten sanoin, että kyllä se minusta nyt riittää, että tämä asia pitää selvittää, että ei tämmösenä voi jatkaa. Ja no minä tulin sitten siitä... Minä olin sitten se syyppää. Unohtu kokonaan nämä, mitä alakujaan oli syytetty.”

Kiista oli Suomi-Seuran sisäinen. Seuran jäsenistäkin vain osa oli osallisena – ja heistäkin valtaosa tahtomattaan. Muut suomalaiset olivat epätietoisia sivustaseuraajia.

”Että se on kuolemaan tuomittu, Suomi-Seura, kyllä. Moni just niiden riitojen takia haluaa olla pois sieltä. Ne ei halua kerta kaikkiaan mennä tappelun takia sinne.”

Mutta on Mount Isan Suomi-Seurassa riideltä ennenkin. Koskinen (1985: 99–100, 135) kertoo muun muassa 1960 alkaneesta ja 1980 lopullisen ratkaisunsa saaneesta tenniskenttä-sodasta. Isaan 1950-luvulla muuttanut siirtolainen muistaa, että aina on ollut jotakin:

”Minä en oo käyny niissä kokouksissa vuosikausiin. Minä olin silloin, kun mies oli siellä puheenjohtajana, niin olin johtokunnassa, ja oli pakko mennä. Minä sain aina hirveen päänsäryn, ku oli ne kokoukset. Siellä oli paljon riitoja, kaikista asioista. Suomalainen riitelee aina. Mutta niin ne tekkee kuulemma muunki maalaiset.”

”Eihän ne Suomi-Seuraa lopeta”

Kenelläkään ei ollut kenttätyön aikana selvää näkemystä Suomi-Seuran tulevaisuudesta.

N1: ”Eihän ne Suomi-Seuraa lopeta. Ne sanoo, että voi vuokrata jostakin muualta sitte, jonkun paikan. Ja siellä suomalaiset sitte.”

N2: ”En minä oikeen tiää.”

N1: ”Kun niitä lähtee aina vaan pois.”

Uutta kokoontumispaikkaa oli alustavasti pohdiskeltu. Suomalaisseurakunnilla oli tiloja, mutta niihin eivät kaikki halunneet siirtyä. Edes kirjaston siirto luterilaisen seurakunnan varastotiloihin ei saanut kaikkien kannatusta.

Vuosien mittaan on esitetty monia ideoita Suomi-Seuran kehittämiseksi. Kaksi ajatusta on noussut esille kerta toisensa jälkeen: englannin kielen käyttöönotto ja Suomi-Seuran muuttaminen liiketoimintaa harjoittavaksi, kaikille etnisille ryhmille avoimeksi klubiksi. Jotkut uskovat, että suomalaisten klubi olisi ollut Irish Clubin tapainen menestys. Enää ei väki kuitenkaan riitä näin suurisuuntaiseen hankkeeseen. Suomi-Seuran säännöt eivät määrää käytettävää kieltä. Sekä jäsenistö että toiminta ovat aina olleet suurimmaksi osaksi suomenkielisiä. Virolaisia oli mukana seuran alkuvuosina, ruotsinkielisiä myöhemminkin. Englantia on käytetty ainakin 1980-luvulla Suomi-Seuran alaisuudessa toimineessa Atlas-jalkapalloklubissa (ks. Koskinen 1985: 209–210). Kehitys on sittemmin kulkenut aivan eri suuntaan kuin uudistajat toivoivat: toiminta on muuttunut pääasiassa suomenkielisestä yksinomaan suomenkieliseksi.

M: ”Nyt vasta ne tajuaa sen, että se ois pitäny kauan kauan sitte myöskin hyväksyä englannin kieli siinä mukana. Tai sitten mennä kokonaan englannin kieleen.”

Oliko siitä keskustelua joskus aikanaan?

N: ”Kyllä siitä tietysti on ollu keskustelua, mutta niin ei se koskaan oo saanu niin paljon kannatusta, että siitä olis...”

M: ”Ei. Ei. Sitten nämä Suomesta tulleet suomalaiset, jotka halus pitää välttämätä suomen kielen, niin siinä ei ees ollu tilaa hyväksyä sitä, että nämä toisen polven suomalaiset vois alottaa siinä samalla englanninkielistä toimintaa ja olla vastaavasti siinä mukana vastuussa.”

Jos toinen polvi ja sitä seuraavat polvet jatkavat Suomi-Seuran toimintaa, kielen on pakko olla englanti, ainoa kieli, jota kaikki ymmärtävät. Nähtäväksi jää, onko seuraavilla polvilla tarvetta seuramuotoiseen yhteydenpitoon. 2000-luvun alussa sellaisesta ei ollut merkkejä.

”Ehkä se on niin kun luonnollinen kuolema, tulee olemaan, Suomi-Seuralle. Vähitellen, ihmisten vanhenemisesta ja sitten muualle muuttamisesta johtuva. Mutta

sanotaan, että hyvin palvellut suomalaisia. Ottaen huomioon sen koko Suomi-Seuran, mitä on 70 vuotta tietysti ollut kohta, niin aika hyvin palvellut suomalaisia.”

Luterilaisilla oma kirkko ja oma pastori

Isassa pisimpään olleet siirtolaiset muistavat ajan, jolloin kaupungissa ei ollut suomalaisia seurakuntia:

”Oli kirkollista toimintaa. Oli. Tääl oli uskovaisia ihmisiä siihenki aikaa, ja semmosiaki ihmisiä, jotka halus opastaa toisia siihen uskonelämään ja... Mutta niinku pappia, vakituista, ei ollu. Eikä vakituista kirkkoa. Muuta kun sillon kun tuli merimiespappi tänne niin presbyterian hooli, eli se kirkko, presbyretian kirkko, siellä oli melkein aina. Ja jossakin muussakin kirkossa saatto olla. Kirkkojaha täällä on ollu aina.”

Suomen Merimieslähetykseuran pastori kiersi Australian suomalaissiirtolaisten parissa, piti jumalanpalveluksia, kastoi, päästi ripille, vihki ja siunasi haudan lepoon (ks. Koivukangas 1998: 138–144). Isan ensimmäinen suomalainen jumalanpalvelus pidettiin 1935. Pastorin vierailuista tuli 1960-luvulle asti jatkunut käytäntö, jonka kustannuksiin Suomi-Seurakin osallistui. Suomi-talon valmistuttua vierailujen yhteydessä pidetyt papinjuhlat siirtyivät sinne. 1964 Isaan perustettiin oma seurakunta, joka sai myös oman pastorin. (Koskinen 1985.) Australian luterilaiset kirkot yhdistyivät 1966. Merimieslähetystoiminnan jatkeeksi syntyneistä suomalaisseurakunnista tuli tämän uuden australialaisen kirkon seurakuntia. (Koivukangas 1998: 143.)

Luterilainen seurakunta toimii Isan keskustassa Simpson Streetillä. Pappila ja kirkko rakennettiin 1964–65. Rakentamiseen osallistunut siirtolaismies muisti, että kaivoslakon vuoksi talkoisiin saatiin runsaasti työvoimaa. Kirkkona toimiva rakennus on alun perin tehty seurakuntasaliksi. Varsinainen kirkko oli tarkoitus rakentaa myöhemmin.

Jäseniä arvellaan olleen enimmillään useampia satoja. Kenttätyön aikana heitä oli alle 40. Kirkossa riittäisi istuimia kaikille. Tavallisesti kymmenkunta saapuu vakiopaikoilleen sunnuntain jumalanpalveluksiin. Kun 34-vuotias vakiokävijä muutti pois kaupungista, nuorimmaksi jäi 55-vuotias. Satunnaisempiakin kävijöitä on. Jouluaamuna kirkkoon saapui 15 henkeä. Toiminta on naisvaltaista. Jumalanpalveluksissa on usein pastorin lisäksi vain yksi mies. Lähetys- ja raamattupiireissä käy pelkästään naisia. Monessa perheessä mies vie vaimon autolla kirkkoon, mutta ei mene itse mukaan. Aktiivisimmat seurakuntalaiset ottavat osaa kaikkeen: jumalanpalveluksiin, seurakunnan piireihin sekä hallintoon. Monet

ovat tehneen näin jo vuosikymmeniä. Jotkut taas osallistuvat harvoin, vaikka saattavat suhtautua seurakuntaan myönteisesti:

”Olen mie jäsen. En mie paljon kirkossa käy, mut että kun joku kuolee, niin mie olen kantaja. Vapaaehtoinen. Tai joskus jotain. Siis oon mie papin hyvä kaveri, kosk mie oon sen tuntenu vuosii. Käy juomassa kahvii. Vaik en mie kirkos käy, niin oon mie papin kaveri.”

Kuten eräs haastateltava totesi, Isassa luterilaisuus on ”joustava käsite”. Suomalaiset ovat voineet olla Suomessa luterilaisen seurakunnan jäseniä ja pitävät itseään yhä luterilaisina, vaikka eivät olisi Australiassa seurakuntaan liittyneetkään. Kaikki eivät tiedä, ovatko nyt seurakunnan kirjoissa vai eivät:

”En oo kirjoilla missää seurakunnassa, mutta en oo myöskää kirkosta eronnu koskaan. Että se vain jäi sillon alkuaikoina, kun tämä seurakunta perustettiin. Ja sitten ei oo mitää puhunu siitä, enkä minäkää oo sitten niin... Mutta kyllä minä siellä käyn aina sillon tällön. Eikä siinä, kuulu sinne tai oli kulumatta. Että nimi ei oo kirjoissa, mutta niin...”

”No periaatteessa me ollaan luterilaisia, niin kuin kaikki muutkin suomalaiset, mut ei me käydä kirkossa enää.”

Kuulutteko mihinkään seurakuntaan?

M: ”En mä ainakaan oo ilmottanu mihinkään.”

N: ”Mukulat on ristitty, kastettu. Mutta ei me mitää muuta.”

Vanhemmista siirtolaisista ne, joita seurakunta kiinnostaa, ovat olleet jo pitkään mukana. Uusia ei liity usein. 1990-luvulla Isaan muuttaneelta naiselta oli kysytty halukkuutta lähteä mukaan toimintaan:

”Mulle ei koskaan oo ollu minkäänlaisia paineita sieltä. Et mua on pyydetty niitten ryhmiin ja alun perin mä aattelin, että mä voisin käydä, mut sitte mä luulen, että se on aika paljon sitä uskonnon kanssa. Mä aattelin ensin, että se on tämmönen naisten ryhmä, että kokoonnutaan kahville ja jutellaan. Et mä en tiedä, kun mä en ole käyny.”

Osa seurakuntalaisista on tekemisissä toistensa kanssa paljon myös muissa yhteyksissä, osa tapaa lähinnä vain seurakunnan tilaisuuksissa. Kaikki aktiivisesti toimivat pitävät omaa suomalaista seurakuntaa tärkeänä:

”No kun ei täällä muuta kerran oo, niin onhan jotain johon menee. On kiva pyhäamuna herätä ja mennä vaikka kirkkoon.”

”Minä sanon, että se on a ja o, minulle ainaki, että voin käyvä suomenkielisessä.”

Seurakunnalla on pitkä nimi: Mount Isan suomalainen luterilainen Immanuel seurakunta. Sana *suomalainen* ei ole nimessä turhan takia:

”Vanhat Suomesta tulleet suomalaiset, voiaan tulla yhteen. Lauletaan ja puhutaan suomen kielellä.”

Käytössä on suomalainen Raamattu ja toimitukset suoritetaan suomalaisen kaavan mukaan suomeksi. Jumalanpalvelukseen tuleva vieras saa käyttöönsä suomalaisen virsikirjan, jonka alkulehdillä lukee: ”Mount Isan seurakunnalle lahjoitti Kannuksen seurakunta Suomesta.” Saarnat saattavat käsitellä suomalaisille läheisiä asioita. Sunnuntaina 8.12.2002 saarnan teemana oli itsenäisyys, seurakunta veisasi isänmaa-aiheisia virsiä ja kirkkosalia koristi iso Suomen lippu vierellään Australian lippu. Joulukirkkoon mentiin kesävaatteissa, mutta viimeistään Enkeli taivaan -virsi palautti mieliin suomalaisen joulun.

Seurakuntalaiset ovat Suomessa syntyneitä, toinen polvi kuuluu englanninkieliseen luterilaiseen seurakuntaan. Yksi ei-suomalainen on viihtynyt joukossa: ”Saksalaista syntyperää oleva mummo on soittajana ollu jo kohta parikymmentä vuotta.”

Kaivosmies oppisopimuksella papiksi

1980-luvun alkuvuosina luterilainen seurakunta joutui hankalaan tilanteeseen:

[L]uterilainen seurakunta menetti oman paimenensa, kun sen neljäs pastori, Taisto Salmela siirtyi kotimaahansa eikä uutta saatu hänen tilalleen. – – Kielisten pastori Robinson on sittemmin suorittanut kerran kuukaudessa välttämättömät kirkolliset toimitukset englanninkielisine jumalanpalveluksineen. (Koskinen 1985: 219.)

Toiminta kuitenkin jatkui. ”Vapaaehtoinen maallikkosaarnaaja puolisoineen hoitaa seurakuntaa”, toteaa Koivukangas (1998: 144) seurakunnan tilasta 1996. Sama pariskunta kantoi vastuuta myös 2003. Maallikkosaarnaaja oli kuitenkin muuttunut pastoriksi. Lauri Iso-Aho, pitkään seurakuntaelämässä mukana ollut ja teologista kirjallisuutta lukenut kaivosmies, oli kouluttautunut papiksi. Oppisopimuksella, kuten hän itse sanoo.

M: ”Siinä oli mukana tämä St Paul’sin seurakunnan pastori, Alan Robinson, joka oli sitten niin kun mulla valavojana ja ohjaajana siinä.”

N: ”Se on Lauri tavallaan niin ku oppipoikasysteemillä teheny.”

M: “Apprenticeship, yeah. Ihan erikoissysteemi. Et oikeestaan meitä on seittemän Australiassa, luterilaisessa kirkossa, jotka on vihitty papiksi siis tällä systeemillä, ettei oo käyny seminaaria.”

Ensiksi Australian luterilainen kirkko myönsi oikeudet toimia suomenkielisen seurakunnan maallikkopastorina paikallisen englanninkielisen pastorin apuna. Myöhemmin Iso-Ahosta tuli Australian luterilaisen kirkon pappi täysin oikeuksin. St Paul’issa toimineen oppi-isän muutettua kaupungista Iso-Ahosta tuli myös tuon englanninkielisen seurakunnan pastori.

Jos pastori on lomalla, seurakuntalaiset kokoontuvat omin voimin vapaamuotoisesti. Esimerkiksi tammikuuisena sunnuntaina 2003 kirkon tiloihin, kahvipöydän ääreen, saapui seitsemän henkeä. Luettiin pastorin jättämiä tekstejä, veisattiin ja keskusteltiin. Muutenkin ollaan omatoimisia, yhdessä siivotaan ja hoidetaan kirkkokahvitarjoilut. Ennen jumalanpalvelusta voi nähdä jonkun seurakuntalaisen kastelemassa kirkon pihan hedelmäpuita tai poimimassa mangoja, joita muut sitten saavat ottaa mukaansa.

”Vähän niin kuin Buffalo Club. Vähän rennompi. Se ei oo niin tiukka.”

Näin kuvasi eräs haastateltava luterilaista seurakuntaa suhteessa helluntaiseurakuntaan. Rentous tulee hyvin esille jumalanpalvelusten jälkeen. Syntymäpäivää viettäville lauletaan ”Paljon onnea vaan”, ja kaupunkiin tulleille vieraille esitetään tervehdyslaulu. Jos juodaan kirkkokahvit, paikalle jäävät miltei kaikki ja keskustelu on vilkasta. Kirkossakäynti on hyvin sosiaalinen tapahtuma. Seurakunnan piiritkin yhdistävät hengellisen ja sosiaalisen:

”No minä nyt oon ollu sillon ku oon kerinny. Ja nyt ku ei oo enää mihinkää muuanne menoa, käyn sielä aina. Hauskaa, että jossai vielä, ettei hauvu yhtee kohtaa. Niiku tuola tämä, enne sanottii että ompeluseura, lähetysompeluseura, mut nyt se on tuo lähetysseura vain. Sillon uus nimi. No, siellä lauletaa ja luetaa. Ja siel on puheluva, jokaine saa puhua omasta mielestää, mitä haluaa. Ja siel o kahvi sitte. Ja niitä tikettiä myyää, nii siitä sitte suap ostoo niitä minkä haluaa. Ja kahviraha o nykyjää kaks tollaria, se joka mennöö sinne kassaa. Hyvihä se o pärjänny nytteki.”

Lähetyspiiri ja raamattupiiri kokoontuvat kirkolla tiistaiamuna vuoroviikoin. Kävin kerran lähetyspiirissä: pastori puhui hetken hengellisestä aiheesta, sitten keskusteltiin vapaasti, laulettiin paljon ja juotiin kahvia.

”Naiset myös haluaa sen pitää semmosena, että ei siitä tule vaan semmonen juorukerho. Et jos siinä tuntuu, et keskustelu menee vähäsen sopimattomaks, niin siinä joku ehottaa heti, että lauletaanpas joku laulu.”

Piireihin osallistui myös helluntaiseurakunnan naisia, ja he tunsivat itsensä tervetulleiksi:

”Ne o ollu oikeen halukkaita saamaa minua sinne, että minä opetan heille ne laulut, ko he ei kaikkia osaa. Ne haluaa laulaa niitä lauluja, miten niinku vapaissa suunnissa lauletaa. Tämä porukka tykkää laulaa kovasti näitä reippaampia lauluja.”

Luterilainen pastori piti helluntailaisten mukanaoloa hyvänä asiana:

”Ne on hyvin aktiivisesti siinä. Ja minä otan sen hyvin positiivisena. Että minä en mitenkään niitä jyrää tai yritä käännöittää luterilaisiksi.”

Lähetyspiireissä oli vuoden 2002 aikana keskimäärin 11 ja raamattupiirissä 6 osanottajaa. Kahvia ja arpoja myymällä lähetyspiiri kokosi vuodessa 2 000 dollaria. Varat käytettiin Australian luterilaisen kirkon lähetystyöntekijöiden tukemiseen.

Muuten vuosi 2002 oli seurakunnassa hiljainen: yhdet kastajaiset, yksi hautaus, ei avio- liittoon vihkimisiä. Kastetilaisuus pidettiin suomalaisessa seurakunnassa, mutta kastettava liitettiin St Paul’sin seurakunnan jäseneksi. Pyydettyessä pastori voi toimittaa seurakuntaan kuulumattomienkin hautaan siunaamisen. Joskus haudataan henkilöitä, joilla ei ole Isassa sukua eikä tuttavita. Kerran haudalla oli vain pastori puolisoineen, hautaustoimistovirkailija ja kaupungin työntekijä.

Nuorisotyö oli seurakunnan alkuaikoina vilkasta. Pyhäkoululaisia muistellaan olleen toista sataa. Kenttätöön aikana omaa nuorisotoimintaa ei ollut. Suomalaisjuurisilla lapsilla oli kuitenkin mahdollisuus osallistua suomalaispastorin pitämään rippikouluun:

Minkälainen teidän rippikoulunne on?

”Mennään läpi kaikki nämä asiat. Että siinä on tommonen yli 70 lessonia. Se on englanniks. Puolet siitä porukasta on, että on jotakin yhteyttä suomalaisiin. Mutta se on tän St Paul’s -seurakunnan pitämä, järjestämä. Me vaan käytetään suomalaista kirkkoa, kun siellä on parempi ilmasto.”

Yksi lapsena Australiaan muuttanut haastateltava muisti kerhot, joita seurakunta aiemmin piti pojille ja tytöille.

Oletko ollut kummankaan suomalaisen seurakunnan kanssa tekemisissä?

”En ole aikuisena. Pienenä, nuorempana olin luterilaisen poikakerhon kanssa ja tuommosissa noin. Tääl oli aika määrä suomalaisia lapsia, saman ikäisiä kun minä olin. Niitten kanssa me käytiin joka perjantai tai lauantai käytiin kämppäämässä. Mut kun tuli vanhemmaksi ja ihmisiä lähti pois täältä, tuommoset ei enää toiminu.”

Aikuisena et ole ollut seurakunnan kanssa tekemisissä?

”En oo. Mulla on oma perhe ollut ja omat puskareissut sun muut, mitä me tehdään.”

Suomalaisseurakunnan toimintaan osallistuneet lapset jäivät aikuistuttuaan helposti täysin sivuun seurakuntaelämästä. Nykyisellä rippikoulujärjestelyllä pyritään siihen, että nuoret tuntisivat St Paul’sin omakseen ja jatkaisivat sen jäseninä. Kaupungin kahden luterilaisen seurakunnan jäsenillä on mahdollisuus tavata toisiaan muun muassa suomalaisseurakunnan järjestämässä grillijuhlissa:

”Piknikkejä on talviaikaan kerran kuussa kirkolla. Joo, pietään piknikkejä eli mitä baabakuita, sanotaan. Siellä kirkko ostaa pihvit ja makkarat. Ja sitte sinne viiään, siellä on kahtakymmentä sorttia ruokaa tietenkkin. Sieltä tulee niinkun kieliseltäkin kirkolta, Sant Paulilta, usein tulee ihmisiä piknikille sinne.”

Luterilaisen seurakunnan hallinnosta vastaavat vuosikokous ja kirkkovaltuusto. Vuoden 2003 ensimmäisessä kirkkovaltuustossa käsiteltiin muun muassa kirkon lattian korjausta. Äänin 6–1 päätettiin, että ”vainyyli” sopii paremmin kahvitilan lattiaksi kuin ”tailit” – siis valittiin muovimatto laattojen sijasta. Sopivan vuosikokouspäivän löytäminen teetti töitä. Yksinkappalein laskettiin, matkat ja muut tiedossa olevat menot huomioon ottaen, milloin kukin voisi osallistua. Kaksi viikkoa myöhemmin pidettyyn vuosikokoukseen saatiinkin koolle sääntöjen määräämä minimimäärä, kymmenen henkeä. Vuosikokous valitsi uuteen kirkkovaltuustoon kaikki paikalla olleet seurakuntalaiset sekä lisäksi yhden, kokouksen aikana Suomen-matkalla olleen.

Seurakunnan tuloista yli puolet kertyy vuokrasta. Pappila ja asunnoiksi muutetut pyhäkoululuokat on vuokrattu seurakunnan ulkopuolisille. Rahaa kuluu eniten kiinteistön ylläpitoon ja vakuutuksiin. Pastoriin palkka on alle 20 prosenttia menoista. Hankituista varoista osa ohjataan lähetystyöhön ja hyväntekeväisyyteen. Pastori piti taloustilannetta hyvänä:

”Ei koskaan ainakaan minun aikana oo tarvinnu tuskailia siitä, että mistä nyt mihin laskuun rahan saa.”

Toiminta ei kuitenkaan voine jatkua nykyisellään loputtomiin. ”Varmaan joskus loppuu, koko ajan pienenee”, harmitteli yksi seurakuntalainen. Erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja mietiskelevät laskivat, että kaupungin kahden luterilaisen seurakunnan jäsenet mahtuisivat hyvin yhteenkin kirkkoon.

Helluntaiseurakunta pienin

Helluntaiherätysliikkeeseen lukeutuvia suomalaisia saapui Isaan 1950-luvun loppupuolella Mount Isan Suomalainen Helluntaiseurakunta perustettiin 1967, ja pian se sai ensimmäiset vakituiset työntekijänsä Suomesta (Koskinen 1985: 91, 168). Hercules Roadille, Sunsetin kaupunginosaan, valmistui 1983 seurakunnan rukoushuone – tai kirkko, kuten Australiassa on tapana sanoa:

”Yleensä se on rukoushuone suomalaisittain sanottuna toi meitä. Mutta ku täälä päin puhutaa kirkosta, kielisessä, nii se käännetää siitä sitte.”

Rakennustalkoisiin osallistui myös rannikolle muuttaneita entisiä seurakunnan jäseniä:

N: ”Ennen kun meidä tuo kirkko vihittiin, niin se kaupunginjohtaja se sano, että ei oo ku seittemän kuukautta sitte pyydettiin tontti. Ja nyt seihtemän kuukauren jälkeen vihitähän kirkoksi. Sano, ettei oo suomalaan sukupolvi huonontunu.”

M: ”Velattomana!”

Hercules Roadilla oli kenttätöön aikaan Isassa harvinainen suomalaiskeskittymä: rukoushuoneen kahta puolta asui kaksi toisilleen sukua olevaa suomalaisperhettä. Näistä toinen oli tiiviisti mukana suomalaisessa helluntaiseurakunnassa ja toinen, nuorempi perhe, oli alkanut käydä englanninkielisen helluntaiseurakunnan kokouksissa.

Helluntaiseurakunnan tilat olivat käyneet väljiksi: salin 72 istumapaikasta täyttyi enää murto-osa. Jotkut muistelivat, että 1970-luvun alussa Isassa olisi ollut Australian suurin suomalainen helluntaiseurakunta. Jäseniä oli tuolloin yli 70 henkeä. Väki on sittemmin vaihtunut ja vähentynyt: 2003 ei ollut jäljellä ketään, joka olisi ollut mukana seurakuntaa perustamassa.

Kenttätöön aikaan helluntaiseurakunta oli suomalaisorganisaatioista pienin: sunnuntai-kokouksiin osallistui säännöllisesti kuusi–kahdeksan seurakuntalaista, joukossa yksi nelihenkinen perhe ja yksi pariskunta. Aktiivijoukko oli nuorempaa kuin Suomi-Seurassa ja luterilaisessa seurakunnassa: aikuiset 43–60-vuotiaita, lapset 13- ja 10-vuotiaita. Mukana oli myös enemmän Australiassa syntyneitä: lapset ja yksi keski-ikäinen.

Helluntaiseurakunta oli jo luopunut omasta nuorisotyöstä. Vanhemmat seurakuntalaiset ymmärsivät hyvin, että uskovat nuoret etsivät seuraa muualta:

M: ”On täällä sellasia nuoria, jotka on lähteny englanninkielisehen seurakuntaan.”

N: ”Että ei oo nuoria meillä.”

M: ”Se se on, että kun ei ole nuoria, niin ne lähtee, kun ei ole kaveria.”

N: ”Jos on uskovainen nuori, niin se kaipaa uskovaasen nuoren seuraa. Hyvin tärkeä tekijä siinä asias. Saman ikäne ja samalla aaltopituudella oleva nuori. Nii ne pystyy keskustelemaa hengellisistä asioista.”

Eräälle 1990-luvulla Australiaan muuttaneelle suomalaiselle oma helluntaiseurakunta oli ollut sopeutumista helpottava välivaihe. Myöhemmin, kieleen totuttuaan ja sopeuduttuaan, hän vaihtoi perheineen englanninkieliseen helluntaiseurakuntaan. Siirtymiä oli tapahtunut myös toiseen suuntaan. Eräs siirtolainen vaihtoi englanninkielisistä helluntaiseurakunnista suomalaiseen vaimon toivomuksesta. Suomesta muuttanutta helluntailaistaustaista vaimoa eivät englanninkieliset vaihtoehdot miellyttäneet:

N: ”Mua ei kiinnostanu kieline ollenkaa. Se meininki kielisessä ei sopinu minun... tai siis mä en tottunu. No, helluntaipiiri, se on paljon reippaampaa kuin esmerkiks luterilaisuus, mutta täälä oli aivan yliammuttua se. Että en mä niinku kodiks tuntenu sitä ollenkaa.”

M: ”Tämä helluntaiseurakunta täälä ei oo mikään räiskyvä ja roiskiva.”

Joskus kokousten osanottajamäärää kasvattavat vierailulla olevat entiset Isan suomalaiset. Jouluna 2002 paikalla oli Brisbanen-vieraat mukaan lukien 11 henkeä. Kiinnostava puhujavieraskin voi houkuttaa tavallista suuremman osanottajajoukon. Omien seurakuntalaisten lisäksi paikalle saattaa tulla luterilaisessa seurakunnassa toimivia ja sellaisia, jotka eivät käy säännöllisesti minkään seurakunnan tilaisuuksissa. Joidenkin satunnaisesti kirkossa käyvien mielestä helluntaiseurakuntaan on helpompi mennä:

”Mä tykkään mieluummin kyllä käydä helluntailaisten...”

Vaikka kuulukaan?

”Vaik mä kuulun luterilaiseen, mut mulla on siellä hyviä kavereita, helluntailaisissa, enempi. Se [luterilainen] seurakunta on vähän huono, en mä tykkää niistä akoista oikein. Ne on semmosia: ’Tuokin tuli tänne nyt.’ Ne sipisee ja sipisee. Tuolla helluntailaisten akat ei hipise eikä sipise.”

Moni käy puhetilaisuuksissa osaksi suomalaista toimintaa kannattaakseen:

”Silloin tällöin käyn kokouksissa. Silloin, kun heille tulee vierailijoita tai järjestää jonkun isomman tilaisuuden. Olen ollut mukana ihan kannatuksenkin vuoksi, että kun he haluaa järjestää jonkun tilaisuuden, että sitten on menijöitä.”

Suomesta saapunut puhujavieras houkutteli tammikuussa 2003 rukoushuoneelle 22 henkeä. ”Jumalan rauhaa” toisilleen toivottelevassa joukossa oli 12 helluntailaista. Säännöllisesti oman seurakuntansa jumalanpalveluksissa käyviä luterilaisia oli paikalla kuusi. Vieras puhui helluntaiseurakuntien kehitysapujärjestön työstä ja johti loppurukouksen. Todistajia ei tahtonut löytyä, mutta laulajia kyllä. Käytössä oli Hengellinen laulukirja. ”Kirkaasti laulu soi” kajahti ja joukosta erottuivat samojen naisten äänet kuin luterilaisen seurakunnan hengellisissä piireissäkin.

Helluntaiseurakunta oli alkanut pitää viikoittain englanninkielisiä videoita. Oman väen lisäksi hengellisiä videoita kävi katsomassa lähinnä englanniksi toimivien vapaiden suuntien kannattajia:

M: ”Jotka ei saa omasta seurakunnastaan tarpeeks hyvää saarnaa, niin ne tulee ja kahtoo näitä videoita. Me ei olla pantu minkäälaisia ehtoja siihe. Että ne jotka haluaa tulla kahtoo, ne saa tulla kahtoon. Ja meillä on joskus pitkä ilta siellä sen jälkeen...”

N: ”Ja sitte keskustelhan ja ajatuksia vaihettaa. Että tää on nyt semmosta kielistä kommunikointia meidän seurakunnassa.”

Kaikki seurakunnan jäsenet eivät käyneet videoilloissa puutteellisen kielitaitonsa vuoksi.

”Sitten tulee ratiosta sunnuntaina kahesta kolmeen suomenkielinen hengellisen musiikin lähetys.”

Helluntaiseurakunnan tuottamaa suomenkielistä radio-ohjelmaa kuuntelivat Isassa muutkin kuin helluntailaiset. Paikallinen radioasema oli välittänyt ohjelmaa kolmen vuoden ajan. Seurakunnan vanhemmistoon kuuluva kaivosmies kokosi hengellisen aineiston eri lähteistä ja työsti ohjelman lähetysvalmiiksi omaan pihavarastoon tehdyssä studiossa.

”Meiän seurakunnassa ei oo tainnu ketää kuolla. Niin ne on kaikki muuttanu pois.”

Kasteita, vihkimisiä tai hautauksia ei seurakunnassa oltu vietetty aikoihin. Koulutettua saarnaajaa ei ollut, joten maallikot vastasivat kaikesta toiminnasta. Vanhimmistoon kuului kaksi jäsentä, seurakunnan ainoat miehet. Toinen heistä teki kaivoksessa vuorotyötä ja toinen oli työnsä vuoksi paljon poissa kaupungista. Näin naiset joutuivat usein toimimaan keskenään:

”Ei se tarkota sitä, että me puhuttais. Jos minunki vastuulle tulee, että sä hoiat, mä hankin hyvän kasetin. Mä paan sen pyörimään. Että en minä siellä muuta tee, ku paan koneen käyntii ja sillä tavalla.”

Helluntaiseurakunnan naiset kävivät luterilaisissa lähetys- ja raamattupiireissä, mutta eivät jumalanpalveluksissa:

”No, me ei käyä sillä lailla luterilaisessa kirkossa jumalanpalveluksesa, koska meillä on oma siihen aikaan. Mutta minä taas käyn luterilaisesa, muissa tilaisuuksisa, jos on semmosia yhteisiä. Ja niinku esimerkiks ompeluseurat ja nämä, niin mun mielestä ne ei taas erotu niin meikäläisten tilaisuuksista. Ne tilaisuuet. Mitä mä oon ollu.”

Rukoushuoneen ylläpito on pienelle seurakunnalle kova voimainponnistus. Rahaa tarvitaan muuhunkin, muun muassa puhujavieraiden kustannuksiin ja lähetystyöhön.

Mistä seurakunta saa rahoituksensa?

M: ”Seurakunnan jäsenet kantaa vastuun siitä kaikista. Omilla uhrituloilla, mitä saahaa.”

N: ”Ei mistää muualta.”

Vaikka seurakunta välillä sai talkooapua itärannikolta, toiminta oli kuitenkin kiinni hyvin pienen ryhmän ponnisteluista ja jaksamisesta. Suomalainen helluntaiseurakunta ja uskonto olivat tärkeä osa heidän elämäänsä:

”Kyllä se, melkeen tuos pyöritähän sen seurakunnan ympärillä. Että kyllä se mulla ainakin on suuri merkitys.”

”Meidät pitää täällä hengellinen työ.”

Kun Isan suomalaiset puhuvat pelkästä *seurakunnasta*, he tarkoittavat yleensä suomalaista luterilaista seurakuntaa. ”Se on helluntailainen”, saatetaan huomauttaa jostakin henkilöstä. Helluntailaisuutta pidetään erikseen mainittavana ilmiönä, vaikka siirtolaisten joukossa on ollut helluntailaisia jo yli 40 vuotta. Erilaisena pitämisestä huolimatta suhtautuminen on enimmäkseen suopeaa:

Oletko tekemisissä helluntaiseurakunnan kanssa?

”No ei paljon. Mut mie tunnen ne miehet. Niil on noit ammattimiehiä, joitten apuu joskus tarvii. Periaattees, en tiedä, en ole samalla jaksoluvulla kuin ne. Mut en keljuile niille. Jos niil on hauskaa, niitten oma asia.”

Helluntailaiset ovat luterilaisia aktiivisempia houkutellessaan ihmisiä mukaan toimintaan. Tästä eivät kuitenkaan kaikki pidä:

”Mutta että just helluntailaisten puolelta, kun tuntee sen käännyttämisen. Et mulle on tilattu Hyvä Sanomakin nyt sitte. Että vaikka kuinka sanois, että mua ei kiinnosta, mutta kun se ei mee perille.”

”On vielä niin jyrkkiä”

1960-luvun alussa Isan suomalaisilla oli vain yksi järjestö, Suomi-Seura. Sen jäsenenä oli myös luterilaisia ja helluntailaisia. Kun luterilainen seurakunta perustettiin 1964, monista siirtolaisista tuli sekä Suomi-Seuran että uuden seurakunnan jäseniä:

Mount Isan saatua oman suomalaisen luterilaisen seurakunnan pastoreineen ja toimintiloineen vapautui Suomi-Seura papin vierailujen ja -juhlien sekä jumalanpalvelusten järjestelyvastuusta. Silti uuden seurakunnan ja vanhan seuran välillä jatkuivat kiinteät suhteet, mikä ilmeni esimerkiksi yhteisten tilaisuuksien, kuten itsenäisyyspäivän ja pikkujoulujen pidosta.

Osa Isan suomalaisista, pastoria myöten, kuului jäsenenä kumpaiseenkin yhteisöön. Tosin jotkut ’syvästi vakaumukselliset’ uskovaiset suhtautuivat karsaasti Suomi-Seuran ’maallisiin menoihin’, lähinnä olutjuhliin ja -tansseihin, eivätkä kaihtaneet kärkevästi ja kuuluvasti kantaansa julistamasta. (Koskinen 1985: 161–62.)

Suomi-Seurassa pysyi pitkään helluntailaisiakin. Heimo Uotila, yksi helluntaiseurakunnan perustajista, oli näkyvä hahmo myös Suomi-Seurassa. Vielä 1966 hän oli rahastonhoitaja ja johtokunnan jäsen. (Ks. Koskinen 1985: 91–168.) Helluntaiseurakunta perustettiin 1967.

Noihin aikoihin kummankin seurakunnan jäsenten suhde Suomi-Seuraan ja Suomi-taloon tuntuu muuttuneen. Isaan 1968 tullut muistaa, miten Suomi-Seuraan suhtauduttiin:

”Minkään seurakunnan väki ei käynyt alkuaikoina. Reipasta hommaa, minä luulen.”

Isassa asuvista suomalaisista lähinnä vain ennen suurta muuttoaaltoa tulleet ovat nähneet ajan, jolloin Suomi-Seura ja Suomi-talo yhdistivät kaikkia. Kenttätyön aikana 2002–2003 elettiin vaihetta, jolloin eri seurakuntiin kuuluvat olivat alkaneet lähentyä. Näin muutosta kuvaa 1969 Isaan muuttanut helluntaiseurakunnan jäsen:

”No, oha mä paljo ollu niinku ompeluseurassa varsinkin näitte luterilaasten niinkun sisarien kanssa. Mä oon ollu tämän vuoren aikana vielä enemmän. Se ei merkitte, mihin seurakuntahan kuuluu. – – Se on paljo muuttunu. Alkuaikoina, kun me tultihi, nii ei eres tervehritty ku oli helluntailaine,. Tai helluntailaine tervehtiny luterilaista, jos tuli vastahan. Se oli niin jyrkkää.”

Kaikki luterilaiset eivät missään vaiheessa jättäneet Suomi-Seuraa. Yhteiset jäsenet ovat sitoneet kahta erilaista suomalaisorganisaatiota yhteen. Kenttätyön aikana valtaosa Suomi-Seuran jäsenistä oli luterilaisen seurakunnan jäseniä. Suomi-Seuran johtokunnan jäsenistä puolet kuului luterilaisen seurakunnan kirkkovaltuustoon. Helluntaiseurakuntaan kuuluvat eivät olleet palanneet Suomi-Seuran toimintaan. Muutamat siirtolaiset saattoivat kuitenkin osallistua kaikkien kolmen suomalaisorganisaation tilaisuuksiin.

2000-luvun alussa kaupungin suomalaisorganisaatioita sitoivat yhteen joko yhteiset jäsenet (Suomi-Seura ja luterilainen seurakunta) tai täysin erillisiin jäsenkuntiin kuuluvien yksilöiden suhteet (luterilainen seurakunta ja helluntaiseurakunta). Itse organisaatioiden suhteet olivat kuitenkin etäiset ja yhteistyö lähes olematonta. Enää ei pidetty äitienpäiväjuhliakaan, joita kaikki kolme organisaatiota olivat ennen olleet yhdessä järjestämässä. Ainoa havaitsemani yhteistyömuoto oli seurakuntien sopimus joulujuhlien vuoroittaisesta isännöimisestä. Helluntaiseurakunta järjesti ensimmäiset yhteiset juhlat 2001, luterilaiset olivat järjestelyvuorossa 2002. Mukaan toivottiin muitakin kuin tavallisesti seurakuntien tilaisuuksissa käyviä. Kutsua oli välitetty suusanallisesti ja lehti-ilmoituksin. Joulukuun 21. päivän iltana luterilaisen seurakunnan kirkkosaliin saapui 25 henkeä: heistä viisi oli helluntaiseurakunnassa aktiivisesti toimivia, muut luterilaisen seurakunnan tilaisuuksissa säännöllisesti tai satunnaisemmin käyviä.

Luterilainen pastori toimi joulujuhlan juontajana ja piti lyhyen hengellisen puheen. Kolme osanottajaa kertoi omia joulumuistojaan, yksi luterilaisen seurakunnan jäsen luki rukouksen *Eteläpohjalaasten katekismuksesta*. Illan mittaan laulettiin toista kymmentä

suomenkielistä joululaulua, syötiin riisipuuroa ja sekahedelmäsoppaa. Tietysti juotiin myös kahvit torttujen, piparkakkujen ja pullan kera. Helluntaiseurakunnan vanhimmiston jäsen piti myös lyhyen hengellisen puheen ja kiitti luterilaista seurakuntaa juhlan järjestämisestä.

”On vielä niin jyrkkiä”, todettiin, kun jälkikäteen pohdittiin juhlan osanottajamäärää. Oli toivottu enemmän väkeä. Oli pettymys, kun seurakuntatoimintaan osallistumattomia ei saatu mukaan. ”Jyrkkyys” seurakuntien välillä oli kadonnut – tai ainakin loiventunut. Nyt ”jyrkkyydellä” viitattiin seurakuntaväen ja muiden väliseen eroon. Läsnaolijat viihtyivät hengellissävyisessä juhlassa. Kevyttä pikkujoulua kaipaavat olisivat ehkä tunteneet olonsa vaivautuneiksi. Suomalaisuus ei ole riittävän vahva tekijä yhdistämään ihmisiä, jos nämä muuten ovat elämäntavaltaan tai -katsomukseltaan kovin erilaisia.

Omat organisaatiot yhdyssiteitä ja tiedonvälittäjiä

Vaikka Suomi-Seura ja seurakunnat eivät – yrityksistä ja toiveista huolimatta – saa koottua tilaisuuksiinsa kuin murto-osan Isan suomalaisista, organisaatiot ovat kuitenkin keskeinen osa suomalaisten verkostoa.

Lähes kaikki säännölliset tilaisuudet ja yksittäiset laajemmat tapaamiset ovat Suomi-Seuran tai seurakuntien järjestämiä. Yksityistilaisuuksista suurimpia ovat syntymäpäivät. Niiden osanottajajoukko on usein monipuolisempi kuin organisaatioiden tilaisuuksissa: paikalla voi olla toista ja kolmatta polvea, ehkä myös ei-suomalaisia. Isoja syntymäpäiviä järjestävät kuitenkin enimmäkseen Suomi-Seurassa ja seurakunnissa toimivat, ja vieraista useimmat kuuluvat päivänsankarin kanssa samoihin organisaatioihin. Isan suomalaisten paikallisen perinteeseen kuuluu joululauluilta, jonka eräs perhe järjestää kotonaan joulukuun alkupuolella. 2002 keräännuttiin yhteen 14. kerran. Kaikki suomalaiset olivat tervetulleita. Laulamaan saapui 14 siirtolaista, kaikki olivat jommankumman seurakunnan väkeä, osa luterilaisista oli myös Suomi-Seuran jäseniä. Siis ilman Suomi-Seuran ja seurakuntien luomia yhteyksiä monet yksityisjuhlatkin olisivat suppeampia.

Organisaatiot toimivat myös Isan suomalaisten ja muiden suomalaisten yhdistäjinä. Kaupunkiin muuttaville tai siellä vieraileville Suomi-Seura ja seurakunnat ovat varma tapa saada yhteys Isan suomalaisiin. Lukemattomat kerrat ovat järjestöt toimineet Suomesta tulleiden vieraiden ja vierailijaryhmien isäntinä.

Tieto liikkuu Isassa nopeasti. Vaikka olin vierailija, sain kuulla esimerkiksi suomalaismiehen saamasta suuresta raha-automaattivoitosta ja pastorin perheen lomamatkakolarista pian tapahtumien jälkeen usealtakin taholta. Suomi-Seuran ja seurakuntien tapaamiset ovat

tiedonvälityksen solmukohtia. Yhdessä tilaisuudessa kuultu kerrotaan eteenpäin toisessa tilaisuudessa, yksityisissä tapaamisissa tai puhelimitse.

Suusanallinen tiedonvälitys on niin tehokasta, että yleisötilaisuuksista ilmoittaminenkin voidaan usein jättää sen varaan. Näin teki helluntaiseurakuntakin järjestäessään tammi-kuussa 2003 puhetilaisuuden, jossa oli Suomesta tullut vieraileva puhuja. Paikalle saapui 22 ihmistä, kolme kertaa niin paljon kuin tavallisiin kokouksiin, ja kaikki tiesivät saapua kello 11, vaikka sunnuntaikokoukset normaalisti alkoivat tuntia aikaisemmin. Helluntaiseurakunta ei käyttänyt radio-ohjelmaansa tiedottamiseen. Kaikki paikalle tulleet olivat saaneet tiedon henkilökohtaisesti. Tietoa oli levitetty niille, jotka olivat aiemminkin olleet kiinnostuneita. Tässä piilee suusanallisen tiedottamisen vahvuus ja myös heikkous: Ne, jotka ovat olleet mukana, saavat tiedon. Ne, joiden yhteys on katkennut, eivät saa.

Tietoa tapahtumista saa sitä paremmin ja nopeammin, mitä lähempänä on tiedonkulun solmukohtia. Välttämättä ei tarvitse itse käydä Suomi-Seurassa tai seurakunnissa. Riittää, että tuttavista joku käy. Tällöin on jo perillä siitä, mitä suomalaisille kuuluu. Tällä tavoin esimerkiksi ei-suomalaisen miehen kanssa naimisissa oleva siirtolainen pysyy ajan tasalla:

”Minä saan tarpeeks juoruja kuulla. Jos jotakin on tapahtunu, että on mielenkiintosta, niin joku siitä kertoo. Mielenkiintokset tapahtumat aina kuulee.”

Kaivosmies, jolla on suomalaisia tuttuja, mutta jonka useimmin tapaamat suomalaistutut eivät ole Suomi-Seurassa tai seurakunnassa, on jo vähän uutispimennossa:

”No, ihan viime vuosina se on ollu tiedon saanti aika heikkoa. Työ on ollu viimeset muutama vuosi sellanen oikeen niinku hullujen huone. – – Että jos joku kuolee, niin kaks viikkoo jälkeenkäin mä ehkä saan sitte tietää sen.”

Vuosikymmeniä suomalaisjärjestöjen toiminnasta sivussa ollut siirtolainen, jonka tuttavapiiri on hyvin australialainen, elää enimmäkseen lehtitietojen varassa:

Do you know what is happening in the Finnish Association or Lutheran church?

“No, they don’t contact people in here. Maybe they contact the Finns. You know. I’m almost past the Finn world. So they don’t contact me. They had in the paper that there are very few Finns in here. There is no one... You know, they can’t carry on.”

There was a Christmas celebration. You didn’t know that?

“No. Maybe I’m not counted a Finn.”

Would you like to be contacted?

”Yee.”

Australiansuomalaisille suunnatut lehdet *Suomi*, *Australian Hyvä Sanoma* ja *Finlandia News* ovat isalaisille tuttuja. Joillekin tulee lehdistä kaksi, useammille vain yksi. Moni on

lopettanut tilaamisen. Australiansuomalaisia lehtiä lukevat havaintojeni mukaan enemmän Suomi-Seurassa ja seurakunnissa toimivat kuin organisaatioihin kuulumattomat siirtolaiset. Suurin osa haastateltavista lukee paikallista *The North-West Star* -lehteä. Sen avulla moni sai tietää Suomi-talon myyntiaikeistakin. Englanninkielinen päivälehti välittää tietoa myös suomalaisverkoston ulkokehillä oleville, yhteytensä muihin menettäneille.

Kulttuuri ei siirry organisaatioissa

Suomi-Seurassa ja suomalaisissa seurakunnissa Suomesta muuttaneet siirtolaiset tapaavat toisia suomalaissiirtolaisia. Ainakaan kenttätöön aikana Isan suomalaisorganisaatiot eivät olleet Australiassa syntyneiden jälkipolvien yhdysside Suomesta tullesiin tai jälkipolvien keskinäinen yhdysside. Organisaatioista ei ole tullut myöskään ei-suomalaisten kanssa avioituneiden linkkiä toisiin suomalaisiin, kun lähes kaikilla mukanaolijoilla on tai on ollut suomalainen puoliso. Joskus organisaatiot ovat ehkä olleet vieraalla maalla asuvien suvun ja perheiden korvikkeita. Näin ei ole enää: lähes kaikilla aktiivisimmilla osallistujilla on Isassa puoliso, lapsia tai muuta sukua ja sukulaisia myös muualla Australiassa.

Suomi-Seura ja seurakunnat ovat tärkeä osa Isan suomalaisten elämäntapaa, paikallista suomalaiskulttuuria, mutta niissä ei siirretä kulttuuria sukupolvelta toiselle, koska mukana on lähinnä vain siirtolaissukupolvea. Sikäli kuin siirtämistä tapahtuu, se tapahtuu muualla. Suomalaisen kulttuurin ja suomalaisuuden tulevaisuus ei ole – ainakaan täysin – sidoksissa organisaatioiden kohtaloon:

”Kyllä mä uskon, että perhekohtaisena se voi pysyä. Perheessä. Mutta Suomi-Seura häviää. Ja myös häviää suomalaiset seurakunnat.”

”Ei suomalaisuus välttämättä ole kiinni seuratoiminnasta. On sellaisiakin suomalaisia varmaan, jotka pitävät yhteyksiä Suomeen, eivätkä ole aktiivisesti missään seura-toiminnassa.”

Omat organisaatiot eivät ole olleet välttämättömiä kaikille Isan suomalaisille. Monille ne ovat kuitenkin erittäin tärkeitä.

SUOMALAISET JA TYÖ

Kaivoksella arvostettu suomalaisia

”Suomalaisille aina työ on tärkeää. Miehillä ainakin.”

”Täällä on oikeastaan hyvin vähän sellaisia suomalaisia, jotka ei ollu työn tekijöitä. Suurin osa suomalaisista teki töitä, sai hyvää rahaa siitä ja sitte joi kauheesti, että kaikki rahat meni. Sitte meni takasin töihin.”

Suomalaiset siirtolaismiehet ovat yleensä olleet Australiassa raskaissa ruumiillisissa töissä ja teollisuuden palveluksessa (Koivukangas 1998: 110). Isassa suomalaismiesten tärkein työllistäjä on ollut suuri kaivosyhtiö MIM. Kaikki 16 haastattelemani siirtolaismiestä ovat joskus olleet joko MIM:n palveluksessa tai muulla tavoin tekemisissä kaivosteollisuuden kanssa: kahdeksan oli kenttätöiden aikaan MIM:llä, muun muassa porareina, asentajina, korjausmiehinä, kuljetustehtävissä tai laboratoriossa; kaksi rakennusalan miestä oli tehnyt paljon töitä kaivosalueella, mutta eri yhtiöiden palkkalistoilla; kolme aiemmin MIM:n palveluksessa ollut oli vaihtanut ammattia: papiksi, taksiautoilijaksi ja huonekalukauppiaksi. Kolmesta eläkeläismiehestä kaksi oli ollut MIM:llä, kolmas muiden alueella toimivien kaivosyhtiöiden palveluksessa sekä kuljetusalalla. Toiseen polveen kuuluvista neljästä haastateltavasta – kaikki miehiä – yksi oli vaihtanut kaivosyhtiön töistä muualle, kaksi oli MIM:n alihankkijoiden palveluksessa, ja vain yksi, yliopistotutkinnon suorittanut nuori mies, oli suunnannut alun alkaen erilaiselle uralle.

Kaivostyö oli ollut monilla tavoitteena jo koti-Suomesta lähtiessä. Kaivosmiehenä oli mahdollista ansaita hyvin ilman kielitaitoa ja koulutustakin. Jotkut pääsivät kaivokselle heti, jotkut tekivät kaivokselle pääsyä odotellessa muita töitä Isassa. Osa miehistä tuli Isaan vasta työskenneltyään ensin rannikon tehtaissa tai rakennuksilla. Harvalla oli ennestään kaivosalan kokemusta:

”Kaivosmies nyt on sellanen ammatti, että sen saa ilman koulunkäyntiä, kö terveys vaan antaa luvan. Kyllä siihen oppii. Se on työtä.”

Siirtolaiset ovat oppineet kaivosmiehiksi työtä tekemällä. Lapsena Australiaan muuttaneet tosin ovat saaneet – toiseen polveen kuuluvien tavoin – oppisopimuskoulutuksen tai ovat hankkineet jonkin kaivosalalle sopivan tutkinnon, esimerkiksi lukeneet insinööriksi.

Nykyiset Isan suomalaiset eivät ole huomanneet, että etninen tausta olisi milloinkaan ollut työn saannin esteenä. Päinvastoin, Isan kaivoksilla on ollut hyvä olla suomalainen. Aikaisempien vuosikertojen hankkima maine ja arvostus ovat helpottaneet myöhemmin tulleiden työhön pääsyä:

”Siit on ollu joskus jopa hyötyä. Suomalaisten maine oli silloin hyvin korkealla, kun mä tänne tulin. Ja vanhemmissa pomoissa se vanha suomalaisten hyvä maine, se vaikuttaa vieläkin. Joo, ne on hyvin ystävällisiä.”

”Tiedetään, et tämä mies ei pelkää pahoja paikkoja. Niit ei pelota mikään. Se autto.”

”Kun puhuu vanhemmille kavereille työpaikallakin, niin suomalaiset oli aina tietty, että ne teki kovat hommat, kovia työmiehiä.”

Esimiestehtäviinkin suomalaiset ovat päässeet. Maan alla työskennelleistä suomalaisista on kuitenkin päässyt työnjohtajiksi pienempi osa kuin muualta tulleista siirtolaisista. Kieli on hidastanut ja rajoittanut etenemistä. (Koivukangas 1998: 110.) Eräs kielikurssit käynyt kaivosmies muisteli, että vaikka hän kasvokkain selvisi englantia puhumalla, pitkään tuotti vaikeuksia se, että maan alla monia asioita piti selvittää radion ja puhelimen avulla:

”Kielitaito piti taakse. Olis saanu vuosia aikasemmi parempii töitä, jos ois osannu paremmi englantii.”

”Mä olen timanttiporaajana maan alla”

Kaivoksella tehdään töitä maan alla ja maan päällä, tunneleissa, murskaamoissa, sulatoissa, pajoissa, laboratorioissa, toimistoissa... Halutuimpia ovat olleet maan alla tehtävät urakkatyöt. 22 vuotta kaivostyötä tehnyt, kymmenvuotiaana Australiaan muuttanut siirtolainen kertoi, millaista hänen työnsä on:

”Mä olen timanttiporaajana maan alla. Jee. Mä aloitin siellä hommat 19-vuotiaana. Sinne vaan meni nuorena miehenä. Ne pienemmistä hommista opettaa isompiin. Yleensä kaikki ihmiset kun menee sinne, niin ne on kattomassa urakkahommia, että tekee isompaa rahaa tietenki. Niin kun timanttiporaaja – Suomessa porari – ei se niin vaikeeta ole fysikaalisesti. Mutta kun sun pitää laittaa koneistot pystyyn ja pultata kaikki kiinni, kuumassa paikassa vielä, niin kyllä se on. Kun vielä patterit ja muut päällä, niin kyllä ihan likomärkänä oot hiestä.”

Työtä tehdään paljon isoilla koneilla. Vaaditaan myös monipuolista osaamista:

”Joskus sä oot loader. Sä teet putkihommat. Porausta käsivehkeillä. Safety-hommat pitää tietää. Kaivostyö on vaarallista hommaa. Jos sä et ymmärrä sitä kokonaan, voit

ittesi tappaa tai tappaa jonkun muun. Ja kaikki nuo asiat pitää tietää sen päälle vielä, oman homman päälle. Ja maini sun pitää tietää. Meillä timanttiporaajan hommassa, olen tämän mainin kaikki levelit käynyt poraamassa. Tällä hetkellä mä oon 29. levelillä. Se on melkein kaks kilometriä maan alla. Mä tiedän kaikista hommista pikkasen.”

Töitä tehdään yöllä ja päivällä. Vuorojärjestelmä on kuluttava. Työvuorot ovat pitkiä, ja viimeinen yövuoro ottaa kaikilla koville. Päiväsaikaan on vaikea saada nukuttua kylliksi, helle vielä lisää räsitusta.

”Normi on kakstoista ja puoli tuntia. Niin, se on kaks päivää, 24 tuntia pois ja kaks yötä. Ja kolme päivää vapaata sen jälkeen. Sen huomaa, että kun on kylmemmät ajat, niin on parempi olo. Kyllä sitä tekee fyysikaalisesti kovaakin hommaa. No worries. Mut sit kun se laittaa sen kuumuuden maan alla päälle, tähän aikaan vuodesta, niin jos mä tuun kotia, niin mä oon pää pyörällä, käyn suihkussa ja meen tohon soffalle ja katon telkkaria pari tuntia ja meen nukkumaan. Niin on poikki. Ja mullakin rupee tuntumaan, se maanalushomma, että en mä enää monta vuotta oo. Sitte pitää lähteä pois muihin hommiin.”

43-vuotias haastateltava oli valmistautunut ammatin ja paikkakunnan vaihtoon. Uusi koti oli jo hankittu rannikolta. Kaivostyöstä ja kaivoskaupungista pois lähteminen oli hänelle tuttu kuvio. Näin olivat tehneet hänen 25 vuotta Isan kaivoksella työskennellyt isänsä ja samassa kaivoksessa työskennellyt veljensä.

Entisaikaan kaivosmiehiä kuoli usein onnettomuuksissa, pölyt ja melu aiheuttivat ammattitauteja. Eläkkeellä oleva mainari muistelee:

”Pöly on minunki vasemmassa keuhkosa. Jonkun verran. Että haitalle asti oikeestaan. Kun alotin sillon viiskymmentäyks, niin ei tunnettu perspireittörii ollenkaa, se joka pannaan suun eteen. Tavallisesti pyrittiin ampumisen jälkeen pian paikalle. Jos pitkä tunneli, paljon savua ja pölyä. Ampumapaikalla oli parempi ilma. Kastettiin rätti, suun päällä ja nenän päällä.”

Työolot ja turvallisuus ovat sittemmin kohentuneet. Entistä pitemmät työvuorot kuitenkin kuluttavat miehiä, hankaloittavat perhe-elämää ja haittaavat muuta sosiaalista elämää:

”Sitä on ku perseeseen ammuttu karhu töitten jälkeen sitten.”

”Mulla on viimesenä viitenä vuotena ollu aika vähissä nuo harrastukset. Aika paljo tehny töitä vaan. Mä oon yleensä ollu niin väsyny työmaan jälkeen, että ei mua oo huvittanu tehdä mitään. ”

”Avioerot tulee täällä... Ainakin mä sanon, että suurin osa on tästä shiftityöstä johtuvaa.”

Maailmanlaajuisten taloussuhdanteiden vaikutukset ovat aina tuntuneet kaivostunneleissa: välillä on ansaittu kovia bonuksia, välillä vähemmän. Ennen muutokset eivät kuitenkaan olleet niin äkkinäisiä kuin nykyään. Enää ei kaivosta pidetä varmana työpaikkana:

”Se on aina malmin hinnasta kiinni. Se lisää painetta, kun malmin hinta on alhaalla. Ja epävarmuutta. Kun taas malmin hinta on ylhäällä, sitte tavallaan paine vähenee. Kukaan ei enää tiedä, mitä tapahtuu ensi viikolla. Se on viimeset kymmenen vuotta ollu nyt sellasta.”

Työpaikan henki on muuttunut. Miehistä puristetaan enemmän irti. Suomalaisuuskaan ei auta silloin kun yhtiö vähentää väkeä:

”Minä tykkäisin mennä tuommoiseen hommaan takasi, niinkö insinöörin hommaan takasi. Mutta ei enää Mount Isa -mainin kanssa, koska niillon niin paljon nyt tota myrkyllistä politiikkaa sielä. Että se on kun menis hullujenhuoneeseen takasin. Siellä ihmiset peljätetään koko ajan, että kenties sulla ei oo hommaa huomena. Koko ajan peljätetään näin.”

Harva on kaivoksella töissä normaaliin eläkeikään asti. Osa lähtee pois, kun on ansainnut mielestään kylliksi rahaa. On itse maksettuja eläkkeitä ja säästöjä, jotka antavat liikkumavaraa. Joidenkin uran katkaisee heikentynyt terveys tai irtisanominen. Moni kaivosmies on pitkän maan alla vietetyn kauden jälkeen etsinyt itse kevyempiä töitä:

”Kaivosmies mä oon ammatiltani oikeestaan. Mutta kun mä lopetin kaivoksen työt, niin minä menin tälle Mount Isan City Councilille ja palvelin sitä, ja ajoin truckia, autoa, niin 13 vuotta. – – Oli suuri muutos, kun mä muutin maan alta maan päälle. Sillon mä aattelin, että councilin työ, kun siinä ei oo mitään kiirusta kellään, niin mä aattelin että mitenkähä oikeen tää rupee sujuhun, että tuleeko nämä työt tehtyä. Ku siinä puhuttiin ja nojattiin ja kahteltiin ja ne puhu kaiken maailman asiat ja mitä on kylällä tapahtunu ja... Joo niin, mutta kyllä siihen tottu.”

Useampikin suomalainen on kaivostyön jätettyään ajanut Isassa taksia, yksi haastateltava lähti ensin merelle ammattikalastajaksi ja palasi sitten Isaan huonekaluyrittäjäksi. Jotkut ovat perustaneet yrityksen jo kaivostyön ohessa, jotkut ovat – papiksi opiskelleen kaivosmiehen tavoin – jaksaneet hankkia uuden ammatin opiskelemalla kaivostyön rinnalla tai sen lopettamisen jälkeen. Haastateltavistani yksi oli siirtymässä rannikolle kiinteistönvälittäjäksi, yhdellä oli maatila odottamassa. Osa haluaa pysyä työuran loppuun saakka kaivoksella.

”Mie kun jään kaivoksest pois, mie en enää mitää kattele. Mie vaan haukottelen ja luen Tekniikan Maailmaa. Ja kerron juttuja. Mie oon ihan tarpeeks tehny töitä.”

Työssä jaksamista helpottaa, jos voi välillä vaihtaa vähemmän kuluttaviin töihin. Juuri sulatolta laboratorioon analysoijaksi siirtynyt siirtolainen uskoi taas jaksavansa, kun ”saa olla ilmastoidussa huoneessakin”:

”Mä olen 31 ja puoli vuotta ollu työssä tässä. Toivottavasti 40 vuotta sais... Olis yks harvoista, jotka 40 vuotta on tehny siellä töitä. Se on tarkoitus. Enää kahdeksan ja puoli vuotta jäljellä. Oikeestaan vahinko. Aika on mennyt niin nopeasti.”

Kaivos on tarjonnut suomalaisille miehille mahdollisuuden tutustua monenlaisiin ihmisiin. Silloinkaan, kun suomalaisia oli paljon, he eivät tehneet töitä omana joukkonaan:

”Minä olin aina kielisten joukossa. Siellä oli semmosiaki, että oli suomalaisia usiampi. Ku kuus miestä kuulu tavallisesti työporukkaan. Kolme siftiä tehtiin, niin kaks oli joka siftillä. Kaks miestä. Mutta kontrahti, jos kontrahtista puhutaan, niin siin oli samassa kontrahtissa kuus miestä. Ja mulla ei ollu suomalaisia kavereita ne muutkaa siftit, eli työvuorot niinku Suomessa sanottii, työvuoroja.”

Minkälainen oli viimeinen kuuden miehen porukka?

”Minun porukka? Siinä oli jugoslaavi, unkarilainen, tämän maalainen ja saksalainen. Kukas sillä oli sitte? Se oli englantilainen, oli yhdellä kaverina. Oli nuori mies. Minun kans oli tuo jugoslaavi.”

Englantia puhuitte?

”Joo. Mutta se on niin vähästä, mitä kaivoksella pystyy puhuun. Se on ainuastaan syömaaikaan, syömaaikaa oli puoli tuntia, silloin voi keskustella. Mutta koneet pitää niin valtavan äänen, että ei siellä pysty.”

Tämän eläkkeellä olevan kaivosmiehen urakkaporukassa kaikki miehet olivat kotoisin eri maista. Myös nykyisten kaivosmiesten työtovereilla on monenlaisia taustoja:

”Meil on niin pieni gängi: australialaisii, englantilaisii, tanskalainen ja suomalainen. Ja uusseelantilainen. Ja yks jugoslaavi.”

Australialaisten osuus tuntuu kaivoksella kasvaneen. Osa heistä on siirtolaisten jälkeläisiä, australialaistunutta toista tai kolmatta polvea.

”Kaivoshommissa oli ennen suomalaisia paljon, ja emigrantit oli paljon. Että siellä ei australialaiset, ei ehkä tehny sitä niin paljon ennen. Että se oli siirtolaisten, kun se on kovaa, raskasta työtä. Ja ehkä rakennusala sitte on ollu semmonen, että siinä on paljo suomalaisiaki ollu ja siirtolaisia. Ennen vanhaan ainaki oli, ku paljon rakennettiin.”

Rakennustyöt ovat olleet tärkein kaivoksen vaihtoehto. Eräs siirtolainen tuli Isaan kaivosmieheksi, mutta toisin kävi, kun löytyi töitä tutulta alalta:

”Rakennusurakoitsija, koko ajan nakerrettu puuta. – – No sinne mainihi munki piti mennä töihin, mutta en mä oo siellä yhtää päivää ollu. Täällä mainin alueella töissä

oon ollu, mutta en mainin kirjois. Rakennushommissa paljo, tuolla mainin mäellä, mitkä on ollu muitte firmojen sitte.”

Suomalaisuus ei ole ollut ongelma rakennusalalla, mutta parempi kielitaito olisi auttanut:

”Kun olen ollu töissä, niin ei oo koskaan ollu eroa, että oonko auzzi vai suomalaine. Että siinä mielessä ei oo ollu yhtään probleemia. – – Voi olla, että oisin ottanu enemmän tollasia rakennusjohtohommia, jos ois ollu kielitaitoa. Helpommalla päässy niin.”

Kun rakentaminen hiljenee, työmaat voivat olla kaukana. Haastattelin kahta rakennusalan miestä. Toinen oli tehnyt paljon urakoita Karumban seudulla, 600 kilometrin päässä Isasta. ”Mä tuun ja meen koko ajan”, kuvasi yrittäjä viimeisintä, puolitoista vuotta kestänyttä työrupeamaansa. Toinen haastattelemani rakennusmies oli jo jättänyt palkkatyöt ja työllisti itsensä korjailemalla omistamiaan vuokra-asuntoja.

Isan suomalaisia ja heidän jälkeläisiään on toiminut myös maansiirto- ja kuljetustöissä. Joskus vieläkin näkee suomalaisen nimen kuorma-auton kyljessä.

Naiset paljon siivoustöissä

Kaivosyhtiön palveluksessa on naisiakin. Yksi haastateltava toimi MIM:n kartanpiirtäjänä, toinen oli työskennellyt yhtiön ruokaloissa ja asuntoloissa. Enimmäkseen suomalaisnaiset ovat kuitenkin olleet kotona tai siivoustöissä. Haastattelemani 20 naisesta puolet oli eläkkeellä ja heistä viisi oli ennen eläkettä ollut kotiäitinä. Työiässä olevista kolme siivosi päätoimisesti, kaksi oli kotiäitinä ja viisi teki muita töitä. Päätoimisten siivoojien lisäksi satunnaisia siivouskeikkoja tekivät myös kolme eläkkeellä olevaa, yksi kotiäiti ja yksi sekatoista ansionsa saava. Suomalaiset ovat ryhtyneet siivoojiksi, koska sitä työtä on ollut paljon tarjolla ja koska siinä ei ole tarvittu hyvää kielitaitoa:

”Semmosta mitä kukaa muu ei viitti tehjä, tämän maalaiset varsinkaan. Siis siivooja, cleaning lady.“

N: ”Melkein kaikki suomalaisnaiset on ollu siivoojina, suurin osa, jos ne ei oo ollu kotona. Tietysti on osa, joka on tehnyt muutakin. Monta on ollut siivoojina.”

M: ”Niiden kielen takia. Ettei tarvihe olla ihmisten kanssa tekemisissä ja puhua. Se varmasti vaikuttaa paljon. Ja sama filippiiniläisillä nyt. Ne siivoo kans. Vaikka ne osaa englantia, ei tarvii olla niin paljon ihmisten kanssa tekemisissä.”

N: ”Australialaiset naiset ei oo mitään huusholli-ihmisiä. Käytetään paljon siivous-apua.”

Myös muualla Australiassa suomalaisnaiset ovat olleet siivoustöissä etenkin siirtolaisuuden alkuaikoina, kun kielitaito ei ole vielä ollut hyvä. Muuten heitä on ollut paljon tehdastyössä ja erilaisissa palveluammateissa. (Koivukangas 1998: 110.) Isassa suomalaisnaiset ovat pysyneet siivoojina pitkään. Kaupungista on vaikeaa löytää naisille sopivaa teollisuustyötä. Tarjolla olevista töistä siivoaminen on ollut mieluisinta. Kielitaidon puolesta moni voisi jo tehdä muutakin:

”Se oli ainut, mitä mä pystyin ilman kielitaitoa tekemään. Ja sitä mä teen vieläki. En määhän siitä työstä tykkää, mutta mä tykkään rahasta.”

Olet oppinut hyvin englantia. Et silti ole halunnut erilaisiin töihin?

”Ei.”

Luuletko, että kielitaito riittäisi muihinkin?

”Kyllä. Ihan varmaan riittää. Jee.”

Onko kielitaito vaikuttanut työelämässä?

”No en mä tiiä. Mä olen yleensä ollu niinku aina tuollaisilla, talousalalla, vai miksikä sitä sanotaa. Ei mulla sen puoleen... En usko, että olisin mihinkää muuhun vaihtanu. Mä en ole koskaan toimistoissa ollu töissä.”

Päätoimisella siivoojalla voi olla monia työnantajia ja monenlaisia siivouskohteita:

”Tämä aikanen työ mitä minä teen, se on lääkärin vastaanotto. Mä teen urakoitsijalle tätä siivousta. Mutta sitte kaks muuta siivousta, jotka on toimistosivouksia, niin he on ottanu minut työntekijäkseen. Et se on aina vaan muutama tunti viikossa. Tämä lääkärin vastaanoton paikka, se oli lehdessä ilmoitus. Minä soitin sille. Siit on jo... mä oon ollu nyt neljä vuotta siinä. Ja niin toisista työpaikoista on sana kulkenu vaan. Että mulle on soitettu, että oisinko kiinnostunu tällasesta hommasta. Ja myöskin mulla on muutama talon siivous. Että mä yksityisiä koteja siivoon myös. Ne on tullu kans niin, että sana on kiertäny, että se ois ehkä kiinnostunu ottaan töitä.”

Perheenäidit ja eläkeläiset ovat hankkineet lisäansioita siivoamalla sen verran kuin elämäntilanne ja voimat ovat antaneet myöten:

”Nytki mulla on vaan pieni jobi. Poikamiehen asuntoa, pikku mökkiä, siivoon kerran viikossa.”

”Minä oon niinkun käyny perheissä töissä. Ja oon siivonnu ofiisia. Sellasta työtä minä oon tehny, mutta se ei oo mitään sellasta, mikä on kirjoissa tai kansissa. Että se on se raha siinä valmiina, että ku työ on tehty, sen sieppaat ja lähet. Että sellasia töitä minä oon kyllä tehny. Ja teen vieläkin.”

Sekatöitä tekeväille naisellekin siivous on keskeinen ansiotulon lähde:

”Sellaisia hanttihommia. Pessy autoja, vähän tarjoomassa ruokia... Ja vähän kaikkia hanttihommia. Ja siivonnu tietenki, niinku suomalaiset akat siivoo. Käyny noissa kielisissä paikoissa siivoomassa. En mä enää paljon oo.”

Suomalaisnaiset löytävät helposti siivoustöitä. Isalaisilla työmarkkinoilla heidän valttinaan on sekä miesten hankkima että itse hankittu hyvä maine:

”Musta tuntuu, että täällä suomalaisilla on hyvä maine. Niinku yleensä mainareilla ja mitä mä oon siivonnu nytte, niin suomalaisilla on hyvä maine sillain, että ne on hyviä työntekijöitä. Luotettavia. Ja minusta tuntuu, että monet mielellään ottaa suomalaisen siivoojan. Ne sanoo, että oo, meillä on ennenkin sellanen.”

Isan suomalaisnaiset puhuvat leikillään omasta siivousmafiasta. Näin, miten ryhmä toimii, kun yksi päätoimisesti siivonnut siirtolainen muutti pois kaupungista. Kaupunkiin jääneet suomalaiset jakoivat vapautuneet työt tarvitseville. Työnantajat olivat ratkaisuun hyvin tyytyväisiä. Kotiäidistä osa-aikaiseksi siivoojaksi siirtynyt siirtolaisnainen ihmetteli, miten helposti hänet hyväksyttiin. Suositukseksi riitti, että hän oli suomalainen ja samaa tehtävää aikaisemmin hoitaneen suomalaisen ystävä. Yhden toimiston siivoamisen suomalaisnaiset antoivat erään suomalaissiirtolaisen venäläiselle vaimolle. Tämäkin järjestely sopi työnantajalle. Riitti, että uusi työntekijä oli suomalaisten tuttu ja suosittelema.

Filippiiniläisnaiset ovat myös ottaneet osansa Isan siivousmarkkinoista. Suomalaisten ja filippiiniläisten ystävälliset suhteet eivät ole kärsineet tästä. Suomalaisjoukko oli jo supistumassa silloin kun filippiiniläisiä alkoi tulla Isaan suurempia määriä. Filippiiniläiset eivät ole uhanneet suomalaisten toimeentuloa, työtä on riittänyt kummallekin ryhmälle.

Kotiäitinä oleminen taloudellisesti mahdollista

Monet suomalaisnaiset jäivät kotiin hoitamaan lapsiaan, koska se oli taloudellisesti hyvin mahdollista ja koska muitakaan vaihtoehtoja ei ollut:

Oliko tavallista 60–70-luvulla, että äiti hoiti kotona?

”Kun kaivoksella oli vuorotyö niin ei, se oli hirveen vaikiaa. Ja kaivoksella oli niin hyvät palkat, siihen aikaan, että sen takia ei tarvinnut mennä töihin.”

Suuren muuttoaallon lapsille ei juuri ollut päivähoitopaikkoja. Siirtolaisten lapset menivät muiden lasten tavoin esikouluun nelivuotiaana ja varsinaiseen kouluun viisivuotiaana. Kun nuorimmainen oli mennyt kouluun, äitien oli helpompaa lähteä työhön. Mutta isommissa perheissä riitti tekemistä kotonakin. Moni siirtolaisnainen hoiti ensin kotona omat lapsensa

ja siirtyi pian sen jälkeen lastenlastensa hoitajaksi. Aina eivät suomalaismiehet halunneet vaimon menevän töihin:

”Isäntä sano miulle että et töihi mäne, sinä pysyt kotona.”

Jotkut kotiäitinä olleet suomalaiset lähtivät työmarkkinoille vasta avioeron jälkeen:

”Mä en ees kahtonu töitä, mutta sitten kun ero tuli, sitten oli pakko ruveta töitä kahteleen. Niin sen jälkeen mä menin sinne. Tai niinku pääsin.”

Naisten työura on joutanut perhetilanteen mukaan. Osa äideistä meni lasten kasvettua kokopäivätyöhön, jotkut osa-aikaiseen. Pari tapaamaani suomalaisnaista oli kotiäitiä aikana alkanut hankkia lisäansioita pullan leipomisella ja myynnillä. Heistä toinen jatkoi vielä kenttätöiden aikaan. ”Kardemumma on Suomesta”, hän mainosti pitkojaan ja viinereitään, joiden ostajakunnasta vain osa oli suomalaisia.

”Tullyssä siivosin koulua. Townsvillessä en tehny mittään, yhden vuoden. Mut sitte ku tulin Mount Isaan, niin oon tehny vaikka mitä. 27 vuotta olin sairaalassa töissä.”

”Minä olen ollu täällä tuossa Verona-hotellissa. Minä oon siinä ollut kolkytäkaks ja puoli vuotta. Minä olin siinä kokkina.”

Suomalaisnaisista osa on ennättänyt tehdä Australiassa pitkän työuran. Kodin ulkopuolella työskennellessään naiset saattoivat olla osa hyvin monietnistä joukkoa, samoin kuin miehet kaivoksella. Esimerkiksi sairaalaan otettiin aikanaan tarkoituksella eri ryhmiin kuuluvia työntekijöitä, jotta nämä saattoivat toimia tulkkeina:

”Kaiken maalaisia oli. Siellä iha alussa, ku minä pääsin sinne töihi, minä olin ainut suomalainen. Se pomo sano, että hää ottaa joka kansallisuutta yhen tai kaks. Että se otti sitte jugoslaavia ja puolalaiset ja... Että siellä oli vaikka minkä maalaista sitte.”

Tulkkitarve ei enää ole Isan sairaalassa keskeinen rekrytointiperuste. Nuori suomalainen kätilö toimi kuitenkin varsin kansainvälisessä työyhteisössä:

”Samaan aikaan kun mä tulin, niin tuli yks malesialainen kätilö. Ja meil on yks englantilainen – näist pysyvistä – ja sit loput on australialaisia. Meille tulee aika paljon muutaman kuukauden työjaksoihin niinkun Englannista ja Irlannista kätilöitä, mutta enimmäkseen on australialaisia. – – Ensiapuosasto ja lääkärit on paljon ulko-maalaisia. Lääkäreistä on eteläafrikkalaisia jonkin verran. Ja englantilaisia. Ja sit on näitä aasialaisiaki lääkäreitä jonkun verran.”

Kaksi haastattelemaani nuorta siirtolaisnaista aikoo jatkaa opiskelujaan Australiassa, heitä kiinnostaa hoitoala. Yksi haastateltava oli ensin pitkään kotiäitinä, opiskeli lasten kasvettua

taloustieteitä yliopistossa, valmistui ja siirtyi työelämään. Jotkut työiässä olevat naiset ovat päättäneet jäädä Isaan vielä joksikin aikaa, koska heidän on helpompi löytää töitä sieltä kuin rannikolta. Isaan on yleensä tultu miesten työmahdollisuuksien vuoksi, mutta siellä saatetaan olla naisen työn vuoksi:

”Mä haluisin lähteä kanssa. Kovasti. Mutta kun mä ajattelen, mä olen liian nuori saamaan eläkettä ja liian vanha hakeen muualta töitä. Täällä on lyhkäset matkat, täällä mun on hyvä tehdä töitä vielä. Mä olisin valmis lähtemään. Jos voittasin rahaa jostakin mä läksisin just. Eläkeikä tulee, niin minä häivyn. Minusta tuntuu, se ratkasu olis pitäny tehdä jo kun minä olin nuorempi ja ihan vaan kerta kaikkiaan lähteä, myydä talo ja lähteä.”

Suomalaisnaisista moni on päässyt eläkkeelle australialaisen käytännön mukaisesti eli yhtä aikaa aviomiehen kanssa.

”Helpommallakin pääsis, kun vähän jaksas lukea”

”Minä en voi muuta kiittää kuin mainia. Ja tytötki ol, ne käy kymmene luokkaa kouluu, niinku siihen aikaan olisvat olleet Suomessa keskikoulun käyneet, ja ne oli sen verran hyviä, maini otti sinne. – – Työllään ne on hankkina nyt kaikki mitä niillä on. Suap sanoa ihan reilusti. Ja jokainen tietää.”

Vanhempaan siirtolaispolveen kuuluva äiti oli ylpeä siitä, että hänen seitsemästä lapsestaan viisi on ahkeruutensa ja osaamisensa ansiosta päässyt kaivosyhtiön töihin. Edellistä yli 40 vuotta nuorempi suomalaisäiti ei ollut yhtä innostunut ajatellessaan Isan kaivosta kouluikäisen poikansa mahdollisena työpaikkana:

”Pelkään vähän, että alkaa vaikuttaa paikallisen väestön nää, että kaivokselle töihin ja tämmönen. Että pikkasen alkaa näkyä tämmöstä vaikutusta. Mut toivottavasti ei.”

Onko nuorten miesten keskuudessa tällaista?

”On joo. Kaikki sanoo, että kaivoksella saa rahaa. Ja sitte poikakin on nähny just. Hän harrastaa tota kickboxing, siel on vetäjät vähän yli parikymppisiä ja kaivoksella töissä. Ja on hienot autot ja näin. Nii se on vähän semmonen pieni haave, että iteki.”

Onko se hyvin miehekästä täällä se kaivostyö?

”Jonkin verran mä luulen, joo. Kyl se vaikuttaa. Se on arvostettu.”

Et ole kauhean innostunut?

”En, en missään nimessä. [Nauraa] Mut en mää tuu sanomaan sitä vastaanakaan. Mut must kannattaa kyllä miettiä hyvin tarkasti. Ei, ei sillä että se olisi huono ammatti. Ei se ole huono ammatti. Mutta se on hirveen raskas. Se on todella raskas ammatti. Et sen puoleen. Helpommallakin pääsis, kun vähän jaksas lukea.”

Monet suomalaissiirtolaisten lapset ovat valinneet lukemisen. Osa on sijoittunut opiskelun jälkeen kotikaupungin kaivosyhtiön palvelukseen hyvälle paikalle, suurin osa on lähtenyt muualle:

M: ”Isä ja äiti on työssä, maksanu kaikki opinnot. Ja sit ne on häipyny.”

N: ”Ni monet on korkeelle lukeneita. Korkeissa viroissa tuolla rannikolla.”

Ylipisto-opiskelu on Australiassa niin kallista, että se tuntuu hyvätuloistenkin vanhempien taloudessa. Useampikin tapaamani kaivosmies suunnitteli vaihtavansa muihin töihin vasta sitten kun lasten yliopistorahat on saatu koottua:

”Jee. Me maksetaan niitten lukemukset pois ja saadaan ne, niin kun sanotaan, elämän alkuun ite. Lukeminen hyvin kallista hommaa täällä. Ne ei saa mitään apuu. – – Mä olen kaksi vuotta töissä, että saadaan se vanhempi poika pois opistosta.”

Jotkut äiditkin siirtyvät kotoa työelämään nimenomaan lasten opintorahoja ansaitsemaan, näin teki muun muassa kahden insinööripojan äiti:

”Well, minä olin töissä niin kauan kun tuli pikkusia. Ja sitten minä olin pois yhdeksäntoista vuotta. Ja sitte ku pojat menivät yliopistoon, niin sit minun pit männä takasin töihi. Ja minä olin siellä sitte niin kauan kun ne opiskeli. Ja nyt minä olen ollu pois, siitä lähtien kun ne tuli valamiiks.”

Työ tuo vaurautta ja arvostusta

Kuulin kerrottavan suuromaisuuksia koonneista, Isasta pois muuttaneista suomalaisista:

”Ne on monet tehneet täällä suuria rahoja. Ja tiiätkö laittaneet taloja ja myyneet niitä. Rannikolla ostaneet oikeaan aikaan. Saaneet sillai, että eläävät nyt rikkaasti. Sanovat, että Sunshine Coast on täynnä mountisalaisia, kaikilla parhaimmilla paikoilla. – – Ne on miljonäärejä monet. Ne ei oo semmosia ollu, että ne ois tuhlaavaisia ollu kaikkeen muuhun. Jotku matkusteli kyllä, että kävivät Suomessa usiaan kertaan. Mutta toiset vaan, ettei käyny ollenkaan.”

Kaupungissa tapaamani siirtolaiset tuntuivat olevan vähempäänkin tyytyväisiä. Moni sanoi huomanneensa, että pohjoismaalaiset suhtautuvat rahaan eri tavoin kuin jotkut muut. Eräs kaivosmies kuvasi eroa näin: aasialaiset ja eteläeurooppalaiset haluavat, että kuollessa on miljoonia, mutta pohjoismaalaiset laskevat, miten pitkään on tehtävä töitä, jotta on hyvät olot lopuksi iäksi.

”Minulla ei oo koskaan ollu paljon rahaa, mutta niin mä oon pärjänny. Mökki on ja auto on. Ja töitä riittää. Niin mitä sitä tarttee.”

”Tärkeä asia, että on hyvä työpaikka. Turvallinen paikka kasvattaa lapsia, antaa niille koulutukset ja tämmöset. Että on rahaa ja voi lähettää kouluun.”

”En tee työtä tullakseni rikkaaksi. Mutta haluan, että pojalla olisi jotakin.”

N: ”Suuri osa suomalaisista on lähteny aika heikoista oloista. Ainaki siis tämä sukupolvi, mikä on tullu meiän kans.”

M: ”Nii, ei se oo tullu tänne iso varallisuus mukana.”

N: ”Että se tuntuu jotenkin tärkeältä, että täytyy saaja elämä järjestykseen.”

Useimmat ovat saaneet taloutensa hyvään kuntoon, se on vieraankin helppo huomata. Elin-tasoa ihastelevalle muistutetaan kuitenkin, että Isassa mikään ei ole tullut lahjaksi:

”Mutta se on, tiiätkö, se on mun selkänahasta kaikki kiinni.”

Nekin Isan suomalaiset, jotka ovat elämäntapojensa ja maailmankatsomuksensa puolesta hyvin erilaisia, puhuvat työn tekemisestä samalla tavalla. Yksi suomalainen totesi, ettei hänellä muita suomalaisia tapoja olekaan kuin suhde työhön.

”Siinä mieles mä oon suomalainen, et bullshitti on all right, kun juttelee hauskoja, mut sitte ku pitää jotaki tehä, ni se pitää tapahtua kanssa. Pitää olla jonkunlaista järkeä. Täällä yleensä on elämäntapa, että huomenna tehdään. Mutta suomalaiset on kovia yrittään. Ja mä yritän kans. Jos ei yritä, eihän siitä mitään tuis.”

”Se on suomalaisen ylpeys, et sen pitää tehä hyvin. Ja enemmän ku tarpeeks.”

Mitä suomalaista olet halunnut opettaa tyttärelle?

”Yhden asian se on oppinu hyvin: Että työtä tehdään ja sitä tehdään kunnollisesti. Ja juhlia voi nin kauan kun työt tulee tehtyä kanssa. Sen se on saanu minulta. Täs kaivosyhtiössä, mis minä olen töissä, on suomalaisia aina arvostettu kovasti. Kaikki tekee töitä.”

Siirtolaiset toivovat, että koulutus takaa lapsille helpomman ja varman toimeentulon. Mutta vaikeuksien varalle lapsille opetetaan myös sisua:

”Pitää olla sisua. Niin kuin mä sanon mun lapsille, että kun mennään tekemään homma, niin sitten pitää olla sisua. Eikä mieli saa jättää sua. Pitää mennä vaan. Purra hampaita vaan ja tehdä homma.”

Suomalaiset tietävät, että heitä on Australiassa arvioitu ja arvostettu sen perusteella, miten he hoitavat työnsä. Kova työn tekeminen on tärkeä kriteeri myös silloin, kun suomalaiset itse luovat kuvaa ”kunnan suomalaisista”. Suuren aallon mukana tuli maineen pilaajia:

”Kyllä ne on ollu tykättyjä, niinkun ihan ensimmäisinä työmarkkinoilla, suomalaiset. Mutta suomalainen on, että se tekee minkä se ottaa tehtäväkseen. Mutta kyllä Suomestaki tuli, sitte ku halvalla rupes pääsemää, nii sitä semmosta porukkaa, paljo semmosta... Kaksikymmentä dollariako ne makso matkasta. Myö maksettii vielä matka ite.”

Suomalaiset arvostavat myös omillaan toimeen tulemistä. Toisia kyllä autetaan ja heiltä otetaan vastaan apua, mutta yhteiskunnan apua vierastetaan:

”Sillonkin kun me tähän maahan tultiin, sanottiin että kahteen vuoteen ei saa mitään pyytää avustusta valtiolta. Ja mun mies ei kyllä ikään mitään pyytäny.”

”Ja minä kävin iltasin ja vielä weekendillä työssä ja sillai myö männä rettuutettii etteepäin ja eikä kukkaa sano, että myö oltii mierossa, valtio meitä elätti. Ei varmasti. Nii. Mitä minä muuta niille [lapsille] voin opettaa, muuta ku että jos ei sinä tie työtä, sulla ei oo mittää muutakaa.”

Kun suomalaiset puhuvat muihin ryhmiin kuuluvista, he käyttävät samoja hyväksymiskriteereitä kuin suomalaista puhuttaessa. Näin teki esimerkiksi vanha siirtolaisäiti lastensa australialaisista puolisoista kertoessaan:

”En moiti miniöitäin enkä vävylöitäin. Että ne on kaikki työtä tekeviä ihmisiä.”

KULTTUURI, ELÄMÄNTAPA

Suomalainen kulttuuri löytyy kodeista

”Minä luulen, että parakeilla siellä monelta poikamieheltä meni uni, kun ne kuuli sitä kolinaa. Humppaa ja mitä muuta ne tanssi. Se oli sellanen jyrinä niinko kaks valtavaa elukkaa tappelis josain puumökissä. Ja se haitarin soitto vielä siihen päälle.”

Suomi-talon tanssit muistetaan mainita, kun Isan suomalaiset puhuvat kotikaupunkinsa suomalaisesta kulttuurista. Saman tien saatetaan todeta, ettei Isassa oikeastaan enää ole suomalaista kulttuuria. Jotkut lisäävät vielä, ettei se koskaan ole ollutkaan kovin näkyvää.

Onko Isassa vielä suomalaista kulttuuria?

N: ”Ei oikeestaan oo.”

M: ”Ei sitä enää semmosta, mitä ennen vanhaan oli jotain. Kansallispuku päälle ja muuta semmosta.”

N: ”Tanssivatten ja tekivätten. Ja tango soi illalla. Ja haitari soi ja kaikki... Mutta ei enää soi.”

“Finnish culture? They used to have a Finnish folk dancing group. It used to perform occasionally. I mean it [Finnish culture] was't very visible anyway in a public sense. – – Dances, parties, got drunk. That is Finnish culture I have experienced. Tango and having fun. And somebody playing the piano accordion, which I love.”

Näkyvyyttä on saatu silloin kun omaa kulttuuritaustaa on esitelty erilaisissa näytöksissä ja näyttelyissä:

”On viety parikin kertaa suomalaiset kangaspuut Civic Centeriin ja siellä kudottu matto. Ja keherätty, on ollu rukki. Ja kaikkea semmosta. Ja kaikkia näyttelyitä ja kaikkia suomalaisia koristeita. Kerran meil oli näyttely, me kerättiin niin paljon kun meillä oli Iittalan lasia. Jokkainen vei mitä Iittalan lasia oli. Me saatiin hyvin nätti näyttely, vaikka kellää ei ollu niitä kovin paljon.”

Suomalaista kulttuuria pohtiessaan moni mainitsi myös Mannerheimin linjaksi kutsutun suomalaisten miehittämän baaritiskin, pesäpallon ja köydenvetokilpailut. Noissa toimissa suomalaiset sekä näkyivät että kuuluivat. Toiminnan omaleimaisuuden ja käytetyn kielen perusteella ulkopuolisetkin pystyivät tunnistamaan suomalaiset omaksi ryhmäksi. Nämä suomalaisilmiöt kuuluvat kuitenkin menneeseen aikaan, niistä ei ole jäljellä kuin muistoja ja valokuvia.

2000-luvulla suomalaisia on vaikea erottaa joukosta. Etniset organisaatiot – Suomi-Seura ja suomalaisseurakunnat – toimivat yhä, mutta eivät pidä melua itsestään. Toinen

suomalainen kyllä tunnistaa paikallislehden jutuissa tai yritysten mainoskylteissä näkyvät suomalaiset nimet, mutta muille isalaisille nimi ei paljasta toimijoiden taustaa. Heikko julkinen erottuvuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että suomalaiset olisi pakotettu luopumaan omista tavoistaan ja etnisestä identiteetistään. Yli 60 vuotta Australiassa asunut siirtolaismies on huomannut, että kulttuuri löytyy kodeista ja siellä se säilyy niin kauan kuin ihmiset itse niin haluavat – tai niin kauan kuin on ihmisiä:

“What are we talking about? The culture is something I can have at home. It is traditions we carry on at home, always. It doesn't have to disappear, unless we want it to disappear. It depends. If I leave the town, I take the culture with me. And that's the way a lot of culture has left the town. You can't do anything about it, because people are leaving. All are leaving. You can't tell them to stay. In general this is a mining town. People come here to earn living. And when they retire they go somewhere else. There are only a few like me, who stay.”

Moni muukin sanoi kulttuurin löytyvän kodeista. Eräs kaivosmies halusi tehdä selvän eron harrastettavan kulttuurin ja eletävän kulttuurin välillä:

”Sit on suomalaista kulttuuria harrastettu pitkään. Mutta jota kulttuuria harrastetaan, niin se on kuoleva kulttuuri. Tai kuollu. Kulttuuri on se missä eletään. Ja se mitä harrastetaan, sit ei enää ole olemassakaan. Oikeastaan. Että se on ollu kuolleena jo kymmenen vuotta ainakin. Tarkottaa, että sitä kulttuuria harrastetaan vaan Suomitalolla, muttei käytännössä.”

Harrastettavaan kulttuuriin kuuluvat tämän jaon mukaan esimerkiksi 1980-luvun kehruja ja tanhuesitykset: ne kertoivat menneestä, mutta eivät esittämisajankohtansa suomalaisesta tai australiansuomalaisesta elämäntavasta tai todellisuudesta.

Käytän *kulttuuri*-sanaa – eräiden haastateltavieni tavoin – *elämäntavan* synonyyminä. Näin ajatellen kulttuuri on jollekin ihmisjoukolla osittain yhteinen erilaisten, eri suunnista ja eri aikoina omaksuttujen toiminta- ja ajattelutapojen kimppu. Kenttätyössä sain tietoa perinteen säilymisestä ja siirtämisestä. Sain myös käsityksen uuteen ympäristöön ja uuteen aikaan sopivaksi muokatusta elämäntavasta. Tässä esittelemäni Isan suomalaisten kulttuuri on toisaalta yksi tapa olla suomalainen ja toisaalta Isassa elämisen suomalainen sovellutus.

Joulu, suomalaiset ruuat ja sauna

Does your family have any Finnish traditions?

“Christmas, Finnish dishes, sauna.”

Do you have sauna?

”Yee.”

Isassa suurimman osan elämästään viettänyt siirtolainen nimesi kolme asiaa, joissa hän ja hänen Suomessa syntynyt vaimonsa toimivat edelleen vanhan kotimaan tapaan. Joulutavat, suomalaiset ruuat ja sauna ovat säilyttäneet asemansa, vaikka puoliset ovat käyttäneet kotikielensä englantia jo vuosikymmenien ajan ja vaikka heillä on vain vähän yhteyksiä Isan muihin suomalaisiin. Muissakin tapaamissani siirtolaisperheissä suomalaiset ruuat ja joulutavat ovat suosittuja, saunominen sen sijaan on jo harvinaisempaa.

Yhden todisteen suomalaisten joulutapojen ja ruokien säilymisestä sain viettäessäni jouluaattoa eräässä siirtolaiskodissa suomalaisäidin, tämän Australiassa syntyneen tyttären ja tyttärentyttären sekä irlantilaissukuisen vävyn seurassa. Emäntä oli ahkeroinut keittiössä ja ulkogrillin ääressä: illallisella nautittiin kinkkua, kalkkunaa, porkkana-, peruna-, lanttu- ja liha-makaronilaatikkoa, valkosipuliperunoita, karjalanpaistia, salaatteja, silliä, lohta ja karjalanpiirakoita. Australialaista oli vain viini. Emäntä kertoi valmistavansa suomalaista ruokaa silloin tällöin, ei vain juhlapäivinä. Lahjat avattiin suomalaisen tavan mukaisesti jo aattoiltana. Illan emäntä sai lahjoja perheenjäsenten lisäksi työnantajilta, Isassa asuvilta suomalaisystäviltä sekä sukulaisilta ja tutuilta Suomesta. Tyttärentytärkin sai paketteja isoäidin isalaisilta suomalaisystäviltä. Isäntäväki oli aattoillan mittaan puhelimitse yhteydessä Australian rannikolla ja Suomessa asuviin sukulaisiin. Välillä otettiin kuvia, kuunneltiin suomalaista joulumusiikkia, keskusteltiin ja syötiin puuroa. Ilta sujui samalla tavoin kuin lukemattomissa kodeissa Suomessa. Keskustelu käytiin kuitenkin englanniksi, kielellä, joka oli otettu perheen kotikieleksi lasten mentyä kouluun. Siis tässäkin siirtolaisperheessä suomalaiset joulu- ja ruokatavat ovat säilyneet suomen kieltä pitempään.

Useimmat Isan suomalaissiirtolaiset kertoivat viettävänsä joulunsa mahdollisimman suomalaisesti:

N1: ”Mää keitän kinkun ja sitte ruskistan uunissa sen. Jami jami. Ennen tehtiin lanttuloorat ja porkkanalaatikot ja me pidettiin Suomi-haalillakin aina...”

N2: ”Ja riisiryynipuuro ja soppa. Sellasta suomalaisen tyylin.”

N1: ”Riisipuurot ja sekahedelmäsopat. Tavallista, niinkun. Mihin niistä tavoista on päässy.”

”Mulla on tuolla suomalaine jouluvideoki: julistetaan joulurauha ja kauneimmat joululaulut. Siitä se alkaa sitte jouluaatto. Perinteisesti.”

”Myö istutaa aattoiltaa koton. Jouluaateria. Joulupukki.”

Suomalaisten tapa antaa lahjat jouluaamun sijasta jo aattoiltana on levinnyt myös joihinkin Isan ei-suomalaisiin perheisiin:

”Naapuritki on oppinu meiän joulutyylin. Me ollaan niitä käännytetty suomalaisiksi joulunvietossa.”

Joissakin asioissa on jouduttu antamaan periksi australialaiselle tyylille:

”Se on australialainen tapa opittu, että joulukuus tuuaan sisälle jo heti joulukuun alussa. Well, ku se ei oo neulakuus, se on plastic one.”

Monet muualle muuttaneet lapset palaavat jouluksi Isaan vanhempiensa luokse. Lapsenlapsillakin on koulusta kesälomaa ja heillä on aikaa olla isovanhempien seurassa:

”Tytär käy aina joka joulu. Joka joulu myö tehää suomalaisia ruokia. Piparkakut paistetaa lapsie kanssa ja... Se on ykstoista vuotta vanha miu tyttären tyttö nyt, nii se on parempi paistamaa piparkakkuja ku minä. Menee nii sukkelaa.”

Joulua viettävät niin uskonnolliset kuin vähemmän uskonnollisetkin. Jouluinen tunnelma ei kuitenkaan tule kenellekään itsestään, se täytyy tehdä.

N: ”Tääl ei oo joulua. Mikää muu ei oikeestaa häiritse.”

M: ”Ei o vuodenaikoja.”

N: ”En määl kylmää kaipaa, mutta olis kiva joskus olla valkosta lunta. – – Aina Suomessa on semmonen joulun tunnelma. Ei tääl oo. Ei siinä oo sitä pimeyttä ja kynttilöitä ja semmosta mikä siel on. – – Kyllä sitä yrittää vaa suomalaisia jouluruokia tehdä ja semmosia vanhoja perinteitä pitää. Että se ois niin kuin vähän erilaista se joulu.”

Tässä perheessä vieraili pukki vielä sittenkin, kun lapset olivat jo isoja – ihan vain oikean tunnelman vuoksi. Yksin eläville ovat Suomi-Seuran ja seurakuntien juhlat olleet tärkeitä joulutunnelman luoja:

”Suomi-haalilla ku meillä oli ennen vielä ne joulujuhlat, niin mä aina söin niitä laatikoita siellä.”

Tummaa leipää, pullaa ja kahvia

Kymmenvuotias koulutyttö – kahden suomalaissiirtolaisen Australiassa syntynyt tytär – kirjasi suomalaisia ruokia luokkatovereiden kanssa tekemäänsä ryhmätyöhön:

Finnish people have been selling lots of Pulla here in Australia. Some traditional Finnish food have been eaten here in Australia. For example soups, hot soups, potatoes, porridges and Rye bread. (Hakola ym.)

Tummaa leipää, keittoja ja pullaa pidetään Isassa tyypillisesti suomalaisina ruokalajeina. Ne löytyvät muun muassa kahden haastatteleman siirtolaismiehen suosikkilistalta, toinen on naimisissa australialaissyntyisen ja toinen filippiiniläisen kanssa:

”Me tehdään joskus pullaa ja tummaa leipää ja äidin suomalaisia ruokia.”

Kuka sitä pullaa leipoo?

”Mun vaimo. Se on oppinu mun äidiltäni.”

”Pullaa ostettiin just. Rokkaa. Kalasoppaa – australialaiset ei ymmärrä kalasopasta mitään. Ne on niitä suomalaisia tapoja.”

Siirtolaisten lapset ja lapsenlapset pitävät yleensä suomalaisesta ruuasta. Erään suomalaispariskunnan tyttären mielestä parasta siirtolaisen lapsena olemisessa on se, että saa ”hyvää wogfoodia”. *Wog* on Australiassa siirtolaisesta käytettävä halventava ilmaisu, mutta tässä tapauksessa sillä oli varsin positiivinen merkitys. Joskus suomalainen ruoka on noussut suomalaisuuden symboliksi. Näin kävi, kun siirtolaisäiti ja itsensä hyvin australialaiseksi tunteva toisen polven jäsen ratkoivat erimielisyyksiään:

”Kun lapset suuttuu, ne sanoo äitiä suomalaiseksi. – – Mun omalle pojalle mä tein kerran semmosen, kun sekin halus olla australialainen, mä olin suomalainen. Mä söin ruisleipää ja hänelle laitoin valakosen leivän. Ja mä olin paistanu lättyjä, niin mulla oli vähäsen suomalaista lakkahilloa. Joo. Sitä oli hyvin vähän, niin mä panin hänelle vadelmahilloa. Ja me ruvettiin syömään ja se näki, että mun lautasella oli se leivän pala ja hänen lautasella se valakonen australialainen leipä. Ja sama juttu, sen lakkahillon mä laitoin ihtelle ja hänelle sen toisen. Mä sanoin, että syön tän ruisleivän, kun mä oon suomalainen ja sä saat syyä sen valakosen leivän, ku sä oot australialainen. Se sano, että vaikka suomalaiset on tyhymiä, ne osaa tehdä hyvää leipää. – – Kyllä kaikki lapset arvostaa suomalaista ruokaa.”

Söin Isan suomalaistyyliin muun muassa lihakeittoa, perunamuusia ja lihapullia, silli-laatikkoa, kaalikääräleitä ja marjakiisseliä. Jotkut kokkaavat arkenakin mielellään niin suomalaista ruokaa kuin saatavilla olevista aineksista vain saa tehtyä. Jotkut taas tekevät enemmän australialaisilla tai muilla resepteillä:

”Joo, me kaikki tykätään hirveesti aasialaisesta ja kiinalaisesta ruuasta. Ja minäkin tein kiinalaistyyliä ruokia vielä kun mies eli. Sano aina, että nyt teit jo parempia ku kiinalaiset.”

Lähes joka siirtolaistalossa tarjottiin kahvia. Usein talonväki kertoi samalla omista kahvitavoistaan ja vertaili niitä australialaisiin. Muutamat olivat ruvenneet tarjoamaan varsinkin australialaisille vieraille kahvia paikalliseen tapaan: tarjoaja kaataa kahvin isoon mukiin ja

lisää siihen toivotun määrän sokeria ja kermaa tai maitoa. Joistakin tämä tapa tuntuu vuosikymmenien totuttelun jälkeenkin hankalalta:

N: ”Suomessa kun tulee vaikka tuttu kylään, nii sä keität kahvia. Sit tuot sokerit ja majon tai kermaa ja tuoho pöytään. Ja kuppiin sit kaajat. Saa siitä. Nii täällä niile piti tää niinku laittaa valmiiks. Ja mä en oon tänä päivänä oppinu siihen. Minust se on niin henkilökohtane asia. Mä aina, kun meille tulee ausseja, mä paan pöytään, niin mä sanon, että laittakaa ite, että mä kaajan. Mä en tuu sekottaan teiän kuppejanne, mä en osaa sitä.”

M: ”Mä taas teen.”

N: ”Tuo kyllä tekee, mutta mä en osaa.”

M: ”Jos joku sanoo, että mä haluan yhen sokerin sinne, mä laitan yhen sokerin. Jos se haluaa maitoa, mä laitan maitoa. Ja tykätköön siitä tai ei. Mutta ne on ite sanonu, että tuollai mä haluan. No, siinä on. Selvä.”

N: ”Tosi tuttu pitää olla mulle australialainen, että ni sitte mä... Se sanoo että voitko sä laittaa, se pyytää mua. Sitte mä sanon, että kuinka paljon, että onko tämä riittävä. Se on yhtä kyselemistä.”

M: ”Mää en oo nii tarkka.”

N: ”Mä oo. Mä koen sen tietysti...”

M: ”Se on henkilökohtanen asia tuo kahvin tekemine.”

N: ”Must se on nii helppo, ku se kaaetaa kuppii ja laittaa ite. Minä aina käsken ne pöytään ja sanon, että istukaa tohon noin ja laittakaa.”

Isan suomalaisten kahvipöydässä riittää valittavaa: pullaa, kakkuja ja pikkuleipiä; joulun aikaan tietenkin piparkakkuja ja joulutorttuja; usein myös voileipiä, ehkä jopa itse tehtyä ruisleipää, karjalanpiirakoita ja munavoita, joskus lettujakin. Suomessa emännillä on usein tapana vähätellä runsaitakin tarjoamisia, mutta Isassa en tällaista havainnut. Siirtolaiset tietävät, että tavallisen australialaisen kahvipöydän anti on niukka. Jotkut valistivatkin, että paikallisessa kodissa ei pidä loukkaantua, jos tarjolla on vain pari keksiä tai ei niitäkään.

Toiseen polveen kuuluva mieshaastateltava oli omaksunut australialaiset kahvitavat, ja hän piti niitä mutkattoman käytännöllisinä:

”Ku Australiassa voi kutsua ihmisiä ja ne tulee käymään, niin mä voin antaa kahvikupin käteen ja mennä istumaan. Ja en tarjoo mitään sen kahvikupin kanssa. Se ei oo mitenkää epäkohteliasta Australiassa. Tai se on kohteliasta, ku sä saat kahvikupin käteen.”

Suomalaistyyppiseen runsaaseen kahvipöytään pääsee varmimmin suomalaispariskuntien sekä eronneiden ja leskeksi jääneiden suomalaisnaisten kodeissa. Ei-suomalaisen kanssa avioituneet ja yksin asuvat siirtolaismiehet tarjoavat usein kahvin sijasta kylmää juotavaa. Ei-suomalaisen kanssa avioitunut nainen voi kattaa vaikka brittiläistyyppisen kahvipöydän:

”Haluutko lissää kahvia? Ole hyvä, jos scones käy.”

Kahvi on myös yleinen puheenaihe. Jos kaupasta löytyy suomalaiseseen makuun sopivaa paahtoa, sitä suositellaan muillekin. Arkisin käytetään paljon murukahvia. Suodatin- tai pannukahvia juodaan vieraiden kanssa ja juhlan kunniaksi. Kun halutaan oikein juhlistaa kahvihetkeä, nautitaan suomalaista kahvia:

”Suomalainen kahvi se on hirveen kallista. Tuolta Brisbanesta kirkolta, suomalaiselta kirkolta mä ostin. Se makso viiskymmentäviis markkaa se paketti. Että sitä juuaan sitte oikein juhlissa. Keitetään pannulla suomalaista kahvia.”

Eräs siirtolainen sai Suomessa asuvalta sisareltaan kymmenen kiloa kahvia. Vastaanottaja jakoi osan ystävilleen, ja niinpä join tuon lahjaerän kahveja useammassakin isalaistalossa. Herkkulähetyksiä tulee Suomesta muillekin. Kahvin lisäksi saadaan muassa salmiakkia ja sinappia. Joitakin suomalaisruokia hankitaan itärannikon kaupoista. Brisbanen-tuliaisina tuodaan esimerkiksi lakka- tai puolukkahilloa.

Sauna ei ole välttämätön, mutta talo on tärkeä

Kylvin Isassa yhden suomalaisperheen saunassa – eukalyptusvastalla – ja kuulin kuudesta muusta yhä suomalaisten hallussa olevasta saunasta. Mahdollisesti niitä oli enemmänkin, mutta ei kovin monta.

”Kyllä täällä on, mutta ne on kielisten hallussa ne talot.”

Ennen suomalaistaloihin tehtiin paljonkin saunoja. Yksi siirtolainen muisteli, että heillä oli 1930-luvulla talossa vain hiekkalattiat, mutta sauna piti silti olla. Erään toiseen polveen kuuluvan mielestä sauna on ollut tärkein osa Isan suomalaista kulttuuria:

”Sauna. Meillä on ollut aina sauna. On tullut ystäviä saunan takia. Hirveän tärkeä ollut täällä. Saunassa kävi muitakin kuin suomalaisia, omien vanhempien luona, joitakin ausseja.”

Joskus rakennettiin porukalla sauna sellaiselle suomalaiselle, jolla sitä ei vielä ollut:

”Kovasti talkoohenki eli ennen vanhaan, että jos jollakin oli jotaki tekemistä. Niinku me ostettiin ensimmäine paikka, siinä oli suihku mutta ei saunaa. Melkein kaikilla suomalaisilla oli sauna. No, päättivät suomalaiset sitten heti, että kyllä teilläkin on sauna oltava. Ja nii ne tulivat ja rakensivat päivässä sen saunan, miesporukka. Että sellanen talkoohenki kyllä oli. Ja sitten yks toi kiukaan ja sitten osas hitsailla, nii se hitsaili siihen putket. Siinä kiukaassa samalla lämpeni vesi sitten. Hän osas tehdä

kaikki ne. Kaikki ne, ei niistä mitää maksettu. Kaikki tuli niinku talkootyöhön. Ett se oli sellasta mukavaa aikaa silloin.”

Saunantalkoita ei enää pidetä. Ne, joilla on sauna, kutsuvat saunattomia tuttavvia kylpyyn, mutta kaikki eivät jaksu innostua. Viimeisestä saunomiskerrasta on joillakin siirtolaisilla kulunut jo vuosia ja joillakin jopa vuosikymmeniä:

Milloin olette käynyt viimeksi saunassa?

N: ”Viimeks Suomessa, kaks vuotta sitten.”

M: ”Meillä oli sauna täällä, toisessa talossa.”

N: ”Tytöt tykkää ihan hirviästi saunasta. Ne on kyl kerjänny, että isi tekis tänne saunan.”

Oletko käynyt saunassa?

”Kuule, [NN] kuhtu ja minä en oo lähteny. Minä oon silloin nuorena tyttönä joskus käyny. En minä uskalla ennää männä, tulloo syvänhalavaus.”

Isaan muutettuaan moni siirtolainen joutui aluksi asumaan hyvin vaatimattomasti. Naisille ensimmäisen kodin näkeminen saattoi olla järkytys. Ajan myötä on päästy mukavampiin oloihin, usein omaan omakotitaloon:

”Me ensi asuttiin mainin puolella mainin asunnossa. Ja sitte sieltä muutettii tähä. Myö on nyt tässä oltu 35 vuotta.”

Suomalaismiehistä moni rakensi itse talonsa. Yksi haastateltava kertoi ostaneensa tontin huutokaupasta ja ryhtyneensä rakentamaan kaivostöiden ohessa. Yhdeksässä kuukaudessa talo tuli osittain asuttavaan kuntoon, sen aikaa perhe asui pihassa asuntovaunussa. Itse tekemällä säästi. Talojen rakentaminen oli myös keino kartuttaa varallisuutta:

”Taloja teki moni. Ne asu yhdessä, rakensivat toisen, myivät.”

”Monella oli tärkeetä, että oli hieno talo. Ja ne itte yleensä rakensi ne talot. Suuri osa suomalaista rakensi omat talonsa. 60–70-luvulla, 80-luvullakin vielä. Ja sehän oli vaurastumista sinänsä. Jos sulla oli talo, niin se oli satatuhatta, yli satatuhatta. Tämän ajan rahassa se on sataviiskymmentä–kakssataatuhatta, riippuen talosta.

Isan suomalaismiehet arvostavat omakotiasumista. Omalla tontilla saa touhuta mielensä mukaan. Talon kunnossapito ja puutarhanhoito kuuluvatkin miesten tavallisimpiin vapaa-ajanharrastuksiin:

Miten eläkepäivät kuluu?

”Ne kuluu täsä, täsä pihamaata hoijellesa ja kastellesa. Pitää paljo kastella.”

“So much work to do around the house. I just put in a sprinkler system.”

”Kasveja kasvattelen kaiken näkösiä. Pikkasen puutarhaa pidän.”

”Autojen kanssa rassaamista, talon remonttia. Hyvin siis käytännöllisii harrastuksii.”

Eräs suomalaismies antoi osuvan ohjeen talonsa löytämiseksi: ainoa viidakko lähiseudulla. Hyvin kastellulla pihalla kasvoivat bambut ja banaanit, pomelot ja monet tropiikin kasvit, joita ei yleensä Isan seuduilla näe. Talon seinustalle oli kasattu kivenkeruuretkien saaliita, ja ulkovajassa oli laitteet, joilla kivistä voi tehdä koruja. Vajan ulkoseinään nojasi pojan moottoripyörä ja sisällä oli isän vanha Harley-Davidson. Puutavaraa oli varastossa talo-remontteja varten. Kullakin Isan suomalaisella on omanlaisensa pihapiiri. Viidakoita on vain yksi, mutta myös useimmat muut pihat ovat vihreitä. Siirtolaiset esittelevät mielellään omia kasvejaan. Kiviä ja kivenhiontalaitteita on muillakin ja löytyipä toisenkin siirtolaisen vajasta Harley-Davidson. Ulkovajat ovat erityisesti miesten suosimia puuhapaikkoja. Pihan ja puutarhan hoidosta pitävät naisetkin:

”Tässä on mulla harrastusta, kun mulla on iso piha. Puutarhanhoitoa, nyt varsinkin myrskyn jälkeen. Melkein ne harrastukset jääny.”

Kuulin usein puhuttavan *suomalaistaloista*. Siirtolaiset sanoivat käyttävänsä termiä alun perin suomalaisten rakentamista taloista. Ne eivät edusta yhtenäistä talotyyppiä, mutta niitä pidetään hyvin tehtyinä. Vain osa niistä on yhä suomalaisten hallussa. Kadulta katsoen on usein mahdotonta päätellä, missä talossa asuu suomalaisia. Heidän talonsa ja pihansa eivät erotu muista Isan hyvin hoidetuista pihapiireistä. Joskus asukkaat arvaa suomalaisiksi esimerkiksi pihassa olevan auton perään kiinnitetystä Suomen lipusta. Tavallisesti asukkaiden alkuperän paljastavia esineitä löytyy vasta talon sisältä:

”Meil on Suome lippuki tuossa pianon päällä.”

”Panin itsenäisyyspäivän kunniaksi sinivalkoset kynttilät tähän. Minä toin Suomesta nämä kynttilät.”

Joillakin siirtolaisilla on kotona runsaasti suomalaisia koriste- ja käyttöesineitä, matkoilta tuotuja tai Suomesta lahjaksi saatuja. Siniristilippuja on muutamilla. Joskus suomalaiset ja australiansuomalaiset lehdet ovat näkyvin merkki isäntäväen alkuperästä. Joskus kodissa ei ole esillä mitään selvästi Suomeen viittaavaa esineistöä. Valtaosa siirtolaisista on asunut Isassa jo useita vuosikymmeniä. Suomesta tuodut esineet – varsinkin käyttöesineet – ovat ennättäneet vaihtua Australiasta hankittuihin.

Perhe-elämää siistissä kodissa

Suomalaisten elämästä utelevalle kerrotaan usein ensiksi värikkäitä ”rötöpoikatarinoita”, kertomuksia kovasta työstä ja juhlimisesta. Vasta myöhemmin tulevat esille siirtolaiselämän muut puolet. Siirtymä stereotyyppisistä puolijulkisen kaivos- ja kapakkaelämän kuvauksista yksityisemmän elämän puolelle yllättää. Esimerkiksi toiseen polveen kuuluva, yli 30 vuotta Isassa asunut mies totesi tuttujen työ- ja juhlintakertomusten jälkeen:

”Sen olen nähnyt täällä, että tärkein suomalaiselle on se perhe.”

Vaikka kaikissa Isan suomalaiskodeissa ei olekaan aina vietetty rauhallista perhe-elämää, monessa on. Lasten menestys on ollut tärkeää ja on yhä. 2000-luvun siirtolaismiehen voi löytää kotoa lapsia kaitsemasta, tai hän voi olla puuhamiehenä edistämässä jälkikasvun urheilu- tai muuta harrastustoimintaa. Isassa pysymistä ja poismuuttoa mietitään monessa perheessä lasten ehdoilla. Koulumenestystä seurataan tarkasti:

N: ”Niillä on hyvät kielipäät työillä.”

M: ”Senhän näkee sitten, miten ne japanin kielen oppii.”

N: ”Niin no, niillä on tähän asti kummallakin ollu japanin lausuminen kymppi, koska ne osaa hyvin lausua sen.”

Osa suomalaisista pitää valtion koulua hyvänä, jotkut laittavat lapsensa katoliseen yksityiskouluun, ja jotkut harkitsevat muuttoa saadakseen lapset varmasti mieleiseensä kouluun. Hankitaan koulunkäyntiä tukevia tietokoneohjelmia. Rankkaa työtä tekevä kaivosmieskin tutkii pikkupoikansa kanssa sanakirjoja, keskustelelee ja opettaa:

”Nyt kun toi pikkupoika on alkanut ymmärtää asioita, mä olen vienyt sitä paikkoihin. Ja aina kun tulee sana, mitä hän ei ymmärrä, aina haetaan se ylös ja katellaan. Ja sen kautta juttelemista ja kanssakäymistä. Ja se vähän harrastaa matematiikkaa, historiaa, maantiedettä.”

Suomesta puolison löytäneet toisen polven miehet sanovat haluavansa viettää omassa perheessä samanlaista elämää kuin lapsuudenkodissa. Nämä muutoin varsin australialaiset miehet arvostavat suomalaiseksi kokemaansa perhe-elämää niin paljon, että ovat olleet valmiit opettelemaan jo kadoksissa olleen suomen kielenkin uudelleen:

”Mä en oikeen vaimoo pystyny kuvitella ottaa Australiasta. Jotenki oli kummiskin sellanen pikkanen kulttuuriero. Tavallaan, kun mä olen kasvanut suomalaisella äitillä ja isällä. Niin se on kummiskin jääny sellanen vahva kulttuurivaikutus. Ja tavallaan sellanen odotus, mitä itte haluaa sitte. Se oli sellanen oma expectation. – – Mä oon

enemmän comfortable niinku suomalaisen kulttuurin puolella kuin aussin, niikö kattoo perhe-elämää. Ja ei se ollu sellane, mitä mä suunnittelin. Se oli vaa sellane että tiesi, mitä odotti ja halus.”

Ulkopuoliselle jää epäselväksi, mikä tarkkaan ottaen tekee suomalaiseksi koetusta perhe-elämästä tavoittelemisen arvoista. Ehkä haetaan samaa sitoutumisen ja yhteisen vastuun kantamisen henkeä, jonka aistii vanhemmissa siirtolaispariskunnissa. Moni mies kohottaa – puoliksi leikillään ja puoliksi tosissaan – suomalaisen kotielämän symboliksi pullan:

Miten sinulla ei ole aussivaimoa?

M: ”Ei tullu mieleenkää.”

N: ”Ei ois saanu pullaa, kuulemma.”

M: ”Ei kunnon pullaa. Ois joutunu ite leipoon sen.”

Isan suomalaisnaisille kodin siisteys on tärkeä asia – sekä nuorille että vanhoille, koti-äideille ja työssä käyville. Yksi tutkimushaastattelu jäi tekemättä, kun emäntä ei ennättänyt työnsä vuoksi siivota kotia haluamaansa kuntoon. Kiirettä piti muillakin:

N: ”Täällä huomaa eron aussin- ja suomalaiskodeissa. Niinkun nyt esimerkiks tämä talo, millainen se on nyt. Mä tuln just tunti sitte, ennen ku sä tulit. Mä tuln töistä ja sen ensimmäisen puoli tuntia mä siivosin. Mä tiesin, että joku on tulossa. Ja aussin ei tee sitä.”

M: ”Ei välitä.”

N: ”Mut mä teen sen mun mielenrauhan takia. Kun mä ajattelen, että ei kerta kaikkiaan, kaikki laatikot ja kaikki on lattialla ja... Mää niinku pyörremyrskynä meen talon ympäri ja laitan. Mä tiesin, että sä et mee keittiöön, mut mä siivosin keittiön. Se on mun suomalaisuutta se. Mun pitää siivota.”

M: ”Minä taas oisin istunu tuossa ja jättäny kaike läjällään...”

N: ”Joo. Ja sanonu, että tuu, tuu sisälle vaan. Ja se on yleisempi aussityyli. Tämä on semmonen, minkä mä pidän, koska mä oon nähny liikaa aussitaloja, joissa saa etsiä jalansijaa.”

M: ”Aussissa on se plussa- ja miinuspuoli.”

N: ”Ja ajattele, kun mä jätän kengät jalkaan, ettei jalanpohjat likaannu. Yleensä ajatellaan, että otan kengät pois, ettei matto likaannu. Niin mä sit, että mä jätän, kun en tiedä mitä tällä lattialla on ollu.”

M: ”Se on iso ero.”

N: ”Siinä on aika iso. En mä sano... En mä yleistä sitäkään. Jotkut aussit on tosi ekstrasiistejä. Mutta yleisemmin suomalaiset on enemmän house care.”

Tämä Isan nuorimpiin suomalaissiirtolaisiin kuuluva nainen haluaa hoitaa kotiaan omaksi suomalaisuudekseen kutsumallaan tavalla. Hän käy töissä kodin ulkopuolella, mutta ei siivoustöissä. Hänen tuttavapiiriinsä kuuluu saman ikäisiä, ei-suomalaisia naisia, joilla on omat, erilaiset kodinhoitotapansa. Naisen toiseen polveen kuuluva mies arvostaa vaimon

kotona tekemää työtä, mutta ei mies halunnut naista puolisoon tämän siivousinnon vuoksi, pikemminkin siitä huolimatta.

Mannerheimin linjalta kotiin ja klubeille

Isalaisissa kodeissa tehdään paljon muutakin kuin kotiaskareita. Televisiota katsovat lähes kaikki suomalaiset. ”Ei se kyllä meiltä montakaan kertaa jää kattomata”, totesi eräs yli 80-vuotias siirtolainen naisten suosikista, *Kauniit ja rohkeat* -sarjasta.

”Kyllä minä olisin kerinnyt harrastaa, mutta minä olen laiska. Minä sain pianon 60-vuotispäiväksi. Minä opettelin lukemaan musiikkia. Minä otin tunteja niin kaun kun opin lukemaan musiikkia. Ja sitten mä luen ja neulon sukkia. En minä kehtoo mittää muuta tehdä, nii sukkia. Ja sitten käyn bingossa. Ja mulla on ne kissat ja koirat, niihi mennöö aika. Ja sitte käyn kylässä ja siihe se männöö sitte se aika. Jee. Ottaa nap päivällä. Kahtoo telkkaria.”

”No se on sitte käsitöitä ja telkun, telkkarin, kattomista ja lukemistakin jonkin verra. On paljon sellasta, että käsketään ystäviä kattomaan suomalaisia videoita. On vielä tämä Lapin kullan kimallus -elokuva, se on kattomata. Käsken aina useemman henkeä videoiltaan.”

”Suomalainen Seura kun tulee, niin sanaristikko on niin tärkeä, että se pitää heti tehdä. Seura on, minkä oon tilannukin. Sitte mää aina niitä lehtiä edelleen kierrettäväksi, luettavaksi, ketkä haluaa.”

Isalaiseen tapaan monella suomalaisella on kotona koira, joillakin kissa. Jotkut siirtolaiset viihtyvät tietokoneiden ja internetin parissa. Valokuvausta harrastavia on useita, sukututkimuskin kiinnostaa. Ja mahtuupa joukkoon pari intohimoista tähtitieteen harrastajaakin. ”Etupäässä tähtitieteen teoreettinen puoli on kiinnostanu”, täsmentää heistä toinen.

Siirtolaisten ikääntyminen, poikamiesten väheneminen ja koteihin tulleet televisiot ovat vaikuttaneet ajanviettopoihin. Kotoa ei enää lähdetä yhtä innokkaasti muualle viihdettä etsimään. Suomalaisten yhteiset harrastukset – juhlat, tanhuryhmä, kuoro, näyttteleminen ja oma urheilutoiminta – ovat käytännöllisesti katsoen loppuneet. Kapakassa käyntikin on käynyt harvinaiseksi.

”Nyt on eri ajat. Mut ennen vanhaan ku oli normaali kolmivuorotyö, nii sitte ku päivävuoro loppu neljältä noin, nii siinä oli sitte tunti kapakassa tai jotain tämmöstä.”

”Se oli silloin se. Ei ollu televisiota, ei mitään. Töitten jälkeen kapakkaan. Ja siellä sitten oltiin koko ilta ja sitte kotia. Ja aamulla taas töihin.”

Oliko tämä poikamiesten päivärhythmi vai oliko perheellisillä ihan sama?

”Se oli poikamiehillä lähes sataprosenttisesti. Ja perheellisillä oli myös tämä ja siitä tuli probleemoita perheille kyllä. Sen aikainen pastori kävi hakemassa perheenisiä kapakasta pois.”

”Siinä oli Isa-hotellissa oli vissiin maailman pisin yhtenäinen baaritiski. Jotain semmosta, kuulemma. Mannerheimin linjaksha sitä sanottii.”

Suomalaisia perheenäitejä ei miellyttänyt kaivosmiesten tapa mennä työstä kapakkaan:

”Joo, suomalaiset äijät ei menny kotia töistä. Esimerkiks meillä oli kovat riitat sen jälkee ku tultii tänne Mount Isaan. Mulla oli pikkunen poika ja toinen tulossa, ja ukko aina meinas jäähä kapakkaan tulomatalla, koska kaikki muutki jää. Ja sanottii, että akkako ei laske. Että niin minusta ei ollu oikee sopivaa perheelliselle miehelle. Mutta moni teki vuosikymmenien ajan sitä, että akka haki mainilta töistä autolla, ukko jäi kapakkaan, akka meni kotiin laittamaan sapuskaa ja tekemään muita töitä ja haki jonku määrätyn ajan kuluttua kännisen äijän kapakasta. Minä en siihe koskaan suostunu.”

Tavat muuttuivat, kun kaivosyhtiö vähensi väkeä, hotelleja suljettiin ja samalla vähenivät niiden yhteydessä toimineet pubit. Alettiin käydä enemmän klubeilla. Grillijuhlatkin ovat suosittuja. Alkoholia kuluu yhä, mutta ei samaan tahtiin kuin ennen:

”Nykyään nuoremmat suomalaiset, mun mielestä, ei ne ota sitä viinaa. Sillä viisiin tappaa ittensä. – – Kaks-kolkkyt vuotta takaperin, niin ne ihmiset, jotka oli silloin aikuisia, niin ne ryyppäs. Jotkut ryyppäs niin, että ne melkeen tappo ittensä. Ei enää niin paljon, ei.”

”Kapakat on tyhjiä, mutta ne juo noilla klubeilla kaikki. Mutta kyllä ne klubeilla on vähän fiksumpaa porukkaa.”

”Clubeja on kans suljettu. Väestö vähentyny. Parhaaseen aikaan yli 30 000 oli täällä. Ja sitä paitsi ihmiset, jos ne kaljottelee, ne kaljottelee kotona nyt, barbecuella. Et se on tullu yleiseksi. Ja ihmiset näköjään juo vähän vähemmän nykyään.”

”Kato, kapakat on kiinni ja äijät, kaikki vanhat juopot, on sitte kuollu pois.”

Aikojen, tapojen ja miestenkin vaihtumisesta kertoo, että vaikka lähes jokainen tapaamani suomalainen mainitsi Mannerheimin linjaksi kutsutun baaritiskin, vain harvalla oli siihen liittyviä omakohtaisia muistoja. Tässä kuitenkin yksi:

”Me oltiin Mannerheimin linjalla siellä. Mä muistelen, että se oli lauantaiamu, siinä kymmenen jälkeen justiin siinä, kun kapakit aukes. Rakastaja-Raatikainen saapu sinne parin kaverinsa kanssa, jotka oli koko yön... Niinku perjantaina, eilen illalla me nähtiin, ja ne ryyppäs ja ne otti kauheen lastin kaljaa, ja ne lähti jonnekin muualle. Ne oli koko yön ryyppänny. Ne ei ollu yhtään nukkunu ja nyt ne tuli kapakkaan. Rakastaja-Raatikainen ja se kaveri meni sinne syrjäpöytään ja yks tuli

tiskille ja huus sieltä suurella äänellä, että 'Mitä me juodaan?'. 'Juodaan vaan pieniä oluita, ku me ollaan autolla liikkeellä.'"

Siirtolaiset esittävät entisaikojen runsaalle alkoholinkäytölle useita selityksiä: Oli paljon poikamiehiä. Oli runsaasti rahaa käytössä. Alkoholista oli helposti saatavilla. Alkoholilla auttoi uudessa ympäristössä sosiaalisen eristyneisyyden murtamisessa. Puuttui suomalaisen kotikylän tiukka sosiaalinen kontrolli.

Klubit ja ei-suomalaiset yhdistykset

Isan Suomi-Seura ja suomalaiset seurakunnat ovat toiselleen tuttujen suomalaissiirtolaisten tapaamispaikkoja. Niissä tutustuu harvoin uusiin ihmisiin:

"Ne varmaan kahtos ihmeissään, jos joku kielinen menis. Nii se o kyllä."

Klubeille ja ravintoloihin mennään viettämään aikaa suomalaisjoukolla tai sekaporukoissa. Nämä paikat tarjoavat mahdollisuuden nähdä myös satunnaisia tuttuja ja tutustua täysin uusiin ihmisiin.

Missä tapaat tuttaviasi?

"No, meillä tai niitte kodeissa tai sitte joskus mennään Irish Clubille."

Missä tapaat tuttaviasi?

"Täällä [Verona-hotellin ravintolassa] aika useesti, Buffalo Clubilla."

"Minä käyn joka viikko tuolla Irish Clubilla bingoa pelloomassa. – – Kaikkihan ne on Irish Clubin memberia täällä. Irish-klubi, Buffalo, Townies, ollaa niie jäseniä."

Onko sinulla muita kuin suomalaisia tuttuja täällä?

"On. Kyl niit on paljonki. Paljo semmossiiiki tuttavii, ko kasvot tietää vaik ei nimeä muista. – – Sä tierät et Irish Clubilla, siel on 15 000 jäsentä, niin siel käy paljo semmossii, ko on nähny joskus, ja sit ko tulee, ni heti puhuu."

Klubit tarjoavat eläkeläisiä edullisia aterioita. Myös rahapeliautomaatit, "pokermasiinat", houkuttelevat paikalle:

"Ku siel on semmosia ku pelaavat, ajattele, ku ne bettaa sataa ja kahta sataa, nii siinä menee rahaa. Mä olen semmonen vaa, et mä lyön sitä yhtä senttiä. Ja joskus, niinku nytkin just viime kerralla niin tuli yhellä sentillä, mä sain viistoista dollaria. – – [NN], vanha mies hänki, taitaa olla jo yli seittemänkymmenen, hyväns tervees kunnos ja käy siel Irish Clubilla vielä sillon tällön pelaamas pokermasiinoita. Ottaa chevasia ja syö sielä. Kato se on halpa ruoka siellä. Ku eläkeläiset saa viirel dollaril syörä siel."

Suosioistaan huolimatta klubit eivät ole kaikkien suomalaisten kohtaamispaikkoja. Osa täysraittiista ja uskonnollisista karttaa niitä anniskelun vuoksi. Klubien kahviloistakaan he eivät pidä. Neutraaleimman kohtaamispaikan tarjoavatkin ostoskeskukset. Niiden kauppakujilla ja jonoissa kohtaavat työssäkäyvät ja eläkeläiset, kirkkolaiset ja ei-kirkkolaiset, raittiit ja vähemmän raittiit, siirtolaiset ja toinen polvi. Jotkut suomalaiset rupattelevat K-Mart Plazan käytäväpenkeillä tuntikausia lähes päivittäin.

Vaikka suomalaisten oma järjestötoiminta onkin hiipumassa, suomalaisia on mukana Isan muissa järjestöissä:

”Se on ehkä muuttunut. Tässä mitä minä olen seurannut, sanotaanpa nyt vaikka 80-luvun jälkeen, ovat suomalaiset ottaneet enemmän osaa esimerkiksi vaikka golfiin ja semmoseen. Niitä on ehkä enemmän ollut niin sanottujen kielisten klubeissa myöskin kuin mitä ennen.”

”Meidän suurin vapaa-aika se kuluu tosiaan tuolla kennelklubilla.”

”Tällä hetkellä mä kuulun tohon HOG. Se on Harley-Davidson Owners Group, Harley-Davidsonin omistajien group. Se on niinku sellainen clubi.”

Kovin suurella joukolla suomalaiset eivät ole mukana missään ei-suomalaisessa järjestössä, eivät edes eläkeläisten yhdistyksessä:

“Meillä on oikeen hyvä Pensioners’ Association. – – Ei kyllä monta suomalaista siihen kuulu. Minä oon sanonu niille, mutta ne ei oo lähteny. Minä oon sanonu, että ei siellä mittään ku istuu, mutta käypi näyttämässä nuamuasa.”

Urheilussa suomalaisilla oli pitkään omat suosikkilajit, pesäpallo, lentopallo ja köyden veto, joita harrastettiin Isan Suomi-Seurassa.

“The Finns used to have their own baseball teams and stuff like that. Not too many joined the Australian sports. – – They had their own sporting groups. Even at the seventies they were still having Finnish sports.”

Yhteinen urheilutoiminta hiipui nopeasti. Kun 1985 kyseltiin pelaajia ulkosuomalaisista koottavaan pesäpallojoukkueeseen, Isasta vastattiin:

Rehellisesti voimme sanoa, että pesäpallon harrastus on loppunut täällä. Viimeinen peli pelattiin vuonna 1980 Mount Isan Suomi-Päivillä. (Koskinen 1985: 227.)

Suomi-Seuran historiikissa, toimintakaudetta 1984–85 esitellessä, löydetään muutokselle useita syitä:

Huomattavin urheilutapahtuma tällä toimikaudella vaikuttaa olleen Suomi-Seuran köydenvetovälineen lainaaminen paikalliselle Lions Clubille joulukuun alussa 1984. Video, bingo ja televisio videolaitteineen kodeissa, mutta varsinkin työtilanteen dramaattinen muutos kertomusjakson aikana lienee syynä urheilullisen yhteistyön laimenemiseen suomalaisten keskuudessa. (Koskinen 1985: 227.)

Isan suomalaiset ja heidän lapsensa ovat urheilleet paljon muutenkin kuin Suomi-Seurassa. Yksi haastatteleman siirtolainen oli Queenslandin parhaita ratapyöräilijöitä 1950-luvulla. Toiseen polveen kuuluva uimari Juhani Oravainen edusti 1964 Australiaa Tokion olympiakisoissa. Ehkä kuuluisimman Isassa syntyneen, golftähti Greg Normanin, sanotaan saaneen ensimmäiset oppinsa suomalaisjuuriselta äidiltä. Kenttätöön aikana suomalaissiirtolaisten lapset menestyivät muun muassa kriketissä ja nurmikeilailussa. Krikettiä saatetaan pelaila perheen ja ystävien kesken piknikillä grillauksen lomassa. Jotkut lapsista ovat kokeilleet rugbya, moni on uinut kilpaa. Tapasin myös potkunyrkkeilijän, BMX-pyöräilijän ja yleisurheilijoita. Vanhemmat ovat usein aktiivisesti mukana lastensa urheiluharrastuksissa.

Varttuneemmat suomalaiset naiset voivat mennä omana pikkujoukkona vaikka uimaltaalle. Nuoremmat liikkuvat enemmän australialaisten joukossa:

”Joogaa salilla ja pyöräilyä.”

”Käyn aerobicissa, kuntosalilla. Ja sit koirien kans kävelyllä.”

Suomalaismiesten vanhempi kaarti muistelee mielellään köydenvetokilpailuja. Nuoremmat ovat pelanneet enemmän jalkapalloa ja golfia australialaisten kanssa:

”Silloin kun mä tulin, pelasin jalkapalloa. Jalkapalloa ja golfia, mutta sitten sekini on jäänyt. Tykkään kävellä luonnossa. Kyl mä joka päivä yritän käydä kävelemässä.”

Puskaretkiä ja kalastusta

Moni Isan suomalainen harrastaa niin sanottuja puskaretkiä eli monimuotoista luonnossa liikkumista ja oleskelua. Puskaretki voi olla muutaman tunnin kestävä poikkeaminen Isan lähimaastoon tai päiväkausia kestävä matka satojen kilometrien päässä olevaan kohteeseen. Puskaretkeläiset voivat esimerkiksi patikoida tai ajaa maastossa moottoripyörällä, kalastaa, kerätä kiviä ja teltailla. Retkelle lähdetään ystävien kanssa, perheenä tai vaikka yksin. Siirtolaismies, joka ennen hiihti mielellään yksin suomalaisessa metsässä, nauttii nykyään patikoidessaan Isan lähiseuduilla ja kansallispuistoissa. Toinen siirtolainen sanoo avarassa luonnossa liikkumisen olevan mitä mainiointa hermolepoa kaivoksessa työskenteleville:

”Tykkään käydä puskassa. Me lähdetään nelivedolla tuonne puskaan joka tsäänsi ku meil on. – – Me tehdään yleensä barbecueta ja kävellään koirien kanssa siellä. Pääsee niin kuin seinistä ulos. Tietenkin, kun maan alla on töissä, niin aina kattomassa seiniä. Tekee mukavaa, kun kattoo tonne pitkälle, ettei oo muuta ku vihreetä ja sininen on taivas. Ja on rauhallista ja hyvin hiljaista puskassa yleensä. Maan alla kun sä oot töissä, sä oot koko aika isojen koneiden vieressä, kova ääni ja meteli koko ajan. Se on, niin kun sanotaan, tuo puskareissu on hermoille hyvää ruokaa.”

Vierailija yllättyy nähdessään Isassa, erämaan keskellä, kalastustarvikeliikkeitä ja peräkärryissä kuljetettavia kalastusveneitä. Saalista haetaan joista, tekojärvistä ja merestä, joko pohjoisen suunnalta Carpentarianlahdelta tai itärannikolta. Useimmiten lähdetään liikkeelle miesporukalla, mutta kalastus on myös joidenkin perheiden yhteinen harrastus:

”Yks harrastus mitä minä himoitsen täällä on kalastaa. Isoja kaloja saaki, ei tarte pieniä onkia. Vaimokin tykkää kalastamisesta.”

”On täällä järvellä isoja barramundeja. Siellä on metrin mittasia barramundeja.”

Olit nyt pitkällä retkellä?

”Me oltiin kaheksan päivää Karumbassa. Käytiin avomerellä kalassa, niin kauas kuin vain pysty lain mukaan mennä tuolla pikkupurkilla. Se oli mielenkiintosta. Mä paljon kävin siellä lapsena kans. Isä vei. Kato, isäl oli iso vene, kun mä olin lapsi.”

Kävittekö silloin lähempänä vai...

”Me käytiin silloin kanssa siellä Karumbassa, sinne on 600 kilometriä.”

Silloin jo kävitte siellä?

”Joo, mä oon lapsesta asti käyny siellä kalassa. Sitte nyt vanhemmuuttaaki oon siellä käyny.”

Metsästäjiä en tavannut, vaikka kenguruiden ja villisikojen metsästys on aiemmin kuulunut suomalaismiesten harrastuksiin. Kivienkeruusta pitävät sekä miehet että naiset. Olin neljän siirtolaisen mukana päivän kestäneellä kivienkeruuretkellä. Suuntasimme aamuvarhaisella nelivetoautolla kohti Camoowealia ja Pohjoisterritorion rajaa. Enimmäkseen liikuimme päällystettyjä tietä pitkin, mutta tuon tuosta käännyimme pois tieltä kohti pikkukukkuloita ja kuivia joenpohjia. Käveltiin, ihasteltiin luontoa, hätisteltiin karpäsiä ja käänneltiin kiviä. Parhaat kivet kannettiin autolle: osassa oli ainesta koruksi, osa sopi sellaisenaan puutarhan kaunistukseksi. Vähän väliä juotiin kahvia ja syötiin kylmälaukkuihin pakattuja eväitä.

Suomalainen kulttuuri voi olla Isassa opittua

Vaikka siirtolaisen tuttavapiiri olisi kuinka suomalainen ja englannin kielen taito rajoittuisi muutamaan sanaan, elämäntapa muuttuu väkisinkin ajan mittaan. Australialaiset vaikutteet

tunkeutuvat elämäntavan osiksi. Iäkkään suomalaisnaisen kirjahyllyssä näin kunniapaikalla televisiosta tutun australialaisen krikettitähden kuvan, kaikki muut kuvat esittivät naisen lapsia ja lapsenlapsia:

”Ja siinä on se pallonpelloja, se Shane Warne.”

Mistä syystä tämä pallonpelaajan kuva on tässä?

”No se on vain siinä minulla ollu.”

Onko se suosikki?

”Nii. Jee. Se on miun lemmikkiin. Se o ollu monta vuotta jo siinä.”

Aikanaan Suomessa omaksuttuja tapoja sovelletaan uuteen ympäristöön: sienien sijasta kerätään kiviä, haukien sijasta pyydetään barramundeja; juhannuskokon korvikkeena palaa suomalaissiirtolaisen Sydneyn olympialaisten alla kantama olympiasoihtu. Joskus syntyy Isan suomalaisten omia perinteitä. Tällainen on esimerkiksi luterilaisen seurakunnan tapa esittää jumalanpalveluksiin tuleville vieraille ja matkalle lähteville jäsenille Shalom-laulu.

Yllättävän usein siirtolaiset ovat omaksuneet keskeisiä Suomeen ja suomalaiseen koti-seutuunsa liittyviä kulttuuri-elementtejä vasta Isassa. Ruotsinkieliseltä rannikkoseudulta lähtenyt nuori nainen oppi suomea vasta Isassa suomalaisilta ystäviltaan. Jo pikkupoikana Australiaan muuttanut siirtolainen oppi Toholammin murteensa Isassa vanhemmiltaan ja muilta kaupungissa asuvilta sukulaisiltaan. Yksi siirtolaisnainen kertoi, ettei muuttaessaan osannut tehdä suomalaista ruokaa, mutta Isassa asuva suomalainen anoppi opetti. Olin kuulemassa, kun seurakunnan naiset opettivat joukon nuorimmalle läskisoosin valmistusta. Suomalaisen kulttuurin välittäjät eivät aina ole toisia suomalaisia. Kuopiosta maailmalle lähtenyt siirtolaisnainen ihmettelee itsekin, millaista reittiä hän sai kalakukon teko-ohjeet:

Teetkö itse suomalaista ruokaa?

”Minä tien kaikenmaalaisia. Minulla on keittokirjoja, niin minä etin niistä. Ku minen osannu keittää ollenkaa, kun minä tulin Australiaan. Minen osannu keittää mittää. Kahvin. Kahvin minä keitin, mutta siinä kaikki.”

Ja täällä olet opetellut?

”Jee. Ku näläkä olj eikä kukkaa muukaa keittäny, nii täyty pakosti oppia jotaki keittämää. – – Tiijätkö, musta nainen, Fidziltä kotosi, sano mulle, miten tehää kalakukko. Minä oon Kuopiosta, mutta musta nainen Fidziltä kerto mulle, miten tehään kalakukko. Se oli oppinu joltaki suomalaiselta. Se on minusta hassua. Minä oon kalakukon pääpaikalta ja se musta nainen Fidziltä kertoo, miten sitä tehään.”

Missä tämä tapahtui?

”Tiällä Isassa.”

Milloin tämä tapahtui?

”Parisen kymmentä vuotta sitten. Se on nii hassua minusta.”

Oletko reseptiä kokeillut?

”En. En minä oo tehny kalakukkoo, mutta se ois kyllä heleppo.”

Mistä tämä fidziläinen oli oppinut?

”Se oli oppinu joltakin suomalaiselta kerran. Nii. Well, se oli semmone rouva, että se tykkäs syyvä ja kokata. Ja se oli tieten joskus suanu suomalaiselta joltaki, ja kysy, miten sinä tätä tiet.”

Aina ei ole helppoa sanoa, mistä mikin tapa on omaksuttu:

”En mie oikein tän maan tapoi tiedä, et mitä ne on, koska mulla ei oo sellasii ystäviikää ketää, ihan kielisii.”

Tämä siirtolaisnainen on Australian-vuosinaan omaksunut lukemattomia uusia tapoja. Hän ei ole kuitenkaan oppinut niitä australialaisilta, joihin hänellä ei ole suoria kontakteja, vaan Suomessa syntyneeltä pojaltaan sekä tämän aasialaissyntyiseltä vaimolta ja tyttäreltä. Näin siirtolainen ei ole varma, ovatko hänelle välittyneet tavat erityisesti australialaisia, peräisin jostakin muualta vai ihan yleismaailmallisia nykyaikaisuuksia.

”Well, mitkä on suomalaisia tapoja, mitkä on itävaltalaisia? Minä en tiijä.”

Näin vastasi 1950-luvulla Australiaan muuttanut ja sittemmin itävaltalaisen miehen kanssa avioitunut nainen kysymykseen, noudatetaanko perheessä suomalaisia vai itävaltalaisia tapoja. Puolisoiden mukanaan tuomista ja ympäristöstä omaksutuista aineksista on vuosikymmenten mittaan muovautunut juuri tälle perheelle sopiva oma elämäntapa. Se ei ole enää suomalainen eikä itävaltalainen, vaan yksi isalais-australialaisen elämäntavan versio.

Suomi-Seura ja suomalaiset seurakunnat ovat koonneet ihmisiä toimimaan yhdessä. Etniset organisaatiot ovat – ainakin jossakin määrin – ylläpitäneet suomalaista kulttuuria ja olleet luomassa uutta, Isan suomalaisille yhteistä elämäntapaa. Organisaatioiden vaikutus ulottuu kuitenkin enää vain murto-osaan kaupungin suomalaisista. Suomalaisen kulttuurin ylläpitäminen, tapojen noudattaminen ja eteenpäin välittäminen tapahtuu entistä enemmän kodeissa. Nuori siirtolaisnainen pitää tätä tapaa luontevimpana keinona nykypäivän Isassa:

”Jos määkin aattelen, että jos multa odotettais, että mä pidän suomalaista kulttuuria yllä, mä en tiedä mitä mä tekisin. Mä menisin sinne suomalaisten keskuuteen, mut silti mä en pystyisi olla niitten kanssa samalla tasolla, koska me ollaan aivan eri ikäpolvee. Aivan eri ikäluokkaa. Et mä pidän mun suomalaiset tavat kotona. Ne kaikki, mitkä mä haluan. Mä leivon pullaa mun aussikaverin kanssa. Mä oon opettanu sille ja mä leivon sen kanssa pullaa. Ja tämmösiä pikkujuttuja, mitä pidetään yllä ihan vaan sitte omalla perheellä.”

Perheet suhtautuvat suomalaisen kulttuurin ylläpitämiseen ja siirtämiseen eri tavoin. Jotkut vanhemmat katsovat, että riittää, kun lapset tietävät sukujuurensa. Tämä on yleinen asenne englantia käyttävissä seka-avioliittoperheissä. Toisessa ääripäässä on kahden suomalais-

vanhemman perhe, joissa puhutaan suomea ja lapsille halutaan opettaa mahdollisimman paljon Suomesta ja suomalaisuudesta. Jotkut korostavat kieltä kulttuurin säilyttäjänä ja sen ymmärtämisen avaimena:

Mitä suomalaisia asioita olette halunneet lapsien oppivan?

”Kieltä. Siitähän se tulee kaikki sitten. Ku lukee niitä ja kattelee. Se tulee sen kautta. Eikä sille täällä pysty oikeen mitään tekeen. Sieltä tulee, mitä Suomesta lähettävät teippejä ja kaikenmoisia vehkeitä, mitä ne nyt kattelee.”

Lastensa kanssa suomea puhuva ja mielestään suomalaista kulttuuria elävä isä myöntää, että australialainen ympäristö tekee kuitenkin tehtävänsä:

”Vaikka tytär sano, että se on suomalainen, mutta niin... se tuntee, että se on, mutta se ei oo kuitenkaan se suomalainen, mikä on suomalainen kulttuuri oikein.”

Tapaamani suomalaiset pitävät luonnollisena, että heidän lapsistaan kasvaa australialaisia. Perheissä ehkä eletään suomalaisittain, mutta suomalaisuudella ei elämöidä. Vanhemmat voivat noudattaa Suomessa omaksumiaan arvoja, ja niitä pyritään opettamaan lapsillekin, mutta niitä ei opeteta suomalaisuutena:

Mitä suomalaisia piirteitä olette toivoneet lastenne oppivan?

M: ”Oikeestaan ei me mitään, niinkö suomalaista. Mutta se, että ne kasvais ja menis elämäsä läpi kunniallisina kansalaisina. Olkoot sitten Suomi tai Australia. Me ei oikeestaan suomalaisuutta oo poikiin misään vaiheesa...”

N: ”Ei sillai korostettu.”

M: ”... korostettu.”

N: ”Tiedä sitten, onko se väärin...”

M: ”...vai oikein. Mutta se, mikä mulla ainakin oli alakuvaiheessa, että niillä olis jonkinlaiset lähtökohdat, mistä lähtiä elämäänsä. Ei oo, niinku monilla on, että ei oikeestaan mitään.”

Suomi-talolla ei enää näytellä, ei ole kuoroa eikä tanhuryhmää. Kulttuuriin harrastaminen ei kuitenkaan ole loppunut. Ennen mentiin seuraamaan toisten suomalaisten esityksiä tai oltiin itse mukana tekemässä. Nykyään suomalaista kulttuuria harrastetaan kotona. Luetaan suomalaisia kirjoja ja kuunnellaan suomalaista musiikkia, suomalaiset elokuvat ovat suosittuja. Isassa asuva voi halutessaan nauttia monista samoista kulttuurituotteista kuin Suomessa asuva. Moni haluaakin, esimerkiksi haastateltava, joka videohyllyynsä viitaten totesi:

”Kyllä minä suomalaista kulttuuria saan. Rentun ruusu on siellä ja Lapin kullon kimallus ja Kulkuri ja joutsen ja... On kiva katsoo suomalainen elokuva aina sillan tällön.”

Isassa on yhä suomalaista kulttuuria, sekä eletävää että harrastettavaa. Jotain on kuitenkin kadonnut. Enää ei ole vahvaa yhdessä tekemisen ja kokemisen kulttuuria. Sitä oli muun muassa Suomi-talon tansseissa, ja siksi niitä muistellaan yhä suurella tunteella:

”Että se kulttuuri, justiin se kulttuuri, mitä oppii tuommosesa paikasa niinko haalisa, ei semmosta enää tuu olemahan. Se on kerran vain ihmisen elämäsä. Se on semmonen paikka.”

YHTEYDET SUOMEEN

”Well, kernaasti muistelen Suomee”

”Kaheksantoistavuotias minä olin kun minä tänne tulin ja nyt olen kuuskymmentävuotias. Silti tunnen vielä, että mä olen suomalainen. Ja ikävä sinne on vieläkin.”

”Jotku sanoo jotakin pahaa Suomesta, nii ei se hyvält tunnu. Vaik on nii kaua ollu tääl, et luulis et tää maa on nyt sit parempi, mut ei se vaa oo.”

Monella siirtolaisella on vahva tunneside Suomeen. Yli 50 vuotta Australiassa asuneetkin saattavat tuntea kaipuuta syntymämaata kohtaan. Ikävöidään, vaikka ei ole aikomustakaan palata, ja osa ikävää tuntevista ei ole käynyt Suomessa vuosikymmeniin. Eniten kaivataan tuttuja ihmisiä ja suomalaista kotikylää, ei niinkään Suomea kokonaisuutena:

”Mulla ei oo suoranaisesti Suomea ikävä, mutta ihmisiä. Et se on niin kuin sukulaiset ja kaikki tämmöset.”

”Suomi ei oo mulle koskaan ollu niin tärkeä, että se ois ollu se a ja o. Etten mä siinä mielesä ois niinku... Ehkä ne lähisukulaiset, sukulaiset siinä ja se kyläyhteisö, mistä määkin oon lähteny. Että se on jääny.”

Suomea ja Australiaa ajatellaan enemmän paikkoina kuin valtioina. Yltiöisänmaallisia en tavannut:

“Minen oo koskaa oikee patriotic person ollu... Että minä on enimmäksee niinko mualimankansalaene. Minusta tuntuu. Well, kernaasti muistelen Suomee ja... Mutta se oli kylmä, liika kylmä. Jee.”

Joillakin side Suomeen perustuu muistoihin, vähitellen harvenevaan yhteydenpitoon sekä toisten suomalaissiirtolaisten kanssa elämiseen. Suomi koetaan läheiseksi, vaikkei tietoa 2000-luvun Suomesta juuri olekaan. Joillakin taas on erittäin hyvä tuntuma myös vanhan kotimaan nykypäivään. Tietoa on kertynyt Suomen-matkojen, muun yhteydenpidon sekä aktiivisen Suomen tapahtumien seurannan ansiosta.

Miten paljon pidätte yhteyttä Suomeen?

”Aika paljon. Nytkin jouluna. Että me on soiteltu ja nyt tämä nuorin tyttö lähetti sitte e-postia, kuvia ja semmosia. Ja soitellahan aika usiasti. Että mä sitte, kirjootellaan ja lähetän valokuvia. Että sitä aivan saa sanoa, että melkein joka kuukausi soitellaan ja pietään yhteyttä.”

”Suomi-lehti tulee. Ja sitte Suomesta tulee yks magariini, taikka toi viikkolehti. Ja sitten minä soitan noin kerran viikossa kotia. Ja silloin me sit jutellaan kaikkia, että mitä nyt on tapahtunu. Ja sitten minä oon käyny seihtemän kertaa Suomessa ja suunnittelen taas. Jos suinki, ens kesänä meen.”

Yhteyttä pidetään lähinnä Suomessa asuviin sukulaisiin, lapsuuden ja nuoruuden tuttuihin sekä Australiasta Suomeen palanneisiin:

Onko sulla Suomessa vielä tuttuja, joihin pidät yhteyttä?

”Joo. Sukulaisia, naapureita ja lapsuuden ystäviä silloin ko oltiin pieniä. Niitä jotka on männä täältä takasi. Mutta se kirjeenvaihto tavallisesti on vaan kerran vuojessa joulun tienoolla. Että aina joulukorttiin vähä kirjottaa jotain kuulumisia.”

”Ainoa yhteys Suomeen on, mitä mää siskoihin pidän yhteyttä puhelimen kanssa.”

Ne, joiden elossa olevasta suvusta ja tuttavista suurin osa on jo Australiassa, saattavat pitää yhteyttä Suomeen harvakseltaan, tiedotetaan enää vain esimerkiksi kuolemantapauksista:

M: ”Sitte loppu kirjeiyhteys tykääntään, kun äiti kuoli. Että [vaimon] vanhin sisko joskus kirjotti. Ja täti. Mutta se meni sellaseks kertavuotiseks, kaksivuotiseks.”

N: ”Ei silloin soitettu. Mitä kirjotettiin vaan. Se oli hyvin erilaista se yhteydenpito mitä se on nyt.”

Uusimmille siirtolaisvuosikerroille yhteyden säilyttäminen on helpompaa: matkustaminen ja puhelut ovat entistä edullisempia; sähköposti ja tekstiviestit ovat nopeuttaneet viestien välitystä. Jotkut ovat löytäneet vanhojen Suomen-tuttujen sähköpostiosoitteita ja ottaneet yhteyttä. Tietotekniikka auttaa elvyttämään jo katkeamassa olleita suhteita.

”Kyllä minä melkeen joka päivä Hesarin luen tosta internetistä. – – Urheilua tietysti tulee seurattua.”

”Joskus jos jonku asian kuulee, että siellä on tapahtunu, voi kahtoo, että onko jotakin internetissä siitä asiasta, enemmän tietoo.”

”Toisinaan kuunnellaan esimerkiks tuota internet-radiota, Yleisradiota Suomesta.”

Vaikka internet välittää uutiset tuoreempina, yhä luetaan myös Suomessa painettuja lehtiä – australialaisten ja australiansuomalaisten omien lehtien ohella. Eräs siirtolaismies kertoi, että hänen suomenruotsalainen vaimonsa lukee Isassa ruotsinkielistä *Borgåbladetia* ja kertoo sitten tärkeimmät Suomi-uutiset puolisolleen englanniksi.

Seuraatko Suomen tapahtumia?

”Kyllä. Miulle tulee suomalaisia lehtiäki.”

Mitkä asiat siellä kiinnostaa?

”No kaiken näköset. Ihan tavalliset asiatki mitä siellä tapahtuu. Ei politiikka. Poliitiikka ei minua kiinnosta yhtään. Ei oo väliä, kuka on presidentti.”

”Meille nyt tulee nuo Finlandia- ja Suomi-lehti täällä Australiassa. Ja sitten Apu-lehti meillä on ollut aika usein Suomesta.”

”Ja sitten meiän paikkakunnan se paikallislehti tulee.”

”Minä olen aika lailla vierastunut Suomen politiikasta. Paitsi Suomen taloudesta olen kiinnostunut. Ja sosiaaliset palvelut ja sellaset. Mutta ei suoranaisesti suomalaisesta politiikasta jaksa olla kiinnostunut.”

Moni innostui tavoistaan poiketen seuraamaan Suomen politiikkaa talvella 2002–2003, kun eduskunta käsitteli kaksoiskansalaisuuden mahdollistavaa lakia. Yleensä miehet seuraavat suomalaisurheilijoiden – muun muassa formula- ja ralliautoilijoiden – menestymistä. Sää kiinnostaa kaikkia, ja Isan helteessä päivitellään sitten joukolla Suomen pakkasia.

Suomeen lähdetään sukua tapaamaan

Suomen-matkoilla tärkeintä on omien vanhempien ja muiden lähisukulaisten tapaaminen. Monelta matkat ovat loppuneet täysin vanhempien kuoltua:

”Oon mä käyny kuus tai seittemän kertaa. Ei ihtekään muista. Mutta sen jälkeen, kun mun äiti on kuollu, en oo käyny.”

”Viel ko äiti oli elossa, mie kävin joka kahen-kolmen vuoden päästä, säästin lomat aina yhteen. Viis viikkoo lomaa yhdessä vuossa ku sai, minul oli kymmene viikkoo sitte. Tai viistoist viikkoo, jos kolme vuotta ol. Kävin 2001. Ei oo kettää enää. Veli kuoli 2000. Ei oo kettää muuta ku veljen lapset. En mie tiä enää, et jaksaks. Mie pelkään nyt sit lentämistä. Enne ei ollu mittää hättää. En tiä, voin mennä kerran vielä käymään. Mut en oo varma.”

Joillakin viimeisestä Suomen-matkasta on kulunut jo hyvin pitkä aika:

“Long time ago, in the sixties. It was a very nice trip.”

Useimmat tapaamani siirtolaiset ovat käyneet siirtolaiseksi lähdön jälkeen Suomessa pari kolme kertaa, mutta jotkut lentävät Suomeen jopa vuosittain. Esimerkiksi eräs eläkkeellä oleva kaivosmies kertoi pyrkivänsä käymään puolisonsa kanssa Suomessa joka vuosi ja he viipyvät matkalla viitisen kuukautta. Eläkeläiset osuttavat matkansa mielellään Suomen kesään. Lasten kanssa matkustetaan myös koulujen pitkän loman aikana Suomen talveen.

”Meillä oli siellä mukana meiän tyttären poika, Suomessa kun käytiin. Yhdeksänvuotias poika, ja oppi muutaman sanan, aivan välttämättömän muutaman sanan suomea. Että olis kiva, jos lapsenlapsetkin jotain suomalaista kulttuuria, jotain ainakin tietoja, pitäisivät mielessään Suomesta.”

Vanhemmat siirtolaiset sanovat tehneensä Suomen-matkoja usein ilman lapsia matkojen kalleuden vuoksi. Koko perheen lennättäminen ei ole vielääkään halpaa ja siksi moni haluaa viipyä kerralla pitempään. Eräs siirtolaismies on tehnyt lasten ja ei-suomalaisen vaimonsa kanssa kaksi puolen vuoden matkaa:

”Moon ajatellu, että eihän sitä nyt parin kuukauden shiftiä. Kun pitää kymmenen tuhatta matkoihin spendata, niin parin kuukauden takia. Että se on parempi olla heti se puoli vuotta.”

Toiseen polveen kuuluvat nuoret matkustavat myös itseksensä. Monelle heistä Suomi on tullut tutuksi asepalveluksen tai erilaisten työharjoittelujen aikana.

Jotkut siirtolaiset ovat kiertäneet paljon maailmaa, Suomen-matkallakin he saattavat käydä Intiassa tai Amerikassa. Jotkut ovat matkustaneet vain Isan ja vanhan suomalaisen kotiseudun väliä. Osa ei ole käynyt Suomessakaan lähtönsä jälkeen:

”Millä varoilla mää, kun on ollu tuollasia juoppoja ukkoja vaa. On pitäny vierä kakaroita eteenpäi.”

”Joskus aattelee, että jos menis kattoo. Mutta kun perhe on nuori ollu ja matkustuskustannukset on niin... Kyllä tulee kalliiksi. Oon mä äitin pari kertaa lähettäny sinne.”

Suomen-matka on voinut jäädä tekemättä muutenkin kuin kustannussyistä: aluksi oli työtä ja kiirettä, sitten ei enää ollut läheisiä elossa, nyt voi pitkä lentokin arveluttaa. 1950-luvulla Australiaan muuttanut nainen ei ole käynyt Suomessa, eikä usko enää käyvänsäkään:

“I don’t know. Se on sentimental journey. But ei minun erikoisemmin mieli tee.”

Suomi-yhteyksiä on pidetty yllä myös toiseen suuntaan tapahtuneiden vierailujen avulla: monella siirtolaisella on ollut vieraana äiti, isä, sisaruksia, muuta sukua tai tuttavvia. Yhden siirtolaisen Suomen-vieraat ovat tavallisesti tutustuneet myös muihin Isan suomalaisiin.

Valitaan käytännöllisin kansalaisuus

Haastattelemistani 36 varsinaisesta siirtolaisesta 21:llä oli Suomen kansalaisuus ja 15:llä Australian kansalaisuus; toiseen polveen kuuluvista haastateltavista kahdella oli Australian

kansalaisuus ja kahdella muulla sekä Australian että Suomen kansalaisuus. Suomessa vireillä ollut kaksoiskansalaisuushanketta seurasivat Isassa tarkimmin ne, jotka olivat yhä Suomen kansalaisia.

”Mä käyn aika usein Euroopassa ja matkustan. Mä oon EU:n kansalainen. Siellä on aina kaks linjaa: EU nationals, The Others. Jos otan Australian kansalaisuuden, mä oon aina siinä The Other -leinillä. Jos mulla on kaksoiskansallisuus, niin silloin mä en.”

Kansalaisuusvalinnassa ei välttämättä ole kyse vahvasta sitoutumisesta jompaankumpaan valtioon. Usein valitaan vain omaan tilanteeseen sopiva, käytännöllisin vaihtoehto: EU-alueella liikkuvalla Suomen kansalaisuus on kätevä; joku ottaa Australian kansalaisuuden helpottaakseen näin ei-australialaisen vaimon maahanmuuttoa; Australian kansalaisella on äänestysvelvollisuus, mutta Suomen kansalaisena äänestysvelvollisuus saa olla rauhassa.

”Enkä vaiha. Pitäs äänestää. Jos vaihtaa on pakko äänestää ja minä kun en äänestä.”

Moni siirtolainen sanoo kansalaisuuden vaihdon vain jääneen tekemättä. Siihen ei ole ollut mitään erityistä tarvetta:

”Kyllä mä olen ajatellu sitäkin. Sillä perusteella, että mä en varmaan koskaan tuu Suomeen asumaan. Mutta se on ollu vaan sellasta, että se on ihan vaan jääny.”

”Mutta ei vaa oo viittiny muuttaa.”

”Siinä ei oo mitään sellasta pakotetta, minkä takia pitäis ottaa.”

Kenttätöön aikaan suomalaisperheissä mietittiin, pitäisikö lapsille hankkia uusi kaksoiskansalaisuus. Pohdittiin, olisiko siitä apua matkustettaessa tai opiskelu- ja työpaikkoja etsittäessä. Siirtolaisten lapsissa on ennestään Australian kansalaisia, Suomen kansalaisia ja Australian lainsäädännön mahdollistamia kaksoiskansalaisia – joskus saman suomalaispariskunnan lapsikatraassa jopa kaikkia näitä. Kaksoiskansalaisuuden ovat vanhastaan saaneet Suomen kansalaisille Australiassa syntyneet lapset. 20 vuotta täytettyään he ovat menettäneet Suomen kansalaisuuden, jos heillä ei ole ollut yhteyttä Suomeen. Jotkut ovat matkustaneet Suomeen työharjoitteluun tai armeijaan voidakseen pitää kansalaisuutensa, toiset ovat luopuneet Suomen kansalaisuudesta ennen matkaa välttääkseen suomalaisen asepalveluksen. Eräs suomalaisperhe – isä Australian ja äiti Suomen kansalainen – halusi Australiassa syntyneet lapsensa alun alkaen vain Suomen kansalaisiksi, sekin onnistui:

”Tuli Suomesta sosiaaliturvatunnukset ja kaikki. Että ne oli heti. Ja sitte ku matkalle lähetettiin, ne oli mun passisa kumpanenki. En mää tiejä, mä koin jotenki turvalliseks.”

Kansalaisuuden säilyttäneet ja kansalaisuutta vaihtaneet siirtolaiset eivät muodosta kahta toisistaan erottuvaa ryhmää. Tapa puhua Suomesta ja suomalaisuudesta ei paljasta puhujan nykyistä kansalaisuutta. Tapaamillani Australian kansalaisuuden ottaneilla oli ehkä keskimääräistä vähemmän yhteyksiä Suomeen, mutta kansalaisuuden vaihto ei ole yhteyksien vähäisyyden syy. Kansalaisuus vaihtuu yleensä vasta pitkän Australiassa asumisen jälkeen, yhteyksien jo vähennyttyä:

”No ajatteli vaan, että se on sama justiin sitten kö ei ainakaan koskaan Suomeen muuteta ikäpäivänä.”

Koti on nyt Australiassa

Muistelusta ja kaipaamisesta huolimatta paluu Suomeen on realistinen vaihtoehto vain ani harvalle. Alun perin pariksi vuodeksi Australiaan tulleista siirtolaisista moni päätti jo ajat sitten jäädä maahan. Jotkut tiesivät jäävänsä jo Australiaan muuttaessaan:

N: ”Tietysti oli omaisia... Totta kai oli ikäväki tietysti ja semmone. Mutta ei minä oo aatellu ikäpäivänä, sillonkaa kun me muutimme tänne, että me muutama Suomeen takasi. Ei mulla oo ollu sellasta kaipuuta.”

M: ”Ei oo, ei oo ajatellu sitä asiaa.”

N: ”Ei sitä oo millonkaa. – – Se on vaikia elää kahta maata.”

Valtaosa Suomeen paluuta mielineistä oli kenttätyön aikaan jo toteuttanut aikeensa. Jäljellä olleista vain yksi eläkeikäinen poikamies sanoi lähtevänsä ”Suomeen kuolemaan” ja yksi lapseton leskinainen harkitsi vanhaan kotimaahan muuttamista. Jonkin verran muuttohalua löytyy toisestakin polvesta. Kaksi haastattelemaani nuorta miestä oli hiljattain kokeillut Suomessa elämistä, ja toinen heistä aikoi palata Suomeen vaimonsa ja lastensa kanssa:

”Joo, Suomee. Kummiski se veto Suomee on aika kova. Ja kyllä mä uskon, että muutaman vuoden sisällä me ollaan takas Suomessa kans.”

Myös ainoa suomea taitamaton haastateltava, lentäjän koulutuksen saanut toiseen polveen kuuluva nuori mies, harkitsi isänsä syntymämaata asuin- ja työpaikkana:

Have you plans to become a Finnair pilot some day?

“I have thought about obtaining dual citizenship and flying for Finnair. I have sent my application in previously. The only problem was that the expectation is that pilots train through the Finnair flying school and speak Finnish; however they were

impressed with my application. So I would need to learn to speak Finnish and train over there before being considered.”

Muuttoa harkitsevat innokkaimmin naimattomat ja Suomesta puolison hakeneet. Ne, joilla on ei-suomalainen puoliso, eivät mieti Suomeen muuttoa vakavissaan:

Oletko koskaan ajatellut muuttaa Suomeen?

”Ei oikeestaan. Joskus vitsinä mä sanon vaimolle, lähetään Suomeen.”

Isan suomalaiset ovat tottuneet vastaamaan paluuta koskeviin kyselyihin. Suomeen jääneet tuttavat saattavat pitää itsestään selvänä, että siirtolaiset palaavat – viimeistään eläkkeelle päästessään. Monesta siirtolaisesta paluu tuntuu kuitenkin mahdottomalta. He ovat jo niin tottuneet ja mieltyneet australialainen elämäntapaan:

”Mä olen ollu täällä jo niin kauan, että en mä. Ehkä mun olis vaikea sopeutua sinne. Ja mulla on lapset täällä. Se on toinen juttu kanssa. Jotenkin musta tää elämäntyyli täällä, tää on jotenkin niin helppoa täällä.”

”En mä pysty Suomessa elämään enään. Se on liian sellasta rajotettua.”

Suomessa vierailleet oudoksuvat kohtaamaansa jäykkyyttä ja byrokratiaa. Ilmastokaan ei houkuttele, kesä kyllä kelpaisi – ja jollekin yksi talvikin, mutta vain kokeilumielessä:

”Ei kylmähän.”

”Suomi kyllä sillä lailla, että jos olis rahaa, niin kävis aina kesät siellä. Ja talvet täällä.”

”Tietysti olis kiva, jos Suomessakin vuoden vois olla, että näkis kaikki vuodenaajat. Täällä kun ei vuodenaikoja niin paljoa huomaa.”

Ratkaisevin syy pysyä Australiassa on useimmille kuitenkin se, että siellä on koti, perhe ja sukua. Halutaan olla lähellä lapsia ja lapsenlapsia. Heitä ei haluta jättää toiseen maahan.

”Tämä on koti. Olen mä täällä kauemmin asunut kuin Suomessa.”

”Tässä sitä olla vähötään.”

”En minä lähe mihkään. Tässä on hirveän hyvä olla.”

Osa siirtolaisista haluaa pysyä nimenomaan Isassa ja viettää vanhuutensakin siellä. Jos on Isaan juurtunutta jälkikasvua, jääminen on helppoa. Muut miettivät, jäädäkö vai lähteäkö:

”Mua ei täl hetkellä iso kaupunki oikee viehätä. Johtuuks siitä, että mä oon tullu vanhaks. Varmaan. En minä haluais vielä, niin kun mun tyttö sanoo, että ostaa vanhainkodista... Siellä Finlandia Villagessa on hyvin nättiä omistusasuntoja. Mutta en minä. Se on liian rauhallista taas siellä olla. Että en mä vielä halua sinnekään mennä. Ja tällä hetkellä mä en ihtekään oikeen tiejä mitä tekis.”

”Se on nyt paljon suurempi muutto minulle, kun pitää muuttaa rannikolle, kun silloin kun me oomma tulleet Suomesta Australiaan. – – Ei mun tee yhtään mieli, vieläkkään. – – Mekkin voimma kuolla tähän, ettei ennätetä muuttaakkaa. Säästyään. Kyllä mä joskus aina innostun, mutta ei sitä...”

Varsin usein muutetaan rannikolla asuvien lasten lähelle. Finlandia Villagen suomalainen vanhainkoti Brisbanessa on yksi vaihtoehto. Kaikki eivät kuitenkaan voi mennä sinne:

”Viiskymmentätuhatta maksaa jo se kynnyserä sinne. No tuolla Suomi-haalillaki niitä ruokajuhlia piettiin ja kerättiin sitä rahhoo kerättii. Ja siellä se o. Ei se o köyhiä varte.”

Isa suomalaiset ovat keränneet varoja Brisbanen lepokodin lisäksi myös Isassa sijaitsevan australialaisen Laura Johnsonin hoitokodin tukemiseen:

N: ”Niinku kaivoksen työläiset antaa. Ja sitten valtio tukee. Ja vapaaehtoistyönä tehään niin paljon kun pystytähän. Jotku antaa lahajoituksia. Koska se on semmonen paikka jota tullaan tarvitseen.”

M: ”Mullakin menee palkasta, pikkunen summa joka palkasta.”

Kenttätöyön aikaan suomalaisia ei ollut Laura Johnsonin hoitokodissa. Kuulin, että silloin kun siellä on suomalaisvanhuksia, tutuimmat suomalaiset käyvät katsomassa ja suomalaisseurakunnat tarjoavat halukkaille kyytejä tilaisuuksiinsa. Niin englanninkielinen hoitokoti kuin Isan sairaalakin saavat tarvittaessa tulkkausapua suomalaisorganisaatioista.

Suomi – moniääninen symboli

Tulevaisuutta suunnitellessaan Isan suomalaiset ajattelevat rannikkoa, Sunshine Coastia, Gold Coastia, ehkä Brisbanen lepokotia, jotkut Isaakin – Australiaa joka tapauksessa. Kun siirtolaiset ajattelevat Suomea, he ajattelevat Lohtajaa, Kannusta, Helsinkiä, kukin omaa kotiseutuaan – ja menneisyyttä. Suomeen katsotaan taaksepäin.

Isan suomalaiset puhuvat entisestä kotimaastaan kukin tavallaan. Näkökulmien kirjo ei ole ihme, sillä onhan lähdetty eri aikoina ja eri alueilta, on hyvin erilaisia lähtöä edeltäneitä kokemuksia. Lähdön jälkeisessä yhteydenpidossa on myös eroja, ja eri aikoina tehdyillä Suomen-vierailulla saadut vaikutelmatkin poikkeavat toisistaan. 1950-luvun alkupuolella

kotitaltaan Sievistä lähtenyt nuori nainen jätti taakseen erilaisen Suomen kuin Oulun yliopistossa 1980-luvulla opiskellut nainen. 1930-luvulla Australiaan muuttaneella, vain 1960 Suomessa käyneellä miehellä on erilainen käsitys Suomesta kuin vuosittain vanhaan kotimaahan lentävällä. Joku muistaa entisajan rankan ruumiillisen työn; vasta Suomen-matkalta kotiutunut ihmetteli hyvinvointia; ja 1980-luvulla käynyt kertoi nähneensä maan, jossa kaikilla oli kaikkea, mutta velaksi ostettua.

Puhuessaan Suomesta Isan suomalaiset puhuvat hyvin erilaisista asioista, joita yhdistää – leiman tavoin – Suomi-sana. Voi sanoa, että Isan suomalaisille Suomi on *moniääninen symboli*. Eriksen (2004: 287–289) luonnehtii tätä Victor Turnerin luomaa käsitettä näin:

[H]allitsevassa symbolissa on tilaa monille toisistaan poikkeavillekin merkitysisällöille. Näin erilaiset ihmiset voivat tuntea yhteenkuuluvuutta ja ilmaista solidaarisuutta tällaisen symbolin kautta. Esimerkiksi sopii vaikkapa kansallisvaltion lippu, joka merkitsee eri ihmisille eri asioita ja voi siksi antaa näille ihmisille sellaisen vaikutelman, että he ovat ikään kuin yhtä.

– –

Tärkeä oivallus Turnerin työssä on se, että luodakseen solidaarisuutta ihmisten välille symbolien on oltava ”moniäänisiä” tai monimerkityksisiä. Koska ihmiset ovat erilaisia, symbolien on kyettävä merkitsemään eri asioita eri ihmisille.

Suomen lippukin on Isassa moniääninen symboli, mutta Australian syrjäseudulla asuville suomalaisille sellaisena toimii myös koko Suomi.

Isan suomalaisilla ei ole kaikille yhteistä yhtenäistä suhdetta Suomeen. Eräs siirtolainen – 1950-luvulla sokeriruo’on leikkuuseen mennyt mies – tiivistä kuitenkin oman suhteensa tavalla, jonka moni muukin 2000-luvun alun Isassa asunut suomalainen olisi hyväksynyt:

”Jos lähtee täältä Suomehe lomalle, se on mukava lähtiä. Mutta oikiastaan, ku tulee takas, nii o mukavempi tulla takas.”

SUOMALAISET: RAJANVETOJA

Kansalaisuus ei ole ratkaisevaa

Mihin te vetäisitte rajan, kuka on suomalainen?

N: ”Mä vetäisin sen rajan vaan siihen, että Suomessa syntynyt ja suomalaista alkuperää, tai tollai. En mä oikee enää nää, että meiän lapset ois suomalaisia sillä lailla.”

M: ”Kyl ne on, koska me ollaan suomalaisia. Mutta sitte niitte penskat ei oo, jos ne hakee täältä muijan ittelleen, nii sit ei oo.”

N: ”Niitte lapset ei ainakaa. Jee.”

Tällainen rajanveto on Isan suomalaissiirtolaisten parissa yleinen: Itse ollaan suomalaisia. Omia lapsia halutaan pitää suomalaisina, vaikka ollaan epävarmoja. Lastenlapsia pidetään jo ilman muuta australialaisina – sukulaisuudesta huolimatta he ovat erilaisia.

Suomalaisuuden raja on jossakin, mutta ei kovin helposti määritettävissä. Kysellessäni, mikä tekee ihmisestä suomalaisen, sain vastaukseksi tukun erilaisia kriteereitä. Yhteistä noissa pohdinnoissa oli, että Suomen kansalaisuutta tai mitään muutakaan viranomaismäärittelyä ei pidetä yksilön suomalaisuuden kannalta merkityksellisenä. Haastateltavista yksikään ei pitänyt kansalaisuutta suomalaisuuden edellytyksenä:

”Mä oon syntyperäinen suomalainen kuitenkin. Mulla ei oo sen asian kanssa mitään sen kummempaa probleemaa. Minoon suomalainen. Minoon suomalainen, vaikka ottasin kansalaisuuden.”

Joskus Suomen kansalaisuuden säilyttämisen taustalla on olla halu korostaa omaa ominaislaatua, mutta useimmiten vaihtaminen on vain jäänyt. Australian kansalaisuuden ottaneet taas eivät pidä muutosta omalta kannaltaan mullistavana:

”Mutta hyvä, kun tuli haettua. En minä siitä mitenkään oo vaivaantunut.”

Isan suomalaisten oman etnisen organisaation, Mount Isan Suomi-Seuran, säännöistä yritin löytää yhdessä kirjattuja – ja siten vähintäänkin puolivirallisia – käsityksiä suomalaisuuden rajoista:

Seuran jäseneksi on oikeutettu:

- a) Jokainen 18 täyttänyt hyvämaineinen suomalainen, huolimatta siitä, että hän mahdollisesti myöhemmin on omaksunut jonkun vieraan maan kansalaisuuden.
- b) Suomalaisten lapset toisessa polvessa, vaikka toinen heidän vanhemmistaan olisikin vierasta kansallisuutta. (Mount Isan Suomi-Seuran säännöt 2002.)

Suomalaisjärjestön jäseneksi pyrkivältä ei vaadita Suomen kansalaisuutta. Kansalaisuuden vaihdon salliva huomautus sisältää kuitenkin oletuksen, että suomalainen on ainakin joskus ollut Suomen kansalainen. Samanlainen huomautus oli jo 1935 hyväksytyissä Mount Isan Suomen Heimoseuran säännöissä (ks. Koskinen 1985: 18). Etnisen järjestön jäsenyyspykälää ei nykypäivän Isassa mielletä suomalaisuuden rajanvedoksi. Siirtolaisuuden alkuvuosina muotoillut pykälät ovat joidenkin mielestä jo vanhanaikaisia. Uusia muotoiluja ei ole kaivattu, koska jäseneksi halunneet ovat täyttäneet vanhatkin ehdot. Joidenkin mielestä jäsenyyskriteereissä voitaisiin edellyttää kansalaisuudesta johdetun suomalaisuuden sijasta yksilön omaa halua ja kiinnostusta:

”Muistaakseni irlantilaisten klubilla on sillä lailla, että pääsee national memberiksi, jos on isovanhemmat ollu irlantilaisia. Mutta joku muu voi ajatella pitemmälle. Että en minä siitä niin tarkka olisi siinä. Jos on syvä kiinnostus Suomen asioihin, vaikka olis kauempaakin suomalaista perinnettä, niin vois olla.”

”Suomessa syntynyt ja puhuu suomee”

Suomessa syntymistä ja siellä asumista pidetään suomalaisuuden kannalta hyvin tärkeänä. Joidenkin mielestä jo pelkkä Suomessa syntyminen on tehnyt heistä pysyvästi suomalaisia:

”Ne, jotka on Suomesta tulleita, ne ovat suomalaisia. Jotka ovat täällä syntyneitä, niin ne on jo toisen polven, mutta ei voi sanoa, että ne on suomalaisia, ku ne ei oo koskaan Suomessa ollu.”

Raja on siinä välissä?

”Joo. Suomalaisia on ne, jotka on Suomesta tulleet.”

Te pysytte suomalaisina?

”Joo.”

”Syntynyt Suomessa ja kuolee suomalaisena.”

”Mää en ikinä tuukkaan australialaiseks. Vaikka koko elämäni täällä oisin, mä oon ihan suomalainen.”

”Rupee miksäkään australialaiseks! Se on ihan veressä.”

”Se ei muutu koskaan, vaikka miten on Australian kansalainen. 20 ensimmäistä vuotta Suomessa. Se ei unohdu.”

Useimmat haastateltavat edellyttävät suomalaisen osaavan suomen kieltä:

Mikä tekee ihmisestä suomalaisen?

”No tietysti täytyy olla Suomessa syntynyt ja puhuu suomee.”

Kieli voi joskus kohota jopa ratkaisevimmaksi, muut seikat kumoavaksi kriteeriksi:

Miten sinä rajaisit, kuka on suomalainen?

”Kaikki, jotka on syntynyt Suomessa. Yks eroova ihminen täällä on, Mrs [NN], joka on syntynyt Mount Isassa ja puhuu aivan yhtä hyvää suomea kuin sinä tai minä. Syntynyt Mount Isassa, elämänsä elänyt Mount Isassa.”

Pidät häntä suomalaisena?

”Ou joo. Vaikka hän on australialaisen kanssa naimisissa. Mut hän on ainoo toisen polven suomalainen, jonka mä tunnen, joka osaa puhua suomea.”

Tässä tapauksessa kieli ohittaa luokittelukriteerinä syntymämaan ja nimen, jota sitäkin pidetään yhtenä suomalaisuuden tunnusmerkkinä.

M: ”Jolla on härmäläinen nimi ja osaa suomea puhua, niin eikö se ole suomalainen.”

N: ”Niin, niin. Jolla on suomalainen nimi.”

M: ”Ne lapset, jotka ei puhu suomea, niitä ei voi pitää suomalaisina.”

Mites teidän tytär?

M: ”Se ei ole suomalainen.”

N: ”Ei ole suomalainen yhtään.”

M: ”Se on australialainen.”

N: ”Se on ihan australialainen.”

Tässä kaksi siirtolaista, äiti ja poika, korostavat nimen merkitystä. Australiassa syntynyt pojantytär, jolla on suomalainen sukunimi, todetaan kuitenkin australialaiseksi: hän ei puhu suomea.

Kun etsin suomalaisia puhelinluettelon avulla, minua muistutettiin, ettei nimi yksin tee suomalaista. Isassa suomalainen nimi voi olla täysin australialaistuneella kolmannen tai neljännen polven jäsenelläkin:

”Siel on sellasia, jotka on suomalaisia nimii, mutta ne ei ookkaan suomalaisia.”

Monilla siirtolaisnaisista on avioliiton myötä tullut ei-suomalaisen sukunimi. Miehillä suomalaisnimet ovat säilyneet, vaikka ä- ja ö-kirjaimet ovatkin menettäneet pisteensä. Etunimet ovat voineet muuttua niin miehillä kuin naisillakin. Paikallisten suussa Heikki onkin Henry ja Pirkko Peggy:

”Enhän minäkään oo omalla nimellä täällä. Mä oon Peggy täällä. Ei mua kukaan osaa Pirkkona sanoa. Heti ensimmäinen asia oli, kun mä esitin nimeni, kysyttiin, että voisko sua jollakin muulla nimellä kutsua.”

Suomalaistuttavat käyttävät edelleen suomalaista nimeä, Peggyn sijasta he tuntevat Pirkon. Siirtolaiset antoivat aiemmin omille lapsilleen hyvin suomalaisia nimiä, esimerkiksi Jukka ja Pekka. 1980-luvun jälkeen ovat yleistyneet nimet, joita on helppo käyttää sekä suomen-

että englanninkielisessä ympäristössä. Tällaisia nimiä ovat muun muassa Rebecca ja Lisa. Nimenvallinnassa näkyy siirtolaisuudessa tapahtunut muutos: uudet vuosikerrat tietävät olevansa Australiassa pitempään kuin vain pari vuotta.

”Osittain aussii, mutta kuitenkin”

Jotkut siirtolaiset sanovat yhä olevansa sataprosenttisesti, ”henkeen ja vereen” suomalaisia. Useimmat kokevat kuitenkin muuttuneensa, ollaan ehkä suomalaisia, mutta ei samanlaisia suomalaisia kuin ennen:

”Täällä on kaikki tullu jostakin muualta. Minä en osaa sanoa sitte. Mutta minä näen ihteni että minä oon suomalainen, joka asuu täällä. Osittain aussii, mutta kuitenkin.”

”En mä tiedä, sopisinko mä täysin Suomeenkaan, jos asusin Suomessa. Että vaikka mä pirän itteeni suomalaisena, mutta Suomessa mä en ehkä olis niinkää suomalainen ku suomalaiset o. Se on kyllä se 30 vuotta vaikuttanu siihen. Lomalla huomasin, että siinä on jonkin verran vaikeuksia olla suomalainen.”

Tunnetteko itsenne yhä suomalaisiksi?

M: ”En minä tiedä sitä, sen...”

N: ”Sekä että.”

M: ”Joo. Jee. No tuo voi olla oikea vastaus, paremminki. Sekä että. Sun pitää mennä maassa maan tavalla. – – Et sä voi pysähtyä ja sanoa, että Suomessa tehdään näin. Et en mä haluu näin tehdä. Et se on hyvin konkreettinen esimerkki tämä.”

Sekä–että-elämä, suomalaisuuden ja australialaisuuden yhdistäminen käy monelta kivutta. On omaksuttu uutta, joko olosuhteiden pakosta tai omasta halusta, ”mennään maassa maan tavalla”. Samalla on voitu säilyttää vanhasta elämäntavasta paljon sellaista, mitä on pidetty hyvänä. Ympäristö ei vastusta suomalaisten tapojen säilyttämistä, koska suomalaiset eivät vaadi muita noudattamaan niitä.

Sekä–että-tunne on positiivinen: tunnetaan, että entiseen elämään on saatu jotakin lisää. Jotkut haastateltavat kuvasivat myös epämukavia ei–eikä-tuntemuksia: ollaan välissä, ei oikein suomalaisia eikä oikein australialaisia:

“A little bit fallen between, a bit. But it’s an uncomfortable position to be in it. You are not really an Aussie. You are not really feeling Australian and you don’t really be feeling to anything. You know, it can be uncomfortable.”

Tämä siirtolaismies pitää itseään suomalaisena, mutta arvelee, että toiset eivät pidä, koska hänen suomensa ei ole enää sujuvaa. Kotona hän puhuu vaimolle englantia, lapsia ei ole, tuttavat ovat australialaisia. Mies arvelee, että hänen suomalaisuutensa muuttuisi muiden

suomalaisten silmissä uskottavammaksi, jos hän parantaisi kielitaitoaan. Siirtolainen tuntee olonsa epämukavaksi, koska hän ei katso enää täyttävänsä sen ryhmän jäsenyyskriteereitä, johon hän on vanhastaan kuulunut – ja johon hän yhä itse kokee kuuluvansa.

Tunnetteko itsenne australialaiseksi vai suomalaiseksi?

”No, se on siinä sillä välillä vain.”

Mites teidän lapset?

”No ne on niinku kaikki australialaisia. – Vain tämä nuorempi tyttö on Australiassa syntynyt. Ne on Suomessa syntyneitä ne toiset.”

Tämän iäkkään siirtolaisnaisen ei–eikä-tuntemus johtuu eri syystä. Lasten perheet ovat hänelle kaikki kaikessa. Kaikki lapset – syntymämaastaan riippumatta – ja lapsenlapset ovat löytäneet paikkansa australialaisessa yhteiskunnassa. Englantia taitamaton siirtolaisnainen on kuitenkin jäänyt ulkopuoliseksi: hän ei ymmärrä, mitä lasten perheissä puhutaan, eikä hän oikein tiedä, millainen on se moderni ympäristö, jossa he työskentelevät ja elävät. Kieli erottaa siirtolaisen siitä ryhmästä, johon hän katsoo lastensa kuuluvan – ja johon hän haluaisi heidän mukanaan kuulua. Vanha kotimaa on kaukana, lähdöstä on kulunut vuosikymmeniä ja yhteydet ovat katkeilleet. Nainen tuntee olevansa ”sillä välillä vain”. Aseman epämukavuutta lievittää huomattavasti se, että hän viettää paljon aikaa ja viihtyy toisten vanhojen suomalaissiirtolaisten seurassa.

Kun siirtolaiset määrittelevät itseään, suomalaisuuttaan ja australialaisuuttaan, kriteerit eivät liity pelkästään menneisyyteen, juuriin. Merkityksellistä on myös se, missä nyt ollaan ja mihin halutaan tulevaisuudessa kuulua:

Tuntuuko, että olette suomalaisia? Vai jotakin muuta?

N: ”No en mä ikävöi Suomehe.”

M: ”Tuskin tulee mentyä enää.”

”Todennäköisesti enemmän suomalainen kuin australialainen. Mutta kuitenkin täällä on niin mukavat olot, että kyllä täällä aina... Mut se on vaikee vastata ihan yes tai no.”

Tapasin yhden siirtolaisen, joka katsoi muuttuneensa suomalaisesta täysin australialaiseksi. Pikkupoikana muuttanut mies tunsu muutoksen – etnisen rajan ylityksen – tapahtuneen samalla, kun hän omaksui uuden kielen:

Tunnetko itse olevasi suomalainen vai australialainen?

”Minoon australialainen. Joo.”

Missä vaiheessa aloit tuntea, että olet australialainen? Pienestä pitäen?

”Aika pienestä, joo. Joo. Niin kun minä rupesin ajattelehen ja niinku omaa pääsä puhuan itselle, niin varmaan puhun englanniks semmonen kymmenenvuotiaana. Voi

olla aikusemminkin. – – Se riippuu kuin paljon sul on jokapäiväinen semmonen suomalainen keskistys. Jos se tapahtuu kotona tai tapahtuu ulukona, ni se vahavistaa sen. Se pitää sun suomalaisena pääsä. Kun sun ajatuksetki pystyy toimiin suomen kielellä. Mutta heti kun ne rupiaa toimiin englannin kielellä, niin se on tämän maalainen. Se menee jotenkin sen rajan yli.”

Kieliset: suomalaisten omat toiset

Isan suomalaisilla on ollut tapana kutsua muita *kielisiksi*. Suomi-lehdessä 1963 julkaistu artikkeli paljastaa, miten ratkaiseva erotin kieli on Isassa ollut:

Seuratoiminta on vilkasta ja seurojen jäseniksi otettaisiin mielellään suomalaisia, jotka kuitenkin vierastavat kielen ollessa ”barrikaadina” ja niinpä sitten suomalaiset Isassa, kuten muuallakin puhuvat ”kielisistä” suomalaisten vastakohtana. (Uotila 1963.)

Kieliset eivät ole vähän erilaisia, heitä on pidetty suorastaan vastakohtana. Kieliset ovat suomalaisille Roosensin (1994: 85) tarkoittama siirtolaisuusolojen määrittelemätön toinen: tuntematon, mutta omasta ryhmästä selvästi erottuva. Kieliset-kategoria on suomalaisten oma luomus, väline, jonka helpottaa siirtolaisuusolojen sosiaalisen ympäristön hahmottamista. Isassa se on ollut tarpeen, Lohtajalla tai Sievissä sitä ei tarvittu. Kieliset ei ole yhtenäinen ryhmä: kielisiä yhdistää ainoastaan se, että he ovat suomalaisten silmissä ei-suomalaisia; kielinen ei itse edes tiedä olevansa kielinen; vain suomalainen tunnistaa kielisen.

Isan suomalaisten elämää 1940-luvulta lähtien seurannut mies sanoo, että kieliset-sana ei enää käytetä yhtä paljon kuin aikaisemmin:

Mitä sinun mielestäsi tarkoittaa tämä ryhmä kieliset?

”Se on vanha termi, joka luultavasti jo siinä 40–50-luvulla ruvettiin sanomaan. Minun käsittääkseni se tarkoittaa englannin kieltä puhuvia henkilöitä. Siis verrattuna siihen, joka ei osaa paljon englantia ja puhuu vain suomea. Ehkä suomalaisilla jonkinlainen kompleksi siitä ja sanotaan, että ne ovat kielisiä ne toiset. Kieliset. Siinä minä olen huomannut muutoksia. Suomalaiset käytti sitä kielis-termiä hyvinkin paljon vielä tuolla 60–70-luvulla, mutta sitten ehkä ei enää niin paljon.”

Toki kieliset-sanaa yhä kuulee. ”Ne on kielisiä”, kuulin sanottavan. Joskus myös: ”Ne on jo kielisiä.” Näin halutaan ilmaista, että joitakin henkilöitä ei enää pidetä suomalaisina, vaikka heillä on esimerkiksi suomalainen nimi. Osan ”jo kielisistä” katsotaan syntyneen australialaisiksi, osan taas katsotaan muuttuneen kielisiksi.

Kenties kieliset-sanon käyttö on vähentynyt, koska kielisyyden ja suomalaisuuden raja on tulkinnanvaraisempi: kieli ei ole enää selkeä erotin. Suomalaiset osaavat englantia, ja

monet käyttävät sitä paljon. Silloinkin kun joku käyttää pääasiassa englantia, hän voi pysyä toisten suomalaisten silmissä suomalaisena. Mutta jos joku omaksuu hyvin australialaisen elämäntavan, on vain vähän tekemisissä toisten suomalaisten kanssa ja tällöinkin käyttää mieluiten englantia, häntä saatetaan kutsua kieliseksi. Leiman saavat herkästi kolmanteen polveen kuuluvat, suomen käyttöä välttelevät toisen polven jäsenet ja joskus varsinaiset siirtolaisetkin:

”Monet, niinkun ensimmäinen generation, jotka ei puhu suomea eikä seurustele suomalaisten kanssa ja niitten ystävyyspiirit on täysin kielisessä, englanninkielisessä joukossa, niin niitäkin ihmisiä varmaan kattotaan, että ne on kielisiä. Vaikka ne on first generation.”

Kielisyys sinänsä on vain erilaisuutta, eikä siihen välttämättä liity myönteistä tai kielteistä arvoväritystä. Suomalaisen muuttumista kieliseksi pidetään kuitenkin moittavana. Tämän vuoksi kielinen-sanon käytössä halutaan joskus olla varsin tarkkoja:

”Se ol kielinen oikee. Tai ei se kielinen, mutta osas hyvästi.”

Kielinen-termi liitetään ainoastaan toisiin. Kukaan ei sano itseään kieliseksi. Pikkupoikana englanniksi ajattelemaan ruvennut mies ei kutsu itseään kieliseksi vaan australialaiseksi.

Kuulin siirtolaisten silloin tällöin kutsuvan joitakin toiseen polveen kuuluvaa kieliseksi. Vasta haastattelutallenteita kuunnellessani huomasin, että kielisiksi ei koskaan sanota omia lapsia. Kielisiksi saatetaan sanoa englantia puhuvia ja hyvin australialaisesti eläviä toisten suomalaissiirtolaisten lapsia. Silloin kun omia – englantia puhuvia ja hyvin australialaisen elämäntavan omaksuneita – lapsia ei pidetä suomalaisina, heitä kutsutaan australialaisiksi.

Jotkut siirtolaiset ja toiseen polveen kuuluvat sanoivat kyllä ymmärtävänsä, että heitä voidaan erehtyä luulemaan kielisiksi:

Kun käytkie kielisessä kirkossa, niin oletteko kielisiä?

M: ”Ei.”

N: ”Ei. Me vaan käydään kielisessä kirkossa.”

Mitä luulette, ovatko muut suomalaiset sitä mieltä, että olette nyt kielisiä?

N: ”En mä usko.”

M: ”En mä usko, että ne uskoo, että me ollaan kielisiä. Mutta se voi olla niille sellanen outo tapaus. Kun me käydään, eikä käydä enää suomalaisten seurassa. Me käytiin pitkän aikaa.”

Kielinen, are you one of them?

“No, I don’t think so because I speak Finnish. Even though it mightn’t be very lot. – I feel more comfortable with the suomalainen than the kielinen. You feel more

comfortable, not with the kielen, because a kielen would be more Australian, you might feel more comfortable with someone who's more Finn."

Enimmäkseen englantia puhuva siirtolainen pitää ryhmävalintansa perusteena mukavuuden tunnetta: hän pitää itseään suomalaisena, koska tuntee olonsa yhä luontevaksi suomalaisten joukossa. Toisaalta hän ymmärtää, että toiset suomalaiset eivät välttämättä tunne samaa mukavuutta hänen seurassaan – kielen vuoksi.

Suomalaisten lapset oppivat australialaisiksi

Jotkut siirtolaisvanhemmat haluaisivat pitää Australiassa syntyneitä lapsiaan suomalaisina, mutta myöntävät herkästi, että lapsilla itsellään saattaa olla asiasta eri käsitys. Useimmiten vanhemmatkin pitävät lapsia australialaisina, myös silloin kun molemmat vanhemmat ovat Suomesta muuttaneita.

Pidättekö lapsia suomalaisina vai australialaisina?

"Kyllä mä ne suomalaasina pirän, mutta on eri asia mitä ne itte pitää."

"Hmm. Kaikki on kyllä käyny Suomessa, parikin kertaa. Mutta tuota niin... Kaipa ne on enemmän australialaisia."

"No he varmaan kahtoo itensä australialaisiksi. Ne voi sanoa, että äiti on vaan suomalainen."

Mitä sanoisit omista lapsistasi, ovatko he australialaisia?

"Suurimmaksi osaksi kyllä. Mutta tietenkin mun mentaliteetti vaikuttaa siihen kans, että ne ei oo täysin... Ja vaimon tietenkin. Että niissä on myös filippiiniläistä ja suomalaista. Mutta suurimmaksi osaksi on niin kun australialainen mentaliteetti. Kun ne kerran on koulussa täällä, niin koululaitoksella on suuri vaikutus kuitenkin. Tässä iässä, tossa kouluiässä."

Lasten annetaan olla australialaisia. Samalla iloitaan, jos lapsilla tai lapsenlapsilla on tietoa suomalaisista juurista, Suomesta ja suomalaisista tavoista.

Mitä sanoisit lapsista ja lapsenlapsista?

"Enemmän australialaisia. Ehdottomasti. Mutta tietävät kylläkin, että on etnisesti suomalaiset ne yhteydet."

Onko se sinusta hyvä tilanne?

"Se on realistinen tilanne, koska heillä on oma elämänsä, johon ei ole Suomella kovin paljon vaikutusta. Ei voi odottaa, että he enemmän oikeastaan suomalaisuutta ajattelisi."

"Joulua vietetään suomalaisittain ja suomalaisia ruokia ja ... Kyllä ne australialaisia on, mutta kyllä niillä on suomalaisia perinteitä."

”Kyllä minä aina lapsille opetan, että teidän pitää kunnioittaa kaikkia ihmisiä, kel on erikoisuuksia. Niikö että ne on eri maasta, niillon jotain erilaista pohjaa. Niisson jotain erikoista. Että pitää kunnioittaa sitä. Niikö teis on suomalaista ja filippiiniläistä verta, mutta te ootte ausseja. Mutta muistakaa, missä teidän juuret on.”

Vaikka suuri osa siirtolaisista pitää omaa suomalaisuuttaan pysyvänä ominaisuutena, tämä etninen primordialismi unohtuu lapsista ja lapsenlapsista puhuttaessa. Etnisen rajan ylitystä ei pidetä ihmeellisenä, koska suomalaisuuden ja australialaisuuden katsotaan perustuvan muuttuviin ominaisuuksiin. Suomalaisten lapsista tulee australialaisia oppimalla:

”Eihän se suomalaisuus itte asiassa oo muuta ku tapoja vaan.”

Suomalaisuus ja australialaisuus nähdään toisistaan jossakin määrin poikkeavina elämäntyyleinä ja tapakokoelmina. Yksi Suomessa syntyneitä lapsiaan australialaisina pitävä isä perusteli näkemystään näin:

”Koko elämäntyyli on australialainen. Voi olla et kymmenen prosenttia käytöksestä on suomalaisuutta.”

Jos perhe on päättänyt jäädä pysyvästi Australiaan, suomalaiseksi opettamista ei pidetä välttämättömänä. Suomalaiseksi oppimista ei kuitenkaan pidetä mahdottomana:

Teillä ei ollut mitään painetta kasvattaa hyvin suomalaiseksi?

”Ei, mitäs sitä. Mitäs hyötyä täällä. Sä oot eri maahan tullu, mitä täällä rupee suomalaiseks opettaa.”

”Mun poika, vaikka se on syntynyt täällä, siitä voidaan vielä tehdä suomalainen. Että sillä on mun nimi. Siitä vielä voidaan tehdä suomalainen, jos hän kiinnostuu siihen asiaan. Jos hän löytää jotaki mielenkiintoo Suomesta – että hän menee sinne – nii ei oo mitään vaikeuksia hänestä tehdä suomalaista. – Poika viedään Suomehen, ja saa katella siellä, löytyykö siellä mitään mielenkiintoa. On serkkuja ja pikkuserkkuja siellä Helsingin ympärillä. Saa sen sotaväen käydä siellä, jos haluaa käydä. Ja sitten se pääsee Lontooseen käymähän. Saa Euroopan passin. Lontooseen kaikki Australian nuoret menee kumminkin, kun ne kattelee krikettiä ja rugby league ja näitä. Kaikki australialaiset käy Lontoossa, ne käy Pamplonasa, ne käy Gallipolissa. Ja niillä on niitä omia paikkoja australialaisilla Euroopassa.”

Tämä perheenisä haluaa esitellä pojalleen tarjolla olevia vaihtoehtoja, mutta ei aio päättää lapsen puolesta. Suomalaisperheiden lapsilla tuntuu yleensäkin olleen valinnanvapaus: ei ole pakotettu suomalaiseksi eikä australialaiseksi.

Jotkut australialaisiksi oppineet toisen polven jäsenet tarttuvat suomalaisuusoptioonsa myöhemmin ja alkavat opetella uudestaan suomalaisiksi – ainakin osittain. Näin teki mies,

joka meni Suomeen asepalvelukseen, oli töissä ja löysi Suomesta vaimonkin. Mies sanoo huomanneensa, ettei suomalaisuus ole ainoastaan geeneistä kiinni. Suomi-yhteyksiensä vuoksi hän tuntee itsensä nyt enemmän suomalaiseksi. Hän vertaa itseään sellaisiin toiseen polveen kuuluviin lapsuus- ja nuoruustovereihin, joilta puuttuu Suomi-kokemus:

”Niien elämä on täysin aussielämää. Sit ku ne on kasvanu lapsesta aikuseks, niin sen jälkeen niillä ei oo ollu mitää sellasta osallisuutta niinkun Suomen kansan elämistapoihin ja ihmisiin. Ja tullu sellasta todellista kontaktia niitte elämässä sinne. Mikä mulla on. Mä ymmärrän suomalaisia paremmin nyt. Ja mä tiedän, mistä mun isä ja äiti tulee. Muut eivät ymmärrä sitä, jos he eivät oo koskaan käyny. Ja se on... It's a great loss. Tai pikkunen.”

Myös toinen, edellistä vanhempi toisen polven jäsen korostaa erilaisten Suomi-yhteyksien merkitystä:

”Minulla on ollut aina kontakteja suomalaisten kanssa. Sitten suomenkielinen vaimo. Ja sitten olen pitänyt Suomeen sukulaistenkin kanssa kontakteja, niin on säilynyt se suomen kieli sen takia – ja suomalaisuus.”

Kontaktit auttavat toista polvea säilyttämään suomalaisuuttaan ja joskus jopa vahvistamaan jo katoamassa ollutta suomalaisuutta. Tiuhaan toistuvat maanmiesten tapaamiset auttavat Isan varsinaista siirtolaispolveakin pysymään suomalaisena:

”Täs joka päivä muistaa sen, mist tullaa”

Toinen polvi kuuluu luontevasti moneen ryhmään

Perheen sisällä ei välttämättä pohdita paljoa lasten suomalaisuutta tai australialaisuutta:

Pitävätkö lapset itse itseään täysin australialaisina?

”Mä en oo koskaan tullu kysyneeksi sitä. Koulusta tulee vissiin kohta kotia, niin pitää kysyä niiltä.”

Kun tämä isä sitten kysyi lapsiltaan, hän sai aika moniselitteisiä vastauksia:

M: ”Ookko sä suomalainen vai australialainen?”

N: ”Mäkö? Hmm.”

M: ”Mitä sä luulet, kumpi sä oot, aussii vai suomalainen?”

N: ”Suomalainen.”

M: ”Ootko sä suomalainen?”

N: ”Joo.”

M: ”Okei. Etkö sä oo yhtään filippiiniläinen?”

N: ”Oon, joo.”

M: ”Etkos yhtään oo australialainen?”
 N: ”Hmm. En kiiwi tai pommikaa oo.”
 M: ”No okei.

Isänsä kysymyksiin vastannut tytär on mielestään sekä suomalainen että filippiiniläinen, ja myös australialainen. Hän tuntee olevansa suomalainen ja filippiiniläinen, koska hän on suomalaisempi ja filippiiniläisempi kuin Australiassa asuvat yleensä ovat. Mutta suhteessa joihinkin muihin ryhmiin hän tuntee olevansa australialainen – eihän hän toki ole uusi-seelantilainen (*kiiwi*) eikä englantilainenkaan (*pommie*).

Oletko itse omasta mielestäsi australialainen vai suomalainen?
 ”Miten vaan.”

Tämä koulupojan tokaisu taas kertoo siitä, että toiseen polveen kuuluvien nuorten mielestä useampaan ryhmään kuuluminen on varsin luonnollista. Varttuneemmatkin toisen polven jäsenet kuvasivat olevansa osittain sitä, osittain tätä. Tilanne ja ympäristö määräävät, mikä puoli kulloinkin kohoaa päällimmäiseksi:

”Kyllä mä etnisesti tunnen olevani suomalainen. Minä huomasin sen, kun Suomessa taas käytiin niin tunnen olevani suomalainen sinänsä. Mutta tuolla niinkun käytännön asioissa ja maan talousasioissa ja maailman politiikassakin ja kaikessa semmosessa suhtautuminen on kyllä australialaista. – – Kyllä mä enemmän australialaisena pidän, mutta tunnen olevani etnisesti suomalaista syntyperää.”

Urheilukilpailut ovat tarjonneet siirtolaisvanhemmille oivan tilaisuuden tarkkailla lastensa samaistumisia:

”Kyllä mä omista pojistakin ajattelen, että ne on enemmän ausseja kuin suomalaisia. Ja se tuli hienosti esille sillon kerran, kun oli ne Montrealin vai minkä olympialaiset. Sillon kun pojat oli vielä koulusa, oli innokkaita kahtomaan myös olympialaisia. Ja sitten kun Suomi voitti, niin: ’Hei, hei, tulkaa kahtoon! Suomi voitti! Suomi voitti!’ Mutta sitten kun aussit voitti, niin: ’Me voitettiin!’ Että he samaisti sitten ihtensä enemmän. He kyllä anto tunnustuksen, kun Suomi voitti. Mutta nyt kun aussit voitti, niin: ’Me voitettiin!’ He samaisti ihtensä ausseiks.”

Kuka määrittelee suomalaisuuden rajat?

Yksi haastateltavani havainnollisti mainiosti sen, miten monelta kannalta kunkin yksilön suomalaisuutta voi tarkastella: Australiassa yli 60 vuotta asunut siirtolaismies epäilee, että toiset Isan suomalaiset eivät pidä häntä suomalaisena. Mies on varma, että Suomessa häntä ei ainakaan hyväksyttäisi suomalaiseksi. Isan ei-suomalaiset asukkaat pitävät siirtolais-

veteraania australialaisena, jos eivät tunne häntä lähemmin ja siten tiedä suomalaisiksi. Siirtolainen tuntee olevansa yhä suomalainen, vaikka on Australian kansalainen. Silti hän myöntää, että eräs toinen – välillä Suomessa asunut – isalaismies on suomalaisempi kuin hän, vaikka tämä toinen on syntynyt Isassa.

Miehen suomalaisuutta – ja australialaisuutta – arvioivat monet tahot. Joillekin niistä hän on liian australialainen, joillekin kyllin australialainen. Omasta mielestään hän on siis suomalainen, ei yhtä suomalainen kuin jotkut muut, mutta suomalainen kuitenkin.

“I think you need to have Finnish parents. But not necessarily be born there. I think as long as your parents are Finnish and you feel Finnish...”

Näin tämä siirtolaisveteraani asetteli suomalaisuuden rajoja. Pitkään pohdiskeltuaan hän päätyi korostamaan yksilön omaa tuntemusta: jokin side Suomeen ja toisiin suomalaisiin on oltava, mutta ratkaisevinta on, että tuntee itsensä suomalaisiksi. Isassa suomalaisuus on yleisemminkin juuri tällaista: subjektiivista, yksilön itsensä määrittämää etnisyyttä. Jos tuntee olevansa, voi olla. Ei kielletä olemasta, eikä vaadita olemaan.

En löytänyt Isasta selvää suomalaisuuden rajaa. Suomalaisyhteisö tai yksilöt eivät aseta ehdottomia vaatimuksia. Kriteereiden sijasta käytetään eräänlaisia tunnistamissääntöjä ja tuntomerkkejä. Niiden avulla selviää, kuka ainakin kuuluu omaan ryhmään. Haastateltavat esittelivät myös ison joukon poikkeuksia. Itse laadituista tunnistamissäännöistä poiketaan yleensä niin, että ehtoja täyttämätön hyväksytään kuitenkin suomalaisten joukkoon. Siis mieluummin otetaan mukaan kuin rajataan ulkopuolelle.

Joidenkin suomalaissiirtolaisten ja muiden suomalaisjuuristen nimittäminen kielisiksi, toisiksi, on poikkeus ulosrajamista välttävässä ajattelussa. Miksi ei heidän kohdallaan liu’uteta rajaa? Ehkä tässäkin on kyse sallimisesta: Yksilön omaa halua ja tunnetta pidetään ratkaisevina. Kielisiksi sanotaan niitä suomalaisjuurisia, joiden ei uskota haluavan olla suomalaisia. Heitä ei pidetä väkisin mukana, heidän annetaan olla jotakin muuta.

Isassa ollessani seurasin yhden suomalaisen jälkeläisen etnisyydestä syntyneitä kiistaa. Tapaus on sikäli poikkeuksellinen, että tällä kertaa suomalaisista juurista tuli Isassa rasite. Nuori, yliopistotutkinnon suorittanut mies, Steve Hirvonen, valittiin Aboriginaalien ja Torresin salmen saarten asukkaiden komission ATSIC:n aluejohtajaksi. Tehtävä on varsin merkittävä, sillä komissio päättää muun muassa monien alkuperäisväestölle myönnettyjen valtiontukien ohjaamisesta. ATSIC:n johtoon voidaan valita vain taustaltaan Australian alkuperäisväestöön kuuluva. Hirvosen isä on muuttanut lapsena Suomesta ja äidin suku kuuluu alkuperäisväestöön. Valitsijoille Hirvonen oli kyllin pätevä ja kyllin aboriginaali.

Osa alueen alkuperäisväestöstä asetti kuitenkin kyseenalaiseksi, voiko Hirvonen-niminen mies edustaa heitä. Aboriginaalietnisyyden aitoutta ja riittävyttä koskevaan keskusteluun liittyen toinen Steve Hirvosen isoäideistä lähetti *The North-West Star* -lehteen seuraavan, 9.1.2003 julkaistun kirjoituksen:

Aboriginality sound

I am writing in regards to the people of Mount Isa who wish to question my grandson's Aboriginality.

Isn't it bad enough that we have to explain our background to non-indigenous people, let alone to our own people in our own country. If there was a question of his Aboriginality, how did he get to run for ATSIC. I'm sure that if he hadn't got elected, there would have been no further questioning.

I do not have to explain what my contributions have been to the Mount Isa community. However, I am offended, angry and upset that my people have taken it upon themselves to question my grandson (Stephen Hirvonen). Stephen is a strong, independent individual and I thank all those who voted for him.

I offer anyone to contact me Maisie Smith (nee Maher) on (08) 89622107 if you have any further questions regarding this matter. I would also like to add, did the previous ATSIC chairperson have to prove his Aboriginality to the public?

Maisie Smith
Tennant Creek

Kirje päätti kiistan. Nuoren ATSIC-johdajan aboriginaalietnisyyttä ei enää kyseenalaistettu. Steve Hirvonen katsoo, että sekaannus johtui paljolti hänen sukunimestään:

"It happened because people didn't recognise the surname 'Hirvonen' and didn't know my Aboriginal family. Once they found out who my mother or grandfather were they would not question it any more simply because my Aboriginal side of the family whom are Maher's and Smith's are a very big and influential Aboriginal family and are recognised as such among Aboriginals."

Are there clear rules concerning the ethnic background of an ATSIC Chairperson?

"Only that you must be of Aboriginal and or Torres Strait Islander descent to take up the position. You do not have to be a full blood Aborigine."

Has your partly Finnish background caused any problems earlier in your life?

"No"

Kysyin joiltakin Isan suomalaisilta, voisiko vastaava kiista syntyä myös suomalaisuudesta. Kukaan ei osannut kuvitella, miksi joku joutuisi julkisesti todistelemaan suomalaisuutensa aitoutta. Eikä kukaan muistanut, että yhdenkään suomalaisen olisi tarvinnut sitä tehdä. Entä pitävätkö Isan suomalaiset Steve Hirvosta suomalaisena?

"Half Finnish and half Aboriginal. That would depend on how you feel, I guess. Ask him, what he feels."

Näin totesi 1930-luvulla Isaan muuttanut siirtolaisveteraani. Ja mitä Steve Hirvonen itse sitten sanoi?

How do you identify yourself ethnically?

“I always say that I am proud of both my Finnish and Aboriginal heritage.”

Nämä kaksi miestä eivät ole tyypillisiä Isan suomalaisia, mutta ajatuksineen he kuuluvat valtavirtaan: Siirtolainen antaa yksilön itse päättää, onko suomalainen vai ei. Siirtolaisen jälkeläinen pitää omaa taustaansa rikkautena.

SUOMALAISET JA MUUT: SOSIAALINEN TILA

Ei tarvetta korostaa eikä piilottaa suomalaisuutta

”Musta tuntuu, että australialaiset hyväksyy kaikki kansallisuudet aika hyvin täällä.”

”Kaupungin hallinnosta täytyy sanoa, että ne on sympaattisia ollu kaikille etnisille ryhmille. Jos kattoo, mitä täällä on ollu pormestareita, on ainakin saksalaista syntyperää, on italialaista syntymäperää, nyt on irlantilainen syntyjään pormestari.”

”Mä oon käytännös joutunu kaikenmaalaisten kans oleen tekemisissä. Tääl on the harmony elämäntyylillä sillai, tääl kaikki soveltuu. Ei täälä mitää taisteluita oo mistään niinku roduista.”

”Täällä on kaikenmaalaisia ihmisiä. Ja me ollaan kaikki kavereita. Että mistä sä olet kotoisin, se ei oikeen haittaa. Se riippuu, minkälainen ihminen sä ite oot.”

Suomalaiset pitävät Isan monikulttuurisuutta ja -etnisyyttä rikkautena. Elämä on sopuisaa. Mitkään etniset ryhmät eivät ole vihamielisissä väleissä keskenään. Moni siirtolainen on pohtinut, mikä on tehnyt kaupungista eroja tasoittavan sulatusuunin. Harmoniasta kiitetään muun muassa kaivosta, koululaitosta ja syrjäistä sijaintia.

”Työpaikalla tuolla mainissa, niin mä olen niin monen ihmisen kanssa ollut töissä ja monta mun hyvää kaveria jugoslaaveja, italialaisia ja saksalaisia ja... Huomaa, millaisia työmiehiä ne on. Ja huomaa, että niissä ei oo paljon eroa. Yleensä se mielihäpe täällä on ollu semmonen, että tullaan toimeen. Homma pitää tehdä, niin tehdään homma. Maan alla on yleensä sellanen kinshippi. Et kavereiden perään pitää katoa.”

Maan alla miehet oppivat tuntemaan toisiaan ja huolehtimaan toisistaan. Lapset oppivat tuntemaan toisensa koulussa. Viimeistään siellä omaksutaan yhteinen kieli. Koulu toisaalta opettaa näkemään erilaisuutta, toisaalta sulauttaa yhtenäisemmäksi:

”Jee. Täällä se tapahtuu hyvin nopeasti. Se tapahtuu siitä yhdes vuodes, kun pikkupojat menee kouluun. Pikkupojat ei ymmärrä mitään, mistä tullaan ja mistä ei tulla. Vaan ne kaikki leikkii. Eikä ne kysy kysymyksiä. Ne tekee kaikki yhdessä. Ne kiusaa tyttöjä, piereskelee ja tekee kaikkea mitä ne nyt oppii. – Heistä tulee hyvin flexible. Mikä se on? Joustavia ihmisiä. Kun näkee kaikenlaista, mitä ihmiset tekee.”

Ne, jotka ovat asuneet muuallakin Australiassa, sanovat havainneensa enemmän ennakkoluuloja suurkaupungeissa, missä jotkut etniset ryhmät elävät tiivistä omilla alueillaan. Isan hyvän hengen uskotaan johtuvan siitä, että asutaan sekaisin ja yhdessä erämaan keskellä:

”Mount Isa on täällä näin erämaasa. Että meiän pitää olla täsä Nooan arkusa, yhesä ja rauhasa. Ja sen takia – minä uskon – Mount Isalla on tämmönen oikeen hyvä henki, näillä ihmisillä. On oikeen kohteliaat. Oikeen hyviä auttahan semmosia, jotka on nyt tullu vasta Isahan ensimmäinen kerta. Ne on kovia niitä avustahan ja neuvohon.”

Siirtolaisuus tai suvun siirtolaistausta ei ole Isassa erikoista:

”En minä oo ajatellu ihteäni siirtolaisena. Ku suurin osa meistä on siirtolaisia.”

”Voi olla isovanhemmat aivan hyvin italialaista, saksalaista, vaikka venäläistäkin syntymäperää. Sillä lailla. Ja monetkaan ei sitä sen kummemmin ajattele. Varsinkin nuoret ihmiset he ei sitä suuremmin ajattele syntymäperäänsä.”

Vie kuitenkin aikansa, ennen kuin aivan uudensuomalaisiin tai poikkeuksellisen suuriin tulokasryhmiin opitaan suhtautumaan:

”Että se rasismi on toisia kansoja... ainakin länsimaitten kesken, niin se on aika läsähtänyt. Mutta niin kun aasialaisia kohtaan ne on pikkusen, että niin ei oikee sitä tiedä, että kuinka ne ottaa sen. Sama se oli meillä suomalaisilla silloin, että ne ei oikee tienny kuinka ne ois suomalaiset ottanu 30 vuotta sitten.”

Suomalaiset ovat tyytyväisiä Isassa saamaansa kohteluun, jotkut arvelevat jopa saaneensa parempaa kohtelua kuin muut. Ryhmänä suomalaisilla ei ole ollut pulmia minkään toisen ryhmän kanssa.

”Meitä kohtaan ei oo mitään ollu. Meitä ei haittaa se, että oomme suomalaisia.”

”Ei meitä oo koskaan huonosti kohdeltu. Jos ajatteloo, niinku sosiaaliasioista niinku lääkärikuluust ja kaikiist niin yhtään sen enemppää me ei tarvita maksaa sen enemppää ku australialaine ite. Kaikki samat edut on ollu kuin australialaisilla. Minä en voi moittia, notta australialaaset olis pitäny huonosti meitä.”

”Suomalaiset eivät ole australialaisille mikään threat. Mikä se on? Uhka? Ei mikään uhka kellekään.”

Suomalaisuus ei ole Isassa näkyvää. Kenttätyön loppupuolella törmäsin usein kaupungilla suomalaissiirtolaisiin, heidän lapsiinsa ja lapsenlapsiinsa. He olivat varmaan liikkuneet yhtä paljon aikaisemminkin, mutta en tunnistanut heitä suomalaisiksi. Heidät täytyi ensin löytää muulla tavoin. Eräs suomalaisperheen irlantilaisukuinen vävy sanoi huomanneensa, että suomalaisuus erottuu selvimmin ihmisten kotielämässä sekä nimissä – ja silloinkin vain niille, jotka pääsevät tutustumaan kotielämään tai tunnistavat suomalaiset nimet. Isan suomalaiset eivät kuitenkaan peittele suomalaisuuttaan:

Onko tilanteita, joissa et halua näyttää, että olet suomalainen?

”Ei. Kyllä se on melkein päinvastoin. Täällä suomalaiset aika paljon arvostetaan. On hyvä olla suomalainen ja sanoo, että on Suomesta tullu.”

Jotkut siirtolaiset muistavat, että lasten oli aikaisemmin vaikeampaa olla erilaisia. Kouluun saatettiin haluta vähemmän suomalaisia eväitä, jotta ei erotuttaisi joukosta:

”Tein ruskeeta leipää ja mie laitoin niistä sitte sandwichit pojille kouluu. Ja kerra poika tulee koulusta ja itkien sanoo, et voisit sie ostaa yhen valkosen leivän ja tehdä siitä niin sandwichit meile kouluun, ku kaik nauraavat meille. Et kukkaa ei syö ruskeeta leipää. Se oli nii harmissaa, et se iha itki. No minä sit ostin valkosen leivän ja tein. Ja siihe loppu. Monta kertaa oli semmosta, että jos niil oli jotaki eväänä semmosta, mitä ei tääl ollu käytetty, nii se oli heti, että ’Ei, älä paa sitä enää miule huomenna’. ’Kyl mie kotona syön’, sano poika miule.”

Tällaista kuulin tapahtuneen 1960- ja 1970-luvulla. Myöhemmin suomalainen erilaisuus ei ole ollut nuorille ongelma. Perheen taustaa on voitu hyödyntääkin, jos on haluttu erottua massasta. Eräs siirtolaisnainen kertoi teini-ikäisen tyttärensä ottaneen tavaksi puhua äidille suomeksi kavereiden läsnä ollessa, vaikka tytär tavallisesti puhui äidilleenkin englanniksi:

”Kun kaverit oli täällä, niin se mun kanssa puhu suomia. Halus vähän niinku näyttää, että osaa muutakin kuin englantia.”

Australiaan lapsena muuttanut, australialaisen naisen kanssa avioitunut mies sanoo omien poikiensa mielellään kertovan isän suomalaistaustasta:

”Ne on australialaisia, mutta kyllä ne niinkun... Mitä se on suomeks? Vähän kankeeta joskus. Accepting the Finnish heritage. Ne on very very accepting for the Finnish heritage. Monesti ihmiset kysyy, että mikäs sukunimi toi on. Ne sanoo hyvin helposti, mä oon suomalainen isä.”

Suomalaisuudesta kerrotaan, jos sitä kysytään. Puhutaan, jos tulee puheeksi. Ennen tehtiin kysymättäkin tietäväksi, että ollaan suomalaisia:

”Isä aina sano, että tuola kapakasa ne tekee paljon raskaamman vuoron ku mitä ne tekee tuola maan alla. Että ne puhuu raskaamman vuoron. Niinkö ne valehtelee kuin raskaasti ne töitä tekee siellä maan alla, kun ne kapakasa on. Että se alkoholi tekee niistä paljo ahkerampia. Mutta oli niillä semmonen mainos, että ne on paljo parempia työmiehiä ja kovempia työmiehiä, sitkiämpiä työmiehiä. Ja joskus tyhymempiä työmiehiä, ko toisen maalaiset. Sen takia, että semmosesa pölysä, niin draivisa, misä kukaan muu ei pystyny hengittään paitsi suomalainen. Ku suomalainen on ainut niin hullu, että menee sinne semmosiin oloihin, että siellä tappaa ihtensä. Mutta niil oli niin paljon sitä sisua ja sankaruutta, että ne ei pohtineet sitä. Ku ne oli mun mielestä pikkusen tärähtäneitä, tyhymiä. Mutta niitten piti... Ne ylypeili sillä, justiin tällä samalla. Ne ylypeili toisillee, että näytetään niille, että me pystytään näin tekehen, misä ne ei pysty.”

Työllä, sisulla ja sankaruudella hankittiin mainetta ja olemisen oikeutusta. Nykyisillä Isan suomalaisilla ei ole tarvetta korostaa suomalaisuuttaan – eikä myöskään peittää sitä:

”Minen häppee enkä oo ylypee. En minoo kumpookaa. Minä oon suomalainen ja se sopii mulle iha hyvästi. Jee.”

Yleistäviä käsityksiä

Etnisyys on monissa isalaisissa ihmissuhteissa vain pieni sivujuonne:

”Sitä ei tule ajateltava ollenkaa mihinkä ne kuuluu. Jee. Myö ollaa kaikki isalaisia. Se on ensiks. Ja mistä sattu tulemaan, nii se on sitte iha sivujuttu.”

Tiedättekö naapureiden etnisen taustan?

M: ”Kyllä. On kiwejä tossa noin ja tuol on puolmusta tossa ja...”

N: ”Ja tuol alhaal on filippiinoja...”

M: ”Filippiino muija ja mikä se on irish-australian se äijä...”

Tausta tiedetään, mutta onko sillä taustalla väliä?

N: ”Ei. En mä usko. Täällä on niin paljon...”

M: ”Mitä ne aikanaan wogitti ja teki vaikka mitä, mutta se meni nauruks aina.”

Wogittelu, siirtolaisen kutsuminen wogiksi, on sanan halventavasta sävystä huolimatta ollut yleensä tuttujen keskinäistä pilailua. Joillakin on yhä tapana tervehtiä tuttujaan näiden etnisen ryhmän mukaisilla nimityksillä. Nimityksistä jotkut tuntuvat loukkaavilta, mutta kaveriporukassa niitä käytetään huumorimielessä:

”Jos on irlantilainen tausta, niin sanotaan: ’How are you going, Irish.’ Tai jos on musta, sanotaan että ’How’re you going, black fella’. Mut sen huumoriin laittaa. Englantilaiselle sanotaan: ’How’re you going pommy cunt.’ Mutta kroatialaisilla ja serbeillä, niillä ei ole paljon huumoria. Ei niistä ole huumorimiehiksi ollenkaan.”

Tuttuja ajatellaan ensisijaisesti yksilöinä, ei tietyn etnisen ryhmän jäsenenä. On kuitenkin olemassa myös suomalaisille yhteisiä yleistäviä käsityksiä eri ryhmiin kuuluvista – sekä oman ryhmän jäsenistä että muista. Nämä etniset stereotypiat ohjaavat jossakin määrin käyttäytymistä. Niiden mukaisesti toimitaan kunnes ne ehkä osoittautuvat virheellisiksi: jugoslaavien kanssa ei lasketa leikkiä samalla tavalla kuin muiden kanssa, australialaisilta ei odoteta suurta vieraanvaraisuutta ja niin edelleen.

”Huomattava ero o kuule eri kansalaisuuksisa, ihmisä ku tänne tullu, ku sä oot niie kanssa tekemisis. On, on het, siis sit huomaa, et oho näinks nää on tämmösiä. Ja nyt kun mä oon näitte venäläisten kans ollu, tutustunu. Ne on niin vieraanvarasia nää

venäläiset, että syötetään ensimmäisinä, viiää keittiöön ensimmäisinä, syötetään ruuat. Ja sit ku sä meet aussile kylää täällä, vaik ois tuttu, nii hyvä ku vesilasi sulle tarjotaa.”

”Suomalainen menee metsään ja kulkee siellä hyvin onnellisena yksinään, hiihtää ja mitä tällasta. Australialainen menee rannalle ja siellä iloitsee satojen muitten ihmisten kanssa. Siin on iso ero, kuule, miten australialaiset elää ja miten suomalaiset elää.”

Isan suomalaiset ovat myös huomanneet, millaisia käsityksiä muilla ryhmillä on toisistaan. Tällainenkin tieto voi vaikuttaa omaan toimintaan. Jos ei halua australialaisilta samanlaista suhtautumista kuin uusiseelantilaiset saavat, ei kannata käyttäytyä kuten he:

N: ”Kiiwit ei oo mihinkään tyytyväisiä.”

M: ”Niillä on huono maine aussien kanssa. Ne halua tänne tulla ja vielä haukkuu tämän maan. Siitä ne aussit ei tykkää.”

Suomalaiset: ahkeria ja luotettavia

Vaikka Isan suomalaiset ovat heterogeeninen joukko (ks. Monenlaisia suomalaisia), he ovat yksituumaisia kuvatessaan suomalaisen ominaisuuksia: heistä suomalainen on ahkera, rehellinen, luotettava ja täsmällinen; suomalainen on myös siisti ja pitää talonsa kunnossa.

”Mies meni heti töihin, kun tultiin Australiaan ja siitä asti teki työtä. Minkäänlaista avustusta ei oo koskaan otettu.”

”Mun mielestäni on suomalaiset vähän erilaisia kuin kieliset monessa asiassa. Niil on – mitä mä oon tuntenu, ainakin mielestäni – niin kuin kunnioitus parempi toisiin ihmisiin. Jos sovitaan joku asia, niin sovitaan, se on sovittu.”

”Ku me suomalaiset ollaan myös semmosia, ainaki mä tykkään, että me olhan ajallamme ja me sanotaan ja me tehään näin. Nää aussit ei tee sitä. Se suututtaa. Ne ei oo sanojensa takana ja seiso. Ne sanoo, että mä tuun kello yheksä. Kello on puoli kymmene, viittä vailla kymmenenki saattaa olla taikka näi ja me istutaan täällä ja ootetaan. Että kertakaikkiaan!”

”Mulla on aina semmonen kuva suomalaisista, että suomalainen on jollakin tavalla rehellinen. Että sä voit luottaa siihen. – – Meillä ei oo sukulaisia. Ni kenen puoleen me käännytään? Me otetaan suomalaisiin yhteyttä. Me pyydetään, että voisitko auttaa tässä. Niin varmasti me saahan apua. Vaikka meijä naapuritki ois tuttuja noin, nii ei se kuulu niitte tyylii.”

”Kyllä se näyttää, että monet nuo niinku kieliset ei niinkään hoida pihojaan kuin sitte jos on suomalaista alkuperää. Mun mielestä.”

Moni Isan suomalainen on ylpeä osaamisestaan, mutta en muista kenenkään kehuneen itseään ahkeraksi. Nykypäivän kaivosmies pitää ahkerina vanhemman polven suomalaisia

kaivosmiehiä, eläkeläinen pitkiä vuoroja tekeviä poikiaan, perheenäiti entisajan siirtolaisnaisia, jotka hoitivat taloutta ilman sähköä ja kodinkoneita. Vaikka puheissa ahkeria ovat vain toiset suomalaiset, viesti on selvä: tässä ympäristössä pidetään itsestään selvänä, että jokainen työikäinen suomalainen tekee kovasti töitä; niin on ollut ja niin on yhä.

Luotettavuudesta moni esitti omakohtaisia nykypäivään liittyviä esimerkkejä. Ilmeisesti perinteisen hyveen merkitys on vain kasvanut suomalaisjoukon pienetessä ja ikääntyessä. Vaikka siirtolaiset arvostavat omin avuin toimeen tulemistä, joskus tarvitaan apua. Isassa luotettavimmat auttajat ovat oma suku ja toiset suomalaiset. Sairaana olevaa käydään katsomassa, viedään ruokaa ja lääkkeitä. Autoilevat ystävät kuljettavat autotonta, vastapalvelukseksi tämä voi toimia tulkkina. Matkoilla olevan talosta ja pihasta huolehditaan. Yleensä apua antavat lähimmät suomalaistuttavat. Tarpeen vaatiessa voidaan aktivoida laajempi verkosto. Sain tästä havaintoesityksen ollessani erään siirtolaismiehen kanssa urheilukenttää kunnostamassa: kuljetuksissa auttoi toiseen polveen kuuluva yrityksensä kuorma-autolla, talkoohengessä; tarvikkeita haettiin tutun suomalaisen metallimiehen työpaikalta; koneita lainattiin suomalaiselta rakennusyrittäjältä; välillä vilvoiteltiin lähellä sijainneissa suomalaisen seurakunnan tiloissa.

Toisella polvella tuntui olevan suomalaisista samanlainen yleiskäsitys kuin siirtolaispolvellakin. Eräs siirtolaisnainen kertoi, miten hänen poikansa etsi käsiinsä äidin vanhoja, itärannikolla asuvia suomalaistuttavia ja hinautti matkalla rikkoutuneen autonsa heidän luokseen suojaan. Siirtolaisäiti naureskeli, että kyllä itseään hyvin australialaisina pitävät lapsetkin tietävät, kehen voi tiukan paikan tullen luottaa.

Ennen oli tavallista, että Isassa pitempään asuneet auttoivat tulokkaita majoituksessa ja työnsaannissa. Vaikka uusia tulijoita on enää vähän, perinne elää. Yksi uusista tulokkaista kertoi saaneensa kontaktin kaupungin suomalaisiin jo ennen muuttoa Isan Suomi-Seuran ja luterilaisen seurakunnan välityksellä. Näiden yhteyksien avulla järjestyi tilapäinen asunto, sitten vakituinen asunto ja lopulta puolisolle työpaikkakin.

Vaikka Isan suomalaisten omasta ryhmästään luoma stereotypia on sangen positiivinen, he eivät uskottele itselleen tai muille, että heissä on vain hyviä ominaisuuksia. Huonojakin on, se myönnetään, kenellä mitään. Suomalaiset ovat kuitenkin huomanneet toisistaan piirteitä, joihin Suomessa ei kiinnitetty paljoa huomiota. Havaittuja hyviä ominaisuuksia korostetaan – ja niistä halutaan pitää kiinni. Vaikka stereotypia liioittelee, se ei ole perätön. Moni uskaltaa toimia sen mukaisesti: suomalaisiin luottaen.

Australialaiset: laiskoja, rentoja, sosiaalisia

Australialaisiin suhtaudutaan kaksijakoisesti: he ovat suomalaisten mielestä laiskoja, epäluotettavia, epätäsmällisiä ja epäsiistejä, mutta samalla myös suvaitsevaisia, sosiaalisia, rentoja, helposti lähestyttäviä ja epämuodollisia.

”Tää australialainen... Jos sanois puhtaasta australilaisesta, niin se on laiska. Mun mielestä. Taas ku kahtoo uusseelantilaisia, monet niistä on hyvin ahkeria. Ja moni muu asukas...”

”Niillä ei oo sitä suomalaista sisua. Ei sitä oo ku Suomesa.”

N: ”Ne ei oo niin tarkkoja. On niin rentoutuneita.”

M: ”Vähän liikaa joo.”

N: ”Voi kävellä paljain jaloin tuolla ulkona ja tulla sisälle ja nostaa jalat olohuoneen pöydälle. Pieniä asioita. Suomalainen ei niin tekisi, varmaan.”

Australialainen epätäsmällisyys ei yllätä pitempään Isassa asuneita. Esimerkiksi sähkömiestä tai muuta ammattilaista odottavat osaavat kyllä varautua:

”Kyllä se leikkaa meillä päässä, että me katotaa mistä maasta on. Että jos me tietään, että on aussit: ’No joo, sitä saa ottaa.’”

Joskus ärsyttää australialaisten sosiaalisuuskin. Suomalaiset etsivät piknikillä rauhallisen paikan, ja sitten australialaiset tunkevat viereen, vaikka tarjolla olisi miten paljon vapaata tilaa. ”Aussit ne sieltä niin äänekkäästi tulee”, tuhahti suomalaisperheen isä, kun olimme puistossa syömässä ja paikalle ilmestyi myös pari autollista australialaisia. Enimmäkseen sosiaalisuutta ja helppoa lähestyttävyyttä pidetään kuitenkin positiivisina piirteinä:

”Mä voin täällä aussille mennä juttelemaan. Me voiaan vaihtaa koko elämäkerta yhen illan aikana. Eikä kumpikaa oo uncomfortable.”

Moni suomalaisista on jäänyt Australiaan juuri rennon ja vapaan elämäntavan vuoksi:

”Kyllä minä aina olen pitänyt tästä australialaisesta tyylistä. Ihan ensimmäisestä päivästä lähtien, kun tulin, laivasta astuin ulos, niin... Että täällä on jotenkin niin vapaa olla. Voi kenen kanssa tahansa puhua, on se sitte vaikka kuinka iso johtaja tai tällanen, kaikkia puhutaan vaan etunimellä. Ja noin. Siinä on hirvittävän iso ero.”

”Se on se kulttuuriero niin suuri australialaisen ja suomalaisen välillä. Aussi elää paljo niin ku hän itte haluaa ja ei välitä, mitä ihmiset ajattelee heistä. Ja suomalaiset siellä elää kauheen sillai, että sillä mittakaavalla että mitä naapuri ajattelee hänestä.”

”Ei täällä muut aseta sulle mitään kaavaa, jonka mukaan sun pitää elää.”

Suomalaissiirtolaisten puhunnassa *australialainen* tarkoittaa tavallisimmin vaaleaihoista Australian asukasta, jota ei tiedetä siirtolaisiksi. Ero eurooppalaistaustaisen siirtolaisen ja australialaisen välillä on kuitenkin hyvin häilyvä. Esimerkiksi samasta saksalaistaustaisesta ihmisestä voidaan välillä puhua australialaisena ja välillä saksalaisena. Australialaisina pidetyistä ei yleensä tiedetä, miten australialaisia he juuriltaan ovat. Epätasällisyydellään ärsyttävä ”australialainen sähkömieskin” on todennäköisesti toisen tai kolmannen polven siirtolainen. Ennestään tuntematon oletetaan australialaiseksi, jos hän ei ulkonäkönsä tai kielensä vuoksi vaikuta selvästi ei-australialaiselta, ja jos hänen käyttäytymisensä sopii australialaisstereotypiaan. ”Aussit ne sieltä niin äänekkäästi tulee” -toteamuskin lausuttiin pikaisen vilkaisun ja muutaman kuullun englannin sanan perusteella.

Englantia puhuva, sosiaalinen, suvaitsevainen ja laiskuuteen saakka rento ihminen on Isan suomalaisille australialainen. Australialaisuus määritellään elämäntyylin ja -asenteen, ei niinkään syntymämaan ja sukujuurien perusteella.

Alkuperäisasukkaat: sopeutumattomia tai tavallisia

Suomalaisten muutettua omine tapoineen alkuperäisasukkaiden naapureiksi ihmettelyä on riittänyt, puolin ja toisin. Isaan pikkulapsena muuttanut mies kertoi yhdestä, 1950-luvulla sattuneesta, tapauksesta:

”Isä oli rakentanu saunan sitte takapihalle. Mustat asu siinä joken penkala, ni ne oli kahtonu ihimeessä, ku sielä tuo mies meinaa syöjä kolome pientä lasta. Ku ne oli nähäny, ku isä oli keittäny sen veden, kuuman veden siinä semmosesa valtavassa, me sanotaan täälä copper, sen on kuparista tehty semmonen iso vati. Isä oli lämmittäny veten siinä. Ja sitte hällä oli toinen tulipaikka, misä hän lämmitti kivejä, isoja kivejä, oikeen raskaita. Ne hän oli sitte vieny ne kivet sinne ja veten sinne huoneeseen. Ja ne nyt luuli, että nyt se mies tappaa ja syö nuo lapset. Sieltä kuulu kiljuminen sitten. Ko kova höyry nousi ja sauna alako, ni me lapset huettiinpa tietysti. Ni ne mustat luuli, että nyt ne... Poliisit tuli kahtoon, että mitä sielä tapahtuu. Ne oli ilimottanu poliisille. Isä oli selevittäny, että tämon suomalainen tyyli, että me pietään saunaa. Se oli kesällä. Ei mustat uskonu, että siellä vaan pestähän. Luuli, että se mies syö nuo lapset.”

Suomalaisten elämänmuoto ei nykyään hämmästytä aboriginaaleja: siirtolaisten tavat ovat näkymättömissä kodin seinien sisäpuolella – eikä huutoakaan kuulu. Alkuperäisasukkaat ovat näkyvillä, mutta siitä huolimatta he tuntuvat suomalaisista vierailta, vieraammilta kuin muut. Moni siirtolainen alkoi haastattelussa itse ihmetellä, miten esimerkiksi filippiiniläiset ovat tulleet tutuksi, mutta suhde maan alkuperäisväestöön on jäänyt etäiseksi. Ja tuolloin

Isassa asui 3 265 aboriginaalia, mutta vain 243 Filippiineillä syntynyttä (Census 2001). Pitkään lapsia kotona hoitanut perheenäiti oli yksi ihmettelijöistä:

N: ”Yhtään kontaktia meillä ei oo ihan perusausseihin, näihin aboritseihin. Niihi meillä ei oo minkääläistä...”

M: ”Mullon ollu hyviä kavereita...”

N: ”Mulla ei oo minkäänlaista koko aikana. Että se on kyllä ihmeellistä, että näinki kauan oon ollu, niin mä en oo osunu sellanen, ollenkaan.”

M: ”Mul on hyviäki ystäviä siellä.”

Missä olet tutustunut heihin?

M: ”No se oli jalkapallon kautta ja työn kautta.”

N: ”Ne on miehiä kaikki ollu. Mutta ei ne oo meillä koskaa käyny.”

Miehillä on enemmän aboriginaalituttavia kuin naisilla. Vain yksi haastattelemanin nainen kertoi, että hänellä on aboriginaalituttava, yhä kylässä käyvä vanha työtoveri. Useimmiten alkuperäisväestöön tutustutaan työssä, koulussa tai naapureina. Kahdella haastateltavalla oli aboriginaaliminiä. Suomalaisanopeilla on hyvä suhde poikiensa perheisiin, puolisoihin ja lapsenlapsiin, mutta siltikään he eivät tunne alkuperäisväestöä ryhmänä sen lähemmin kuin muutkaan suomalaiset.

Jos suorat kontaktit puuttuvat, käsitys muodostetaan sen perusteella, mitä on nähty tai muilta kuultu:

”Noita sitten jonkun näkee noita aboritsia, niitä on tuossa. Niitä saa sitten pelätä, että kun ne on mustia ja pimmeä tie, ja siinä sitä sitten onkin helisemässä, jos niitten kanssa ajas yhteen, kuulemma.”

N: ”Mää oon pitäny sen välimatka. Että mä en haluakaa, rehellisesti sanottuna. Kun mä oon kuullu näin, että jos sä ystäväystyt näitte kans, nii ne on sanonu että kaikki mikä on sun on myös niitte.”

M: ”Jos sä niin läheiseksi ystäväks tuut. Se riippuu misä se on ja kuka se on.”

N: ”Et mä oon joiltaki kielisiltä kuullu sen, että ne on sitte tullu kylään ja ne o heti ottanu, että mä lainaan tätä sun ja mä lainaan tätä. Tää ei sovin mun... En mä o tottunu tämmöseen. Kun meillä on kotonakin omat henkilökohtaset tavarat, vaikka ollaan perheenä. Nii mä ehkä sen takia.”

M: ”Vaimo pelkää, että ne tulee käyttää sen hammasharjaa.”

N: ”Joo, justiin.”

M: ”Se voi tapahtua kyllä.”

N: ”Niin ne sanoo, että ne tulee ja ihan vaikka käyttää sun hammasharjaa.”

M: ”Siis nää tosi alkuasukkaat täällä, jotka tulee puskista, ne voi tehdä sen. Taas nää, jotka asuu kaupungeissa, niin tuskinpa ne.”

N1: ”Vaikka niillä on komiat talot, niin ne vaan pihalla makaa ja kokkaa siellä. Ei ne osaa... Kuin mustalaiset.”

N2: ”Nii, ne hajottaa talon, ne...”

N1: ”Komial talot annettu, valtio antaa...”

N2: ”Joo. Sitten ne hajottaa kuule, sisäseinät ja kaikki.”

N1: ”Joo.”

N2: ”Joo. Ne menee ulos ja tekevät rovion sinne. Ja vähän ruvetaan käristämään lihaa tai jotain.”

N1: ”Ja nukkuvat pihalla. Minon nähny monesti, kun on vilttejä siellä ja...”

N2: ”Joo.”

N1: ”Ei ne osaa olla talossa.”

Nähdyn ja kuullun perusteella syntynyt stereotypia on kielteinen: aboriginaaleja pidetään työtä vieroksuvina, sosiaalietuuksilla elävinä, alkoholisoituneina ja pelottavinakin, yleisesti arvostellaan myös epäsiisteyttä ja tapaa hajottaa talot. Stereotyyppien tasolla suomalaiset ja aboriginaalit nähdään siis täysin erilaisina, oikeastaan vastakohtina.

Henkilökohtainen tunteminen ja muut yhteydet monipuolistavat käsityksiä. Huomataan, että kaikkien näkyvin osa – Boydin kulman ja joenpohjan juoppojoukko – on tosiaan vain osa. Havaitaan yksilölliset erot, hyväksytään ja arvostetaan:

”Työkavereita on ollu mulla aboritseja kuitenkin. Ei niissä oo työkavereina ollu mitään vikaa. – On tyttären kavereita, ja niissä ei ole mitään vikaa niissä lapsissa. Niin kun tässä Sunsetin koulussa, niin ne pärjää erittäin hyvin koulussa. Kunniainintoja suurin osa niille. 48 prosenttia Sunsetin koulussa on tällä hetkellä enemmän tai vähemmän aboritseja, ei täysiä mutta neljännes ja kahdeksasosa ja puoli ja... Että yleisesti ottaen ne – ainakin Sunsetissa – ne pärjää hyvin. Mutta ennakkoluuloja on olemassa heitä kohtaan. On mullakin pikkusen ennakkoluuloja. Kyllä mä vähän ensin katton. Aika huono maine on sillä Boydin kulmalla sekä riverbedillä. Mullon ollu tässä aboritsinaapureita muutaman kerran. Niissä ei oo mitään vikaa. On voinu kaljan tai kaks ottaa, mutta ei oo mitään tappeluita tai mitään meteliä, eikä oo sen tyyppisiä ollenkaa ollu.”

”On paljon hyviä työhimiä niissä.”

”Täällä on hyviäkin mustia, ketkä käy töissä tai ovat sitten kunnollisia muuten. Mutta ne riverbed-mustat, niin ne on kaupungin vaiva. Et sääli vaan, et heille ei pystytä tekemään mitään, oikeestaan. Vaikka ne yrittää kaikkensa. Minä luulen, että kaupunki ja jokainen yrittää, niinku erilaiset kirkot ja muut, niin ne yrittää auttaa niitä. Mutta pystyykö ne niille mitään tekemään.”

”Miula on ihan yks musta ystäväkkii. Mie tein töitä sen kanssa ja se käyp mulla kylässä. Hyvä musta. Siis, miten mie sen nyt sit sanosin. Käy töissä, eikä elä sillä avustuksilla, niin ko... Mie sanon monta kertaa sille, et siehä voit lopettaa työt nii sie saat enempi rahhaa vielä kun töissä. Ni se sano, et ei, hää haluaa tehdä töitä. Mut sit on ne mustat, jotka juopottelee, makaavat...”

”Kukaan ei arvostele niitä, jotka ovat normaaleja työssäkäyviä.”

Suomalaiset käyttävät alkuperäisasukkaista enimmäkseen termejä *aboritsi* tai *musta*. Sanat ovat useimmille arvovarauksettomia synonyymejä, mutta joidenkin kielenkäytössä aboritsi on elämäntavoiltaan hyväksytty ja musta tavoiltaan arveluttavampi:

”Sä näät humalaisia ihmisiä kymmeneltä aamulla hoipertelevan pitkin katua ja kaks koiraa seuraa niitä. Ne on mustia.”

Ei ole värikysymys?

”Ei kun se on elintapakysymys.”

Täyden hyväksynnän saavat aboriginaalit, jotka elävät työtä tekemällä eivätkä avustuksilla, lähettävät lapsensa kouluun, pitävät talonsa ja pihansa kunnossa sekä antavat muiden elää rauhassa. Isan suomalaiset arvioivat alkuperäisväestöä samoilla kriteereillä kuin omaakin joukkoa: Suomesta suuren muuttoaallon mukana tulleita työnvieroksujia paheksuttiin, eikä hyvällä katsota samanlaisia paikallisiakaan.

Suomalaisista moni on elänyt Isassa pitempään kuin pääosa kaupungin aboriginaaleista. Alkuperäisväestön osuuden sanotaan alkaneen kasvaa samapalkkaisuuslain tultua voimaan. Silloin monet karjatiloilta eläneet aboriginaalit menettivät sekä työnsä että asuntonsa. Isaan muutetaan muun muassa tarjolla olevien terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen vuoksi, ja alkoholiakin on helposti saatavissa.

”Nää mustat ei ole alkuperäisiä isalaisia. Nämä tulee ympäri... sanotaan Northern Territoryn puolelta, mistä niitä tulee. Varsinkin rodeon aikaan sieltä tulee isoja ryhmiä eri paikoista. Ja sit ne jää tänne.”

”Ne tulee tuolta puskasta. Ne elää niin kun kulttuuriyhteiskunnassa siellä. Ne tietää, mitä ne tekee. Mutta kun ne tulee tänne, ne on niin kun eksyksissä. Ne ei oikeen tiedä, että mitä ne tekee täällä sitten. Ja sitten jos ne ei tiedä, mitä ne tekee, sit ne alkaa ryyppäämään.”

”He kun tulevat kaupunkiin, niin heillä ei ole missään missä olla. Niin valtio tekee aboriginal reserve, ja siellä he asuvat jossain kämpässä.”

Vaikka suomalaissiirtolaiset ovat muuten tyytyväisiä Australiaan, sen valitsema tapa hoitaa alkuperäisväestön asioita ei saa kiitosta. Ei ymmärretä, miksi vanhoja vääryyksiä yritetään hyvittää jakamalla rahaa nykypäivän alkuperäisväestölle. Moni haastateltava uskoo, että löyhin perustein jaetut edut voivat lievittää antajien – valkoisten australialaisten – kokemaa syyllisyyden tunnetta, mutta koituvat saajille pitemmän päälle vahingoksi.

”Ei ne voi antaa koko aika. Pitää olla joku raja. Ei ne voi muuttaa sitä, mitä tapahtu täällä pari sataa vuotta sitten. ”

”Ne antaa liian helposti niille kaiken. Ne on saanu kaiken liian helposti ja siksi ne makaa tuolla puitte alla tänä päivänä.”

Aboriginaaliväestölle suunnattujen erikoisetujen katsotaan passivoivan saajia. Ei myöskään pidetä hyvänä, että esimerkiksi työttömyyskorvauksien myöntämisessä, kouluruokailun ja koulutarvikkeiden maksuttomuudessa ja terveydenhuollon saatavuudessa yksi väestöryhmä asetetaan muita edullisempaan asemaan. Moni on huomannut, miten eri perustein jaetut edut ovat vaikuttaneet omiin asenteisiin. Ärtymys saattaa vallata mielen esimerkiksi veroja maksamaan mennessä:

”Ainut mikä mua tympäsee, varsinkin silloin kun sä meet reittiä maksaan councilin ofiisiin, mustat istuu siinä piknikillä. Niin silloin mua kirpasee aina.”

”Kun minä tulin tänne, mulla ei ollu mitää mustia vastaa. Mä katoin vaan ja säälin osaa. Ko kattelin, että voi ku ne on noin tuollai. Mut tänä päivän mul on karvat pystysä, ko ne saa kaiken liian halvasta. Me tehään niska limassa hommia ja mitää me ei saaha ilmaseks. – – Valkoset just tämän takia kattoo niitä kieroo. Mä huomasin ihtesäki sen muutoksen. Että mua niiko suututti tämä. Mut en mä mitenkää oo paha niille koskaa, vaikka mua on sillä lailla suututtanu.”

Suomalaisten – ja mitä ilmeisimmin myös muihin ryhmiin kuuluvien – aboriginaaliasenne on särö isalaisessa harmoniassa. Miksi suhde alkuperäisväestöön poikkeaa lukemattomista muista suhteista? Kyse ei ole vain Isan ihmisistä ja ryhmistä ja heidän kanssakäymisestään. Särön synnyttää ulkopuolinen väliintulo: valtio, osavaltio ja muut makrotason organisaatiot korostavat ryhmäeroja määräyksillään ja käytännöillään. Erämaakaupungin, kaivoksen ja koulujen muodostaman sulatusuuni ei toimi täydellä teholla. Hallinnollisin toimin – hyvää tarkoittaen – korostetaan eroavuuksia, jotka ennen sulivat vähin erin kanssakäymisen sivujuonteiksi. Suomalaiset ymmärtävät, että helppoa ratkaisua ei ole, mutta nykytilannettakin pidetään kestäättömänä:

”Mikään ei sovi. Mikään ei ole poliittisesti oikein. Mut mun mielestä se tässä auttas paljon, jos joka jätkällä olis samat hommat menossa. Että olis sama laki joka jätkällä. Nii se toimis jollain lailla.”

Isan suomalaisia hämmentää heidän oma aboriginaaleihin kohdistuva ärtymyksensä. Siksi on syytä muistaa, että kielteisen stereotypian vastapainoksi löytyy myös hyviä suhteita ja ymmärtämystä:

”Suomalaisilla ei ole koskaan ollu mitään sen kummempaa eripuraa alkuasukkaiisiin. Suomalaiset on suhtautunu minun tietääkseni aboriginaaleihin aika hyvin.”

”Oo, mulla on ystäviä, jotka on mustia. Ja pojalla on ystäviä, jotka on mustia. Ei niitä katella mitenkään erilaisesti kuin jotain muutakaan.”

”Jos on annettu mahdollisuus, et ne on koulun käyny ja tulee töihin meiän kans, nii ne on ihan yhtä hyvii työmiehi, jos ei parempiiki. Vaan, et ne on eri värisii. – – Jos niille on annettu mahdollisuus. Sen muistaa itte, kun tuli tänne ja piti alottaa nollasta, niin se ottaa aikasa.”

Alkuperäisväestön asioita työkseen hoitava Steve Hirvonen pitää isänsä etnisen ryhmän ja äitinsä etnisen ryhmän suhteita hyvinä, vaikka suomalaisilla ei olekaan kovin paljoa tietoa naapureistaan:

“They are very sympathetic to the plight of Aboriginal people. Finns are generally naturally caring.”

Filippiiniläiset: samaa perhettä ja ahkeria tuttavvia

Isan suomalaiset ja filippiiniläiset ovat ryhminä hyvinkin erilaisia: toinen on eurooppalaislähtöinen, kaupungin vanhimpiin siirtolaisryhmiin kuuluva ja nykyään jo varsin vaikeasti tunnistettava, toinen on aasialaistaustainen, uusiin tulokkaisiin kuuluva ja selvästi erottuva ryhmä. Taustaeroista huolimatta ryhmien jäsenillä on läheinen suhde, ja suomalaisilla on myönteinen käsitys filippiiniläisistä: heitä pidetään hyvin ahkerina ja siisteinä.

Erytysuhteen syntyyn ovat ratkaisevasti vaikuttaneet lukuisat suomalais-filippiiniläiset avioliitot. Kaikki kaupungin suomalaiset tuntuvat tietävän yhden tai useampia suomalaisia, joilla on filippiiniläinen vaimo.

Minkälainen on tuttavapiirisi?

”Siinä nyt ei oo oikeen mitään rajoja. Suurin osa on vissiin mulla suomalaisia ja filippiiniläisiä. Ja jonkin verran sitten australialaisia, jugoslaaveja, englantilaisia...”

Tämän suomalaismiehen tuttavajoukko on muuttunut filippiiniläispainotteiseksi avioliiton myötä. Filippiiniläistuttuja on muillakin kuin heidän puolisoillaan. Suomalaiset naisetkin tuntevat filippiiniläisnaisia, sekä suomalaismiesten vaimoja että muita. Joidenkin naisten tuttavajoukko koostuu pääasiassa suomalaisista ja filippiiniläisistä.

”Ja sit mulla on paljon filippiiniläistuttuja. Ai en mä tiä, mistä mä oon ajautunukin nitte kanssa, mut se on vaan tullu.”

”Mulla on kans yks filippiiniläinen tuttu. Se on filippiiniläinen, mutta se on tämän maalaisen kanssa naimisissa. Se tulee tänne aina kuin kotiinsa.”

Onko tuttavapiirissäsi muita ei-suomalaisia kuin hän?

”No, ei oikeestaan, kato, ne on vaan suomalaisia loput.”

Filippiiniläisten kanssa avioituneille miehille – ja heidän lapsilleen – vaimon filippiiniläistuttavista on usein tullut suomalaisten veroinen tai jopa läheisempi tuttavajoukko:

”Me ymmärretään monta vaimon kielen sanaa, mutta nuo lapset ei ymmärrä paljo suomalaisia sanoja. Niitten suomalainen sanavarasto on aika pieni. Ko niillä ei oo tarve käyttää. Mutta meillä on paljon enemmän tekemistä noitten filippiiniläisten kanssa, niitten puheen kans, ko mitä meillä on suomalaisten kans.”

Filippiiniläisten suomalaiset puoliset tuntevat toisensa ja osalla heistä on tapana tavata samalla, kun vaimot ja lapset kokoontuvat yhteen. Filippiiniläisten aviomiehistä on tullut oma tuttavapiiri suomalaisen siirtolaisjoukon sisälle. Filippiiniläisten puolisoista kukaan ei ota aktiivisesti osaa suomalaisorganisaatioiden toimintaan, vaikka moni heistä oli aiemmin – nuorena poikamiehenä – mukana Suomi-Seurassa.

Suomalaisten filippiiniläistuttavat ovat lähes kaikki naisia. Jotkut ovat tutustuneet työpaikalla myös filippiiniläisiin miehiin:

M: ”Meillä on yksi sähkömies. On niin mukava.”

N: ”Ne on kovia työhmiä

M: ”Hirveen mukava. Kova tekemään töitä.”

Suomalaiset lukevat filippiiniläiset naiset ja miehet ahkerien ja kunnollisten porukkaan – samaan joukkoon, johon suomalaiset itsekin kuuluvat:

N: ”Niinku Aasian maistaki tulevia ihmisiä, sanotaan filippiiniläisiä, mulla ei oo mitään heitäkää vastaa. He on todella ahkeria ihmisiä ja tekevät työnsä. Ja sitte tulee tuolta Intiasta, ni ne on hyvin lukeneet ja koulutettuja ihmisiä, jotka tulee.”

M: ”Kiinasta tulee hyvin koulutettuja ja ystävällisiä. Ja suurin osa näistä maahan-tulijoista, uskosin, on kunnan porukkaa. Päästihä ne meiätki.”

Joillakin on käsitys, että filippiiniläisiä otetaan vaimoksi juuri ahkeruuden vuoksi, työtä tekemään. Jopa jotkut filippiiniläisen kanssa avioituneet myöntävät suhtautuneensa näihin liittoihin varauksellisesti:

”Joo, äiti monta kertaa sano mulle, että aa se ja se mies on ottanut filippiiniläisen vaimon. Että mikset sinä mee sieltä hakehen. Minä sanoin, että älä ole hullu, ne ei ota mitään muuta kuin työrjia. Minä tunsin ne miehet, minkälaisia ne oli. Että ne menee sinne hakemaan työrjia. Ei ollu ollenkaan ajatustakaan mennä sinne. – – Mutta nyt kun minä olen tullut tunteen niitä, niin ei ne piä niitä työrjina ollenkaan. Mutta mulla oli semmonen käsitys ennen aikaan.”

Isassa näkee iäkkäillä miehillä nuoria vaimoja. Suomalaisnaiset eivät hyväksy, että ”70-vuotiaat hakevat parikymppisiä käskettäviksi”. Suomalais-filippiiniläisten parien ikäerot eivät olekaan tällaisia. Suomalaiset naiset hyväksyvät suomalaisten miesten filippiiniläis-avioliitot, ja iloitsevat siitä, että nämä ovat näin päässeet viettämään perhe-elämää. Oman ryhmän vapaita miehiä on jopa yllytetty Filippiineille vaimoa hakemaan. Ei olla mustasukkaisia.

”Australian naiset tykkää, että filippiininaiset tulee, vie heiltä miehet. Minä oon ite puhunu australialaisten naisten kans ja minä sanon, että tykkääkö he niin. Että joo, he ei tykkää niistä, ko ne vie heiän miehet. Nää on vanhoja miehiä, ottaa sitte nuoriaki tyttöjä. Nii sitte nää o hyvin vihasia australialaiset. Taas meil on se hyvä puoli, että ei oo näitä vainoja ollu niinku filippiineillä. Mut mä oon taas saanu hyviä ystävyys-suhteita filippiininaisten kanssa, ku mää en kato heitä sillä tavalla.”

Suomalaisnaiset eivät ole olleet uhka australialaisnaisille, koska suuri osa muutti maahan puolison mukana tai aikana, jolloin Isassa oli hyvin vähän naisia. Suomalaisnaiset taas eivät pidä filippiiniläisnaisia uhkana, koska näiden kanssa avioituneet työikäiset suomalaismiehet ovat nuorempia kuin pääosa vapaana olleista – leskeksi jääneistä ja eronneista – suomalaisista naisista. Vapaat miehet joutuivat joka tapauksessa etsimään puolisoa ei-suomalaisia.

Filippiiniläisten tuntuu olevan helpompi ystävystyä suomalaisten kuin australialaisten kanssa, ehkä siirtolaisuuskokemuskin yhdistää. Kaikilla Isan suomalaisilla ei kuitenkaan ole filippiiniläistuttavia eikä suurimmalla osalla filippiiniläisistä ilmeisesti ole suomalais-tuttuja. Kahden siirtolaisryhmän välillä on vilkkaita yksilöiden ja pikkuryhmien suhteita, mutta esimerkiksi ryhmien etnisillä organisaatioilla ei ole keskinäisiä yhteyksiä.

Suomen suomalaiset: jäykkyys yllättää

Isan suomalaiset eivät ole vain Mount Isassa asuvia suomalaisia, Suomessa asuvan kansan Australiaan hajasijoitettu etäispääte. Isan suomalaiset tietävät olevansa monessa asiassa erilaisia kuin Suomessa asuvat. On nähty kahden maan hyvät ja huonot puolet. Hyviksi havaitut suomalaiset asiat on säilytetty ja huonoista on pyritty pääsemään eroon. Suomenvierailuillaan isalaiset ovat huomanneet, miten erilaiseksi heidän elämäntapansa onkaan muovautunut.

Suomalaisten sosiaalista jäykkyyttä arvostellaan kovin sanoin. Eräs siirtolaispariskunta järkyttyi palattuaan 1970-luvun lopulla joksikin aikaa monen Australian-vuoden jälkeen:

M: ”Suomi on sarvikuonojen maa. Se on jäyhiä jököttäjiä koko porukka.”

N: ”Oli se kyllä.”

M: ”Se on niin erilaista.”

N: ”Täällä sä olit tottunu, että voit puhuu kenen kanssa tahansa tossa ja höpöttää. Vaikka sä et oo ikinä nähnykkää niitä tai tuntenu niitä. Sanoo päivää niille. Ja sitte ku mentiin takas täältä Suomee, asuttii siinä kerrostalossa, mentiin töihin aamulla. Sitte ku sä kiipeet bussiin ja sanot hyvää huomenta tai mitä sanoin, niin kaikki katto: Tossa on hullu.”

Rennossa kaivoskaupungissa moni on unohtanut muun muassa titteleiden merkityksen:

”Täällä kukaan ei koskaan tuu kyselemään, että mikä sä oot arvoltas. Että ootsä maisteri tai tohtori tai mitä sää oot. Mut Suomessa se ensimmäiseks oli kun mentiin takasin, mä muistan työssä: ’Hei, mä oon lisensiaatti se tai se.’ ’Mä oon maisteri se tai se. Mikä sä olet?’ Aina. Että jukra, eiks ne osaa hetken pitää suutaan kiinni siitä, että mitä ne on. Et se titteli oli kauheen tärkeetä.”

Vapaampaan elämäntyylin tottuneen ei tee mieli palata kaavoittuneisuuteen:

”Suomessa on kaikki niin... Sul pitäis olla niinkun tietyn tyyppinen elämä.”

Suomen suomalaisten elämäntavan yksittäisiä piirteitä arvostellaan, mutta silti suomalaista elämäntapaa arvostetaan yhä. Se on runko, josta aletaan muokata omaa elämäntapaa. Yhä pidetään arvossa työntekoa, siisteyttä ja täsmällisyyttä, mutta vaatimuksia kohtuullistetaan. Hyväksytään ripaus aussityyliä.

Onko jotain suomalaisia tapoja pudonnut pois vuosien varrella?

M: ”Ja ei meillä yhtä kiirettä oo ku enne oli.”

N: ”Nii ja sit semmone, että ... En mä tiejää, me Suomessa oltiin jotenki tarkkoja asioista. Semmosista niinku että pitää olla...”

M: ”Siivous...”

N: ”...siivous, joo, ja kaikki nää. Ja sitten mä en voinu sisähän päästää ihmiset, että jos on sotkuset paikat. Et kaikki piti olla tiptop. En mä enää välitä, vaikkos...”

M: ”Mä on sanonu vaimolle, että mä viis veisaan, vaikka tulis kuka tahasa tähä taloo, jos se ei tykkää olla täällä niinku meillä on, niin se on sen oma syy. Mutta mää en mitää erikoista tee tähä taloo sen takia, että joku tulee. Voiaa me siivota ennen sitä tai...”

N: ”Nii sillai. Mut et tiiätkö, että se oli hyvin hullunlaista siivoaminen Suomessa, Suomessa opetettiin.”

Suomalaisuuksien ei anneta kahlita koko elämää, mutta ne otetaan käyttöön silloin kun niitä tarvitaan:

”Eihän se sinänsä oo tuo ajan pitäminen niin kauheen tärkeetä. Et jos mää aattelen, että sä kellon perähän koko elämäs niiko hoirat niin... Näil on se oikea periaate, että

mitä tuosta ajasta, sitähan on lisää myöhemmin. Jos on bisnes, niin silloin se on tärkeää minulle.”

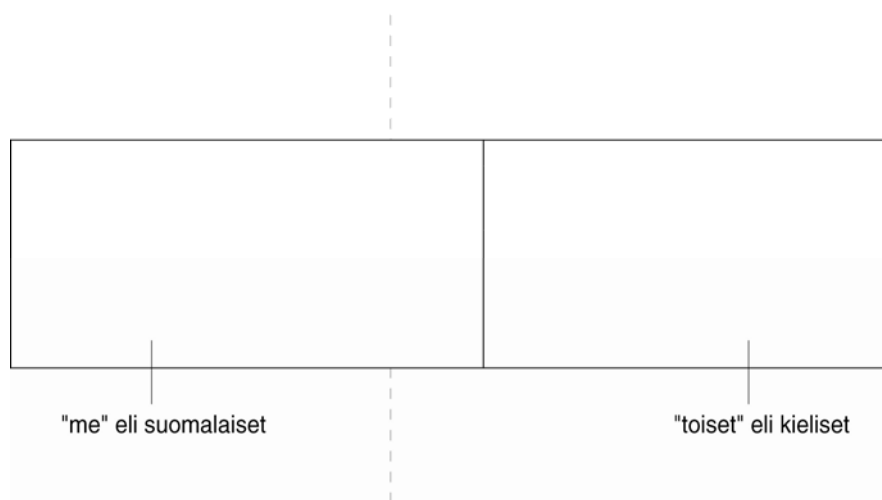
Suomalaisia ajatellessaan Isan suomalainen hahmottaa erilaisia, itselleen merkityksellisiä osaryhmiä eri tavalla kuin Suomessa asuva. Ei ole olemassa vain suomalaisia ja siirtolaisia. On Suomen suomalaisia, Isan suomalaisia, Suomeen palanneita Isan suomalaisia, muualle Australiaan muuttaneita Isan suomalaisia sekä muita australiansuomalaisia. Isassa asuville suomalaisille läheisiä – monille läheisimpiä – ovat muualle Australiaan muuttaneet entiset Isan suomalaiset. Näitä ryhmiä yhdistävät tiiviit sukulaisuus- ja ystävyys-suhteet, yhteinen Isa-kokemus sekä osaa myös Suomen-vuodet ja siirtolaiseksi lähdön kokemus. Suomen suomalaisiin moni pitää yhä yhteyttä, jotkut myös Suomeen palanneisiin Isan suomalaisiin. Muita australiansuomalaisia Isan suomalaiset ovat tavanneet muun muassa eri puolilla Australiaa järjestetyillä Suomi-Päivillä. Entisaikaan kokoontumisiin lähti Isasta iso joukko, sittemmin tämä yhteydenpito on jäänyt.

Kaksi tapaa nähdä oma sosiaalinen tila

Etnisen luokittelu, stereotyyppit sekä monien eri tekijöiden summana syntyvä sosiaalinen etäisyys ovat välineitä, joiden avulla Isan suomalaisten on mahdollista laatia mielessään karttoja siitä monimutkaisesta sosiaalisesta tilasta, jossa he elävät. Eli kuten Eriksen (2002: 61) ilmaisee: he voivat luoda kognitiivisia karttoja merkityksellisistä toisista.

Tutkijat ovat pyrkineet määrittämään sosiaalisia etäisyyksiä muun muassa Bogarduksen asteikon tai sen sovellutuksen avulla. Tutkittavilta kysytään, hyväksyisivätkö he nimettyjen ryhmien jäseniä esimerkiksi avioliiton kautta tulevaisuuteen sukulaiseksi, yhteiselle aterialle, työtoveriksi tai naapuriksi. (Esim. Mitchell 1956: 18–28.) Käytin kuitenkin Isassa epäsystemaattisempaa tapaa: seurasin, mitä ryhmiä suomalaiset spontaanisti mainitsivat ja mikä oli suhtautumisen sävy; lisäksi otin huomioon eri tavoin saamani tiedot avioliitoista, muista sukulaissuhteista, ystävyys-suhteista, työtoveruuksista sekä naapurisuhteista – siis samoja asioista, joita Bogardus-haastatteluissa kysytään suoraan. Näitä tietoja summaten hahmottelin Isan suomalaisten kokeman sosiaalisen tilan. Tai oikeastaan päädyin kahteen versioon (ks. kuvat 2 ja 3). Ehkä kukaan ei ajattele aivan kuvaamallani tavalla. Sosiaalisen tilan kokemisessa on henkilökohtaisia poikkeamia. Esimerkiksi yhdellä haastateltavalla oli espanjalaisia ystäviä, hän koki espanjalaiset erillisenä ryhmänä, ja hänellä oli heistä myös yleistävä käsitys; muut suomalaiset eivät juurikaan tunteneet espanjalaisia, tällä ryhmällä ei ollut omaa lokeroa heidän sosiaalisessa tilassaan. Espanjalaisten tapaiset pienet ryhmät

sisällytetään siirtolaisten ryhmän osaksi, ja joskus puhutaan myös vanhoista siirtolaisista erotukseksi uusista, usein aasialaislähtöisistä. Kun en tarjonnut valmista ryhmäjakoja, sain tietoa siitä, mitkä ryhmät nähdään erillisinä ja millaisia kokoomaryhmiä käytetään.

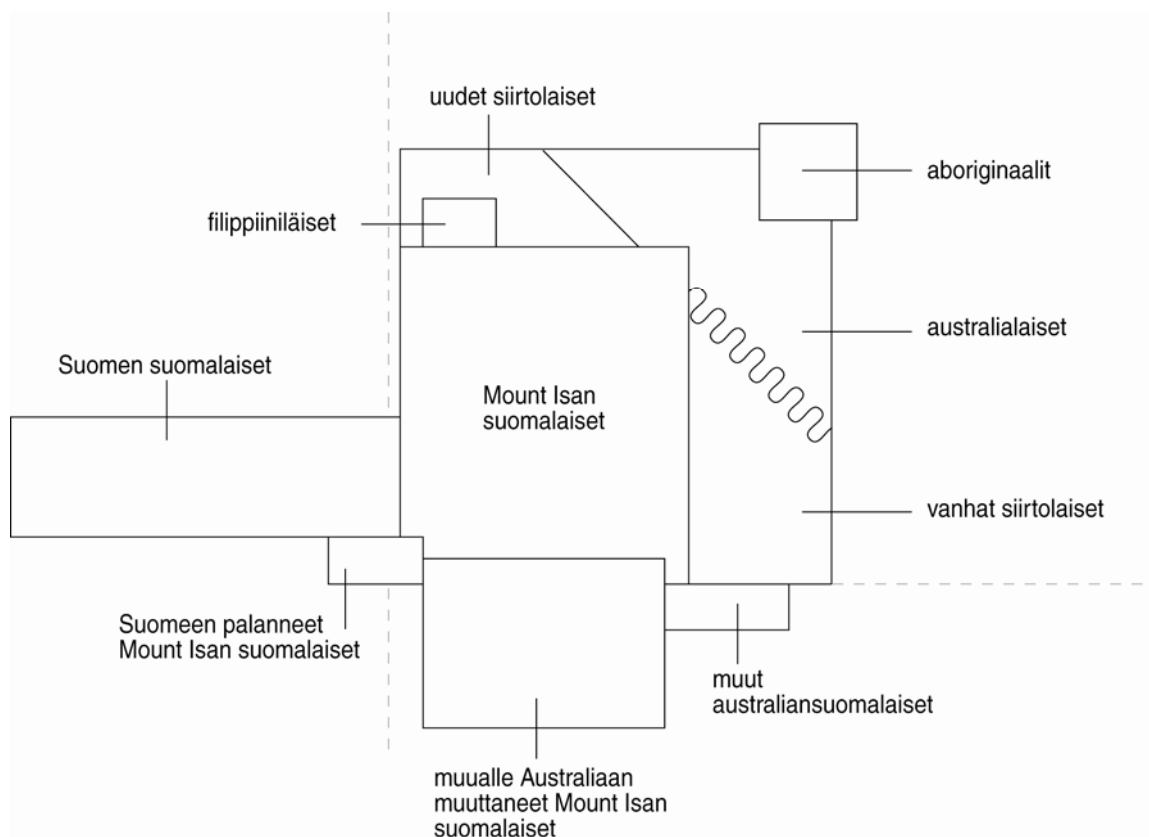
KUVIO 2. Mount Isassa asuvien suomalaisten vanhempi, yhteistä alkuperää painottava käsitys sosiaalisesta tilastaan.

Kaikille Isan suomalaisille tuttu tapa jäsentää ympäristöä on jakaa ihmiset suomalaisiin ja kielisiin (kuvio 2). Suomalaiset ovat – stereotypian mukaan – Suomesta tulleita ja puhuvat suomea. Toinen kategoria on nimetty vuorovaikutusta rajoittavan ja samalla selvimmin havaittavan ominaisuutensa mukaan. Jako on sellainen kuin Roosens (1994: 85) sanoo siirtolaisuusoloissa yleensä syntyvän: ”me” ja ”he”, yhteisen alkuperän yhdistämä ryhmä ja rajan toisella puolella tarkemmin määrittelemätön toinen. Isassakaan toisesta ei ole kieltä lukuun selkeää mielikuvaa. Silti kahden ryhmän katsotaan eroavan niin perustavaa laatua olevalla tavalla, että niitä on pidetty vastakohtina.

Suomalaiset ja kieliset -kaksijakoisuus on vallitseva hahmotustapa Suomi-Seurassa ja suomalaisseurakunnissa toimittaessa. Organisaatiot vahvistavat oman ryhmän stereotypiaa: toimijat ovat pääosin Suomesta tulleita ja toiminta on suomenkielistä. Myös menneitä aikoja muistellessa korostuu sama kahtiajako: ei-suomalaisten osana on olla tarkemmin määrittelemättömiä kielisiä. Englantia osaamattomille siirtolaisille suomalaiset–kieliset-jako on luonnollisesti hyvin merkityksellinen myös nykypäivän ympäristön jäsentäjänä.

Kuulin, että kieliset-sanaa ei enää käytetä enää yhtä paljon kuin ennen. Sanavalintojen muutokset heijastelevat ajattelutapojen muutoksia. Kaksijakoisuuden rinnalla – ja osin sen tilalla – käytetään erilaisuuden aste-erot huomioon ottavaa hahmotusta (kuvio 3). Perusjakona ei enää olekaan Suomesta tulleet ja muut, vaan pikemminkin alkuperäisväestö ja

erilaiset muualta tulleet. ”He”-ryhmiä on useita. Tämä hahmottamistapa on lähempänä Barthin ajattelua, sillä rajoja ja sosiaalista järjestystä luovat merkityksellisiksi tehdyt kulttuuriset erot. Vaikuttavia tekijöitä ovat myös Australiaan saapumisen ajankohta sekä lähtömaa. Vaikka jaottelussa on mukana enemmän ryhmiä, valtaosa ihmisistä sijoittuu yhä erilaisiin kokoomaryhmiin.

KUVIO 3. Mount Isassa asuvien suomalaisten uudempi käsitys sosiaalisesta tilastaan.

Australialaiset. Usein tehdään selvä ero australialaisten ja aboriginaalien välillä. Ero australialaisen ja siirtolaisen välillä taas on häilyvä. Ei ole absoluuttista rajaa, miten monen sukupolven takaa australialaisuus lasketaan. Stereotyypisesti australialainen on varhaisen brittisiirtolaisen jälkeläinen, mutta esimerkiksi Isan suomalais-filippiiniläisten perheiden isät sanovat omia lapsiaan australialaisiksi. Alkuperän sijasta australialaisuutta määritetään usein elämäntyylin ja -asenteen kautta. Suomalaisten mielestä australialainen on laiska ja epäluotettava. Kielteisten piirteiden – ja kielieronkin – vuoksi ryhmä on tuntunut etäiseltä. Kun yhdistävä siirtolaisuuskokemuskin puuttuu, australialaiset ovat tuntuneet etäisemmiltä kuin toiset siirtolaiset. Suomalaiset ovat kuitenkin huomanneet myös australialaisten hyvät puolet: sosiaalisuutta arvostetaan, rentoutta jopa kadehditaan. Eroja korostavat stereotypit voivat pysyä ennallaan, mutta sosiaalinen etäisyys australialaisiin pienenee.

Siirtolaiset. Aiemmin etniset organisaatiot tekivät erillisiä siirtolaisryhmiä näkyviksi, mutta eivät enää. Siirtolaiset on moniaineksinen, vaikeasti hahmotettava kokoomaryhmä. Jonkun voi onnistua tunnistamaan kielestä, aasialaislähtöinen erottuu ulkonäkönsä vuoksi, nimestä voi päätellä jotakin, mutta useimmiten siirtolaista ei tunnista mitenkään. Vaikka toisia siirtolaisia ei tunnistettaisikaan, tunnetaan yhteenkuuluvuutta: onhan eletty samassa syrjäisessä kaupungissa ja lisäksi jaettu siirtolaisuuskokemus.

Aboriginaalit. Alkuperäisasukkaiden ryhmä on helposti tunnistettava. Suomalaiset ovat panneet merkille tapojen ja arvostusten erot: ”Ei ne osaa olla talossa.” Näkyvimmin esillä olevien mukaan muotoutunut stereotypia on hyvin kielteinen. Australialaisen yhteiskunnan aboriginaaleille tarjoama erityiskohtelu alleviivaa eroa. Vaikka tiedetään vain osan elävän stereotypian mukaisesti, alkuperäisväestö tuntuu hyvin etäiseltä ja liiankin erilaiselta. – Oikeastaan suomalaisten ”aboritsit” on kokoomaryhmä, johon mahtuvat niin Carpentarianlahden saarilta tai Pohjoisterritorion erämaasta Isaan saapuneet kuin heimonsa ikaikaisella asuinalueella elävät kalkadoonien viimeiset jälkeläisetkin.

Filippiiniläiset. Aasialaisesta taustasta ja erilaisista tavoistaan huolimatta filippiiniläiset tuntuvat läheisiltä. Stereotypia sisältää suomalaisten arvostamia piirteitä: ahkeria, pyrkivät tulemaan oma työllään toimeen, siistejä. Monet avioliitot lähentävät suomalaisiin, samoin kuin ystävyysuhteet. Suomalaisia ja filippiiniläisiä yhdistää myös siirtolaisuuskokemus, joka puuttuu australialaisilta. Isan kahdesta näkyvästä vähemmistöstä filippiiniläiset ovat suomalaisille läheisiä, aboriginaalit etäisiä. Voi päätellä, että ihonväri ei vaikuta ainakaan ratkaisevasti koettuun sosiaaliseen etäisyyteen.

Suomalaiset. Suomalaiset–kieliset-jako niputtaa erilaisten toisten lisäksi myös erilaiset suomalaiset: Isan suomalaiset ovat oikeastaan suomalaisia Isassa, hajasijoitettu osa ilman omaa erityislaatua. Tällainen näkemys on saanut rinnalleen tavan ajatella eri alueilla asuvia suomalaisia erillisinä ja erilaisina ryhminä. Suomen suomalaisille on muotoutumassa oma Isan suomalaisista erottava stereotypiakin.

KOKOAVAA TARKASTELUA

Suomalaisuus ei ole näkyvästi esillä

Mount Isaan idästä, Cloncurrin suunnasta, tuleva vieras saattaa pysähtyä valtatievarressa olevan kalkadoonheimon muistomerkin luona. Laatan alareunasta löytyy maininta: Builder Raino Kangas. Isan suomalaiset ovat olleet monessa mukana. Sitä ei kuitenkaan huomaa, ellei katso hyvin tarkkaan.

”Se suomalaisuus, ei se oo enää niin näkyvästi esillä missään. Se on jo sulautunu täsä prosessisa.”

”Ois hyvä, että jäis tänne kaupunkiin jonkunlainen muistomerkki suomalaisista ja suomalaisuudesta. Koska, loppujen lopuks, me ollaan varmaan viimeinen sukupolvi, joka näin tunnistettavasti on suomalaisia. Ja kuitenkin me ollaan aika suuri ryhmä täällä oltu.”

Suomi-talo on ollut pitkään näkyvin merkki Isan suomalaisista. Kun Suomi-Seura päätti luopua talostaan, moni alkoi miettiä jotakin korvaavaa, muuten suomalaisista muistuttavaa. Yksi kenttätöön aikana esillä ollut ajatus oli Suomi-talon tontin muuttaminen suomalaisten nimeä kantavaksi puistoksi.

Useat haastateltavani olivat lukeneet John Dalyn lehtikirjoituksen (ks. prologi), ja sen myönteinen sävy ilahdutti heitä. Australialainen kaivosmies kiittää suomalaisia siitä, että he ovat omaksuneet Australian kulttuurin ja integroituneet hyvin sikäläiseen yhteiskuntaan. Samalla hän pahoittelee, että näin tehdessään suomalaiset ovat menettäneet oman etnisen identiteettinsä, tapansa ja kielensä.

Isassa tapaamani suomalaiset kantoivat kyllä huolta aiempien polvien muistamisesta ja arvostamisesta, mutta eivät he olleet huolissaan omasta näkymisestään. Kolmen kuukauden aikana en kuullut kenenkään sanovan, että on ollut pakko luopua identiteetistä, tavoista tai kielestä.

Barthin ja Roosensin käsitykset eivät tue olettamaa, että etnisen identiteetin menetys olisi integraation väistämätön seuraus. Etnisyys syntyy juuri kontaktien, ei eristyneisyyden tuloksena; kulttuurierojen supistuessakin etninen raja voi säilyä, jos joku merkityksellisenä pidetty ero on edelleen olemassa (ks. Barth 1969: 9–10, 15–16, 32–33); siirtolaisuusoloissa ryhmä on ikään kuin valmiiksi etninen, viittaus yhteiseen alkuperään riittää synnyttämään etnisen rajan (ks. Roosens 1994: 82–85). Etnisen rajan ja identiteetin katoaminen olisi siis

väistämätöntä vasta silloin, kun merkityksellisiksi tehtyjä kulttuurieroja ei ole ja käsitys yhteisestä alkuperästäkin on hämärtynt. Onko suomalaisille käynyt näin Isassa? Eivätkö he ole huomanneet muutosta? Vai eivätkö he vain pidä muutosta huolestuttavana?

Isassa tapaamani suomalaiset käyttivät paljon englantia, monet kotonaankin. He kävivät enemmän Irish Clubilla kuin Suomi-talolla. Saunoja oli harvoilla. Oli omaksuttu paljon australialaisia tapoja – sekä samoja uusia, yleismaailmallisia tapoja kuin muutkin isalaiset. Kaikesta huolimatta Isassa puhuttiin yhä paljon suomea, jopa suomalaiset paikallismurteet olivat voimissaan. Joulua pyrittiin viettämään mahdollisimman suomalaisittain. Kahvitavat olivat säilyneet, pullaa syötiin, ja suomalaista leipää kehuivat jopa australialaistuneet toisen polven jäsenet. Suomi-Seuralla ja kahdella suomalaisseurakunnalla oli toimintaa ja myös omat kiinteistöt. Uskonnosta saatettiin olla eri mieltä, mutta muutoin arvomaailmassa oli paljon yhteistä: työntekoa ja omillaan toimeen tulemistä arvostettiin, samoin luotettavuutta; ja suomalainen oli tunnetusti siisti. Isan suomalaisilla oli yhteisiä käsityksiä siitä, miten he eroavat muista ryhmistä. ”Aussit ei ole huusholli-ihmisiä”, tiedettiin. Myös aboriginaalien oudot tavat ihmetyttivät: ”Ei ne osaa olla talossa.” Oli kulttuuripiirre-eroja ja vakiintuneita käsityksiä omasta joukosta ja muista.

Osa Isan suomalaisista tunsu hyvin nyky-Suomea. Joidenkin omakohtaiset kokemukset olivat vuosikymmenten takaa ja muutkin kontaktit saattoivat olla vähäisiä. Vaikka Suomi merkitsi eri ihmisille eri asioita, korostettiin kuitenkin yhteistä alkuperää. Roosensin (1994: 85) mukaan etnisyyden pohjaksi voi riittää jopa pelkkä myytti yhteisestä alkuperästä. Isan suomalaiset perustivat alkuperäkäsityksensä usein paljon konkreettisempaan:

”Helvi tulee samasta paikasta kuin me. Heillä oli sorakuoppa siinä missä oli meidän tienhaara.”

Havaintojeni mukaan Isan suomalaiset eivät olleet luopuneet identiteetistään, kielestään tai tavoistaan. Yhä oli raja, jonka sisäpuolella olevien kanssa ikään kuin pelattiin samaa peliä, oli joukko ihmisiä, joihin luotettiin enemmän kuin muihin ja joiden seurassa olo oli ”more comfortable”.

Suomalaisuutta ei piilotella. Ei ole syytäkään, sillä suomalaisuus on Isassa yhä meriitti. Sen sain vierailijanakin huomata. Jostakin syystä on kuitenkin siirrytty – ennen esimerkiksi Mannerheimin linjaksi nimetyllä baaritiskillä harjoitetusta – oman suomalaisen etnisyyden ylikommunikoinnista alikommunikointiin, erojen korostamisesta niiden sivuuttamiseen. Olen etsinyt selitystä australialaisesta yhteiskunnasta, suomalaisten ryhmästä ja omista

organisaatioista sekä yksilöllisistä valinnoista, eli makrotasolta, välitasolta tai mikrotasolta, kuten Barth (1994: 20–30) ohjaa tekemään.

Maa johon mahtuu – varsinkin suomalaisia

Maa johon mahtuu, otsikoi Juhani Lompolo (1975) Isastakin kertovan kirjansa. Australiaan tosiaan mahtuu. Tapasin Isassa suomalaisia, jotka olivat olleet siirtolaisina myös Ruotsissa. Heidän kokemuksiansa mukaan Ruotsi oli suomalaiselle maahanmuuttajalle tyly, kun taas australialainen yhteiskunta on ollut hyvin ystävällinen. Muutkin Isan suomalaiset pitävät Australiaa vastaanottavaisena: on helppo tulla osaksi. Tulokkaan asemaa helpottaa se, että Australia on jo ennestään monietninen ja monikulttuurinen.

”Sataprosenttinen aboriginal on täys australialaine. Me kaikki muut ei olla.”

Australialaisuus on myös suhteellista. Aboriginaalien lisäksi maassa asuu vain ennemmin tai myöhemmin tulleita siirtolaisia ja heidän jälkeläisiään. Viimeksi tulleenkaan ei tarvitse tuntea itseään täysin ulkopuoliseksi.

”On tavallaan syntynyt oma sellanen identiteetti. Vuosien myötä kaikki näkee, et ’I’m Australian’. Et ei nää enää, et ’mä oon vietnamilainen’ tai ’mä oon filippiiniläinen’.”

Jopa varsinaisen siirtolaispolven jäsenet voivat omaksua australialaisen identiteetin. Itsensä australialaislähtöisiksi määrittävien joukko on selvästi suurempi kuin siirtolaisuustilastot antaisivat odottaa; yleensä kolmanteen ja myöhempään polviin kuuluvat ovat perillä suvun taustasta, mutta tuntevat itse olevansa australialaislähtöisiä (Burnley 2001: 45). Etnisissä seka-avioliitoissa syntyneiden ennustetaan pian nousevan Australian suurimmaksi väestöryhmäksi (Khoo & Price 1996: 14). Etniset anomaliat voivat yleensä samaistua yhteen tai useampaan ryhmään tai olla samaistumatta mihinkään niistä (ks. Khoo & Price 1996: 4); Australiassa heidän on helppoa samaistua valtaväestöön – tai he ovat valtaväestöä.

Etnisen anomalian tai siirtolaisen ei ole pakko valita yhtä identiteettiä: voi olla sekä australialainen että jotakin muuta. On myös lupa tuntea olevansa kokonaan muuta kuin australialainen:

”Kyllä mä enemmän [itseäni] australialaisena pidän, mutta tunnen olevani etnisesti suomalaista syntyperää.”

”Meitä kohtaan ei oo mitään ollu. Meitä ei haittaa se, että oomme suomalaisia.”

Australia on ylpeä siitä, että se on kulttuurillinen ja etninen mosaiikki. Kunkin yksittäisen ryhmän oman sävyn ylläpitäminen ja esillä pitäminen jää kuitenkin sen itsensä tehtäväksi.

Vaikka suomalaisilla on muille outo oma kielensä, heidän on sittenkin helpompi tulla osaksi australialaista yhteiskuntaa kuin joidenkin toisten ryhmien:

”Tääläki monet ei ota tummia vuokralaisia... Meiän on sikäli hyvin helppo ollu olla. Vaikka mun kieliäksentti ois, että mä en tänne kuulu. Mutta mä oon heti hyväksytty ihmine. Kaikkia. Heti.”

”Suomalaisten on sinänsä hyvä sulautua, että ne eivät niin ole niin eriäviä – miten sanotaan – kuin, sanotaan muslimiuskoa olevat siirtolaiset. Niitten on varmaan vaikeampi sopeutua kuin suomalaisten. Ja suomalaisilla ei ole koskaan minun tietääkseni ollut kovin tärkeitä, jos lapset menevät naimisiin jonkun muun maalaisen kanssa. Se ei ole suomalaisille niin tärkeä kuin ehkä esimerkiksi italialaisille voi olla ja libanonilaisille. Suomalaisten on ollut kohtalaisen helppo sulautua, toisen polven.”

Suomalaiset eivät sulkeudu omille asuinalueille, eivätkä he ole silmiinpistävän erinäköisiä; suomalaisten tavat ovat muiden kannalta harmittomia; ryhmä ei pyri estämään ulkoryhmä-avioliittoja, eikä siihen liity myöskään muita Australiassa epäluuloa synnyttäviä piirteitä; suomalaisia ei pidetä poliittisena, taloudellisena tai muunakaan uhkana. Suomalaiset ovat australialaisten ja muiden isalaisten hyväksymiä, ryhmä on tuttu toinen – tai oikeastaan ei enää toinenkaan.

Suomalainen saa määrittää identiteettiään aika vapaasti, mutta ei täysin vapaasti. Mikä tahansa valinta ei olisi uskottava tai hyväksytty. Suomalainen on tervetullut Irish Clubin asiakkaaksi ja jäseneksi, mutta ei hänestä tule irlantilaista, ei hän pääsisi irlantilaisäänillä Isan pormestariksi (McCulloughin tilalle) tai parlamenttiin (McGradyn tilalle). Joidenkin suomalaisten lapset voisivat olla uskottavia filippiiniläisinä, mutta eivät itse siirtolaiset. Suomalaisen ja alkuperäisasukkaan lapsen on mahdollista toimia aboriginaalina, mutta hän saattaa joutua todistamaan etnisyytensä. Objektivistista näyttöä voi edellyttää australialainen viranomaistaho tai aboriginaaliyhteisö. Mutta jos suomalainen tai suomalaisen jälkeläinen haluaa olla australialainen tai suomalainen, itsemäärittämiä ei kyseenalaisteta.

Vaikka suomalaisilla onkin lupa – halutessaan – pysyä Isassa suomalaisina, muut eivät välttämättä pidä heitä siirtolaisina. Tämä ilmiö on todettu useissa siirtolaistutkimuksissa. Esimerkiksi Belgiassa on havaittu, että vanhojen siirtolaisryhmien näkyvyys mediassa on olematon; vanhoista ryhmistä ei välitetä, ehkä ei tiedetäkään, mutta ainakaan heitä ei nähdä ongelmallisina. Antwerpenin espanjalaisia ei aina ajatella siirtolaisina; he ovat ”oikean” tyyppin muukalaisia, vieraita, jotka ovat sopeutuneet ja joista ei yleensä spontaanisti puhuta siirtolaisina; todellisia siirtolaisia ovat turkkilaiset ja marokkolaiset. (Roosens 1994: 89,

93–95.) Isassa vanhojen Euroopasta tulleiden siirtolaisryhmien jäsenet eivät tunnu enää vierailta. Siirtolaisen rooli on annettu aasialaisille. Myös muualta saapuvien aboriginaalien rinnalla suomalaiset tuntuvat entistä enemmän Isan valtaväestöltä. Tällaisen näkyvyyden ja erottuvuuden katoamisen voi ulkopuolinen tulkita identiteetin menetykseksi. Mutta siitä ei välttämättä ole kyse.

Ei tarvita objektiivisia määrittelyjä

Barthin (1994 : 21) mukaan erityisesti välitaso luo etnistä kaksijakoisuutta, muovaa stereotyyppioita ja ylläpitää etnisiä rajoja.

Isassa on ollut pitkään useita suomalaisorganisaatioita: Suomi-Seura, luterilainen seurakunta ja helluntaiseurakunta. Ne ovat olleet kilpailijoita, välillä jopa täysin erillisiä leirejä. Mikään niistä ei ole saanut yksin määrittää ”oikeaa suomalaisuutta”, ei ole ollut etnisyysmonopolia. Kukin järjestö on ilmeisesti yhtenäistänyt oman jäsenistönsä elämäntapaa; on luotu stereotyyppioita ja annettu aineksia stereotyyppioille. Kolmen organisaation olemassaolo on kuitenkin muistuttanut, että suomalainen voi olla monella tavalla – myös Isassa.

Suomi-Seura edellyttää, että jäseneksi otettava on ”hyvämaineinen suomalainen” tai vaihtoehtoisesti suomalaisen lapsi (Mount Isan Suomi-Seuran säännöt 2002). Vaadittavan ”suomalaisuuden” sisältö jää kuitenkin lähes yhtä avoimeksi kuin ”hyvämaineisuudenkin”. Tarkempi objektiivinen määrittely ei ole ollut tarpeen, jäsenyyspäätökset on saatu tehtyä muutenkin. Käytännössä Suomi-Seuran pääsyvaatimus on suomen kielen taito, toimintahan on nykyään täysin suomenkielistä. Isan suomalaisseurakuntien jäseniä yhdistävät suomen kielen lisäksi samanlaiset uskonnolliset näkemykset. Näin rajautuva joukko on jo suppea. Ei ole ollut tarvetta erikseen miettiä, onko mahdollinen mukaan pyrkijä kyllin suomalainen tai oikealla tavalla suomalainen. Suomalaisetniset organisaatiot eivät halua rajata ketään vähänkään suomalaista oman toimintansa ulkopuolelle. Eikä yhden organisaation tai edes kaikkien niiden ulkopuolelle jättäminen sulkisi yksilöä etnisen ryhmän ulkopuolelle. Moni Isan suomalaisista elää suomalaisittain ja toisia suomalaisia tavaten, vaikka ei ole mukana Suomi-Seurassa tai suomalaisseurakunnissa.

Suomalaiset eivät vartioi mustasukkaisesti etnistä rajaa. On joitakin yleisiä käsityksiä siitä, ketä pidetään suomalaisena. Suomessa syntyminen ja suomen puhuminen ovat monen mainitsemia kriteereitä. Ne eivät kuitenkaan ole kenellekään esitettäviä pääsyvaatimuksia vaan pikemminkin tuntomerkkejä, joita käyttäen pystytään nopeasti hahmottamaan omaa sosiaalista ympäristöä: tiedetään jo etukäteen, kehen voisi tarpeen tullen luottaa. Tunto-

merkkien käyttäjät jakavat auliisti ”poikkeuslupia”. Esimerkiksi syntymämaan korostajat luokittelevat suomalaisiksi muitakin kuin Suomessa syntyneitä, helpoimmin hyvää suomea puhuvia toisen polven jäseniä.

Ei-suomalaisten kanssa avioitumista ei paheksuta. Etninen ryhmä ei siis pyri estämään anomalioiden syntymistä. Isän suomalaiset antavat – australialaisen yhteiskunnan tavoin – anomalioiden itse päättää omasta identiteetistään. Oma halu riittää. Suomalaisen isoäidin ei tarvitse todistella lastenlastensa suomalaisuutta toisille suomalaisille.

Useimmat suomalaisten tärkeiksi kokemat asiat – keskeiset arvot ja tutut tavat – eivät vähene, vaikka ne jakaisi toisten kanssa. Australialaisen vaimon valinnut kaivosmies on korostanut pojilleen sisun merkitystä. Toinen isä on ylpeä, kun suomalais-filippiiniläisellä tyttärellä on suomalainen työmoraali. Nuori siirtolaisnainen opettaa australialaisystävillään pullan leipomista. Arvostettuja ominaisuuksia ja suomalaista kulttuuriperinnettä siirretään etnisille anomalioiden ja täysin ulkopuolisille. Mutta ei se ole keneltäkään pois.

Isän suomalaiset eivät saa etnisen taustansa vuoksi erityisetuja, eikä suomalaisuus tuo mukanaan poliittista tai taloudellista valtaa: Suomi-talosta päätettiin luopua, koska siitä oli tullut varallisuuden sijasta rasite; helluntaiseurakunta toimi talkootyön ja jäsenten antaman rahallisen tuen varassa; luterilaisen seurakunnan omistamista asunnoista kertyvät vuokratulot tarvitaan toimintakuluihin. Ulkopuolisilla tahoilla tai etnisellä ryhmällä itsellään ei ole tarvetta pitää yllä objektiivisesti todennettavaa etnistä rajaa.

Subjektiiviset määrittelyt ratkaisevat.

Yksityistä ei julisteta joukolla

Isassa jäljellä olevien suomalaisten joukko on erilainen kuin aikaisemmat: uusia tulokkaita on nyt vähän; Australiassa vuosikymmeniä asuneista moni tuntee olevansa suomalainen, mutta ei enää samanlainen suomalainen kuin ennen; lähes jokaisella siirtolaisella on perhe ja sukua ympärillään; suku on harvoin täysin suomalainen, mukana on entistä enemmän erikielisiä, eri etnisiin ryhmiin kuuluvia ja etnisiä anomaloita, kenellä mitäänkin; joidenkin siirtolaisten kaikki tuttavat ovat yhä suomalaisia, mutta tuttavapiirit voivat yhtä hyvin olla suomalais-filippiiniläisiä, enimmäkseen australialaisista koostuvia tai hyvin sekalaisia.

Isän suomalaissiirtolaiset ja heidän jälkeläisensä pyrkivät ymmärtämään sosiaalista ympäristöään etnisten luokittelujen ja kognitiivisten karttojen avulla. Luokittelujen syntyyn ja muotoutumiseen vaikuttavat aina muun muassa historialliset ja vuorovaikutukselliset olot (Barth 1994: 12), joten luokittelut ja kartat ovat erilaisia kuin ennen: suomalaisten ja

kielisten vastakkainasettelun ohella erotetaan nyt läheisempiä ja etäisempiä toisia ja myös useammanlaisia suomalaisia. Olen pelkistänyt Isan suomalaisten kokeman sosiaalisen tilan kaavioiksi (kuviot 2–3, sivut 175–176), mutta oikeastaan jokaisella on oma kognitiivinen karttansa. Vaikka suomalaiset elävät samassa pikkukaupungissa, heidän näkökulmansa vaihtelevat. Merkityksellisten toisten joukot eivät ole täysin yhteneviä.

Nuori naissiirtolainen totesi, ettei hän oikein tiedä, miten suomalaisuutta tulisi edistää:

”Et mä pidän mun suomalaiset tavat kotona. Ne kaikki, mitkä mä haluan. Mä leivon pullaa mun aussikaverin kanssa. – – Ja tämmösiä pikkujuttuja, mitä pidetään yllä ihan vaan sitte omalla perheellä.”

Tämä siirtolainen – ja moni muukin suomalainen – viihtyy Australiassa juuri siksi, että ei ole valmista kaavaa, jonka mukaan pitää elää. Naisen mielestä hänen on luontevaa toimia joissakin asioissa itselleen tutulla suomalaisella tavalla, mutta ei hän halua tehdä omasta suomalaisuuden tavastaan normia muille.

Cohen (1994: 76) kuvaa etnistä ryhmää kasaumaksi minuuksia, joista jokainen tuottaa etnisyyttä itselleen: tulokset voivat muistuttaa toisiaan muodoltaan, mutta eivät välttämättä merkitykseltään. Eli jokainen Isan suomalainen tuottaa etnisyyttä itselleen. Suomalaisuus on aina ainakin yksityistä – ja sen lisäksi se voi saada välillä yhteisöllisiä muotoja.

Kenties syy oman etnisyyden ylikommunikoinnin loppumiseen on juuri tässä: jotakin hyvin yksityistä ja henkilökohtaista on vaikea julistaa joukolla.

”Minen häppee enkä oo ylypee. En minoo kumpookaa. Minä oon suomalaine ja se soppii mulle iha hyvästi. Jee.”

Etnisyyden ja sukulaisuuden ristiriita

Roosensin (1994: 83) mukaan viittaus yhteiseen alkuperään ja metaforiseen sukulaisuuteen ovat etnisyyden päälähteet. Toisaalta sukulaisuuden on havaittu toimivan siirtolaisoloissa etnisten verkostojen ja ryhmien selkärankana (Roosens 1994: 87–88); näin siis todellinen sukulaisuus voi pitää yllä etnisiä ryhmäjakoja. Eriksen taas muistuttaa, että usein etnisyyden on ruohonjuuritasolla juuri sukulaisuutta:

Although biological self-production is by no means necessary for a strong collective identity to come about, it should be kept in mind that kinship remains an important organising principle for most societies in the world, and a lot of what passes for ethnicity at the local level is really kinship. (Eriksen 2002: 159.)

Joskus etnisyys muokkaa sukulaisuutta. Ryhmän säännöt voivat määrätä, kenestä saa tulla sukulainen ja kenestä ei. Isan seudullakin oli ennen tarkat määräykset siitä, mihin ryhmään kuuluvan puolison sai ottaa ja mikä tuli olemaan jälkeläisten asema (kuvio 4).

MIEHEN RYHMÄ	+	NAISEN RYHMÄ	→	YHTEISTEN LASTEN RYHMÄ
patingo		marinungo		toonbeungo
kunggilungo		toonbeungo		marinungo
marinungo		patingo		kunggilungo
toonbeungo		kunggilungo		patingo

KUVIO 4. Kalkadoonien avioitumissäännöt 1800-luvulla (Lähde: Walter E. Roth 1897: Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines, sivu 58.)

Mutta voiko sukulaisuus muokata etnisyyttä? Nähdäkseni näin tapahtuu 2000-luvun Isassa. Etnisyyttä harmonisoidaan sukulaisuuden kanssa paremmin yhteensopivaksi.

Ei-suomalaisen puolison valinnut siirtolainen saattaa olla perheensä ja kenties koko Australiassa asuvan sukunsa ainoa suomalainen. Silloinkin, kun siirtolaisen puoliso on toinen suomalainen, pariskunnan lapset kasvavat yleensä australialaisiksi, lasten puoliset ovat enimmäkseen ei-suomalaisia, ja lastenlapsilla on jo hyvin kirjava etninen tausta. Näin sukulaisuus ja etnisyys tuottavat ristiriitaisia ryhmittelyjä.

Suomi on Isasta katsoen kaukana, ja vielä etäisemmältä se tuntuu, jos siellä asuvat lähisukulaiset ovat jo kuolleet. Siirtolaiset eivät kiellä taustaansa, mutta vielä vähemmän he haluavat korostaa olevansa hyvin erilaisia kuin lapset, lapsenlapset ja mahdollisesti ei-suomalainen puoliso. Hyvin moni pitää siirtolaisuuden raskaimpana kokemuksena – oudon kielen ohella – eroa omista vanhemmista ja lähisuvusta. Samanlaista eroa ei haluta kokea toistamiseen, eikä sitä haluta lastenkaan kokevan, ei edes symbolisena eriryhmäläisyytenä. Halutaan siis kuulua johonkin samaan puolison ja jälkipolvien kanssa. Kun sukulaisuus ja etnisyys tuottavat ristiriitaisia ryhmäjakoja, etnisyyttä mukautetaan. Äärimmillään se on osmoosia, rajan ylittämistä, ryhmän vaihtamista. Useammin valitaan kuitenkin jokin sekä-että-asema: ollaan yhtä aikaa vaikka suomalaisia ja australialaisia. Yksi tapa hienosäätää etnisyyttä on alikommunikointi: Ollaan itse mitä ollaan, mutta ei korosteta sitä. Tai ollaan korostetun suomalaisia toisten suomalaissiirtolaisten joukossa, mutta ei muualla.

”Mun pojat ei puhu suomea, eikä akka puhu suomea. Mut ei se merkitse mitään.”

Muun kuin suomen kielen käyttäminen oli ennen selvimmin havaittava merkki toiseudesta.

Suomen kieli on yhä yksi yleisimmin käytetyistä suomalaisuuden tuntomerkeistä, mutta vanha toiseuden merkki on menettänyt merkityksensä perhe- ja sukulaissuhteissa. Perheenjäsenten välille ei haluta vetää jyrkkää rajaa. Perheen sisäisiä eroja voidaan loiventaa myös sanomalla omia, pääasiassa englantia puhuvia lapsia australialaisiksi, vaikka samanlaisia toisten suomalaisten lapsia sanotaan kielisiksi, millä ennen tarkoitettiin jopa suomalaisen vastakohtaa. Myöskään eri maassa syntymisen merkitystä ei haluta korostaa. Se saatetaan sivuuttaa nopeasti, tai jos tutkija takertuu perheen sisäisiin eroihin, voidaan kysyä vähän ärtyneesti: ”Saako siitä lisäpisteitä, jos on syntynyt Suomessa?”

Hall (1999: 250) muistuttaa, että identiteeteissä ei ole kyse niinkään siitä ”keitä me olemme” tai ”mistä me tulimme” vaan siitä ”keitä meistä voi tulla”. Isan suomalaisilla on oma identiteetti, mutta se ei ole aivan samanlainen kuin Suomessa asuvilla. Juuret ovat yhteiset, mutta Isassa tulevaisuusnäkökulma on erilainen.

Siirtolaiset ovat huomanneet ympäristössä ja itsessään tapahtuneet muutokset. He eivät kuitenkaan ole huolissaan, sillä he voivat itse valita, keitä ovat ja keitä heistä tulee. Muutos sinänsä ei heitä pelota, ennenkin on tarvittaessa irtauduttu tutusta ja turvallisesta:

”Mikä taas täällä on tietysti ollu parasta, on oppinu kahtomaan asioita eri lailla. Ja että on kuitenkin pystyny kotiutumaan ja ihan täyden elämän elämään.”

Suomalaisuus tulevaisuudessa

Mitä tapahtuu Isan suomalaisille ja suomalaisuudelle? Kenttätyön aikaan Suomi-Seura oli luopumassa talostaan ja helluntaiseurakunnasta oli loppumassa väki. Luterilaisen kirkon lattiaa vielä korjattiin, mutta seurakuntalaiset aavistelivat, että loputtomiin ei toimintaa voi jatkaa entiseen tapaan. Moni suomalaisten yhteisessä toiminnassa aktiivisesti mukana ollut suunnitteli Isasta lähtöä. Tuskinpa suomalaissiirtolaiset Isasta koskaan kokonaan loppuvat, mutta suomea puhuvat ystäväpiirit pienenevät. Suomalaisten verkosto sirpaloituu. Jäljellä olevat luottavat toisiinsa ja auttavat toisiaan – jos tietävät toistensa olemassaolosta. Mikäli siirtolaiset eivät tunne toisiaan, he eivät välttämättä tunnista toisiaan suomalaisiksi. He voivat olla kuin tarinan kielitaidottomat miehet, jotka ahersivat päivän puhumattomina, kun eivät tieneet toisiaan suomalaisiksi. Puhelinluettelosta löytyy varmaan edelleenkin helposti suomalaisia nimiä, mutta entistä useammin puhelimeen vastaa toisen, kolmannen tai neljännen polven jäsen. Valtaosa varsinaisista siirtolaisista on jo lähtenyt ja vienyt omat tapansa mukanaan.

Toisesta ja kolmannesta polvesta minulla on vain hajanaisia tietoja. Suurin osa heistä asui muualla. Niin sanotun Hansenin hypoteesin mukaan toinen polvi vieraantuu siirtolaisvanhempiensa etnisestä ryhmästä ja voi kapinoidakin sitä vastaan, kolmas polvi kiinnostuu suvun taustasta ja palaa etniseen ryhmään (esim. Isajiw 1990: 34–49). Käykö näin Isan suomalaissiirtolaisten lapsille ja lapsenlapsille? Voisi käydä. Toinen polvi on elänyt ilman lähellä olevia isovanhempia, ja suhde suomalaiseen sukuun on monesti jäänyt etäiseksi. Kolmannen polven jäsenet sen sijaan ovat saaneet olla paljon suomalaisten isoäitien ja isosienkin hoidossa. Näin oli ainakin 2000-luvun alun Isassa. Isovanhemmat voivat sytyttää kiinnostuksen. Jotkut ovat jopa ottaneet lastenlapsensa mukaan Suomen-matkalle, mutta ehkä pelkkä läsnäolokin riittää, sekä kertomukset suvusta ja Suomesta.

Toisen ja kolmannen polven suomalaisuusinnostusta rajoittanee se, että heidän sukujuurensa voivat ulottua moneen muuhunkin suuntaan. Viitteitä tulevasta saattoi antaa pieni Saara-tyttö, kolmannen polven jäsen, joka muistutti nimestä erehtyneelle topakasti: ”I’m not Sarah!” Ehkä siirtolaisten jälkeläisten suomalaisuus tiivistyy vähin erin joukoksi pieniä omasta erityislaadusta muistuttavia piirteitä. Suomalaisuus on muista hiukan erottuva sävy mosaiikissa, ei elämän pääsisältö. Eli kuten eräs toiseen polveen kuuluva mies totesi:

”Kato, suomalaisuus pystyy yhdistämään ihmisiä paremmin. Mutta ei kummiskaan halua niiku kokotoimisesti paneutua siihen suomalaisten kanssa elämiseen.”

Paljon jäi vielä kertomatta

Roth (1897) esitteli omassa tutkimuksessaan Isan alueella 1800-luvulla asuneiden ihmisten avioitumisääntöjä ja eri ryhmien taburuokia. Luonto ja ilmasto ovat ennallaan, ihmiset ja elämäntavat ovat vaihtuneet. Tässä tutkimuksessa olen kuvannut yhden myöhäisemmän isalaisryhmän, suomalaisten, elämää sellaisena kuin se oli vuodenvaihteessa 2002–2003. Tutkimusraportti koostuu aineistosta, jonka olen kuullut, nähnyt, kokenut, lukenut tai päätellyt. Lähdin etsimään jonkinlaista etnisyyyslaboratoriota, jotta ymmärtäisin paremmin lukemiani teorioita, mutta huomasin pian Isan ihmisten olevan teorioita kiinnostavampia. En malttanut jättää pois kaikkia etnisyysspohdintoja, mutta pidän silti kuvailevaa aineistoa tutkimukseni tärkeimpänä antina. Kenties siitä on joskus hyötyä muille siirtolaisuutta tai etnisyyttä tutkiville.

Antamani kuva on varmaan puutteellinen: Moni on saanut puheenvuoron, mutta Isan suomalaisten joukko oli vielä paljon moniäänisempi. Kokemusten ja näkemysten kirjoja ei pysty tyhjentävästi esittämään. Pystyin havainnoimaan vain osaa siitä, mitä lähes sadan

varsinaisen siirtolaisen ja useiden kymmenien jälkipolviin kuuluvien joukossa tapahtui. Kaikkia en koskaan nähnyt. Haastateltujenkin ajatuksista mukaan mahtui vain murto-osa.

Kuva voi olla myös vääristynyt: tulin ehkä – tahtomattanikin – liioitelleeksi etnisyyden merkitystä; löysin etnisyyttä, koska olin mennyt Isaan asti sitä hakemaan. Toisaalta näkökulma auttoi välttämään virheitä: tiesin, että etnisyyttä luodaan narratiivein, ja muistin, että stereotypiat eivät välttämättä vastaa todellisuutta. Vaikka kuulin paljon juttuja baaritiskillä työvuoron päätteeksi uhoavista kaivosmiehistä, löysin myös lastensa kanssa vapaa-aikana viihtyvät perheenisät.

Tutkimusraportin valmistuessa moni kuvattu asia on jo toisin. Isa muuttuu. Itseäni jäi mietityttämään, miten vanhojen siirtolaisten käy joukon yhä harventuessa. Ehkä joku ottaa siitä selvää. Moni neuvoo jututtamaan Isasta rannikolle muuttaneita ja Suomeen palanneita. Houkutteleva ajatus. Toinen ja kolmas polvi jäivät minulta sivuosaan. Mahtaako Hansenin hypoteesi toteutua? Isan suomalais-filippiiniläisiä perheitä voisi tutkia tarkemmin, tai miksi ei Isan filippiiniläisiä yleisemminkin. Aboriginaalitulokkaiden ja muiden isalaisten suhteita olisi kiinnostavaa seurata. Ehkä joku tekee vielä kuten Baumann (1966) lontoolaislähiössä eli ottaa urakaksi tutkia Isan koko sosiaalisen kentän, ei vain yhden ryhmän näkökulmaa. – Mikäli halutaan kuulla iäkkäämpiä suomalaissiirtolaisia, tutkijan on hyvä olla jonkinlainen suomalainen. Muut tutkimukset onnistuvat kielisiltäkin. Tutkittavaa riittää kaikille.

EPILOGI: YHTÄ KÖYTTÄ

KUVIO 5. Suomalaisen joukkue köydenvetokilpailussa Mount Isassa 1934 (Katri Hoipo, Mount Isan Suomi-Seuran arkisto)

Vuosikymmenien ajan Mount Isan suomalaisilla oli tapana näyttää voimansa köydenvetokilpailuissa. 2000-luvun alkuvuosina ei enää vedetty. Jotkut haastattelemiini miehet olivat olleet mukana joukkueissa ja muistelivat kisoja mielellään. Naisetkin muistivat koitokset.

M: ”Veettiin köyttä lujasti tämänmaalaisia vastaan.”

Milloin köydenveto loppui?

N: ”Minä en muista. Oliko se sen jälkeen, kun suomalaiset hävis ens kerran. Se oli niitten biirifestivaalien aikana se. Seitsemänkymmentäneljä, oli ainakin vielä silloin.”

M: ”Ihte vanhettiin ja nuoret ei ollu kiinnostuneita siitä.”

N: ”Ne oli sitte tietysti toisella puolella vetämässä.”

LÄHTEET

Alkuperäisaineisto

Mount Isan kenttätöpäiväkirja 31.11.2002 – 21.2.2003.

Tutkimushaastattelut:

- Nainen, s. 1919 Valkeala, Australiaan 1989
- Nainen, s. 1921 Juva, Australiaan 1960
- Mies, s. 1928 Kannus, Australiassa ensi kerran 1951–54 , uudelleen 1964–
- Nainen, s. 1929 Kannus, Australiaan 1964
- Nainen, s. 1930 Lappeenranta, Australiaan 1958
- Nainen, s. 1931 Veteli, Australiaan 1960
- Nainen, s. 1933 Sievi, Australiaan 1954
- Mies, s. 1934 Kyyjärvi, Australiaan 1937
- Nainen, s. 1935 Iisalmi, Australiaan 1958
- Nainen, s. 1935 Kiuruvesi, Australiaan 1959
- Mies, s. 1936 Lohtaja, Australiassa ensi kerran 1958–61, uudelleen 1967–
- Nainen, s. 1942 Lohtaja, Australiaan 1967
- Nainen, s. 1942 Nurmo, Australiaan 1969
- Mies, s. 1942 Pyhäranta, Australiaan 1969
- Mies, s. 1949 Toholampi, Australiaan 1951
- Nainen, s. 1942 Vaasa, Australiaan 1960
- Nainen, s. 1943 Kärsämäki, Australiaan 2002
- Mies, s. 1944 Jalasjärvi, Australiaan 1969
- Mies, s. 1944 Mount Isa, Suomeen 1947, takaisin Australiaan 1958
- Mies, s. 1944 Tyrvää, Australiaan 1969
- Mies, s. 1944 Ullava, Australiaan 1967
- Nainen, s. 1945 Nurmes, Australiaan 1967
- Nainen, s. 1945 Lohtaja, Australiaan 1971
- Mies, s. 1946 Juupajoki, Australiaan 1969
- Mies, s. 1946 Kuusankoski, Australiaan 1969
- Mies, s. 1946 Ylistaro, Australiaan 1969
- Nainen, s. 1947 Lestijärvi, Australiaan 1967

- Nainen, s. 1949 Helsinki, Australiaan 1972
 Mies, s. 1949 Kokkola, Australiaan 1971
 Mies, s. 1950 Helsinki, Australiaan 1972
 Mies, s. 1955 Kalajoki, Australiaan 1983
 Mies, s. 1958 Kalajoki, Australiaan 1983
 Mies, s. 1959 Lahti, Australiaan 1969
 Nainen, s. 1959 Ullava, Australiaan 1988
 Nainen, s. 1968 Kokkola, Australiaan 1996
 Nainen, s. 1963 Sysmä, Australiaan 1999
 Mies, s. 1966 Mount Isa
 Mies, s. 1972 Sydney
 Nainen, s. 1973 Alahärmä, Australiaan 1994
 Mies, s. 1975 Mount Isa.

Haastattelut tallennettu ja litteroitu. Aineisto on tutkijan hallussa.

Muut lähteet

- About Mount Isa Mines*. 2002. Mount Isa Mines Limited.
- Anttonen, Marjut 1999. *Etnopolitiikkaa Ruijassa*. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Armstrong, Robert E. M. 1980. *The Kalkadoons*. A Study of an Aboriginal Tribe on the Queensland Frontier. Brisbane: William Brooks.
- Australian Census 2001*. Australian Bureau of Statistics. (Tiedot haettu Mount Isan kaupunginkirjaston Census-tietokannasta tammi- ja helmikuussa 2003.)
- Barth, Fredrik 1969. Introduction. Teoksessa Fredrik Barth (toim.) *Ethnic Groups and Boundaries*. The Social Organization of Culture Difference. Oslo: Universitetsforlaget, 9–38.
- Barth, Fredrik 1994. Enduring and emerging issues in the analysis of ethnicity. Teoksessa Hans Vermeulen & Cora Govers (toim.) *Anthropology of Ethnicity*. Beyond 'Ethnic groups and boundaries'. Amsterdam: Het Spinhuis, 11–32.
- Baumann, Gerd 1996. *Contesting Culture*. Discourses of identity in multi-ethnic London. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, Petrina 2002. A bleak future for Finnish Association. *The North-West Star* 16.10.2002.

- Bindloss, Joseph; Daly, Kate; Lane, Matthew & Mathers, Sarah 2002. *Queensland*. 3. painos. Melbourne: Lonely Planet.
- Blainey, Geoffrey 1970. *Mines in the Spinifex*. The Story of Mount Isa Mines. Uudistettu painos. Sydney: Angus & Robertson.
- Bottomley, Gillian 1998. Anthropologists and the rhizomatic study of migration. *Australian Journal of Anthropology* 9 (1), 31–44.
- Burnley, Ian H. 2001. *The Impact of Immigration on Australia*. A Demographic Approach. Melbourne: Oxford University Press.
- Castrén, Heikki 1960. *Siirtolaispastorina kenguruitten maassa*. Helsinki: Suomen merimieslähetysseura.
- Cohen, Anthony P. 1994. Boundaries and consciousness, consciousness of boundaries. Teoksessa Hans Vermeulen & Cora Govers (toim.) *Anthropology of Ethnicity*. Beyond 'Ethnic groups and boundaries'. Amsterdam: Het Spinhuis, 59–79.
- Daly, John 2002. Finnish contribution. *The North-West Star* 28.10.2002, 6.
- Durkheim, Émile & Mauss, Marcel 1967. *Primitive Classification*. Käänt. ja toim. Rodney Needham. 2. painos. Chicago: University of Chicago Press. Alkuperäisjulkaisu 1903.
- Eriksen, Thomas Hylland 2002. *Ethnicity and nationalism*. 2. painos. London: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata?* Johdatus antropologiaan. Suom. Maarit Forde & Anna-Maria Tapaninen. Helsinki: Gaudeamus.
- Foots, J. W. 1971. Mount Isa Mines Limited tervehtii suomalaisia. *Suomi* 23.4.1971, 1.
- Grönfors, Martti 1981. *Suomen mustalaiskansaa*. Helsinki: WSOY.
- Hakola, Lisa (sekä Rikki-Lee ja Bradley). *Finnish People In Australia!* Mount Isan Townview State School -koulun oppilaiden ryhmätyö.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Käänt. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Isajiw, Wsevolod W. 1990. Ethnic-Identity Retention. Teoksessa Raymond Breton, Wsevolod W. Isajiw, Warren E. Kalbach & Jeffrey G. Reitz. *Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City*. Toronto: University of Toronto Press, 34–91.
- Jaakkola, Magdalena 1984. *Siirtolaiselämää*. Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä. Helsinki: Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.
- Jargon. 2002. Kulttuuriantropologian englant-suomi sanasto. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Jensen, Ivy 2002. Hall home to many memories. *The North-West Star* 24.8.2002.
- Jensen, Ivy 2003. Day for citizens. *The North-West Star* 27.1.2003, 1.

- Khoo, Siew-Ean & Price, Charles A. 1996. *Understanding Australia's Ethnic Composition*. Canberra: Department of Immigration and Multicultural Affairs.
- Kilpinen, Inkeri 1985. *Australia, palavan pensaan maa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kirkman, Noreen 1998. *Mount Isa: Oasis of the Outback*. Townsville: James Cook University.
- Koivukangas, Olavi 1975. *Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen*. Siirtolaistutkimuksia A 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Koivukangas, Olavi 1986. *Sea, Gold and Sugarcane*. Attraction versus Distance; Finns in Australia 1851–1947. Turku: Turun yliopisto.
- Koivukangas, Olavi 1998. *Kaukomaiden kaipuu*. Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti
- Korhonen, Heikki 1994. Mahdottomasta Mount Isasta tuli suomalaisten kaivosmiesten kaupunki. *Ahjo* (22), 16–20.
- Korkiasaari, Jouni 1989. *Suomalaiset maailmalla*. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajasta tähän päivään. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Koskinen, Armas 1985. *Mount Isan Suomi-Seuran vaiheita 1935–1985*. Mount Isa: Mount Isan Suomi-Seura.
- Kuparin ja kansojen sulatusuuni. 1971. *Suomi* 23.4.1971, 7.
- Lompola, Juhani 1975. *Maa johon mahtuu*. Jyväskylä: Gummerus.
- Lonkainen, Jaana 2000. ”Et mitä me tosissaan ollaan?” Tutkimus australiansuomalaisten siirtolaisnaisten suomalaisuuden säilymisestä. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos
- McCullough, Ron 2003. Supporting each other. *Isa focus*, December 2002 – January 2003, 1.
- Mitchell, J. Clyde 1956. *The Kalela Dance*. Manchester: Manchester University Press.
- Mount Isan Suomi-Seuran säännöt 2002.
- Muitakin kuin mainareita. 1971. *Suomi* 23.4.1971, 7.
- Oja, Niilo 1972. *Koralliranta ja spinifex*. Darra: Suomalainen kulttuuriseura.
- Olympic Finland. 1952. *Mimag – Mount Isa Mines House Magazine* 5 (6), 14–17.
- Pietilä, Juhani 1999. The Pietilä family in Australia. Teoksessa Olavi Koivukangas & Charles Westin (toim.) *Scandinavian and European Migration to Australia and New Zealand*. Turku: Institute of Migration, 301–306.
- QMRD 2002. Queensland Multicultural Resource Directory 2002–03. Brisbane: Multiculture Affairs Queensland.

- Roberts, Frederick M. 1978. Kenttätutkimus hämäläisestä kylästä. *Suomen Antropologi* 3, 65–79.
- Roosens, Eugen E. 1994. The primordial nature of migrant ethnicity. Teoksessa Hans Vermeulen & Cora Govers (toim.) *Anthropology of Ethnicity. Beyond 'Ethnic groups and boundaries'*. Amsterdam: Het Spinhuis, 81–104.
- Roth, Walter E. 1897. *Ethnological Studies among the North-West-Central Queensland Aborigines*. Brisbane: Edmund Gregory. [Faksimilepainos: MacIntyre, K.F. (toim.) 1984: The Queensland Aborigines I; Aboriginal Studies series No. 2. Carlile: Hesperin]
- Sintonen, Teppo 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus*. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Smith, Maisie 2003. Aboriginality sound. *The North-West Star* 9.1.2003, 6.
- Snellman, Hanna 2003. *Sallan suurin kylä – Göteborg*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Song, Miri 2003. *Choosing Ethnic Identity*. Cambridge: Polity.
- Sulkava, Aimo 1936. Mount Isa. *Suomi* 30.11.1936, 5–6.
- Tuomi-Nikula, Outi 1989. *Saksansuomalaiset*. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan Liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä. *Suomi* 148. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uotila, Heimo 1962. Kaivoksen kielikoulu. *Suomi* (11), 4.
- Uotila, Heimo 1963. Mount Isasta ja suomalaisista. *Suomi* (12), 5.
- Uotila, Heimo 1995. Kun opiskelusta maksettiin ”mainarin” palkka. *Finlandia News* 11.12.1995.
- Vermeulen, Hans & Govers, Cora 1994. *Introduction*. Teoksessa Hans Vermeulen & Cora Govers *Anthropology of Ethnicity. Beyond 'Ethnic groups and boundaries'*. Amsterdam: Het Spinhuis, 1–9.
- Watson, Greg 1999. The Diminishing Sugar-Miners of Mount Isa, Australia. *Siirtolaisuus-Migration* 26 (1), 23–33.
- Vesterinen, Ilmari 1999. Mitä kulttuuriantropologia on? Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Johdatusta etnologiatieteisiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2000. *Ett bättre liv*. Finlandssvenskar i Sydafrika. Om emigration, minnen, hemlängtan och nostalgi. Åbo: Migrationsinstitutet.

LIITE: HAASTATTELUKÄYNNIT

Henkilötiedot:

nimi; syntymäpaikka ja vuosi; muuttovuosi, nykyinen kansalaisuus.

Siirtolaisuus:

A) varsinaiset siirtolaiset: lähdön syyt, kenen kanssa; asuinpaikat Australiassa; vaikeinta / parasta siirtolaiselämässä; B) toinen polvi: lapsuus ja nuoruus Australiassa, vanhempien siirtolaistaustan vaikutus, vaikeinta / parasta siirtolaisen lapsena olossa.

Perhe ja suku:

puolison syntymämaa / kansalaisuus, puolison valinta: etninen ryhmä, valitsemisen vapaus; lapset: syntymämaat, iät, nykyiset asuinmaat, kansalaisuudet; lasten puolisovalinnat: etniseen taustaan kohdistuvat toiveet; muu suku Suomessa / Mount Isassa / Australiassa; yhteydet sukuun yleensä; suvun ei-suomalaiset, suhteet heihin.

Kielet:

kotikieli Suomessa / Australiassa; englannin kielen taito muuttaessa / nyt, englannin oppiminen, missä / kenen kanssa käyttää englantia, vieraaseen kieleen liittyvät ongelmat; missä / kenen kanssa suomea; lasten ja lastenlasten kielitaito; perheen kielikäytännöt.

Ystävät, tuttavat, naapurit:

etniset taustat; kohtaamispaikat, kieli; suomalaiset ja ei-suomalaiset: yhdessä vai erikseen; ketä kutsutaan juhliin; lasten ystävät; suhteet naapureihin; haluaako suomalaisia naapuriksi, mihin ryhmään kuuluvia ei halua; tuttavat Suomessa / muualla Australiassa.

Etniset organisaatiot (Suomi-Seura, luterilainen seurakunta ja helluntaiseurakunta):

onko mukana / onko ollut, millaisessa toiminnassa; miksi ei mukana; toisen polven osallistuminen; organisaatioiden suhteet; organisaatioiden tulevaisuus; organisaatioiden merkitys itselle / Isan suomalaisille; Suomi-talon merkitys; uskonto ja suomalaiset.

Työelämä:

ammatti Suomessa / Australiassa; suomalaisten asema Isan työmarkkinoilla, etnisen taustan tuomat hyödyt / haitat; työn merkitys suomalaisille, vaurastuminen; työpaikan ihmisten etniset taustat; yhteydet työtovereihin vapaa-ajalla; työ ja kieli.

Elämäntapa, kulttuuri:

omat ja perheen suomalaiset / australialaiset tavat: ruuat, juhlat, saunat ym.; mitä suomalaista lapset omaksuneet; suomalaisten arvot; suomalainen kulttuuri Isassa: onko sitä, mitä se on, miten sen käy; harrastukset: mitä, kenen kanssa; ei-suomalainen järjestötoiminta.

Yhteydet Suomeen:

matkat Suomeen; kirjeenvaihto, puhelut ym. yhteydenpito; Suomen tapahtuminen seuraaminen: lehdet, internet ym.

Suomalaisuus:

pitääkö itseään suomalaisena, ovatko lapset ja lapsenlapset suomalaisia; ketä yleensä voi pitää suomalaisena, syntymämaan, kansalaisuuden ym. merkitys; mitä suomalaisuus itselle merkitsee; minkälainen suomalainen on ihmisenä; mitä suomalaista haluaa itsessä / lapsissa säilyvän; korostaako / peittääkö joskus omaa suomalaisuutta, miksi.

Isan suomalaiset:

minkälaisia ovat Isan suomalaiset: miten poikkeavat Suomen suomalaisista / muista isalaisista; tunteeo paljon Isan suomalaissiirtolaisia / siirtolaisten lapsia; minkälaisiin ryhmiin (uskonnollisiin ym.) Isan suomalaiset jakautuvat, mihin itse kuuluu; miten saa tietoa Isan suomalaisten kuulumisista / suomalaisten tapahtumista.

Mount Isa ja muut isalaiset:

Mount Isa kotikaupunkina; etnisten ryhmien suhteet yleensä, suomalaisten suhteet muihin.

Henkilökohtainen tulevaisuus:

pysyykö Mount Isassa / muuttaako muualle; mikä vaikuttaa ratkaisuun.